

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичного документознавства

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

**XV Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 28 листопада 2019 року)**

Частина 1

Присвячено Дню української писемності та мови

**Київ
2019**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичного документознавства

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

XV Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 28 листопада 2019 року)

Частина 1

Присвячено Дню української писемності та мови

Київ
2019

УДК 481(477):34(063)
У45

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор;
Гусарев С. Д., доктор юридичних наук, професор;
Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор;
Костицький М. В., доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, академік НАПрН України;
Стратулат Н. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної академії внутрішніх справ від 18 листопада
2019 року (протокол № 3)*

*Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність
за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що
становлять державну таємницю та службову інформацію,
несуть автори.*

У45 **Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми,
перспективи [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф.
(Київ, 28 листоп. 2019 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней,
С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр.
справ, 2019. – Ч. 1. – 254 с.**

УДК 481(477):34(063)

ЗМІСТ
ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Черней В. В. 10

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В.
ЛІНГВІСТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ 12

Симоненко Л. О.
ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МОВНО-ФАХОВОЇ
КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ 14

Артикуца Н. В.
ГОЛОВНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО
ТЕРМІНОЗНАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 17

Усенко І. Б.
ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У ЗАКОНОПРОЄКТНИХ
РОБОТАХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2019 РОКУ 22

Онуфрієнко Г. С.
НОВАЦІЙНІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ РЕСУРСИ
ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ
ТА МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАВНИКА 26

Голіченко Л. М., Паршак К. Д.
З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ
«РУСЬКОЇ ПРАВДИ» 30

Мороз Л. І., Проценко Г. П.
МОВЛЕННСВЕ МАНІПУЛЮВАННЯ ЯК ПРЕДМЕТ
СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 32

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Андрусів Л. М.
МОВА ОФІЦІЙНОГО ОПРИЛЮДНЕННЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ 36

Баулін О. В.
ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ
ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ 40

Бацук О. Р.
УКРАЇНСЬКА МОВА В УКРАЇНСЬКОМУ
СУСПІЛЬСТВІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ТА ПРОБЛЕМАТИКА 43

Бичкова С. С. ЗАЯВНИК ЧИ СТЯГУВАЧ: ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НОРМАХ, ПРИСВЯЧЕНИХ НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННЮ.....	46
Бойчук В. М., Бойчук М. В. НАЦІОНАЛЬНА МОВНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК ЛІНГВАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	50
Борисенко М. В. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ДЕТЕКТИВ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	52
Бугайко Ю. О. МЕТОДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЗАКОНОДАВСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....	54
Гвоздюк В. В. ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	57
Гребенькова М. С. МОВЛЕННЄВА МАНІПУЛЯЦІЯ	60
Гриненко К. В. ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ «УЗНАВАННЯ» ТА «ВПІЗНАННЯ».....	63
Гуляк Т. М. МОВА ПРАВА: СТИЛІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА	66
Демченко В. М. КРИМІНАЛЬНЕ АРГО: ФУНКЦІОНАЛЬНІ КОРЕЛЯТИВНІ ПАРАЛЕЛІ	68
Діденко О. М. ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ	72
Довгань О. О. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕПРАВИЛЬНОГО ВЖИВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ	76
Довгунь К. В. КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	79
Дурдинець М. Ю. РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	82

Павлишин О. В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СЕМІОТИКИ ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	86
Зима Н. Ф. ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ	90
Камінська Н. В. ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ НОВЕЛІЗАЦІЇ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПОШТОВХ ДО ЗМІНИ СВІДОМОСТІ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЧИ НОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВЛАДИ.....	92
Клименченко С. Д. РОЛЬ РИТОРИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ОРАТОРА ТА ВСТАНОВЛЕННІ НОРМ ПРАВА	97
Ковальчук Я. Л. НАУКОВИЙ ТЕКСТ: ОСНОВНІ РИСИ ТА СПЕЦИФІКА	99
Кононенко Н. О. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНУ СУЧАСНОГО ДІЛОВОДСТВА	102
Конончук Т. І. ПРАВО НА ТВОРЧИСТЬ У ЛЕКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ ТЕКСТУ (ЗА ЩОДЕННИКОВИМИ ЗАПИСАМИ ПИСЬМЕННИКА ВОЛОДИМИРА МАЛИКА)	106
Кость С. П. КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНОЇ ЗАМІТКИ НА ТЕМУ ПРАВА.....	109
Котляренко С. В. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ У СФЕРІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	111
Красницька А. В., Ознамець Г. О. ЛАТИНІЗМИ І ГРЕЦИЗМИ У СФЕРІ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ.....	114
Кудінов В. А. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ФОРМАТІВ ДАТИ В СЛУЖБОВИХ ДОКУМЕНТАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	119
Кундельська І. С. ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	123

Курята К. Л. ТЕРМІН «ХУЛІГАНСТВО»: ЕТИМОЛОГІЯ, ВИТОКИ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ.....	126
Кушнір І. П. ПІТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	129
Лощинська Н. В. КОЗАЦЬКИЙ РЕЄСТР 1649 РОКУ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ КОЗАЦЬКИХ АНТРОПОНІМІВ.....	131
Лукашенко А. А. АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ	135
Ляшук А. В. МОВА ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ.....	137
Маложон О. І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ МОВНОЇ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ СИСТЕМИ Х–XVI СТОЛІТЬ.....	140
Марунич І. І. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОВИ ПРАВА.....	144
Матвейченко В. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСЛІНГВІСТИКИ	148
Небитова Н. Ю. МОВНА СТРУКТУРА НАУКОВОЇ МОВИ	150
Овсейчик С. В. НОРМАТИВНІСТЬ УЖИВАННЯ ТЕРМІНА «КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ» В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	153
Овчіннікова Г. Ю. АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	156
Попова Н. О. ВИМОГИ ДО МОВИ ТА СТИЛЮ ПРОЕКТІВ АКТІВ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ	159
Онуфрієнко О. В. ТЕРМІНОЛОГІЧНІ МЕТАФОРИ-НЕОЛОГІЗМИ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА НАУЦІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	163
Остренко М. В. БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ТЕРМІНА «РЕАБІЛІТАЦІЯ»	168

Перепічка Н. Г. ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ	171
Петрова Г. М. АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НАКАЗІ МВС УКРАЇНИ ВІД 09.11.2016 № 1179 «ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРАВИЛ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ».....	175
Пінчук В. В. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЮРИСТА	177
Полудьонна Н. С. МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	180
Посмітна В. В. ПРІОРИТЕТНІСТЬ КООПЕРАТИВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ЯК УМОВА ДОСЯГНЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКІВ ПРАВОПОРЯДКУ	183
Рак А. П., Назаренко С. П. ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОГО ЮРИДИЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	185
Рожнова В. В. ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ У КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ	188
Романова Н. В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ГЕНДЕРУ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ	193
Симон Ю. С. ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ І ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТИ	196
Сторчак Н. А. ТЕРМІН «ІЗОЛЯЦІЯ» У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ	200
Стратулат Н. В. ЕФЕКТИВНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ ЗІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ	204

Суденко Ю. А. РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	207
Томіленко Л. М. ФЕМІНІТИВИ ЮРИДИЧНОЇ ЦАРИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЗАГАЛЬНОМОВНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ	209
Трофанчук Г. І., Кручек О. А. КАНОНІЧНЕ ПРАВО: ЯКОЮ МАЄ БУТИ МОВА БОГОСЛУЖІННЯ?	213
Усачова К. С. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	216
Хижевська В. В. ВЗАЄМОДІЯ СУДІВ І ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ.....	219
Ходирєва А. В. ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОВИХ КАТЕГОРІЙ «БЕНЕФІЦІАР» І «ВИГОДОНАБУВАЧ» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	224
Хуторянський О. В. ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ У КОНТЕКСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	228
Чулінда Л. І. ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИКО-ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ АКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	230
Шемчук В. В. ПРОБЛЕМИ ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	234
Шквратенко О. В. ШЛЯХИ ВИЗНАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА).....	237
Шумейко О. В. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ	240
Юлдашева С. А. УНІФІКАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЛІ ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В МОВІ ЗАКОНОДАВСТВА	242

Ялова О. В.	
РОЛЬ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	245
Яслик В. І.	
ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ ПОГРОЗИ.....	248
Кушнерьов В. М.	
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ РОЗУМНИХ СТРОКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

Шановні учасники та гості конференції!

Українську мову, що є основним засобом спілкування та одним з найголовніших чинників самоствердження нації, законодавчо закріплено в ст. 10 Конституції України як єдину державну. Згодом її статус засвідчено в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухваленому Верховною Радою України 25 квітня 2019 року. Зазначене сприяє підвищенню її престижу, становленню як соціально-психологічного явища, забезпечує духовне та соціально-політичне єднання суспільства, адже мова має важливе значення для формування особистості, національного менталітету й етнічної ідентичності.

Безпосереднім є вплив мови на формування норм права. Право як інструмент управління суспільними процесами набуває властивостей нормативного регулятора лише тоді, коли закріплене в мові. Правові поняття і норми не можуть існувати інакше, ніж у визначених мовних формах. Слово в правових джерелах постає тим вихідним матеріалом, що є основою відображення правової думки, способом донесення правових приписів до суб'єктів правозастосування. Точність і зрозумілість правових формулювань, чіткість мовного їх утілення, правильність уживання й однозначність юридичної термінології сприяють належному тлумаченню нормативно-правових актів.

У період розбудови демократичної правової держави та реформування її правової системи за загальноєвропейськими стандартами актуальним є питання мовної підготовки правознавців. Юридична мова – ключовий засіб правотворчої та правозастосовної діяльності, правової комунікації, пізнання і передання правової інформації в суспільстві. Володіння фаховою мовою передбачає знання всіх її літературних норм, функціональних стилів, особливостей словотворення, дотримання чіткості, точності, послідовності, зрозумілості викладу думки в письмовому й усному мовленні.

Державна мова в юриспруденції дедалі частіше стає предметом активних дискусій і наукових досліджень. Тому конференція «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи», яку вже вчотирнадцяте організовує та проводить кафедра юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ, стала вже традиційною. Як і в попередні роки, цей захід присвячено Дню української писемності та мови, і відбувається він за участю провідних науковців та науково-педагогічних працівників таких закладів вищої освіти й наукових установ України, як: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Національний університет «Запорізька політехніка», Національний університет «Одеська юридична академія», Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Українська школа законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Національна академія Служби безпеки України, Херсонський національний технічний університет, Національна академія Національної гвардії України, Національна академія прокуратури України, Академія адвокатури України тощо.

З огляду на те, що питання розвитку й функціонування державної мови досі залишаються невирішеними, а також ураховуючи широку географію учасників, можна дійти висновку, що потреба в спеціалізованому виданні, присвяченому особливостям уживання української мови в юриспруденції, залишається нагальною для всіх регіонів держави. Проблематика, порушена в темах виступів учасників конференції, актуальна як для академічної науки, так і для практичної діяльності органів виконавчої влади, зокрема поліції, органів місцевого самоврядування тощо.

Тож бажаємо всім учасникам наукового заходу натхнення, вагомих здобутків і плідної дискусії!

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Костицький Михайло Васильович,

професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України;

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,

професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЛІНГВІСТИКА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Лінгвістика, або мовознавство, як наука про мову має стародавні витoki, такі, як філософія, логіка, математика. Її предметом є людські способи виразу думки, універсальний комунікативний засіб, що виконує пізнавальну, номінативну, естетичну, емоційно-експресивну, апеляційну, сугестивну і магічну функції.

Пізнавальна та інші функції мови досліджуються загальною лінгвістикою та її прикладними галузями.

Мова виступає системою знаків, понять, формою соціальної пам'яті, отримання, збереження і передачі інформації, засобом управління людською поведінкою, засобом збереження культури тощо.

В юриспруденції мова виступає засобом отримання і використання професійних знань, пізнання та пов'язаних з ними явищ соціальної дійсності, оцінки їх та надання їм юридичної форми, оперування ними в процесі правотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності.

Юриспруденція є науково-практичним комплексом, де теоретична і практична складова перебувають у нерозривній єдності. Прийнято вести мову про теоретичне і практичне пізнання в юриспруденції, про методологію і методи такого пізнання.

Юриспруденція, не маючи власних методів пізнання, успішно застосовує методи інших наук, у т.ч. й лінгвістики.

Дослідження теоретичних проблем в юриспруденції починається, зазвичай, з лінгвістичного аналізу наявних юридичних категорій, визначень і понять. Таке пізнання нагадує

вивчення середньовічними схоластами текстів Священного письма. Ще більшою мірою така схоластика проявляється в практичному юридичному пізнанні. Над юристом-практиком як Дамоклів меч підвішується принцип верховенства закону і його пізнання, будучи за формою догматично-схоластичним, за змістом значною мірою зводиться до оперування лінгвістичними конструкціями. Невідворотнім прагненням юриста-практика, особливо у правозастосуванні, є бажання все і вся звести до понять і дефініцій, а вже потім оперувати ними. Назовні це виглядає як «омертвлення» живої соціальної дійсності, зведення її до «залізобетонних» юридичних категорій і понять. Основним засобом такої діяльності виступає лінгвістика.

У Конституції, прийнятій 1996 р., у ст. 8 було чітко й однозначно записано: в Україні діє принцип верховенства права (а не верховенства закону). Фактично має місце ситуація, коли більшість юристів формально визнають домінування принципу верховенства права, а у своїй практичній діяльності твердо і послідовно базуються на принципі верховенства закону.

Вказана ситуація у юриспруденції (і теоретичній, і практичній) пов'язана з певною інерцією у професійній свідомості вищезазначених фахівців, з тим, що українська юриспруденція «позичила» з радянської позитивістську методологію в найгіршому її виразі – нормативізмі. Вона полягає в тому, що право – це зведена до закону воля пануючого класу чи всього народу, і поза законом права не існує. Протилежна методологія (з якою, до речі, пов'язаний принцип верховенства права) є юснатуралізм, базуючись на якому до джерел права, крім закону, належать традиції, звичаї, судові прецеденти, правові доктрини, міжнародно-правові норми.

Лінгвістика як система знань про мову та її особливості може не лише «виділяти» для використання юристами певні мовні правила, закономірності, методи, але й вводити в сферу юриспруденції лінгвістичні знання, добуті генеративною, когнітивною філософською лінгвістикою. Звичайно, залишається лінгвістичний аналіз тексту як метод пізнання мовно-розумової діяльності з метою виявлення структурно-сислової єдності, комунікативної спрямованості, інтерпретації мовних засобів, вираження смислу, виділення в ньому і характеристика різнорівневих мовних одиниць – фонетичних, лексичних, граматичних та ін.

На сьогодні юристи монополізували лінгвістичну методологію, аналіз за допомогою лінгвістичних методів.

Практикуються й певні види лінгвістичних експертиз, які доручаються фахівцям-лінгвістам. Однак, на наш погляд, у такій ситуації юристи беруть на себе функції, які не можуть повною мірою професійно реалізувати, тобто вони *a priori* не можуть замінити лінгвістів. Це стосується, наприклад, такого виду експертизи, як психолінгвістична, до якого в юридичній практиці майже не звертаються.

Таким чином можна стверджувати, що використання лінгвістичної методології і лінгвістичних методів на сучасному етапі розвитку юриспруденції потребує певного перегляду і раціоналізації.

Симоненко Людмила Олександрівна,
провідний науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного
фонду НАН України, кандидат
філологічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МОВНО-ФАХОВОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Культурним надбанням нації є літературна мова, що виступає важливим чинником єдності національного мовного простору, виконує роль ланки, що з'єднує покоління між собою [1, с. 319]. Вона є основою духовності народу, скарбницею, в якій зберігається його історія, культура. Багатомірною духовною категорією мови є слово, що охоплює все, що народ здобув упродовж свого існування.

Духовний світ людини пов'язаний з розвитком мови, культури, освіти, мовної поведінки, культури публічного мовлення, вихованням творчої особистості. У розкритті цих якостей велике значення має вища школа, що є рушійною силою науково-технічного розвитку суспільства, формування суспільно-державної еліти. У вихованні творчої особистості важливе місце займає мовна освіта [2, с. 396].

Мова як навчальний предмет виконує дві функції: вона є об'єктом пізнання і засобом оволодіння іншими суміжними дисциплінами. Викладання різнопрофільних дисциплін пов'язане зі знанням термінології, яка є однією з умов оволодіння азами будь-якої науки [2, с. 24]. І.Огієнко вважав, що «не може бути науки, раз на вислів її недостатчає термінів, а виробленість наукової термінології свідчить собою про культурний зріст народу, його культурне становище» [3, с. 417].

Одним із способів репрезентації знань є терміни – виразники спеціальних понять, своєрідні посередники в їхньому поширенні, барометром наукового поступу національного соціуму, його інтелектуальної свідомості. Вони створюються для оптимізації процесу професійно-наукової діяльності.

Робота з науковою термінологією у системі фахової підготовки нефілологічних спеціальностей посідає вкрай важливе місце (особливо це стосується термінології права), оскільки досконале оволодіння мовною майстерністю та відповідною галузеву термінологією є одним із основних показників професійності особистості. У процесі комунікації терміни виступають когнітивно-інформаційними моделями, співвідносними з поняттєво-концептуальною і предметно-тематичними сферами відповідних галузей знань.

Із запровадженням у вищих навчальних закладах викладання українською мовою на допомогу викладачам та студентам була видана серія підручників: «Ділова мова», «Мова ділових паперів», «Культура наукової мови», «Основи лінгвістичної та термінологічної підготовки фахівця», «Українська мова за професійним спрямуванням» та ін. Всі вони спрямовані на формування у студентів мовленнєвої та професійно-термінологічної компетенції, вироблення загальних уявлень про терміни, шляхи та способи їх творення [5; 6].

«Одним із завдань викладання української мови у вищій школі є підготовка майбутніх фахівців певної галузі суспільного виробництва, орієнтованих на наукову діяльність, які повинні поглиблювати свої теоретичні знання та виробити практичні навички користуватися мовними засобами всієї стильової системи української мови» [7, с. 302].

У нефілологічних вишах філологічна наука працює на опанування фаху, професії, що вимагає гармонійного поєднання фахових і лінгвістичних знань, які є одним із визначень критеріїв оцінювання кваліфікації працівника, що передбачає бездоганне володіння культурою мовного професійного спілкування, культурою наукової мови; етикою ділового спілкування, дотримання мовної норми в термінології, врахуванні особливостей термінів як знаків спеціальних понять і як лексики мови науки зі своїми функціями і особливостями [8, с. 25].

Важливим знаряддям у вдосконаленні знання мови, піднесенні загальної культури мови і культури володіння словом відіграють словники, які виконують навчальну, довідкову і систематизувальну функції. Вони, з одного боку, є складником

науки про мову, а, з другого, – суттєвим елементом довідкової літератури. Кожен словник розкриває динаміку розвитку окремих терміносистем і української термінології в цілому, забезпечує необхідну для кожної мови кодифікацію лексичних засобів усіх категорій. Словники, за визначенням М. Рильського, є тим важливим знаряддям, що допомагає людині вдосконалювати знання мови, а з цим підносити її загальну культуру і культуру володіння словом.

Розвиток правничої термінології пов'язаний з розвитком суспільства та його політично-правових норм. Засобом вираження понять, що виникають у правовій сфері життя суспільства є мова. Правознавство як наука є чіткою системою взаємопов'язаних між собою понять, виділення яких відбувається на основі узагальнення їхніх основних ознак. Поняття своєю чергою пов'язані з матеріальною мовною оболонкою, виникають на базі слів і не можуть існувати без них. Оволодіння науковою термінологією є одним із складників культури мови професії, яка є носієм інформації та засобом впливу на суб'єкт.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С.Я. Літературна мова // Укр. мова: енци. – К., 2004. – С. 318–320.
2. Симоненко Л.О. Українська термінографія в дидактиці // Наукові записки. Філологічні науки. Книга 1. Ніжин, 2013. – С. 24–28.
3. Огієнко І. Правопис і граматична термінологія // Рідна мова. – 1937. – ч. II. – С. 417.
4. Симоненко Л.О. Роль термінології у поширенні професійно-наукового знання // Тенденції та перспективи формування професійної лексики. Доп. VIII Міжнародного науково-практичного семінару. – Вип. IX. – Ірпінь, 2019. – С. 35.
5. Бондарець О., Терещенко Л., Павлова П. Лінгвістична та теоретична підготовка фахівця у вищих навчальних закладах // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Вип. VII. – К., 2007. – С. 356–359.
6. Чорновол Г.В. Формування мовно-термінологічної компетенції студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням / Українська термінологія і сучасність Зб. наук. праць / Відп. ред. В.Л. Іващенко. – Вип. IX. – К., 2013. – С. 169–174.
7. Козловська Л. С. Мовний курс у вищій школі – ефективний інструмент сучасної особистісно-орієнтованої

освіти // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць / Відп. ред. Л.О. Симоненко. – Вип. VIII. – К., 2009. – С. 301–304.

8. Симоненко Л. О. Лінгвістичні проблеми внормування наукової термінології // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – Вип. VIII. – К., 2007. – С. 21–25.

Артикуца Наталія Володимирівна,

викладач Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України, керівник програми «Науково-лінгвістичне забезпечення нормопроєктування» Центру законопроектних студій, кандидат філологічних наук, доцент

ГОЛОВНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО ТЕРМІНОЗНАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Юридична термінологія є головним засобом формування правової ментальності, вербалізації і конструювання правового знання у всьому його багатстві та розмаїтті. Термінологічні ресурси української мови забезпечують юриспруденцію в цілому і кожному її окрему сферу відповідною системою спеціальних найменувань (термінів і термінологічних словосполучень) для ефективної правової комунікації, взаємодії органів влади з громадськістю, дотримання законності і правопорядку тощо. Якість термінологічного матеріалу, що функціонує у державно-правовій сфері, має бути надзвичайно високою, термінологія права, і першочергово – термінологія законодавства – має бути узгодженою, впорядкованою, ретельно опрацьованою на рівні найновіших досягнень юриспруденції та мовознавства, передусім правничої лінгвістики та юридичного термінознавства.

Актуалізація наукових розробок у сфері юридичного термінознавства на сучасному етапі зумовлена також тим, що головний об'єкт його вивчення – юридична термінологія, будучи віддзеркаленням системи юридичних знань, явищ, процесів, на тлі динамічного поступу у їх розвитку, сама істотно змінюється, ускладнюється її поняттєво-категоріальний апарат, структура, виникають не лише нові терміни, але й нові терміносистеми, які потребують вивчення, упорядкування, систематизації та лексикографічного опису. Постає необхідність постійного системного моніторингу стану юридичної термінології, своєчасної фіксації змін у її складі, виявлення

певних явищ, процесів, тенденцій у її розвитку тощо. Стрімко розвивається і сама термінознавча наука, що забезпечує дослідників новими методами та інструментами в роботі з термінологічним матеріалом, відкриває нові можливості і нові перспективи для майбутніх пошуків.

Юридичне термінознавство на сучасному етапі розвитку є самостійною спеціалізованою науковою галуззю міждисциплінарних досліджень, сформованою на основі творчого доробку вітчизняних мовознавців, правознавців, представників суміжних галузей у напрямку вивчення, систематизації, упорядкування та вдосконалення термінології права. Юридичне термінознавство не лише розробляє загальнотеоретичні питання, пов'язані з природою і специфікою юридичного терміна і юридичної термінології, але й вивчає всі термінологічні підсистеми права, представлені в окремих самостійних галузях сучасного права (та відповідного законодавства) або певної сукупності галузей (споріднених або суміжних), аналізує термінологічні ресурси права крізь призму різноманітних лінгвістичних, правових та мовно-правових категорій. Вивчаючи юридичну термінологію з різних позицій, у різних аспектах і площинах, але маючи спільну мету усебічного вивчення цього феномена, науковці формують більш об'єктивне розуміння його сутності й специфіки, складу й структури, системних зв'язків, характеристик і якісних параметрів.

Здійснений нами порівняльний творчий доробок мовознавців і правознавців у сфері дослідження української юридичної термінології за останні 20 років надав можливість зробити цікаві висновки щодо пріоритетності, спрямованості наукових інтересів, виявити ділянки, де перехрещуються їхні наукові інтереси, і ті, що становлять сферу специфічних інтересів та виключної компетенції кожної з них [1]. Широкий спектр наукових праць з проблем юридичної термінології, їх аналіз та систематизація дозволили виявити головні вектори розвитку юридичного термінознавства в Україні, актуальну проблематику і перспективу подальших наукових досліджень.

Історія (історіографія) юридичного термінознавства – цей вектор спрямовує на вивчення діяльності науковців (відомих правників, громадських діячів, письменників і мовознавців), державних і наукових установ, комісій, громадських об'єднань (гуртків) з розбудови та кодифікації термінологічної лексики сфери права, лексикографічної фіксації тощо. Аналіз результатів персональних термінологічних досліджень, колективної роботи термінознавчих студій, систематизація термінологічних і

термінографічних напрацювань (проблематика, характер діяльності, здобутки, вплив на розвиток наукової галузі, термінологічні школи) допоможе більш повно відтворити історію становлення юридичного термінознавства в Україні та визначити її основні етапи.

Теорія юридичного термінознавства – інтегральний напрям, який розробляє питання загальної теорії та методології юридичного термінознавства на основі вивчення низки таких важливих теоретичних питань, як: мовно-термінологічна номінація у праві; природа і специфіка юридичного терміна; функції і мовні характеристики юридичного терміна; співвідношення між терміном (мовним знаком), правовим явищем (денотатом) і правовим поняттям (сигніфікатом); система, структура, ієрархія, стратифікація і класифікація правових понять (термінів); дефініції у праві та ін.

Галузеве юридичне термінознавство вивчає всі термінологічні підсистеми права, представлені в окремих самостійних галузях сучасного права (та відповідного законодавства) або певної сукупності споріднених або суміжних галузей. Згідно із сучасною класифікацією галузей права розрізняють такі різновиди галузевого термінознавства: конституційне, цивільне, кримінальне, міжнародне, екологічне, фінансове, банківське, біржове, страхове, податкове, митне, договірне право, спадкове право, сімейне право та ін. До галузевого юридичного термінознавства можна також віднести і дослідження окремих тематичних груп термінів, наприклад, термінів на позначення юридичної документації, процесуальних процедур тощо, оскільки вони застосовуються в певній галузі або підгалузі права. Мета дослідника полягає в тому, щоб визначити термінологічний склад галузі (підгалузі, інституту, сукупності правових явищ), логічну структуру терміносистеми, систему семантичних зв'язків в межах терміносистеми та на стику з іншими галузями, особливості функціонування галузевих і міжгалузевих термінів, тобто виявити все те, що складає специфіку кожної окремої терміносистеми.

Історичне (діахронічне) та історико-порівняльне юридичне термінознавство спрямовує вчених на дослідження термінологічної лексики права в давніх пам'ятках писемності, історико-етимологічну реконструкцію найдавніших термінів українського права, їх багатоаспектний аналіз. Важливими для цього напрямку є також проблеми класифікації писемних джерел, періодизації історії формування юридичного словника в

українській мові, екстралінгвістичні та мовні явища і процеси, що супроводжують історичний розвиток терміносистем права; динаміка змін у терміносистемах права; шляхи і джерела поповнення юридичного словника. Усе це допоможе виявити певні закономірності у становленні й розвитку терміносистеми права українській мові.

Системно-структурне юридичне термінознавство має на меті встановити логіко-поняттєву структуру терміносистем права, ієрархічні системні зв'язки між термінами в терміносистемах, лексико-граматичну структуру термінологічних одиниць, лексико-граматичні моделі терміносполучень.

Когнітивно-семасіологічне (гносеологічне) термінознавство спрямоване на глибинне вивчення змісту і сутності правових понять, репрезентовані у семантичних структурах і семантичних процесах, розкриття когнітивного потенціалу юридичної термінології, її впливу на розвиток і продукування правового знання. Вчених, що працюють у цьому напрямку, термін права цікавить насамперед як репрезентант правового знання, корелят правової свідомості і т. ін. Для практичних потреб юриспруденції важливо дослідити когнітивні основи застосування термінів у юридичному конструюванні, виявити когнітивні ресурси термінології у побудові юридичної аргументації тощо.

Порівняльне (компаративне) юридичне термінознавство покликане здійснювати порівняльний аналіз терміносистем права в одній, двох або кількох мовах, що допомагає вирішувати проблеми юридичного перекладу, діагностування та заповнення термінологічних лакун, укладання термінологічних словників, зокрема багатомовних тезаурусів тощо.

Функціонально-стилістичне юридичне термінознавство фокусує увагу на спостереженнях за функціонуванням юридичних термінів у текстах різних стилів і жанрів, виявленні функціонально-стилістичних параметрів термінологічних номінацій сфери права, диференціації кодифікованої та некодифікованої термінологічної лексики (терміноїди, передтерміни тощо).

Комп'ютерне і статистичне юридичне термінознавство охоплює всі наукові дослідження і прикладні розробки, пов'язані зі створенням та забезпеченням ефективної роботи автоматизованих баз (банків) юридичних термінів різних типів, електронних юридичних словників і довідників. Завдяки цифровим технологіям можна визначати кількісні параметри окремих термінологічних одиниць (наприклад, показники

частотності вживання термінів у нормативно-правових та інших текстах), термінологічного складу певних терміносистем (підсистем, груп термінів, терміноелементів тощо), а також юридичного вокабуляру загалом.

Лексикографічне юридичне термінознавство своїм призначенням має фронтальну лексикографічну інвентаризацію термінів юридичної сфери, каталогізацію всіх опублікованих словників правничої мови і термінології з метою термінологічного планування, розроблення питань теорії, методики і практики лексикографічного опису юридичних термінів у словниках різних типів (лінгвістичних і юридичних), узагальнення досвіду лексикографічної практики, створення критеріїв термінознавчої оцінки якості словників юридичних термінів та їх проектів, типології помилок у лексикографічній інтерпретації термінів права, надання рекомендацій для укладачів юридичних словників тощо).

Лінгводидактичне (науково-навчальне) юридичне термінознавство спрямоване на розроблення спеціальних навчальних курсів з основ юридичного термінознавства (семінарів, тренінгів, практикумів тощо) та їх впровадження в систему підготовки правників, нормопроектувальників, юрлінгвістів-експертів, держслужбовців, укладачів юридичних словників різних типів, перекладачів юридичної літератури.

Науково-організаційне та науково-експертне юридичне термінознавство зосереджується на проблемах кодифікації та стандартизації юридичної термінології, розробленні національних стандартів щодо юридичних термінів та їх узгодженні з міжнародними термінологічними стандартами, створенні Національної термінологічної комісії для з експертної оцінки термінології чинного законодавства та законопроектів, запровадженні мовнотермінологічної експертизи нормативно-правових актів та інших документів, координації робіт з термінологічного редагування юридичних текстів, термінологічного планування та термінологічного прогнозування.

Отже, юридичне термінознавство в Україні нині розвивається в різних перспективних напрямках, спрямованих на вирішення актуальних науково-теоретичних, методологічних, науково-організаційних та прикладних проблем, важливих не лише для юриспруденції і мовознавства, але й для держави в цілому. Настав час для державного планування термінологічної роботи і налагодження ефективної системної співпраці науковців різних напрямів у справі фронтального вивчення,

цілісного лексикографічного опису, упорядкування та удосконалення української юридичної термінології, узгодження її з міжнародними термінологічними нормами і стандартами.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Юридичне термінознавство в Україні: сучасний стан, основні напрями та перспективи розвитку // Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / Відп. Ред. Л. В. Туровська. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. С. 6–17.

Усенко Ігор Борисович,

завідувач відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, професор

ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У ЗАКОНОПРОЄКТНИХ РОБОТАХ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ 2019 РОКУ

У вирі цьогорічних виборчих політичних баталій українські парламентарі чимало уваги приділили мовному питанню. Зокрема, після напруженого обговорення 25 квітня 2019 року прийнятій і невдовзі підписаний Президентом України так званий об'єднавчий проєкт 5670д від 09.06.2017 про забезпечення функціонування української мови як державної, підготовлений у Комітеті з питань культури і духовності,.

Про недоліки цього проєкту чимало йшлося минулого року. Під час доопрацювання певною мірою вдалося пом'якшити надмірну агресивність проєкту, тяжіння його ініціаторів до своєрідної «мовної диктатури». Проте прийнятий закон всупереч застереженням багатьох експертів регулює лише статус державної мови, що суперечить статтям 10 і 92 (пункт 4) Конституції України, де йдеться про визначення законом порядку застосування в Україні усіх мов, а не лише державної. Питання мов національних меншин і корінних народів, мовних меншин як таких було прагматично «винесено за дужки», що видається неправильним як політично, так і юридично.

Утім, в умовах наступу антиукраїнських сил новий мовний закон став своєрідним символом патріотизму і державності. Питання якості проєкту відійшло на другий план. Тим часом у Конституційному Суді України відкрито конституційне провадження у справі за конституційним поданням 51 народного

депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) згаданого Закону. Суддя-доповідач С. П. Головатий чекає від науковців відповідних фахових оцінок, але сформулювати їх надзвичайно важко.

Не чекаючи завершення конституційного провадження противники чинного Закону перейшли у наступ. Так, ще за минулої каденції Парламенту зареєстрований проєкт № 10459 від 16.07.2019 (Новинський В. В.) про визнання таким, що втратив чинність Закону України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Його логічно доповнили проєкт № 10296 від 16.05.2019 про порядок застосування мов в Україні (Німченко В. І., Шуфрич Н. І.) та фактично (але не юридично) альтернативний до нього проєкт № 10355 від 31.05.2019 про мови в Україні (Вілкул О. Ю.). У Верховній Раді України ІХ скликання ці два останні проєкти були повторно внесені без жодних змін з дещо іншими прізвищами ініціаторів. Проєкт № 10355 перетворився на однойменний проєкт № 1103 від 29.08.2019, внесений народними депутатами України Новинським В. В., Шпенюком Д. Ю., Магеровою С. В., Магомедовим М. С., Гриб В. О. А проєкт № 10296 став однойменним проєктом № 1103-1 від 29.08.2019 (ініціатори – народні депутати України Бойко Ю. А., Королевська Н. Ю., Солод Ю. В., Шуфрич Н. І., Іоффе Ю. Я., Німченко В. І., Рабінович В. В.).

Структура обох проєктів є ідентичною за винятком розміщення прикінцевих і перехідних положень в одному або двох розділах. Положення проєкту № 1103-1 майже повністю перенесені до проєкту № 1103, з деякими незначними суто редакційними уточненнями і суттєвими доповненнями щодо правового режиму мов меншин.

Зокрема, у проєкті № 1103 пропонуються такі положення (нові частини статті 6 проєкту), яких немає в проєкті 1103-1: «6. У контексті Європейської хартії регіональних мов або мов меншин до мов меншин України, до яких застосовуються заходи, спрямовані на використання мов меншин, що передбачені у цьому Законі, віднесені мови: білоруська, болгарська, вірменська, гагаузька, грецька, єврейська (ідиш), кримськотатарська, молдавська, німецька, польська, ромська, російська, румунська, словацька, угорська, русинська, караїмська, кримчацька. 7. До кожної мови, визначеної у частині шостій цієї статті, застосовуються заходи, спрямовані на використання мов меншин, що передбачені у цьому Законі, за

умови, якщо мовна група, що проживає на території, на якій поширена мова меншини, становить 10 відсотків і більше чисельності її населення. За рішенням відповідної місцевої ради на території, на якій поширена мова меншини такі заходи можуть застосовуватися до мови, мовна група якої становить менше 10 відсотків населення відповідної території. Право ініціювання питання щодо застосування заходів, спрямованих на використання мов меншин, належить також мешканцям території, на якій поширена ця мова. У разі збору підписів понад 10 відсотків осіб, які мешкають на певній території, відповідна місцева рада зобов'язана прийняти відповідне рішення протягом 30 днів з моменту надходження підписних листів. Дії або бездіяльність місцевої ради можуть бути оскаржені до суду в порядку адміністративного судочинства. Порядок формування ініціативних груп та складання підписних листів у такому випадку визначається законодавством про референдуми.

8. Чисельність мовної групи на території, на якій поширена мова меншини визначається на підставі даних Всеукраїнського перепису населення про мовний склад населення у розрізі адміністративно-територіальних одиниць (Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст, селищ, сіл).

9. Під час проведення Всеукраїнського перепису населення для виявлення належності фізичних осіб до конкретних мовних груп у переписному листі має бути використано запитання про мову, яке б ідентифікувало рідну мову особи щодо належності до тієї чи іншої мовної групи.

10. Мова меншини, що відповідає умовам частини сьомої цієї статті, використовується на відповідній території України в роботі місцевих органів державної влади, органів Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, застосовується і вивчається в державних і комунальних навчальних закладах, а також використовується в інших сферах суспільного життя в межах і порядку, що визначаються цим Законом.

11. У межах території, на якій поширена мова меншини, що відповідає умовам частини сьомої цієї статті, здійснення заходів щодо розвитку, використання і захисту мови меншини, передбачених цим Законом, є обов'язковим для місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, установ, організацій, підприємств, їх посадових і службових осіб, а також громадян – суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб.

12. За межами території, на якій поширена мова меншини, вона може вільно використовуватися, у порядку,

що визначається цим Законом. 13. Жодне з положень цього Закону про заходи щодо розвитку, використання і захисту мов меншин не повинне тлумачитися як таке, що створює перешкоди для використання державної мови».

У ряді інших статей проекту є доповнення про можливість застосування поряд з державною мови меншин «у межах території, на якій поширена мова меншини, що відповідає умовам частини сьомої статті 6 цього Закону».

Принциповим для оцінки обох проєктів є повна відмова в них від засобів захисту української мови, які складають основу чинного Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». У цьому контексті положення проєктів про визнання державності української мови виглядають деклараціями, які на перший погляд не викликають якихось заперечень, але в дійсності є кроком назад порівняно з чинним законодавством. Водночас декларування принципу «вільного мовного самовизначення» у практичному його втіленні може призвести до зловживання правом.

Наведені вище пропозиції проєкту № 1103 щодо застосування мов меншин, як видається, недостатньо виважені в частині визначення основним суб'єктом прийняття рішень органів місцевого самоврядування, а не вищих органів державної влади. Невирішеною залишається проблема (загальна для нашого мовного законодавства) тлумачення виразу «поряд з державною мовою» (щодо можливого застосування інших мов).

Позитивною видається спроба, характерна для обох проєктів, у комплексі вирішити в одному акті основні питання застосування усіх мов, не залишаючи для подальшого урегулювання питання про захист прав мовних меншин. Є й деякі інші окремі вдалі рішення, які однак не можуть змінити загальної спрямованості обох проєктів.

Отже, маємо зробити висновок, що проєкти № 1103 і № 1103-1 суттєво поступаються чинному законодавству в частині забезпечення функціонування української мови як державної, містять окремі інші недоліки юридичного і політичного характеру. За цих обставин зазначену «атаку» на чинний Закон слід вважати невдалою, що однак не знімає з порядку денного питання про його вдосконалення, зокрема у контексті прогнозованих зауважень Конституційного Суду України.

Онуфрієнко Галина Сергіївна,

доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Економіко-гуманітарного інституту Національного університету «Запорізька політехніка», доктор філософії у філологічних науках, доцент

НОВАЦІЙНІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ТА МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАВНИКА

Сучасний модернізований вектор бакалаврської освіти в Україні спрямований на формування фахової компетентності, у структурі якої важливими для забезпечення ефективної професійної комунікації в обох її формах (усній та письмовій) є термінологічна та мовнокомунікативна компетентності засобами державної (української) і міжнародної (зокрема, англійської) мов.

Здобуття повної вищої освіти зі спеціальності «Правознавство» передбачає опанування студентами мови права, чинних норм української мови [5; 8] з урахуванням нової редакції українського правопису, схваленої 22.05.2019 р. Кабінетом Міністрів України, що в результаті забезпечить якісний рівень як юридичних формулювань з обов'язковою вимогою однозначності, так і перекладу фахових першоджерел і створення на їх основі вторинних текстів (анотацій, рефератів, оглядів), документів, доповідей, презентацій, повідомлень за допомогою термінологічного інструментарію, усталених зворотів сучасної юридичної літератури та абревіатур і з урахуванням нових понять і термінів [3], що запроваджуються внаслідок динамічних тенденцій процесу вдосконалення законодавства України. Для досягнення цієї мети у ЗВО розробляються навчальні комплекси підручників, посібників, наприклад [1; 2; 4;], дво- та багатомовних термінологічних словників з різних юридичних галузей. Так, для забезпечення ефективності самостійної роботи (яка нині стандартно складає 2/3 усього навчального часу для опанування дисципліни) з мови фаху в Економіко-гуманітарному інституті «Запорізька політехніка» розроблено науково-теоретичні засади лексичних посібників словникового типу. Відповідно до цих засад і в контексті завдань виконуваної НДР «Мовна комунікація у світовому часопросторі та професійному контексті» (науковий

керівник – доцент Онуфрієнко Г. С.) і підготовлено перекладні лексичні посібники для студентів юридичного факультету на матеріалі термінологіки кримінального та кримінально-процесуального права [6; 7;].

Загальна модель цього посібника (словникова частина і мовнокомунікативні завдання до неї) є цілісною, чітко структурованою, вмотивованою навчальними цілями, фаховим спрямуванням, обґрунтованою практичними потребами користувачів, відповідною до лінгводидактичних принципів. Типологічні характеристики словникової частини посібника зумовлені його тематичним і мовним критеріями, цільовим призначенням, лінгводидактичними функціями, адресатом, загальним обсягом. Мікрокомпозиційні параметри (форма словникових статей та їх особливості) – це передусім інформація формальна (нормативний напис терміноодиниць, позначення правильного наголошування, їх еквівалентність у мові перекладу, варіанти), яка проілюстрована різноманітними контекстами у репродуктивних, продуктивних і креативних завданнях до впорядкованої словникової частини посібника. Науково-теоретичні засади (єдність систематизувальної, нормалізаційної, довідкової функцій) створення подібних словників потребують кількості етапної роботи, як-от: моделювання словника; систематизований відбір лексичного матеріалу для словника; аналіз та опис відібраної спеціальної лексики; уточнення, перевірка, редагування та підготовка до видання.

Пропонований навчальний посібник [7] містить перекладний (тримовний) словник галузевої термінологіки (близько 3000 базових термінів). Зафіксовані в ньому юридичні терміни підлягають аналізу за різними мовними параметрами: за структурою, генезою (походженням), частиномовною природою, способом утворення, семантичною стратифікацією у фаховому тексті. Так, за структурою розмежовано однослівні (терміни-слова) типу укр. *вирок*, *крадіжка*, *плагіат* або англ. *sentence*, *theft*, *victim* (прости); укр. *злочин*, *кривосвідчення*, *правосуддя* та англ. *roadblock*, *manslaughter*, *blackmail*, *hearsay* (композиції) і складені терміни (словосполучення) типу укр. *застережні заходи*, *фіктивний правочин*, *орган виконання покарань*, *слідчий органу досудового розслідування* або англ. *expert appraisal*, *state secret*, *criminal court proceeding*, *commercial litigation*. За мовним походженням терміни представлені питомими, в тому числі гібридної природи (укр. *конфіденційність*, *осудність*, *право*, *правовідносини*, *суд*, *фіктивність*, *хуліганство* або англ. *hearing*, *mankiller*,

manslaughter, will, writ, verdict), і запозиченими з інших природних мов, зокрема, індоєвропейської сім'ї (укр. *адвокат, арешт, прокурор, фальсифікація, хуліган* або англ. *alias, arbitration, malfeasance, summons, surety, warrant*). За частинимовною природою терміни в словнику переважно є іменниками (укр. *криміналіст, нагляд, недоказовість, невинуватість, підсудність* або англ. *appeal, censure, evidence, testimony*), рідше – прикметниками у складі словосполучень (укр. *досудове слідство, нормативний правовий акт, процесуальна правосуб'єктність* або англ. *intelligence interference, inspected establishment, unlawful threats, written complaint*), дієсловами (укр. *апелювати, легалізувати, скоїти, штрафувати* або англ. *to abuse, to discharge, to justify, to kidnap, to steal*), прислівниками (укр. *де-факто, де-юре* – англ. *de facto, de jure*).

За семантичною стратифікацією терміни представлені як загальнонаукові (укр. *закон, норма, процес, форма, функція* – англ. *law, rule, process, form, function*), міжгалузеві (укр. *диспозиція*, англ. *disposition* – юр. і військ.; укр. *імунітет*, англ. *immunity* – мед. і юр.) та вузькоспеціальні, тобто абсолютно специфічні (укр. *алібі, юрисдикція, юстиція* – англ. *alibi, jurisdiction, justice*).

Реєстрові терміни (у словнику подані російською мовою) зафіксовано в їхній вихідній формі: іменники – в називному відмінку однини; дієслова – у формі інфінітива; прикметники – у складі словосполучень, які представлені у словниково-гніздовий спосіб (за опорним словом). Через скісну ризик подано українські терміни, які паралельно функціонують у професійній комунікації (*достовірність/вірогідність інформації*). Наголошений голосний в українських термінах позначено курсивом (заявник, судовий строк, хабарник).

У словнику використано морфологічні ремарки для українських термінів і курсивом наведено закінчення родового відмінка однини для іменникових термінів чоловічого роду другої відміни (арештант, *-а*; рекет, *-у*; розшук, *-у*; спільник, *-а*) та для іменникових термінів жіночого роду третьої відміни (безкарність, *-ості*; невинуватість, *-ості*; недбалість, *-ості*; протизаконність, *-ості*; судимість, *-ості*), а також подано позначки про невідміюваність деяких іншомовних іменникових термінів, їх рід (*алібі, невідм., с.р.*; *досьє, невідм., с.р.*) та число (*правовідносини, множ.*).

Після словникової частини розміщено найуживаніші лексико-граматичні конструкції професійно-ділового мовлення

та комплекс практичних завдань, спрямованих на тренінг і контроль актуальних в юридичній комунікації лексичних, морфологічних, орфографічних, акцентуаційних, синтаксичних, пунктуаційних і стилістичних норм сучасної української та англійської мов задля піднесення мовно-термінологічної культури здобувачів бакалаврської освіти у цій галузі. Окрему групу завдань складають творчі, скеровані на розвиток комунікативної компетентності в умовах активного використання галузевої термінологіки, що необхідна для продуктивного реферування, анутовання, перекладу, написання курсової/дипломної/конкурсної роботи і підготовки доповідей українською та/або англійською мовою на наукові студентські конференції, «круглі столи», форуми.

У посібнику в списку рекомендованої літератури – сучасні навчальні посібники для ЗВО, яким надано Гриф МОН України, методичні матеріали, наукові статті, які стануть у пригоді студентам, магістрантам, аспірантам для вдосконалення мовної/мовленнєвої, термінологічної і комунікативної компетентностей в юридичному дискурсі, що необхідні для ефективного фахового спілкування засобами української та англійської мов.

Отже, запропонована науково-методична концепція лексичного посібника словникового типу як новаційного жанрового різновиду навчальної літератури з юридичної лінгвістики дозволяє науковим колективам юристів та мовознавців-термінологів створювати сучасні комплекси для кожної юридичної спеціальності, якими забезпечуватиметься базовий лексикографічний ресурс формування термінологічної та мовнокомунікативної компетентностей, що є провідними у професіограмі правника.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: навчальний посібник з алгоритмічними приписами. 3-є вид. доп. Київ, 2016. 426 с.
2. Онуфрієнко Г.С. Риторика у практичних завданнях для юристів: навч. посібник. Запоріжжя, 2002. 307 с.
3. Онуфрієнко Г.С. Філологічна парадигма сучасної юридичної освіти в Україні // Право і лінгвістика: у 2 частинах. Ч. 1. Сімферополь, 2004. С. 23–26.

4. Онуфрієнко Г.С., Нікітіна Н.І. Англійська мова – правникам: навч. посіб. / за заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя, 1998. 117 с.

5. Онуфрієнко Г.С., Руколянська Н.В. Українська мова в комплексних завданнях для юристів: навч. посібник / за заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя, 1998. 282 с.

6. Онуфрієнко Г.С., Руколянська Н.В. Навчальний російсько-український словник термінологіки кримінального та кримінального процесуального права з комплексом тренувальних, креативних і контрольних завдань для студентів юридичних спеціальностей / за заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя, 2017. 110 с.

7. Онуфрієнко Г.С., Руколянська Н.В., Хацер Г.О. Навчальний російсько-українсько-англійський словник термінологіки кримінального та кримінального процесуального права з мовнокомунікативними завданнями / за заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя, 2019. 146 с.

8. Онуфрієнко Г.С., Таранова Н.В. Українська мова в тестових завданнях для юристів: поглиблений курс : навч. посібник / за заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя, 1999. 404 с.

Голіченко Лариса Миколаївна,

завідувач кафедри українського ділового мовлення Національної академії Служби безпеки України, кандидат філологічних наук, доцент;

Паршак Катерина Дмитрівна,

доцент кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат філологічних наук, доцент

З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ «РУСЬКОЇ ПРАВДИ»

«Руська правда» є не лише збірником норм стародавнього руського права (*правда* має значення «закон»), складеним переважно в період 11–12 століть, цінним джерелом для вивчення історії Київської Русі, її суспільних відносин та правової системи, а й визначною пам'яткою української мови, яка відобразила її специфічні риси тогочасного періоду. Будучи одним із найвизначніших явищ національної культури, права та української правосвідомості, вона стала об'єктом уваги не

тільки правознавців, істориків та соціологів, а й вітчизняних та зарубіжних філологів [2].

Історія нашої держави не зберегла жодного рукопису цієї пам'ятки. На сьогодні відомо понад 100 списків «Руської правди», складених упродовж 13–17 століть. Їх поділяють на три редакції: Коротку, Розширену (відносять до часу князювання Володимира Мономаха або його сина Мстислава – 12 ст.) та Скорочену (15 або 17 ст.), які відображають різний рівень становлення та розвитку давньоруського феодального права.

Коротку редакцію «Руської правди», що містить 43 статті й за часом укладання є найдавнішою (11 ст.), 1738 року відкрив В.М. Татищев. Її було вміщено в текст Новгородського літопису 15 ст. Відомі два найстаріші списки Короткої редакції «Руської правди»: Синодальний, представлений у тексті Кормчої книги 1282 року, та Троїцький, збережений у правничому збірнику «Мірило Праведне» другої половини 14 ст.

Основу першого кодифікованого збірника юридичних норм українського народу склали «Правда Ярослава» та «Правда Ярославичів». У тексті «Руської правди» збереглися відомості про те, що писемна фіксація юридичного кодексу відбулася за часів Ярослава Мудрого («Правда Ярослава» була створена в 30-их роках 11 ст. у Києві, за іншими даними – 1015–1016 року) та його синів: Ізяслава Ярославича, Святослава Ярославича, Всеволода Ярославича («Правда Ярославичів» складена 1072 року у Вишгороді в період розвитку феодальних відносин і є, на думку істориків, відповіддю на повстання населення 60–70 рр. 11 ст.). Хоча первинний текст збірника до нашого часу не зберігся, проте достеменно відомо, що нащадки Ярослава Мудрого у другій половині 11 ст. суттєво змінили та доповнили його [2].

Процес формування тексту «Руської правди» відбувався впродовж кількох століть. «Руська правда» стала об'єктом не лише юридичного та історичного, а й лінгвістичного дослідження. Однак, на думку Л. Білецького, «наукова увага філологів до цієї пам'ятки не йшла далі спорадичного цитування окремих слів...з тексту найстарішого списку Синодальної Кормчої Книги 1282 р.» [1]. Найбільшу увагу цьому спискові присвятили такі корифеї філологічної науки, як О. Шахматов, О. Соболевський, В. Ляпунов та О. Потебня. О. Соболевський здійснив семантичний аналіз лексем, які трапляються в окремих списках «Руської правди» (*господь, мятельникъ, поконь, скоть, тивуничь, олекъ* тощо), подавши поодинокі трактування їх

фонетичних та морфологічних особливостей. Мова найстарішого синодального списку 1282 р. та списку Авраамки 1495 р. стала також предметом дослідження Є. Карського.

Потреба лінгвістичного потрактування тексту «Руської правди» була зумовлена, зокрема, й труднощами тлумачення окремих частин цього юридичного кодексу, а відтак наявністю суб'єктивного розуміння деяких його положень. Як наслідок – різноманіття поглядів щодо окремих статей та їх інтерпретацій. Незважаючи на наявність низки філологічних розвідок, текст «Руської правди» ще не є цілком дослідженим і потребує палеографічного аналізу та всебічного мовознавчого потрактування.

Список використаних джерел

1. Л. Білецький. Руська правда й історія її тексту. Вінніпег, 1993. 166 с.

2. Вілкул Т.Л. Руська правда // Енциклопедія історії України: у10 т./ редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К., 2012. Т.9. С. 391.

3. Зимин А.А. Правда Русская. М., 1999.

4. Толочко А. Краткая редакция Правды Русской: Происхождение текста [Ruthenica. Supplementum 2]. К., 2009.

Мороз Людмила Іванівна,

професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор психологічних наук, професор;

Проценко Галина Петрівна,

старший викладач кафедри юридичного документознавства навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ

МОВЛЕННЄВЕ МАНІПУЛЮВАННЯ ЯК ПРЕДМЕТ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Останні роки у науковій доктрині з'явилося багато праць, присвячених мовленнєвому маніпулюванню. Тема такого маніпулювання вийшла за межі наукових досліджень і розширила рамки публічної дискусії, потрапивши в поле уваги засобів масової інформації. Вихід цього питання на рівень широкої публічної дискусії, тим більше у ЗМІ, вимагає чіткої визначеності суті

феномена маніпулювання, маніпулятивного впливу та шляхів його виявлення і запобігання такому впливу, захисту.

У науковій доктрині багато праць присвячено дослідженню саме цієї проблеми (Л. Ажнюк, Н. Артикуца, С. Кара-Мурза, М. Мак-Люэн, Г. Черненко, С. Яковенко та ін.).

Маніпулювання – вид психологічного впливу, що призводить до прихованого збудження в іншій людині намірів, які не збігаються з її реальними бажаннями [1, с. 11]. Маніпулятор подаючи певну інформацію створює у свідомості споживачів такої інформації подвійну ілюзію: по-перше, що дійсність саме така, якою він її зображає, і, по-друге, що реакція на цю дійсність залежить від самої людини, яка є об'єктом маніпулювання. Використовуються засоби переконання, не примушення.

Серед основних маніпулятивних прийомів переконання варто виокремити такі: дезінформація (помилкові повідомлення про реальні об'єкти і явища, фабрикація фактів); упереджене подання інформації, уникання (напівправа, замовчування; підтасовка фактів; маскування і дроблення інформації; упереджена селекція аргументів або одностороння аргументація; вилучення інформації з контексту, її довільне трактування; спотворення істинних масштабів подій і явищ; використання культурно-символічного матеріалу; стереотипізація і дестереотипізація; розмивання і підміна понять; маскування невдалих тез і аргументів за допомогою невластивих їм мовних прийомів [2, с. 152].

Такий різновид лінгвістичної експертизи, як семантико-текстуальна дозволяє проаналізувати політичні, бізнесові тексти, виокремити прийоми мовного впливу, визначити об'єктивний зміст висловлювань, встановити їхнє імпліцитне (приховане) значення навантаження, істинні наміри мовця. Ця експертиза також дозволяє передбачити вплив на слухача (читача), зміну його поглядів під дією сприйняття такої інформації, засобів переконання, аргументації, способів подання неправдивої інформації тощо.

Так, у семантико-текстуальному дослідженні висловлювань виявляються застосовані в них, згідно з теорією аргументації, дискредитації, агресивні мовленнєві стратегії, які розраховані на формування у споживача такої інформації деструктивних почуттів: невдоволення, гніву, обурення, ненависті, помсти тощо. Застосовуючи подібні вербальні стратегії, автор ставить перед собою завдання – насамперед заплямувати, ослабити свого суперника чи конкурента в очах публіки за допомогою відвертої

«брехні», очевидних наклепів, непристойних, образливих асоціацій, заяв та висловлювань.

«Він схожий на N» – цей комунікативний хід реалізує стратегію когнітивного плану, завданням якої є створення бажаних для мовця асоціацій, порівнянь. Використовуючи цей прийом, мовець, наприклад, порівнює ефективність конкретних ліків з «корисністю» для здоров'я напою кока-коли: «N. – настільки ж ліки, настільки кока-кола – корисний для здоров'я напій». У цьому реченні відбувається порівняння ліків із харчовим продуктом. Названі товари є різними за своєю суттю, складом, призначенням, колом споживачів, мережами реалізації тощо, тому висловлювання, побудоване на їх порівнянні, є маніпулятивним, Семантико-синтаксична структура речення (структура, що утворена внаслідок називання певної пропозиції відповідними формальними засобами [6]) спирається на підміну одних понять іншими, спрямованим на введенні читача в оману відносно дійсної природи порівнюваних предметів. Маніпулювання не було б, якби порівняння здійснювалося з іншим рівноцінним товаром того ж призначення, наприклад, у порівнянні двох лікарських засобів з позиції їх шкідливості тощо. Призначенням ліків є профілактика, діагностика, лікування хвороб людини, тому порівняння із харчовим продуктом, який не має такого призначення, є негативним, адже формує у читача думку про тотожність (або схожість) N. і харчового продукту, тобто про відсутність лікувального ефекту N. як лікарського засобу.

Для прикладу, маніпулятивному впливу сприяє вживання часток. За допомогою видільних часток наголошується на певних явищах, посилюється експресивність. Так, частку тільки вживають з обмежувально-видільним відтінком, у значенні: «лише; ніхто інший, ніщо інше», що збільшує вплив відповідного повідомлення. Частка не має власного значення, вносить у висловлювання головним чином додаткові смислові відтінки: виокремлення і обмеження (тільки, лише, виключно). Ця частка також переміщує значеннєвий фокус всередині висловлювання. Виділення більшим шрифтом цього слова в тексті теж презентує позначуване ним обмеження як доміантне. частка нібито (вживається перед словом для позначення невідповідності дійсності, недостовірності, несправжності, вигаданості повідомлення) змінює смислове навантаження наступного за ним слова на протилежне: «українці нібито асоціюють лікарський засіб N. саме з

виробником Х.»). А отже, змінюється в цілому тлумачення цього висловлювання на протилежне – «українці не асоціюють лікарський засіб Н. саме з виробником Х.».

Отже, лінгвістична експертиза за допомогою теорії мовного впливу, теорії аргументації, дискредитації та прагматики дозволяє проаналізувати тексти, виокремити прийоми мовного впливу, встановити їхній імпліцитний зміст та визначити істинні наміри адресанта. Лінгвістична експертиза також дозволяє передбачити вплив на адресанта, зміну його поглядів під дією сугестивних прийомів, засобів переконання, аргументації, способів подання неправдивої інформації.

Список використаних джерел

1. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. Москва: Алгоритм, 2004. 528 с.

2. Мак-Люэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / пер. с англ. В. Николаева. Москва; Жуковский: КАНОН-прес-Ц, Кучково поле, 2003. 464 с.

Андрусів Людмила Михайлівна,

професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МОВА ОФІЦІЙНОГО ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

У країнах з однією державною мовою офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється виключно державною мовою. Потреба оприлюднення нормативно-правових актів декількома мовами виникає у багатонаціональних державах. Презумпція знання закону вимагає, щоб він був зрозумілим та доступним усім громадянам, які в багатонаціональній державі використовують різні мови [7, с. 109].

Для прикладу наведемо досвід декількох зарубіжних країн. Так у Королівстві Бельгія питання мови оприлюднення нормативно-правових актів врегульоване Законом «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та введення в дію нормативно-правових актів». Відповідно до статті четвертої вказаного закону, закони після їх промульгації публікуються в офіційному друкованому виданні «Moniteur belge» французькою та голландською мовами. Тексти законів французькою й голландською мовами повинні строго відповідати один одному [2]. Окрім законів французькою та голландською мовами оприлюднюються королівські укази та нормативно-правові акти уряду й міністерств. Однак, щодо оприлюднення міжнародних договорів та угод використовується інше правило, зокрема, міжнародні договори та угоди, стороною яких є Королівство Бельгія, публікуються в офіційному виданні «Moniteur belge» мовою оригіналу із перекладами французькою та голландською мовами, якщо оригінальний текст не був офіційно складений французькою чи голландською мовами [3].

Мову оприлюднення нормативно-правових актів у Швейцарській Федерації регулює Федеральний закон про національні мови та розуміння між мовними спільнотами. Так згідно з статтею п'ятою вказаного закону офіційними мовами Федерації є німецька, французька та італійська та

ретороманська [1]. Водночас законом прописано правила щодо мови оприлюднення нормативно-правових актів. Відповідно до статті десятої декрети федерації та інші тексти, які публікуються в Офіційному та Систематичному збірниках федерального права, публікуються німецькою, французькою та італійською мовами, якщо законом не передбачено іншого. Публікація здійснюється одночасно німецькою, французькою та італійською мовами. Водночас, згідно з статтею одинадцятою передбачено й оприлюднення романською мовою. Однак романською мовою оприлюднюються тексти, що мають особливе значення, і акти на федеральні вибори [1].

У Канаді мова оприлюднення нормативно-правових актів врегульована безпосередньо на конституційному рівні. Згідно з пунктом 18 Конституційного закону Канади закони, документи і «хроніка» Парламенту друкуються і видаються англійською та французькою мовами, і обидва тексти мають однакову автентичність [6]. Окрім того, конституційні вимоги щодо офіційного оприлюднення нормативно-правових актів англійською та французькою мовами застосовуються і в провінціях Манітоба, Нью-Брансвік та Квебек. Вони поширюються на закони, а також на більшість делегованих законодавчих актів, що видаються виконавчими органами [4].

Окрім держав офіційне оприлюднення нормативно-правових актів декількома мовами використовує й Європейський Союз. Зазначимо, що Офіційний вісник Європейського Союзу (Official Journal of the European Union (OJ)), у якому оприлюднюються закони та інші офіційні акти Європейського Союзу, друкується всіма 20 офіційними мовами ЄС.

Тексти нормативно-правових актів, які оприлюднені різними мовами, вважаються автентичними та мають однакове юридичне значення (Бельгія, Швейцарія). З юридичного погляду тексти нормативно-правових актів оприлюднені в офіційних друкованих виданнях є рівнозначними, однак можливість відмінностей текстів все ж існує. Необхідно враховувати особливості юридичної термінології та технічні труднощі перекладу, тому все-таки ймовірність відмінностей між текстами нормативно-правових актів оприлюднених різними мовами все ж існує. У випадку виявлення відмінностей потрібно брати до уваги текст нормативно-правового акта тією мовою, якою він приймався суб'єктом правотворчості [7, с. 127–128].

Щодо практики України у врегулюванні мови оприлюднення нормативно-правових актів, то можемо

констатувати, що це питання врегульовано було на законодавчому рівні лише у квітні 2019 року. Про мову оприлюднення нормативно-правових актів згадувалося виключно в Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності». Згідно з пунктом першим Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України підлягають оприлюдненню державною мовою. Поза увагою вказаним актом було залишено мову оприлюднення нормативно-правових актів центральних та інших органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Міністерства, центральні та інші органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування оприлюднюють нормативно-правові акти відповідно до порядку, встановленого Законом України «Про доступ до публічної інформації». Однак у вказаному Законі немає норми щодо мови доступу до інформації, в тому числі до мови текстів оприлюднених нормативно-правових актів. Така ситуація вирішилася з прийняттям Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», яким врегульовано застосування державної мови в нормативно-правових актах, діловодстві та документообігу. Відповідно до статті 13, мовою нормативно-правових актів та актів індивідуальної дії, діловодства й документообігу органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування є державна мова. Нормативно-правові акти й акти індивідуальної дії органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування оприлюднюються державною мовою в порядку, визначеному законом [5].

Окрім того, надання копій нормативно-правових актів на звернення громадян здійснюється державною мовою згідно з пунктом восьмим статті 13 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який встановлює, що відповіді на звернення фізичних і юридичних осіб до органів державної влади, органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств установ та організацій державної та комунальної форм власності надаються державною мовою, якщо інше не встановлено

законом. Отже, мовою оприлюднення нормативно-правових актів в Україні є виключно державна мова – українська мова.

Підсумовуючи наведені позиції та норми права, можна з упевненістю констатувати, що норма про мову офіційного оприлюднення нормативно-правових актів повинна бути закріплена на законодавчому рівні. У державах з однією державною мовою офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється виключно державною мовою. Офіційне оприлюднення декількома мовами здійснюється у країнах в яких є декілька державних мов. У такому випадку нормативно-правові акти оприлюднюються усіма державними мовами, а їх тексти вважаються автентичними та мають однакове юридичне значення.

Список використаних джерел

1. Bundesgesetz über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften (Sprachengesetz, SpG) vom 5. Oktober 2007. URL : <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20062545/201701010000/441.1.pdf>.

2. Loi relative à l'emploi des langues en matière législative, à la présentation, à la publication et à l'entrée en vigueur des textes légaux et réglementaires. 31 MAI 1961. URL : http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&1a=F&cn=1961053130&table_name=loi.

3. Loi spéciale de réformes institutionnelles 8 aout 1980. URL : <https://wallex.wallonie.be/index.php?doc=3144>.

4. Publication of Statutes Act R.S.C. 1985. URL : <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/s-21/FullText.html>.

5. Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.

6. Конституційний закон Канади. URL : <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/can001.txt>.

7. Опубликование нормативных актов / Всесоюзный научно-исследовательский институт советского законодательства / [А. С. Пиголкин]. – М. : Юридическая литература, 1978. – 168 с.

Баулін Олег Вячеславович,

старший викладач відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Відповідно до п. 14 ст. 92 Конституції України засади судової експертизи в Україні визначає лише закон [1].

У ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», яка має назву «Суб'єкти судово-експертної діяльності» вказано, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці з певних галузей знань у порядку та на умовах, визначених законом [2].

У тексті чинного Кримінального процесуального кодексу України [3] (далі – КПК України) поряд з експертом неодноразово згадується експертна установа як така, що за наявності відповідних процесуальних рішень слідчого, прокурора, слідчого судді або суду, здійснює проведення експертизи (ч. 1 ст. 242, п. 2 ч. 2, ч. 6 ст. 244, ч. 1 ст. 332 КПК України).

При цьому, на відміну від експерта, цю установу або її керівників, уповноважених представляти дану установу у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями та юридичними і фізичними особами, ні Закон України «Про судову експертизу», ні КПК України не наділяє жодною іншою ознакою суб'єкта кримінально-процесуальних відносин.

Так, Закон України «Про судову експертизу» встановлює професійні права і обов'язки експерта, загальні вимоги щодо можливості здійснення ним судово-експертної діяльності та засади його юридичної відповідальності (ст. 10, 11, 12 та ін.) [2]. У ст. 69 КПК України визначені вимоги до експерта у кримінальному провадженні та його процесуальні права і процесуальні обов'язки [3].

Щодо наявності у експертної установи процесуального статусу чи процесуальних повноважень або можливості їх

набуття під час здійснення судочинства в зазначених нормативно-правових актах – жодного слова.

Цей недолік, коріння якого походять із небажання дотримуватися юридичної техніки нормотворення та інших положень теорії правотворчості, судді, прокурори, слідчі, адвокати та інші практикуючі у сфері кримінальної юстиції фахівці звикли не помічати. Традиційно більшу частину експертиз, які призначаються у кримінальних провадженнях, проводять експерти науково-дослідних установ судових експертиз Мінюсту, судово-медичних та судово-психіатричних установ системи органів охорони здоров'я України, експертних служб МВС, Міністерства оборони, СБУ та Державної прикордонної служби України (ч. 2 ст. 7 Закону «Про судову експертизу»).

Організація роботи зазначених установ здійснюється їхніми керівниками на підставі підзаконних нормативно-правових актів. На них покладається розподіл навантаження між експертами, забезпечення в експертних установах документообігу, прийому осіб з питань призначення або замовлення досліджень, зберігання речових доказів та інших матеріалів тощо. Нібито не має проблем. Але вони існують і давно, на них звертали увагу відомі експерти-криміналісти ще у 90-х роках минулого століття, які наполягали на необхідності закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві процесуальних повноважень керівника експертної установи, які стосуються його взаємовідносин з експертом (експертами), а також з особами або органами, за рішенням яких призначено експертизу [4, с. 18]. І це ще за часів дії КПК УРСР 1960 року, в якому була стаття 198 «Проведення експертизи в експертній установі», яка встановлювала: «Одержавши постанову про призначення експертизи, керівник експертної установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти дають висновок від свого імені і несуть за цього особисто відповідальність» [5].

Клименко Н. І. слушно вважає, що від позитивного вирішення питання про унормування в процесуальному законі статусу керівника експертної установи та інших суб'єктів експертного дослідження, залежить подальший розвиток експертної діяльності у кримінальному процесі [6, с. 7–8]. Відсутність відповідей на це та пов'язані з ним інші питання у чинному КПК України, не сприяє швидкому виконанню завдань кримінального провадження та реалізації такої важливої його засади як розумні строки.

Порівняно з минулим зараз наші органи досудового розслідування, прокуратури і суду витрачають значно більше часу як на вирішення питання про призначення експертизи, так і на очікування початку її проведення експертами та отримання висновків за результатами експертного дослідження. Особливо проблематичним стало призначення і організація проведення комплексних експертиз, а також тих досліджень, які потребують включення до складу комісій експертів фахівців, що не працюють у експертних установах і не пройшли атестації як судові експерти. Наслідком цього стали тривалі очікування учасниками кримінального провадження результатів судових експертиз та їх скарги на надмірне за часом кримінальне провадження в різні інстанції та міжнародні організації.

У багатьох інших державах таких проблем майже немає. Підхід простий: якщо засада забезпечення розумності строків здійснення досудового розслідування і судового розгляду вимагає швидкого отримання результатів окремого експертного дослідження, а експертні установи держави чи атестовані експерти, яким завжди надається перевага при призначенні експертизи, з якихось причин не мають можливості забезпечити інтереси органів досудового розслідування, прокуратури і суду, останні вправі доручити проведення експертизи іншим відповідним фахівцям, у тому числі іноземним.

Для такої альтернативи процесуальний закон встановлює окремий порядок залучення експерта (експертів) для проведення експертизи, який відрізняється від залучення атестованого експерта або порядку призначення і проведення дослідження експертами експертної установи.

Отже, цим досвідом треба скористатись. І тоді можна сподіватись на підвищення ефективності в діяльності органів кримінальної юстиції та зменшення поразок України в Європейському суді з прав людини через незадоволення скаржників тривалістю здійснення щодо них кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Офіц. веб-сайт Верховної Ради

України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. Нагорный Г. М. Основные направления совершенствования регламентации судебной экспертизы в новом УПК Украины / Г. М. Нагорный // Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики: Тезисы научно-практической конференции / Ред. колл.: Берзин В. Ф. (отв. ред.), Бергер В. Е., Булыга Л. П. и др.; КНИИСЭ, ХНИИСЭ, ОНИЛСЭ, Министерство юстиции Украины, – К.: Би., 1993. – С. 14–17.

5. Кримінально-процесуальний кодекс України (Закон України від 28 грудня 1960 р.; зі змін. і доп. станом на 29 вересня 2010 р. – К.: Правова єдність, 2010. – 190 с.

6. Концептуальні питання судової експертизи / Н. І. Клименко // Криминалистика и судебная экспертиза: Межведомственный научно-методический сборник. Вып. 55. / Отв. ред. И. И. Емельянова. – К.: Министерство юстиции Украины, 2009. – С. 3–8.

Бащук Олег Романович,

ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКА МОВА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Проблема розвитку української мови й на сьогодні залишається важливою, тож у цій розвідці ми розглянемо тенденції розвитку мови, історія якої пов'язана з історією її носія. Попри довгий і тернистий шлях утисків, заборон, переслідувань та обмежень українська мова піднеслася до рівня національної. Ряд історичних фактів свідчать про престижність української мови. Вона була державною мовою у великому Литовському князівстві; як актова мова використовувалася в Молдавському князівстві; бахчисарайські хани листувалися нею з турецькими султанами. Українську мову вивчають у багатьох університетах світу, а з розвитком і утвердженням незалежності України зростає міжнародний авторитет української мови як державної.

Сучасна мовна ситуація в Україні є насамперед результатом тривалої війни проти української мови, української ідентичності й української державності, яку було розпочато після 1654 р. Циркуляр Валуєва від 18.07.1863 р. став своєрідним симптомом того, що попри всі перешкоди українська мова існувала й розвивалась. Помітним етапом у розвитку антиукраїнської політики була поява в 1876 р. Емського указу. 1881 р. царський уряд модифікував Емський указ, зробив певне полегшення, дозволивши друкувати українські словники, тексти до нот, ставити українські театральні вистави. Проте через кілька років указом Олександра III було внесено заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення українськими іменами. Згодом – заборона перекладати книжки з російської мови українською, видавати українські книжки для дітей. Після визнання Російською академією наук українську мову як самостійну одиницю Сенат оголошує україномовну культурну й освітню діяльність шкідливою для імперії. За наказом уряду Столипіна закрито всі українські культурні товариства, видавництва. Було заборонено читання лекцій українською мовою та створення будь-яких клубів. Вийшла постанова VII дворянського з'їзду в Москві про виключно російськомовну освіту й недопущення вживання інших мов у школах Російської імперії.

Важливість мовного фактора в розбудові Української держави добре розумів уряд гетьмана Скоропадського. За якихось півроку в Україні було відкрито майже 150 українських гімназій, два державні університети, Українську Національну Бібліотеку, Національну Галерею мистецтв, засновано Державний Український архів тощо.

Утиски українського слова тривали й надалі у XX столітті: заборони відзначання літературних ювілеїв і музеїв, закриття українських навчальних закладів поза межами України в сорокові роки, масові репресії проти української інтелігенції.

1958 р. Постанова Пленуму ЦК КПРС про перехід частини українських шкіл на російську мову викладання. Відповідну постанову прийняла і Верховна Рада УСРР, а потому й закон, згідно з яким питання про те, що вивчати чи не вивчати рідну мову в національних школах мають вирішувати батьки та самі учні. За підрахунками науковців, за всю історію української мови було прийнято понад 200 законодавчих актів, які різною мірою обмежували права української мови.

Після проголошення незалежності України 1991 року значно зросла популярність української мови як державної.

Саме цей статус стимулював зміни, які відбулися впродовж останніх років внаслідок розширення різних функцій мови.

У контексті загальної проблематики сучасна українська мова досягла відносно високого рівня досконалості у своєму внутрішньому розвитку, однак останній певною мірою гальмується й поки що недостатньо забезпечений від рецидивів регресу. Державний статус української мови на території України – основного місця її поширення – утверджується. Для українського суспільства характерним є те, що українська мова використовується різною мірою у різних частинах України. Якщо в Західній Україні рідна мова українцями використовується однаковою мірою незалежно від їхнього соціального статусу, професії, освіти, міського або сільського походження, то на Наддніпрянщині (особливо на сході й півдні) уживаність її узалежнена від соціальної, професійної, освітньої та інших ситуацій, у яких перебувають її потенційні користувачі.

Останніми роками у фахових статтях посилено акцентується увага практиків та викладачів вищої школи на важливості ґрунтовної філологічної підготовки студентів економіко-гуманітарних спеціальностей. Будучи складним поняттям і очевидно вагомим, актуальним, гнучким та динамічним компонентом професійної компетентності, філологічна освіченість гуманітарія, і зокрема перекладача, менеджера, економіста-міжнародника, історика, дипломата, філософа, юриста, ґрунтується на гармонійній, збалансованій, узгодженій взаємодії, як мінімум, п'ятьох ключових складових (мовна мовленнєва – термінологічна – комунікативна – риторична компетентність), послідовність яких визначається кінцевою метою навчально-пізнавальної діяльності, виявляючись у здатності фахівця мобілізувати в синтезі та на якісному рівні засвоєні знання для розв'язання професійних завдань у різних контекстах чи ситуаціях.

Важливою справою національного відродження України є піднесення мовної/мовленнєвої культури суспільства, озброєння знаннями стилістичних багатств рідної мови насамперед молоді, яка здобуває вищу освіту й використовуватиме слово як знаряддя праці, носій інформації, професійну вербальну зброю та засіб духовного впливу й у такий спосіб сприятиме піднесенню культури, духовності народу.

Модернізація українського суспільства в новій системі ідеологічних координат немислима без державної мовної політики, пріоритетом якої має бути розвиток української мови як консолідуючої духовної сили українського суспільства.

Держава забезпечує, а Конституція гарантує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя; сприяє розвитку української нації, її традицій і культурі.

Список використаних джерел

1. Гуменюк М. Від розмови до діла, Літературна Україна, 1965, 24 вересня.
2. Культурне будівництво в Українській РСР..., т. 1, с. 243.
3. Ткаченко О. До проблеми мовної стійкості (питання внутрішніх перешкод). Мовознавство, 1991, № 2.
4. Романичук О. Знаки української агресії // Урок української мови. – 2004. – № 11–12.
5. Таланчук П., Наша державна мова українська, Дивослово, 2000, 9.
6. Ушинський К. Д. Рідне слово, Львів, 1960, с. 9 – 10.

Бичкова Світлана Сергіївна,

завідувач кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ЗАЯВНИК ЧИ СТЯГУВАЧ: ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НОРМАХ, ПРИСВЯЧЕНИХ НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННЮ

Проблеми законодавчої термінології завжди турбували і наукову спільноту, і практичних працівників. Адже від розумного її використання, однозначності її сприйняття залежить правильність і єдність правозастосування, а деяких випадках – ще й захист прав, свобод та інтересів. Тому не можна оминати увагою положення цивільного процесуального законодавства.

І хоча з набранням чинності 15 грудня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» багато нормативних положень указаних кодексів зазнало змін, введено в обіг нові поняття, застосовано осучаснені позначення окремих правових категорій, проблем із процесуальною термінологією не поменшало. А деяких моментах – навіть стало більше, оскільки одні й ті самі правові явища в різних статтях, зокрема Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України), іменуються по різному.

Але, зважаючи на обмежені обсяги цієї наукової розвідки, зупинімося на одному проблемному аспекті – використанні законодавцем двох термінів («заявник» і «стягувач») у нормах, присвячених правовому регулюванню особливостей розгляду справ у порядку наказного провадження при позначенні одного і того самого учасника справи.

Свого часу в правовій літературі подібне питання уже порушувалося [1; 3, с. 235], проте, виклавши ЦПК України у новій редакції, законодавець повною мірою не усунув подібні неоднозначності.

Отже, Згідно із ч. 2 ст. 42 ЦПК України при розгляді вимог у наказному провадженні учасниками справи є заявник і боржник. Проте у Розділі II цього кодексу уже, поряд із терміном «заявник», використовується термін «стягувач» для позначення відповідної сторони справи, що розглядається у порядку наказного провадження. Так, у статтях 161, 163, 165, 166, 167 ЦПК України згадується заявник; у статтях 164, 169, 172 ЦПК України – стягувач; а в статтях 168, 170, 171 ЦПК України – і заявник, і стягувач.

Ми, як і раніше, припускаємо, що таким чином законодавець намагався розмежувати правовий статус особи, яка має право вимагати стягнення з боржника грошових коштів, до моменту видачі судового наказу (оскільки вимоги особи ще не задоволено, то вона є заявником) і після цього (уже є правові підстави для набуття з моменту набрання законної сили судовим наказом прав та обов'язків стягувача) [1, с. 25].

В юридичній літературі також відзначають, що заявник «після відкриття наказного провадження змінює свій статус, і він стає стягувачем» [2, с. 89]. І частково ця логіка, дійсно, витримана при формулюванні нормативних приписів. Проте увагу привертають положення, закріплені у статтях 164, 168, 169, 170, 171 ЦПК України, адже в них прослідковується невідповідність використання термінів «заявник» і «стягувач» етапам наказного провадження.

Зокрема, у ч. 2 ст. 164 ЦПК України проголошується: «У разі відмови у видачі судового наказу або в разі скасування судового наказу внесена сума судового збору *стягувачу* не повертається. У разі пред'явлення *стягувачем* позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору, сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу, зараховується до суми судового збору, встановленої за подання позовної заяви» (підкреслено нами. – С. Б.).

Водночас, якщо суд відмовить у видачі судового наказу, «стягувача» й не буде, оскільки стягувачем особа стає тільки тоді, коли видано на її користь виконавчий документ. У разі скасування судового наказу особа також втрачає правовий статус стягувача, а тому «стягувач» (не зважаючи на загальну некоректність уживання аналізованого найменування у відповідному випадку) не може пред'явити позов до боржника.

Стаття 168 ЦПК України присвячена змісту судового наказу, який, між іншим, є не лише судовим рішенням, а й одночасно виконавчим документом. А тому в цій статті зрозумілим є використання терміна «стягувач». Однак у п. 6 ч. 2 мова йде про суму судових витрат, «що сплачена *заявником* (виділено нами. – С. Б.) і підлягає стягненню на його користь з боржника». У такому випадку відразу виникає запитання: чи є одна і та сама особа, указана в судовому рішенні, *заявником* і стягувачем. Крім того, оскільки конструкція ч. 6 ч. 2 168 ЦПК України побудована через фразу «підлягає стягненню на його користь», то *заявника*, апріорі, на цьому етапі судового процесу уже не може існувати.

Взагалі нелогічним можна визнати формулювання ч. 2 ст. 169 ЦПК України, в якій регламентовано надіслання боржникові копії заяви стягувача про видачу судового наказу. Адже стягувач не подавав і не міг подавати такої заяви. Її подавав *заявник*.

Перейдемо до аналізу статей 170 і 171 ЦПК України, що регулюють питання скасування судового наказу.

Для початку відзначимо, що розгляд заяви про видачу судового наказу проводиться без судового засідання і повідомлення *заявника* і боржника (ч. 1 ст. 167 ЦПК України). Боржникові тільки після видачі судового наказу надсилається його копія одночасно з копією заяви про видачу судового наказу разом з доданими до неї документами (частини 1, 2 ст. 169 ЦПК України).

Таким чином, якщо видано судовий наказ, то *заявник* став стягувачем. У зв'язку із цим незрозумілим є підхід законодавця до визначення змісту заяви про скасування судового наказу, яка, відповідно до пунктів 2, 5 ч. 3 ст. 170 ЦПК України, має містити «повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) *заявника* і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України *заявника* та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків *заявника*

та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта *заявника* та боржника для фізичних осіб – громадян України» і «зазначення про повну або часткову необґрунтованість вимог *стягувача*» (підкреслено нами. – С. Б.). Окрім того, що в одній статті використовується два позначення одного і того самого учасника справи, так ще й спочатку він іменується *заявником*, хоча уже наділений правовим статусом *стягувача*, а потім – *стягувачем*, попри те, що вимоги викладалися на етапі подання заяви про видачу судового наказу, а отже, – *заявником*.

І наостанок – в ч. 3 ст. 171 ЦПК України взагалі законодавець поставив знак рівності між категоріями, що розглядаються: «У разі відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу, суддя не пізніше двох днів після її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в якій роз'яснює *заявнику (стягувачу)* його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження» (виділено нами. – С. Б.).

Таким чином, бачимо, що використання двох термінів – «*заявник*» і «*стягувач*» – не лише призводить до виникнення запитань при тлумаченні відповідних положень ЦПК України, а й заплутало самого законодавця, який не зміг витримати логіку побудови нормативних конструкцій.

Зважаючи на викладене, вбачається за доцільне уніфікувати термінологію, використовувану в ч. 2 ст. 42, Розділі II ЦПК України. При цьому ми продовжуємо посідати позицію, що логічніше йменувати відповідну сторону наказного провадження *стягувачем*, оскільки це відповідатиме суті судового наказу і положенням ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження» [1, с. 26].

Список використаних джерел

1. Бичкова С. С. Особи, які беруть участь у справах наказного провадження // Актуальні проблеми конституційного права та державотворення: зб. наук. пр. У 2-х частинах / За заг. ред. В. М. Олуйка. Хмельницький: Ч. 2. Вид-во ХУУП, 2008. С. 23–28.

2. Вербіцька М. В. Суб'єктний склад осіб, що можуть звертатися до суду про видачу судового наказу // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 88–92.

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С. С. Бичкової. 2-ге вид., доповн. і переробл. К.: Атіка, 2010. 896 с.

Бойчук Василь Миколайович,

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент;

Бойчук Марія Володимирівна,

доцент кафедри видавничої справи та редагування Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», кандидат філологічних наук

НАЦІОНАЛЬНА МОВНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК ЛІНГВАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Мова як система ціннісних характеристик будь-якої нації відіграє величезну роль у вітальних і ментальних вимірах цілого народу чи окремої етнічної групи, є визначальним чинником інтелектуального поступу і національної ідентифікації. З позиції філософії, мова поряд із культурою й релігією є передумовою абсолютної моральності як підстави природного права. З іншого боку, мовне питання в поліетнічних утвореннях тісно переплітається з економічними, соціально-політичними, національними, релігійними інтересами націй [1, с. 476].

Мовну політику як своєрідну надбудову природних лінгвальних процесів у суспільстві розуміють як сукупність заходів, які «використовує партія, клас, суспільство для зміни чи збереження наявного функціонального розподілу мов чи мовних підсистем, запровадження нових чи збереження старих мовних норм» [2, с. 239].

Для кожної країни характерна національно притаманна методологія провадження мовної політики, яка відповідно до історичних реалій демонструє певну амплітуду актуалізації в політичних системах різних держав.

Сучасна мовна політика України у працях вітчизняних науковців характеризується різнопланово: спектр оцінок доволі розлогий. Можна прогнозувати, що й надалі мовне питання в нашій державі не буде втрачати своєї гостроти, що зумовлено багатьма чинниками.

Загалом у європейському політико-правовому дискурсі мовну політику розглядають у трьох площинах: юридичній, культурно-мовній та освітянській [3]. Юридична площина

передбачає державне регулювання статусу і захисту мови чи мов. У культурно-мовному аспекті звертається увага на правильність використання мови, а викладання іноземних мов формує освітній критерій політики мовного регулювання. У будь-якому разі реалізація названих напрямів реалізується через діяльність державних установ (закріплення відповідних норм у конституції чи нормативно-правових актах, кодифікація національної термінології, планування пріоритетів засвоєння мов (рідної та іноземних) у навчальних планах середньої та вищої школи тощо).

Модерний глобалізований світ уносить суттєві корективи в національне політико-правове мовне планування і законодавче закріплення лінгвальних ініціатив. Для прикладу, пріоритетами мовної політики для Європейського Союзу є:

- вивчення двох і більше іноземних мов,
- ранній старт у вивченні іноземної мови,
- зниження віку початку навчання другої іноземної мови,
- захист етнічних та регіональних мов,
- піднесення якості освіти вчителів,
- ширше використання загальноєвропейських мовних рекомендацій [3].

Таким чином, сьогодні для країн Європи характерною є політика полілінгвальності, що коригується низкою міжнародних актів, але водночас європейська мовна політика є і націоцентричною за своєю суттю. У цьому аспекті варто звернути увагу на мовну політику Естонії, де уряд домігся, незважаючи на критику з боку ЄС, значних результатів у сфері відновлення природних прав і функціонування державної (естонської) мови.

Практика Польщі у сфері мовного регулювання також може слугувати яскравим прикладом для нашої країни у питаннях вибудови стратегії й тактики щодо захисту й розвою національної мови як у межах України, так і за кордоном.

Громадська активність прихильників історично виправданого і природного розвою української мови як державної (див. напр. матеріали сайту «Портал мовної політики» [4]) дають підстави для оптимізму, що мовна політика нашої держави і законодавче поле у цій царині стануть справжнім віддзеркаленням багатовікових надій і прагнень української нації.

Список використаних джерел

1. Балтаджи П. М. *Мова і право*. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 2. Філософія права. 1128 с.
2. Зеленько А. С. *Загальне мовознавство* : навч. посібник. К. : Знання, 2010. 380 с.
3. Левчук П. Г. *Мовна політика в країнах Європейського Союзу та Україна. Аналіз та приклади добрих практик*. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11404/Levchuk_Movna_polityka.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Портал мовної політики. URL: <https://language-policy.info>.

Борисенко Микола Васильович,
ад'юнкту відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ДЕТЕКТИВ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Національною поліцією України спільно з міжнародними партнерами в січні 2017 року розпочато пілотний проект на базі Бориспільського відділу поліції Київської області, який об'єднав функції слідчих та оперативних працівників під єдине підпорядкування. Наказом від 10.04.2017 «Про проведення експерименту про запровадження нових форм і методів в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції» № 337 (далі – Наказ № 337 НПУ), пілотний проект поширено на вісім областей: Харківську, Львівську, Одеську, Хмельницьку, Запорізьку, Сумську, Полтавську і Київську, яким передбачено створення нових органів досудового розслідування шляхом об'єднання слідчих підрозділів та підрозділів кримінальної поліції.

Зокрема, Міністром внутрішніх справ А. Б. Аваковим вказаний орган номіновано словосполученням «поліцейські детективи» [1]. Проте ні Наказом, ні на законодавчому рівні, термін та поняття «поліцейський детектив» на сьогодні не визначено. З огляду на це, пропонуємо надати визначення «поліцейський детектив», за допомогою чого визначити його процесуальний статус.

З аналізу цього Наказу та норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), можемо

резюмувати, що поняття «поліцейський детектив» поєднує в собі поняття «слідчого» та «оперативного співробітника». Отже, термін «поліцейський детектив» слід тлумачити так, що це службова особа органу Національної поліції України, що уповноважена самостійно здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Щодо процесуального статусу «поліцейського детектива» зазначимо, що експеримент не передбачає внесення змін до законодавства, оскільки, відповідно до Наказу № 337 НПУ, відбулося переведення оперативних працівників на штатні посади слідчих. Відтак, це відбувається у межах закону, оскільки відповідно до КПК України слідчим надано право здійснювати як гласні, так і негласні слідчі/розшукові дії (НСРД). Однак проблема полягає у тому, що, по-перше, слідчі Національної поліції України не можуть здійснювати оперативно-розшукову діяльність без внесення відповідних змін до профільного закону, а по-друге, не всі НСРД можуть здійснюватися слідчими Національної поліції України, зокрема, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Відповідно до статті 263 КПК України така можливість є лише в уповноважених підрозділів Національної поліції України та Служби безпеки України [2].

Водночас, право на виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, відповідно до статті 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», а також статті 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», а саме проникати в злочинну групу, надається лише негласному працівникові оперативного підрозділу або особі, яка співпрацює з ним, за умови збереження у таємниці достовірних даних щодо їх особистості [3, 4].

Це говорить не тільки про необхідність надалі внести відповідні зміни до законодавства, а й про те, що в умовах експерименту детективи обов'язково у згаданих випадках звертатимуться до своїх колег – оперативних працівників поліції, що вплине на їх процесуальний статус, як окремого органу досудового розслідування.

Відтак, під час реалізації експерименту на «поліцейських детективів» покладено самостійне здійснення слідчих (процесуальних) та більшість оперативних (оперативно-розшукових) функцій, зокрема, функцій досудового розслідування з моменту внесення відомостей до Єдиного

реєстру досудових розслідувань до моменту подання прокурору обвинувального акта на затвердження. Тож очевидно, що на «поліцейських детективів» покладається ширше коло повноважень, ніж на слідчого або оперативного співробітника.

Отже, визначення поняття, терміна та статусу «поліцейський детектив» у кримінальному провадженні є досить проблемним питанням, вирішення якого в першу чергу полягає в самому закріпленні поняття та визначенні терміна «поліцейський детектив» Національної поліції України на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Позбутися рудиментів СРСР: в Нацполіції України пробують працювати детективи [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dw.com/uk/позбутися-рудиментів-срр-в-нацполіції-україни-пробують-працювати-детективи/a-39276548>.

2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

Бугайко Юлія Олексіївна,

аспірант відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ

МЕТОДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЗАКОНОДАВСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Текст законодавства, видається, має найвищий ступінь соціального значення у будь-якій державі, адже його зміст впливає як на певне суспільство в цілому, так і на кожен його елемент зокрема. Це зумовлено колом визначальних ознак закону: загальнообов'язковістю, формальною виначеністю, вищою юридичною силою, забезпеченістю державним примусом тощо. Та

попри очевидну суспільну важливість, закон є найменш дослідженим жанром серед усіх текстів офіційно-ділового стилю.

Законодавчий стиль – це літературний стиль, є різновидом офіційно-документального стилю, притаманний нормативно-правовим актам. Відмінними рисами законодавчого стилю і відповідними їм вимогами до законодавчого стилю є: офіційний характер, документальність; нейтральність (відсутність експресивності); безособовий (неіндивідуальний) характер; зв'язність, послідовність, точність думки і простота; урядово-розпорядчий характер; стандартизованість мови, лаконічність та компактність; яскраво виражена композиційність (структурованість) тексту [4].

У державах як англосаксонської, так і романо-германської правових систем методи лінгвістичного аналізу (ЛА) законодавчого тексту є широко розповсюдженими не лише у межах законодавчої процедури, а й судочинства (в процесі тлумачення правових норм), «правового моніторингу» відповідними підрозділами органів виконавчої влади, громадської експертизи законопроектів, здобуття вищої юридичної освіти (у європейських та американських вишах традиційним є вивчення способів тлумачення та інтерпретації нормативного тексту).

В Україні використання методів ЛА під час опрацювання законодавчого тексту спостерігаємо лише у роботі Конституційного Суду України, до виключних повноважень якого належить офіційне тлумачення Конституції України.

Дослідження корпусу чинного українського законодавства дозволяє висновувати про необхідність більш ретельного опрацювання законодавчого тексту ще й на стадії його проектування. Так, незважаючи на застосування ряду «запобіжників» під час розроблення та експертизи законопроектів, однаково в результаті отримуємо закони з помилками, у тому числі лінгвістичними, які створюють колізії з чинним законодавством.

Отже, вважаємо, що саме методи ЛА сприятимуть чіткішому викладу волі законодавця, а звідси, правильній її реалізації.

Лінгвістичний аналіз тексту – виявлення найтонших смислових особливостей окремих виразних елементів мови, шлях виявлення значень: слів, зворотів, ритмів і тому подібних мовних елементів, шлях створення словника, або точніше інструментарію виразних засобів літературної мови [6].

У сучасній лінгвістиці виділяють такі методи ЛА: метод лінгвістичного спостереження та опису компонентного аналізу,

аналіз словникових дефініцій, концептуальний аналіз, контекстуальний аналіз, валентнісний аналіз і аналіз сполучуваності слів, метод трансформації, метод лінгвістичного моделювання, кореляційний аналіз, метод суцільної вибірки тощо [6].

Особливої уваги заслуговують такі перспективні методи лінгвістичного дослідження законодавчого тексту як *дискурсивний*, *лінгвокультурологічний*, *ерратологічний та корпусний*.

Дискурсивний аналіз – в загальному сенсі – ряд підходів в соціальних науках, метою яких є критичне дослідження дискурсу, а основними завданнями – аналіз співвідношення сил в суспільстві для формулювання нормативного підходу, з позиції якого можна критично проаналізувати ці співвідношення в зв'язку з соціальними змінами, створити уявлення про систему сповідуваних соціумом цінностей та інтерпретаційних схем [1].

Лінгвокультурологічний аналіз – передбачає з'ясування змісту термінологічного поняття лінгвокультурем як таких мовних одиниць тексту, у семантиці яких зосереджена вага й актуальна культурна інформація [3].

Ерратологічний аналіз («errata») з лат. означає «помилка») – полягає у пошуку та виявленні невідповідностей мовних одиниць мовним нормам, їх систематизації, кваліфікації та класифікації для швидшого виявлення помилок у тексті та їх запобігання в майбутньому [2].

Корпусний аналіз – використання корпусів текстів для проведення ЛА і має такі особливості: 1) є виключно емпіричним, оскільки спирається на аналіз реальних прикладів, використаних в природних текстах; 2) його основою є спеціальним чином побудоване велике зібрання текстів природних мов; 3) широко використовує комп'ютерний аналіз, в тому числі автоматичні та інтерактивні прийоми; 4) спирається на кількісний і якісний аналітичний прийоми [5].

В умовах інформаційного суспільства лінгвістична наука невпинно і стрімко розвивається, особливо в частині методів лінгвістичної обробки будь-якої інформації, проте на сьогодні в Україні практика застосування лінгвістичних методів зокрема під час експертизи законодавчого тексту є недостатньою, що гальмує процес удосконалення законодавства.

Тому, на нашу думку, більш активному використанню лінгвістичних методів аналізу законодавчого тексту в Україні як інструменту його вдосконалення сприятиме правова регламентація проведення лінгвістичної експертизи законопроектів.

Список використаних джерел

1. Дискурс-аналіз. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ : Парламент. вид-во, 2011. С. 218.
2. Комарова З. И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике : учеб. пособие. Екатеринбург : УрФУ, 2012. 818 с.
3. Мацько Л. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. *Культура слова*. 2011. № 75. С. 56–66.
4. Онищук І. І. Законодавчий стиль як засіб техніки юридичного письма та його вплив на технологію комунікації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 44–53.
5. Шевнин А. Б. Эрратология / А. Б. Шевнин. – Екатеринбург, 2003. – (УГИ).
6. Щерба Л. В. Опыты лингвистического толкования стихотворений. *Избранные работы по русскому языку*. М., 1957. С. 27.

Гвоздюк Віталій Валерійович,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ» В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Для правильного тлумачення термінів слід комплексно досліджувати норми законодавства, наукові праці, вивчати практику правозастосування. Виходячи із проблематики здійснюваних досліджень, принциповим є з'ясування змісту терміна «практика Європейського суду з прав людини».

Відповідно до преамбули Конституції України від 26 червня 1996 року наша держава у своєму розвитку тримає курс на високі міжнародні стандарти, адже відповідно до ст. 9 Основного Закону «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [1].

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та

практику Європейського суду з прав людини як джерело права» [2].

Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови», термін «практика» у контексті власного дослідження слід тлумачити як «галузь застосування й перевірки достовірності певних настанов або висновків; здійснення, проведення чогось; діяльність кого-, чого-небудь як набуття певних знань, навичок, досвіду і застосування їх у чомусь; набутий досвід, сукупність навичок, конкретних знань у певній галузі діяльності...» [3].

Поза тим, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) – «судовий орган Ради Європи, створений для забезпечення дотримання державами-членами Ради Європи їхніх зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини та протоколами до неї. Основне завдання ЄСПЛ – тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини та протоколів до неї» [4].

Згідно з національним законодавством в Україні діє чотири процесуальних кодекси, де згадується термін «практика ЄСПЛ», а саме: Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року, Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року та Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року.

Відповідно до ч. 2 ст. 8 та ч. 5 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України принцип верховенства права у кримінальному провадженні та кримінальне процесуальне законодавство України застосовуються з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [5].

У ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України та ч. 4 ст. 11 Господарського процесуального кодексу України закріплено, що «суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права» [6, 7].

Згідно з ч. 2 ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України «суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини» [8].

Звертаємо увагу на те, що у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року передбачено таке

визначення терміна: «практика ЄСПЛ – це практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини (ЄКПЛ)» [2]. Спостерігаємо, що у розглянутому визначенні охоплено і практику ЄКПЛ, яка діяла до 31 жовтня 1999 року та розглядала заяви будь-якої особи про порушення державами їхнього права визначеного Європейською конвенцією з прав людини. З огляду на це, враховуючи процесуальне законодавство України, наша держава може використовувати і практику Європейської комісії з прав людини.

Зрозуміло, що у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» таке тлумачення вищезгаданого терміна подається саме для зазначеного правового акту, тобто як його потрібно розуміти в тексті цього закону. На нашу думку, таке визначення для всього законодавства України є не розкритим та не повним, що зумовлює неоднозначність його розуміння.

Вважаємо, що при вживанні терміна «практика ЄСПЛ» потрібно звертатись до тлумачення терміна «практика», як «набутий досвід, сукупність навичок, конкретних знань у певній галузі діяльності» [3]. Діяльність ЄСПЛ виявляється у прийнятті ним рішень та ухвал по суті справи, у тому числі тих ухвал Європейської комісії з прав людини, які були прийняті впродовж функціонування цього органу.

Підсумовуючи вищезазначене, термін «практика Європейського суду з прав людини» в українському законодавстві потрібно вживати як набутий досвід Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ та ЄКПЛ), що виявляється у прийнятих ним рішеннях та ухвалях по суті розглянутих справ.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Основний Закон від 26.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 03.11.2019).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/ed20121202> (дата звернення 03.11.2019).

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

4. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 136 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 18.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 03.11.2019).

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 19.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 03.11.2019).

7. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. Дата оновлення: 21.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення 03.11.2019).

8. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення: 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 03.11.2019).

Гребенькова Маргарита Святославівна,
ад'юнкт відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

МОВЛЕННЄВА МАНІПУЛЯЦІЯ

Після глобалізації суспільства людство зіштовхнулося з різними соціальними проблемами. Однією з них є маніпуляція, яка нині є одною з головних проблем в таких суспільних ланках, як: політика, економіка, юриспруденція та маркетинг.

Маніпуляція – Manipulation – це провадження переконання до крайності, де одна сторона має вигоду за кошт другої. Корінь слова «маніпуляція» походить від латинського слова manus – рука, в словниках тлумачиться як дія, спрямована на об'єкти з певними намірами, цілями (наприклад, ручне керування, огляд пацієнта лікарем за допомогою рук тощо), тобто для таких дій потрібні спритність і вправність. Звідси походить і сучасне переносне значення слова – спритне поводження з людьми як із об'єктами, речами. Оксфордський словник англійської мови трактує маніпуляцію як «акт впливу на людей або керування ними зі спритністю, особливо із зневажливим підтекстом, як приховане керування або вплив» [4, с. 88].

Маніпуляцією в мовній комунікації є здійснюване мимоволі або з певною метою прихований непрямий психо-комунікативний вплив на реципієнта, групу осіб або кількість осіб, що забезпечує зміну взаємопов'язаних алгоритмів і режимів функціонування їх свідомості, підсвідомого і несвідомого [3, с. 11].

Маніпулювання – це вплив на людину з метою змусити її що-небудь зробити несвідомо або наперекір її власному бажанню, думці, намірам. Мовний вплив – це вплив на людину за допомогою мови метою переконати її свідомо прийняти бажану маніпулятору точку зору, свідомо прийняти рішення про яку-небудь дію [1, с. 24].

Використовуються в практиці повсякденного спілкування маніпуляції любов'ю, страхом, невпевненістю в собі, почуттям провини, почуттям гордості, почуттям жалю [2, с. 231]. Фесенко Г. Г. поділяє маніпуляцію на: шантаж, тиск і маніпуляція почуттями [4, с. 89]. Доценко Є. Л. вважає доцільним виділити декотрі види маніпуляції: маніпуляцію образами; конвенційну маніпуляцію; операціонально-предметну маніпуляцію; експлуатацію особистості; маніпуляцію духовністю [3, с. 12].

Маніпулятор може навмисно довести жертву в потрібний психічний стан. Вчені наводять маніпулятивні техніки, які стають все більш витонченими і замаскованими, свідомо або несвідомо використовуються телебаченням, в повсякденній і діловій взаємодії: 1) стереотипи сприйняття і поведінки [3, с.14]; 2) нетерплячість, невпевненість у собі, марнославство, зосередженість (повторення інформації з метою закріплення у масовій свідомості), жалісливість, пригніченість, розгубленість, нерішучість, ейфорію, азартність, жадібність, хвастоці; 3) евфемізми й імплікатури (натяки), підміна понять, двозначність, порівняння на користь маніпулятора, переосмислення, імплантована оцінка (негативна інформація про політичних опонентів, негативно забарвлене оціночне судження, приховування думки громадськості, бездоказові твердження), мовне скріплення, помилковий вибір; 4) риторичне питання; 5) помилкова аналогія, уникнення негативних частинок «ні» і «не» [2, с. 231]; 6) використання прийомів сугестії в мовній маніпуляції (м'якість та сила голосу, багатство інтонацій, паузи, високий темп мови); 7) підміна нейтральних понять емоційно-оцінними коррелянтами і навпаки, оборотність понять; 8) ефекти ілюзії сприйняття [3, с.14]; 9) оперативність викладення та нагромадження інформації; 10) бажане становище подається як

факт, який вже відбувся; 11) відволікання уваги суспільства від важливих подій на менш значущі з метою зниження психологічного опору з боку суспільства; 12) заміщення суб'єкта дії(підбір «акторів» до сюжету); 13) індивідуальні особливості психіки, шаблони, асоціації, стандарти поведінки; 14) ілюзія вибору (блокування «невигодної» інформації, затримання її або викладення у сприятливому для подання контексті напівправа, яка полягає в неповному викладі інформації) [5, с. 120–123].

Отже, досить часто в різних життєвих ситуаціях люди використовують прийоми мовного маніпулювання, деколи інтуїтивно, деколи – цілком усвідомлено. Обізнаність кожної особистості видів, способів та технік мовленнєвої маніпуляції допоможе уникнути впливу маніпулятора.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. В. Риторика : навч. посіб. / В. В. Бондаренко. – Харків : ХНАДУ, 2013. – 111 с.

2. Ієвлев О. М. Мовна маніпуляція: техніки маніпуляцій у спілкуванні / О. М. Ієвлев, О. П. Калінська // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні : збірник тез за матеріалами VIII Науково-технічної конференції науково-педагогічних працівників, 26–31 березня 2012 року / Національний університет «Львівська політехніка», Інститут підприємництва та перспективних технологій. – Львів, 2012. – С. 231–232.

3. Калита А.А., Тараненко Л.И. Речевая манипуляция: определение, функция, механизм реализации / А. А. Калита, Л. И. Тараненко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – № 1022. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Вип. 71. – Харків. – 2012. – С. 10–19.

4. Фесенко Г. Г. Психологія управління та конфліктологія: Конспект лекцій/ Г. Г. Фесенко. – Х. : ХНУМГ, 2013. – 132 с.

5. Чік Л. Засоби мовного маніпулювання у сучасних ЗМІ / Л. Чік // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. – 2015. – № 5. – С. 121–123.

Гриненко Катерина Вікторівна,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ «УЗНАВАННЯ» ТА «ВПІЗНАННЯ»

Основним завданням правоохоронних органів на сьогодні є запобігання злочинності та боротьба з нею, де слідча та оперативно-розшукова діяльність є важливою складовою. У кримінальному процесі найбільш поширеними засобами збирання доказів є слідчі дії, є тому числі призначення та проведення експертиз, а також оперативно-розшукові заходи. Пред'явлення для впізнання, серед слідчих (розшукових) дій, є важливим процесуальним засобом встановлення тотожності об'єктів за їх ідеальними відображеннями.

У юридичній літературі можна знайти різні визначення поняття *«пред'явлення для впізнання»*, сутність яких у кримінально-правовому значенні можна звести до одного: як «самостійна слідча (розшукова) дія, яка полягає у демонстрації потерпілому, свідку або підозрюваному в передбаченому законом порядку об'єкта (особи), за припущенням слідчого (прокурора), причетного до розслідуваної події, з метою встановлення його тотожності або відмінності з тим об'єктом (особи), який спостерігав раніше, зберіг у пам'яті й про який давав показання суб'єкт впізнання».

Пред'явлення особи для впізнання як слідчу (розшукову) дію необхідно відрізнити від пред'явлення осіб, здійснюваного при провадженні інших слідчих (розшукових) дій, наприклад, пред'явлення фотографії під час допиту (узнавання).

Узнавання як «інструмент» людського сприйняття і відображення об'єктивної реальності є структурним елементом такого методу оперативно-розшукової діяльності, як оперативне розпізнавання та оперативно-розшукового заходу – негласне впізнання.

Відмінність оперативного узнавання від процесуально врегульованого впізнання полягає не в тому, що при його проведенні не є обов'язковим дотримання процесуальних правил, а в об'єктивній неможливості їх виконання: впізнаваного об'єкта ще немає, його потрібно розшукати. Звернення до оперативно-розшукового узнавання завжди є вимушеним, воно зумовлене відсутністю у органу, який веде розслідування, таких даних, котрі

дозволили б установити місцезнаходження впізнаного об'єкта іншими засобами [2, с. 8].

Як зазначає Головецький М. О., узнання є основою розшуку злочинця за «гарячими слідами», затримання підозрюваного, встановлення особи людини, котра видає себе за іншу, а також встановлення особи невпізаного трупа. Однак тактичні особливості використання цієї природженої здатності людини в оперативно-розшуковій і слідчій діяльності залишаються не повністю дослідженими у криміналістичній літературі. Тому часто зустрічаються випадки ототожнення результатів узнання під час оперативно-розшукових заходів із результатами пред'явлення для впізнання [2, с. 3].

У російсько-українському і українсько-російському тлумачному словнику термін «*узnavать*» перекладається як «пізнавати», «дізнаватись» і тлумачиться як виявляти у комусь (чомусь) знайомого або отримувати певні відомості про когось (щось) [3, с. 235].

В академічному тлумачному словнику української мови термін «*узnavати (взнавати)*» означає одержувати відомості, дізнаватися про кого-, що-небудь; довідуватися про кого-, що-небудь, розпитуючи, вивідуючи, спостерігаючи і т. ін.; виявити або викрити що-небудь; розпізнавати кого-, що-небудь за якимись ознаками, даними. Своєю чергою термін «*впізнавати (узnavати)*» – виявляти в кому-, чому-небудь когось знайомого або щось знайоме; розпізнавати кого-, що-небудь за якоюсь ознакою; знаходити, виявляти в кому-небудь або в собі вже відомі звички, риси вдачі і т. ін.; розкривати щось невідоме за допомогою здогаду. [1, с. 408, с. 460]

Під час з'ясування змісту поняття «впізнання» слід зазначити, що процес впізнання – це розумова діяльність особи, що впізнає, суть дії полягає у порівнянні уявного відображення (сліду пам'яті) з реальним об'єктом, що спостерігається в даний час, з метою встановлення їх тотожності. Впізнання ґрунтується на підставі психофізіологічного акту узнання, який широко застосовується як пізнавальний прийом у людській діяльності взагалі та в оперативно-слідчій практиці, зокрема.

У юридичній літературі цей термін використовується для назви слідчої (розшукової) дії – пред'явлення для впізнання, передбаченої статтями 228–230, 232, 355 КПК України. У юридичній енциклопедії ототожнено терміни «пред'явлення для впізнання» і «впізнання», яке означається як слідча дія у кримінальному процесі, яка полягає у пред'явленні під час

попереднього розслідування потерпілому, свідкові, підозрюваному чи обвинуваченому людей, тварин, неживих предметів, речей з метою оцінки вказаними особами цих об'єктів як таких, що сприймалися або не сприймалися ними раніше у зв'язку з розслідуваною справою [4, с. 672; с. 766].

Однак, на нашу думку, поняття «впізнання» та «пред'явлення для впізнання» не є однаковими. Адже за смисловим значенням впізнання передбачає закінчений процес, який вже відбувся в часі, а пред'явлення для впізнання заздалегідь не має передбаченого і спланованого результату, тобто це процес, що триває.

З погляду психофізіології сутність впізнання полягає в тому, що протягом пізнавального процесу людиною порівнюється об'єкт, котрий вона споглядає зараз, з мисленнєвим образом сприйнятого раніше об'єкта і робиться умовивід про наявність або відсутність тотожності між ними. У цьому відношенні процес впізнання схожий з процесом узнавання.

Слідча практика показує, що під час розслідування злочинів зустрічаються численні і найрізноманітніші види і форми використання узнавання. Тактичні прийоми, спрямовані на узнавання раніше сприйнятих об'єктів застосовуються не лише при провадженні пред'явлення для впізнання, але й під час огляду місця події, обшуку та виїмки, слідчого експерименту, допиту тощо. Узнавання в процесі зазначених слідчих дій не є самостійним процесуальним актом, як це має місце при пред'явленні для впізнання, а є супутнім чинником під час цих слідчих дій, які вирішують свої задачі.

Головною ж відмінністю є те, що результати узнавання та впізнання мають різні процесуальні наслідки. Результати узнавання, отримані під час оперативно-розшукових заходів, є лише орієнтуючою інформацією, а результати пред'явлення для впізнання – доказами у кримінальному провадженні.

Відповідно до результатів анкетування, проведеного Головецьким М. О., лише 33% із 200 опитаних слідчих і оперативних працівників зі стажем 3-5 років відрізняють «узнавання» від «впізнання», а 12% не змогли відповісти на поставлене запитання: чим відрізняється узнавання від впізнання [2, с. 1]?

Таким чином, можна стверджувати про необхідність чіткого розмежування змісту понять «узнавання» та «впізнання» з метою їх правильного застосування у науковій та практичній діяльності.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови. Онлайн версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). Том 10. 1979. 408 с.
2. Головецький М.О. Тактика узнавання і впізнання під час досудового слідства: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. / Національний університет внутрішніх справ. Х., 2002. 8 с.
3. Російсько-український і українсько-російський тлумачний словник // За загал. ред. Л.Г. Савченко. Х.: Прапор, 2004. 235 с.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. // Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 1998. 672 с.; Т. 5: П-С. 2003. 766 с.

Гуляк Тетяна Миколаївна,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ

МОВА ПРАВА: СТИЛІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Мова права є об'єктом вивчення міждисциплінарної науки – юридичної лінгвістики. Її становлення на теренах України відбулося на початку ХХІ століття завдяки працям таких учених-юристів і учених-лінгвістів як: М. Антонович, Н. Артикуца, Л. Дадерко, Т. Демченко, О. Копиленко, М. Коржанський, Т. Литвин (Будко), М. Мацкевич, О. Підопригора, А. Токарська, З. Тростюк, І. Філіпчук, Є. Харитонов, Л. Чулінда, О. Юрчук.

Існує декілька визначень поняття «мова права». Н. Артикуца вважає, що мова права – функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, обумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [1, с. 156]. Російський дослідник А. Піголкін характеризує мову права як мову офіційного документа, що виражає волю колективу, суспільства, має державно-владний характер і чітко визначену офіційну форму [3, с. 7].

Беручи до уваги визначення, виділяємо такі основні ознаки мови права: офіційність, раціональність, чіткість, ясність, повнота, системність, точність, нейтральність, інформативність, достовірність, стандартизованість, нормативність мовних засобів.

Вони забезпечують виконання основних функцій мови права: номінативної, гносеологічної, аксіологічної, регулятивної, культуроносною, естетичною. Набір певних функцій залежить від того, в якому стилі використовується юридичний текст.

Деякі науковці називають мову права підвидом офіційно-ділового стилю. Проте сфери її функціонування значно ширші і виходять за межі тільки одного стилю. Тому ми вважаємо доцільним виділяти ті самі стилі, які притаманні для української літературної мови, а саме: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній і розмовний [2, с. 50].

До наукового стилю функціонування мови права відносимо мову дисертацій, наукових публікацій, рецензій, анотацій, енциклопедій, довідників, підручників, посібників, методичних рекомендацій, а також дискурс учених-юристлінгвістів. Він має консервативний характер і тому послуговується здебільшого стандартними мовними кліше.

Офіційно-діловий стиль мови права проявляється у документах. Він позбавлений емоційності й образності, та сповнений шаблонності й традиційних мовних зворотів. Для нього притаманними є реквізити, обов'язкове знання яких є особливо важливим для майбутніх юристів.

Найбільш різноплановим є публіцистичний стиль, оскільки обслуговує широку сферу суспільно-правових відносин, використовується передусім у юридичній періодиці (газетах, журналах), телепрограмах правового характеру, у документальному кіно, у публічних промовах, дискусіях, дебатах, під час масових заходів (на зборах, мітингах тощо). Правова публіцистика є потужним засобом суспільно-правового виховання, формування громадсько-правової думки, правових поглядів та уявлень людей, їх активної життєвої позиції у розбудові правової держави. Основна функція публіцистичного стилю мови права – захищати суспільно-правові цінності, формувати почуття справедливості, відповідальності у виконанні своїх обов'язків і дотриманні закону. Мова юридичної публіцистики, реалізуючи дві основні, нерозривно поєднані функції інформативності та впливу, характеризується полемічною загостреністю, підвищеною емоційністю, стильовою різнобарвністю, поєднанням експресії та стандарту (штампу), індивідуально-авторськими ознаками тощо.

Художній стиль мови права можна спостерегти в окремих художніх творах, фабула яких розвивається навколо, наприклад, процесу судового слухання, укладання шлюбного контракту, розірвання шлюбу, складання заповіту, аналізу певних

національних чи міжнародних нормативно-правових актів, навчання студентів-юристів, життя та професійної діяльності правників. Тут мова права може набувати суб'єктивності, колоритності та образності.

Розмовний стиль мови права активізується під час професійної бесіди в юридичному колі чи у процесі обговорення проблем юридичної проблематики непрофесіоналами. У такому випадку для неї характерна імпровізованість, спонтанність, відхід від стандартів і кліше, висока емоційність.

Таким чином, мова права як динамічне явище функціонує в різних сферах людського життя і характеризується набором певних якостей. Її однозначно не можна назвати підвидом одного зі стилів української літературної мови, адже вона обслуговує значно масштабніше різноманіття людських стосунків, перебуваючи на перетині лінгвістики та юриспруденції.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. Т. 2, № 49. С. 155–157.

2. Лісовий М. Культура професійного мовлення : навч. посіб. Вінниця : Нова кн., 2010. 175 с.

3. Язык закона / под ред. А.С. Пиголкина. М. : Юрид. лит., 1990., 200 с.

Демченко Володимир Миколайович,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Херсонського
національного технічного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНЕ АРГО: ФУНКЦІОНАЛЬНІ КОРЕЛЯТИВНІ ПАРАЛЕЛІ

Кримінальне арго («феня») поряд із традиційним вивченням у закладах юридичної освіти останнім часом згадується в наукових працях, присвячених мовленнєвій культурі соціуму. Ця проблема конкретизується поняттям «російськомовне калькування», оскільки одиниці злочинницького арго (що походять із іврити, ідишу чи циганської мови) прийшли до українського мовлення саме з російського. Функціонально ж вони пройшли через всі рівні мови – від таємного арго до мови публіцистики, закріпившись у

загальнонародному мовленні. Ці політичні колізії аналізують К. Городенська, І. Дзюба, С. Караванський, Л. Масенко, Г. Мацюк, О. Тараненко, О. Пономарів, аналізуючи окремі кальковані форми у функціональному полі української мови. Поряд із тим потребують аналізу й окремі лексичні комплекси, зокрема кримінальне аргю.

Л. Масенко в монографії «Мова радянського тоталітаризму» згадує й аргю маргінальних елементів суспільства, зокрема лайливі та грубі його елементи, що увійшли в мовлення радянських громадян після більшовицького перевороту [1]. З того часу поступово слова злочинського світу входять у мову художньої літератури та публіцистики, репрезентуючи просте мовлення, а партійні та комсомольські керівники взагалі брали їх на озброєння у своїй фаховій комунікації – щоб бути «ближчими до народу». Це зрештою відчутно знизило рівень російського мовлення, однак й українська мова набралася тих негативно конотованих одиниць, що більшою мірою мали ідіоматичний характер – не відповідали семантиці їх питомих етимонів.

Серед кола словників означеного аргю виділяємо працю «Феня – азбука ЗЭКА», де надається коротка етимологія та первинне функціональне значення одиниці [2]. Ми вже аналізували такі одиниці в різних площинах – соціолінгвістичній, мовноструктурній, функціональній [3]. У цій розвідці розглянемо деякі одиниці злочинського аргю, що увійшли до мовлення народу, де корелюють сьогодні і кримінальне значення, і повсякденне розмовне, не переступаючи межу літературної мови.

Наприклад, фенева сполука «поштовий ящик» на позначення місця відбування покарання серед іншого люду довгий час використовується на позначення «спец»поселення – військового чи наукового, що займається певними дослідженнями чи розвідкою (або, скажімо, свого часу блокуванням зарубіжних радіосигналів – «ворожих радіостанцій»). Саме ця семантика й залишилася в пам'яті кількох поколінь радянських громадян.

Сленгізм «кодло» у злочинів позначає «злочинне угруповання», але має більш давнє походження з польської мови з провідним значенням «родовий зв'язок» [4, с. 491], і тому не дивно, що вживалося на різних рівнях і в різних стилях саме української мови. Тобто в російській воно відзначалося неоднозначно негативною асоціальною семою, а в українській – неоднозначною етимологією (певною мірою негативною, однак

не асоціальною). Аналогічно негативно конотована одиниця «барига» («наркаторговець») – на позначення скупника краденого чи нечесного торговця. Етимологію вбачаємо від «баришника» (початково – маклер, посередник), що все одно мало негативний характер, оскільки в радянський час будь-які торгові операції поза державною системою сприймалися виключно як негативне явище, відповідно такі особи повсюдно критикувалися й були об'єктом висміювання як потенційні злочинці. Тому одиниця «баришник» сприймалася як не менш груба за «баригу». У кримінальній своїй функції воно залишається актуальним, оскільки злочини й сьогодні потребують реалізації вкраденого ними.

Менше негативної семантики виявляє одиниця «кипіш» (у місцях відбування покарання – «збурення», походить з ідишу й означає поліцейську облаву); у народному мовленні сьогодні використовується на позначення поведінки особи – ознака «кипішний» («непередбачуваний, небезпечний») із відповідними діями («кипішувати»). Цікаво, що в українській мові фіксується слово «кипшити», що етимологізується як контамінація слів «кишити» та «кипіти» [4, с. 449] (тобто отримується те ж саме значення збурення – на кшталт «натовп кипить»). Так само негативно конотується одиниця «чабан» («начальник загону в колонії») – через характеристику колективу засуджених як баранів, оскільки вони працюють кожного дня – на відміну від «блатних». Останній сленгізм увійшов у загальнонародне мовлення радянського народу швидко на позначення не лише певних переваг, а й узагалі системи соціального розподілу, коли людина (зокрема студент чи учень) оцінювалася не за своїми розумовими здібностями, а за належністю до певних прошарків населення (робітниче походження, співробітництво з «внутрішніми органами», номенклатурність тощо).

Ще одна одиниця пов'язує кримінальний світ із корпоративним (цивільним) – «мама» («папа»), що у першому позначає голову злочинного угруповання (ще – збувача наркотиків), а у другому – голову колективу, переважно носія адміністративно-командного стилю, для пересічних громадян і маргіналів – турботливого господаря (наприклад, авторитарний президент Білорусі «батька» чи сумно відомий «отець всех народов»). Аналогічно в мовленні в'язнів – «пахан» («авторитет») і «бугор» («бригадир»). У зазначених світах

аналогічну функцію об'єднання виконує лексема «працювати» (рос. «работать»), що в загальному розумінні означає певну діяльність, тобто у фені – скоювати злочини. Іншими словами, гасло злодіїв перед виходом на злочин – «працюємо», у правоохоронців – «відпрацювати свідків» (рос. «отработать»), у музикантів – «работать концерт» та ін.

Серед фенеєвих одиниць, що пов'язують кримінальний сленг із молодіжним сленгом, найбільше наркоманських термінів, що робить їх актуальними й у XXI столітті. Такою, наприклад, є одиниця «колеса» на позначення пігулок (таблеток), переважно наркотичних, такими є сленгізми «щимес», «п'ятка», «косяк», «забити трубу» та ін. «Ксива» (одиниця ідишевого походження) на позначення будь-якого документа також функціонує в мовленні представників кількох поколінь, як і «базар» у значенні «розмова», «бухий» («п'яний»), «зав'язати» («припинити красти або будь-яку злочинну діяльність»), нині – «кинути шкідливі звички», напр., зловживати спиртним). Що ж до марихуани, то первинний продукт збирання – конопляний сік – позначається калькованим арготизмом «пластилін», оскільки вимішується у схожій в'язкій конгломерат, який має офіційну назву «гашиш», а вторинний продукт – засушене суцвіття коноплі (офіційна назва «анаша») – у фені має відповідник «план» – від англ. plant («рослина»).

Чимало фенеєвих одиниць характеризують людей позитивно й негативно (відповідно до злочинної моралі): злодій-рецидивіст – «князь» (з давніх часів – найголовніший правитель, оскільки походить від герм. *конунг* – «король»), зломщик сейфів – «ведмежатник» (домінантна сема сили), злодій-«карманник» – «щипач» (за манерою діяльності). Зауважимо, що навіть такі первинно зашифровані слова (через вторинну семантику) сьогодні зрозумілі всім українцям, і це не від певного «злочинного романтизму», що був властивий світу середини ХХ століття, а від поширення їх у літературі, кіно й навіть публіцистиці, звідки вони прийшли до загальнонародного мовлення.

Можна зробити висновок, що чимало одиниць кримінального аргю («фені») активні в уживанні не лише в колі злочинців, але й серед іншого люду України, що є негативним наслідком впливу російської мови в часи тоталітаризму й авторитаризму. Це мають розуміти й правоохоронці під час аналізу певної особи за її мовленням.

Список використаних джерел

1. Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. Київ: ТОВ «Вид-во «Кліо», 2017. 240 с.
2. Феня – азбука ЗЭКА. 2005. Цензор.Нет. Доступно: https://censor.net.ua/resonance/927/fenya__azbuka_zeka_banditskor_usskiyi_slovar
3. Демченко В. Державна мова як об'єкт національної безпеки. Херсон: Вид-во ПП Вишемирський В.С., 2019. 176 с.
4. Етимологічний словник української мови. Київ: Наук. думка, 1985. Т.2. 570 с.

Діденко Олег Миколайович,

аспірант відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ ЯК СПОСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Іноді у публікаціях можна зустріти пропозиції змінити чи доповнити національне виборче законодавство напередодні чергових або позачергових президентських та парламентських виборів. Так справедливо та очікувано активізувалася дискусія щодо можливості запровадження електронного голосування при волевиявленні громадян, порушувались питання чи готова Україна до такого ноу-хау сьогодні [1].

На наше переконання, ґрунтовний аналіз законодавства України про вибори, світової практики у даній сфері необхідно здійснювати системно і на фаховому рівні, а відповідні рекомендації, зміни і доповнення до законодавства слід вносити не хаотично, виважено, у встановленому порядку, враховуючи результати існуючих експертиз та обговорень.

Безумовно, переважна більшість населення користується інформаційно-комунікаційними технологіями, більшість має доступ до всесвітньої мережі Інтернет, фактично не уявляє повноцінної власної життєдіяльності та функціонування державного механізму. З огляду на ці та інші фактори, навряд чи можна здивувати населення такими категоріями як «електронна демократія», «електронне врядування», «електронні вибори» чи «електронне голосування» тощо.

Дослідники неодноразово підкреслювали, що не є винятком і сфера політики, де активно пропагують та

впроваджують згадані поняття. У цьому контексті важливою умовою їх практичного втілення є використання сучасних інформаційних технологій у виборчому процесі, зокрема – електронного голосування. Останнє «...об'єднує кілька різних типів голосування, охоплюючи як процес здійснення голосування за допомогою електронних засобів, так і процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення. При цьому серед типів електронного голосування виділяють дві групи: 1) дистанційне (Інтернет-голосування, голосування з допомогою мобільного телефону); 2) безпосереднє (вимагає безпосередньої присутності виборця на дільниці; таке голосування може бути як повністю електронним з допомогою електронних машин, так і певним способом поєднання електронного і традиційного волевиявлення – голосування на звичайних паперових бюлетенях із подальшим його зчитуванням та підрахунком електронними засобами) [2].

Виходячи з цього, іноді розмежовують електронне голосування у широкому вузькому сенсі. Поряд з цим, Інтернет-голосування може охоплювати різні форми вивчення громадської думки, включаючи сприяння у визначенні переможців конкурсів, вибори депутатів, референдуми, що проводяться за допомогою мережі Інтернет. За іншими джерелами, у світовій практиці виділяють такі типи електронного голосування:

- голосування на виборчій дільниці за допомогою електронної системи (Vote-recording Technologies) – виборець реєструє свою ID-картку в спеціальному зчитувачі, вводить свій пароль на сайті голосування, де отримує електронний бюлетень та відбиває свій вибір. Після завершення голосування такі електронні скриньки автоматично підраховують голоси;

- оптичне сканування (Optical Scan Marksense) – виборець обирає кандидата шляхом відмічання на спеціальному бюлетені, який потім обробляє виборча машина, що за допомогою оптичних засобів підраховує голоси на дільниці;

- голосування за допомогою перфорованих карт (Punched Card) – виборець використовує спеціальні картки, що зчитуються комп'ютером, відмічаючи кандидата спеціальним кодом, який залишається на перфокарті; далі виборець опускає перфокарту до виборчої скриньки, яка автоматично здійснює підрахунок;

- електронна виборча система прямого запису (Direct-recording Electronic Voting System – DRE) – виборець обирає кандидата на сенсорному екрані комп'ютера, після чого машина, за

допомогою спеціальної програми підраховує голоси. Ідентифікація відбувається через відбитки пальців або ID-картку;

– дистанційне голосування – виборець обирає кандидата через захищений комунікаційний канал (програмне забезпечення в Інтернет-мережі). Найчастіше це надсилання спеціального електронного листа на виборчу дільницю або голосування на спеціально створеному сайті. Процедура зарахування голосу відбувається лише після попередньої ідентифікації [3].

Відповідно до положень Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 797-р. електронне голосування – це голосування з будь-якого публічного питання, зокрема участь в опитуваннях, виборах, референдумах, що передбачає використання електронних засобів для ідентифікації та підрахунку голосів [4]. Звісно, тут не вперше зустрічаємо такі категорії у нормативно-правових актах чи їх проектах. Слід відзначити, що ще 2011 р. було зареєстровано законопроект № 8656 «Про концепцію «Запровадження системи електронного голосування».

Очевидний той факт, що враховуючи активний розвиток інформаційних технологій, велика кількість розвинених демократичних країн переходить до електронної політичної інфраструктури та інструментів електронної демократії, зокрема проводить електронні вибори та голосування. Останнє є безпечним, таємним голосуванням за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, результати якого передаються через мережу Інтернет. Електронні вибори, внаслідок своєї простоти та зручності у використанні, збільшують явку виборців, сприяють активному голосуванню молоді, ширшому представництву національних меншин.

Отже, процес електронного голосування дозволяє практично унеможливити втручання людського фактору, внаслідок чого результати стають максимально точними та надійними. На сьогодні інструмент електронних виборів широко використовується в США, Канаді, Австралії, Великобританії, Німеччині, Франції, Іспанії, Португалії, Італії, Норвегії, Швейцарії, Бельгії та Естонії [3; 5].

З метою запровадження електронних виборів в Україні, важливо зважити усі можливі ризики і небезпеки, проблеми з ідентифікацією громадян, порушення таємниці голосування, збої під час підрахунку. На наш погляд, важливими є збереження таємниці голосування через мережу Інтернет,

заходи з попередження різноманітних маніпуляцій з електронними бюлетенями і відвертання хакерських атак, попередження ураження вірусами. Звісно, потрібне належне тестування і сертифікація електронних систем, належна підготовки членів виборчих комісій та залучення до спостереження за процесом голосування як фахівців у даній сфері, так і громадських організацій. Можливо, доцільною є реалізація пілотних проектів в окремих областях чи певних видах виборів (зокрема, на місцевих виборах). Також держава повинна забезпечити інформування та роз'яснення для громадян особливостей використання електронного голосування, відповідне матеріально-технічне забезпечення (соціальна реклама, розповсюдження інформаційно-навчальних матеріалів, підвищення комп'ютерної грамотності певних категорій громадян; уникнення «цифрового розриву» суспільства тощо).

Слід зазначити, що в Україні вже спостерігаються певні зрушення на даному шляху. Так, зараз громадяни України мають можливість отримати електронний цифровий підпис, без якого напевно неможливо буде впровадження е-голосування під час виборів. Це стосується і біометричних закордонних паспортів громадян України, а також внутрішніх паспортів у вигляді ID-карток, які можуть бути використані для ідентифікації виборця під час електронного голосування. У поточному році напередодні президентських та парламентських виборів українці мали змогу перевірити свою присутність у виборчих списках онлайн – через спеціальний сервіс на сайті Державного реєстру виборців, що вже сприяє електронізації виборчого процесу. Не меншим досягненням на цьому шляху можна вважати поступову діджиталізацію діяльності ЦВК України.

Сподіваємось, що запровадження електронного голосування сприятиме удосконаленню виборів в Україні, вкрай необхідна довіра населення інституту виборів, виборчого процесу, насамперед, до прозорості, незалежності, доступності і чесності використання системи електронного голосування.

Список використаних джерел

1. Петровець О. Операція «електронізація», або Чи готова Україна до онлайн-виборів? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/03/18/7209309>.
2. Бучин М. Впровадження електронного голосування в Україні: проблеми та перспективи. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/33188/1/056-126-127.pdf>.

3. Концепція розвитку електронної демократії в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p/ed20171108#n34>.

4. Електронне голосування URL: <https://rada.oporaua.org/novyny/novini/23280-a-iaak-u-nykh-elektronne-holosuvannia>.

5. Камінська Н.В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна : *монографія* Київ: КНТ, 2014. 414 с.

6. Електронне голосування та електронні вибори: стратегія чи популізм? URL: <http://jur-gazeta.com/golovna/elektronne-golosuvannya-ta-elektronni-vibori-strategiya-chi-populizm.html>.

7. Електронне голосування та підрахунок. URL: <https://openelectiondata.net/uk/guide/key-categories/electronic-voting>.

Довгань Олександр Олександрович,
аспірант відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕПРАВИЛЬНОГО ВЖИВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Розвиток суспільної думки громад, викликає стрімке зростання популярності професійної журналістської діяльності в Україні. Саме це виступає як одна із реалізацій статті 34 Конституції України (право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань) [1]. Це дає поштовх молодим кадрам на швидкий підйом по кар'єрних сходах. Такі тенденції часто призводять до помилок у друкованих засобах масової інформації. У свою чергу, це призводить до виникнення правових наслідків, спричинених орфографічними, синтаксичними та пунктуаційними помилками, порушенням змісту, стилістики та послідовності викладу матеріалу, неправильною побудовою граматичних конструкцій. Тому мовна грамотність молодого покоління журналістів є актуальним питанням у становленні професійної журналістської діяльності в Україні.

Уживання української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України закріплює стаття 10 розділ I «Загальні засади» Конституції України [1]. Однією із найважливіших сфер суспільного життя сьогодні є висвітлення

діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації.

Згідно з чинним законодавством (стаття 43 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»), органом що опрацьовує та затверджує стандарти української мови як державної, є Національна комісія зі стандартів державної мови. Цей орган напрацьовує, з урахуванням пропозицій та висновків Інституту української мови Національної академії наук України, інших наукових та освітніх установ, і затверджує стандарти державної мови, зокрема: правопис української мови та зміни до нього; українську термінологію; стандарти транскрибування і транслітерації [2];

Положення цієї статті, де ідеться про правопис української мови, повинні бути враховані суб'єктами діяльності друкованих засобів масової інформації. В статті 1 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, із періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію [3].

Керуючись чинним законодавством, на кожного громадянина, на всій території України поширюється дія Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Так, розділ IX прикінцевих та перехідних положень цього закону передбачає внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, доповнюючи статтями 188 та 188. Стаття 188 абзац п'ятий вказує на порушення вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо застосування державної мови друкованими засобами масової інформації.

Журналіст, не беручи до уваги п'ятий абзац вказаної статті в своїй професійній діяльності, не враховує настання певних правових наслідків. А саме, такі наслідки тягнуть за собою накладення штрафу від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше. Таким чином, повторне протягом року вчинення порушення з числа зазначених у частинах першій – четвертій цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2].

Для забезпечення повного та неупередженого контролю за додержанням вимог законодавства у сфері забезпечення функціонування української мови як державної, на всій території України діє Уповноважений із захисту державної мови. Законодавець у статті 49 частині 2 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» покладає на Уповноваженого такі завдання: захист української мови як державної; захист права громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України і усунення перешкод та обмежень у користуванні державною мовою. Окремою статтею 244 в Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачається розгляд справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства у сфері застосування державної мови та невиконанням законних вимог представника Уповноваженого із захисту державної мови. Це дає можливість особисто усвідомлювати ту чи іншу справу щодо порушення мовного законодавства.

Отже, мовна грамотність молодого покоління журналістів в забезпеченні розвитку професійної журналістської діяльності в Україні відіграє важливу роль в усіх сферах суспільного життя, зокрема в публічній. Тому питання становлення професійної журналістської діяльності у сфері друкованих засобів масової інформації потребує пильної уваги законодавця.

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закону України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
3. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закону України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.

Довгунь Катерина Володимирівна,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

КУЛЬТУРА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Мова є найважливішим засобом комунікації та пізнання, тобто вираження думок. Вона формує особистість, сприяє її внутрішньому упорядкуванню, підтримує зв'язок із культурою та традиціями, стимулює відчуття належності до нації, держави. Саме тому необхідно звернути увагу на використання української літературної мови без діалектизмів, суржику, сленгу, вульгаризмів тощо. Використання літературної мови передбачає оволодіння правилами граматики, словотворення, стилістики, лексикології, правопису, вимови та правильного наголосу.

Культура мови виробляє наукові критерії в оцінюванні мовних явищ, виявляє тенденції розвитку мовної системи, проводить цілеспрямовану мовну політику, сприяє втіленню норм у мовну практику. Культура мови має регульовальну функцію, адже пропагує нормативність, забезпечує стабільність, рівновагу мови, хоча водночас живить її, оновлює.

Поширеним видом спілкування людей у суспільстві є саме ділове спілкування. Уміння правильно і влучно висловлювати свої думки, успішно вести ділові переговори, правильно укладати ділові папери сьогодні стало важливою частиною професійної культури людини. Сучасна людина, зважаючи на коло своєї діяльності, повинна вміти налагоджувати та підтримувати відповідні (ділові) відносини з іншими людьми. Це також вимагає від мовців (опонентів, контрагентів тощо) загальної культури, інтелігентності, ввічливості, знання норм літературної мови (правопису) і практичних навичок у використанні.

Одночасно культура ділового спілкування в професійній сфері охоплює захист поліцейського від невічливого ставлення під час виконання ним службових обов'язків. Так, в службовій діяльності поліцейських трапляються випадки різких висловлювань на їх адресу та інші провокативні ситуації. Сьогодні законодавство України не передбачає відповідних норм щодо захисту прав поліцейського в таких випадках. А тому поліцейський має діяти в межах закону і не вдаватися до вчинків, які б викликали негативний резонанс у суспільстві. Наприклад, статтею 189¹ (Образ працівника правоохоронного

органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця) Кримінального кодексу України (у редакції 1960 року) передбачалась відповідальність за образу працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків.

Така практика визнана успішною в різних країнах світу, зокрема у статті 81 (Підбурювання до неналежної поведінки) Закону Провінції Онтаріо (Канада) про поліцейські послуги від 1990 року передбачено, що ніхто не має права: а) підбурювати або робити спроби підбурювання офіцера поліції до ненадання послуг; б) підбурювати або робити спроби підбурювання офіцера поліції до актів неналежної поведінки. При цьому частиною третьою цієї статті Закону визначено, що особа, яка діє всупереч положенням частини першої є винною в учиненні порушення та підлягає покаранню у вигляді штрафу у сумі не більше 2000 \$ або у вигляді позбавлення волі на строк не більше одного року, або і тому, й іншому одночасно.

Ураховуючи, що названі положення в національному законодавстві України відсутні, основним завданням культури спілкування поліцейських Національної поліції залишається вміння бути ввічливими, толерантними в будь-яких критичних ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю, зберігати спокій, витримку та повагу до оточуючих навіть при вияві грубості по відношенню до них самих.

Поліцейські, які під час виконання службових обов'язків беруть участь у вирішенні конфліктних ситуацій, виступають у ролі своєрідного арбітра, тому основним обов'язком поліцейського є дотримання мовленнєвого етикету, збереження спокою, гідності. Формування громадської думки про якість діяльності поліції, як основного показника роботи, формується з багатьох складників, одним з яких є дотримання культури спілкування поліцейського з людьми. Саме культура спілкування поліцейського має дисциплінувати та спонукати людей до дотримання норм та законів. Незалежно від напрямку діяльності поліцейський має зберігати ввічливе ставлення до співрозмовника, його висловлювання мають бути зрозумілими для усіх співрозмовників, специфічна термінологія у разі необхідності повинна додатково роз'яснюватися простими, доступними для розуміння співрозмовників словами.

У своїй поведінці поліцейський має уникати провокаційних ситуацій, не вдаватися до вчинків, які б змогли його скомпрометувати. Потрібно навчитися стежити за виразом

обличчя (мімікою), жестикуляцією, розуміти душевний стан людини та аналізувати власні дії, бути доброзичливим. Окрім цього, важливо стежити за власним мовленням, уникати двозначних чи незрозумілих інтонацій, що викликають емоційний дискомфорт, не вживати іронізмів.

Під час спілкування у колективі поліцейських слід пам'ятати, що службові відносини не передбачають обговорення приватних справ, оскільки це може призвести до виникнення конфліктів та погіршення співпраці у колективі. На допущені колегами у спілкуванні помилки потрібно вказувати у прийнятній для професійного спілкування формі, незважаючи на звання чи посаду. Власні помилки, що допущені у спілкуванні з колегами, необхідно одразу виправляти та відверто визнавати, це покращить взаємовідносини з колегами та додасть певного авторитету.

Отже, можна зробити висновок, що від культури спілкування конкретного правоохоронця залежить громадська думка щодо всієї Національної поліції України. Тому важливо, щоб кожен поліцейський проявляв коректність, доброзичливість, привітність, демонстрував бездоганне знання закону, мовленнєву майстерність та готовність завжди прийти на допомогу. Також від рівня культури ділового спілкування поліцейського, як у службовій діяльності, так і з громадянами та представниками засобів масової інформації, залежить якість виконання Національною поліцією України поставлених перед нею завдань із забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Список використаних джерел

1. Банчук О.А., Москаленко О.М. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство. Київ: ЦППР, 2013. 588с.

2. Загнітко А.П., Данилюк І.Г. Українське ділове мовлення; професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк: БАО, 2006. 480 с.

3. Струганець Л.В. Теоретичні основи культури мови. Тернопіль: 1997. 96с.

4. Стрілецька М.В. Етика ділового спілкування: взаємини в колективі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bizslovo.org/content/index.php/ru/diloviy-etyket/160-kerivnyk-pidlegliy/657-etyka-dil-spilk-vzaemynyv-kolektyvi.html>.

Дурдинець Мирослав Юрійович,
викладач кафедри філософії права та
юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Найбільш концентрованим виразом культурної ідентичності нації, джерелом і відображенням її самотності є мова, яка має об'єднувати суспільство, а не ділити його навпіл. Як сказано в Книзі книг, будь-яке царство, роз'єднане внутрішніми незгодами, перетвориться на пустку, та кожне місто або дім, поділені ворожнечею, не вистоять (Мт. 12:25). Саме у мові закарбований досвід попередніх поколінь, кожне з яких опиралося зовнішнім загрозам українству.

Важливим світоглядним чинником гальмування соціокультурного прогресу України завжди було недостатнє усвідомлення відповідних загроз безпеці держави, їх недостатня наукова розробка, що зрештою не в останню чергу призвело до анексії Автономної Республіки Крим, окупації частини Донецької та Луганської областей. Так, як свідчать дослідження академіка М. В. Костицького та інших сучасних українських філософів права [1–7], основними світоглядними загрозами безпеці держави є наступні: 1) культурно-ціннісна загроза (низький рівень розвитку світогляду, загальної та правової культури кожного члена суспільства, нерозвинене світобачення та світосприйняття особистості, недостатньо сформована система індивідуальних цінностей, відсутність власної життєвої позиції); 2) ідейно-доктринальна загроза (відсутність єдиної державної теоретичної суспільно-ідейної платформи, що призводить до заміщення відповідних прогаин альтернативними ідеологічними концептами); 3) суспільно-організаційна загроза (відсутність світоглядних, а відповідно – правових та організаційних передумов формування політичної свідомості населення та побудови дієвого механізму політико-правового забезпечення суспільного життя, здатного консолідувати суспільство, використати його неоднорідність як таку властивість соціальної системи, що додає їй гнучкості, динамізму, різноманітності, а відтак – життєздатності). Всі ці загрози значно посилюються без належної уваги до підтримки та розвитку української мови як єдиної державної мови.

Наслідком цього є наявність перманентних антагонізмів або відмова від активної участі в політичному житті, байдужість до реалізації людиною своїх прав і обов'язків, які можуть призвести до дезінтеграції українського суспільства. Головною небезпекою при актуалізації цих загроз є втрата народного суверенітету, однак небажані результати їх здійснення вражають значимістю та широтою спектра, при цьому всі вони призводять до зниження «політичного імунітету» держави, її здатності опиратися негативним явищам і процесам, конкурентоздатності на міжнародній арені. Перша загроза конкретизується у низькому рівні загальної та професійної культури населення, переважанні у світогляді прагматично-меркантильних та інших практично-приземлених мотивів. Друга загроза полягає у відсутності чітко сформульованих орієнтирів суспільно-політичного розвитку, ідеологічній невизначеності державного будівництва. Третя загроза криється у неефективній роботі механізмів, відповідальних за активізацію політичної свідомості та згуртування населення навколо спільних соціальних цілей, що призводить до мобілізації сил, які спекулюють на суспільних суперечностях, отже, постійного і гострого політичного протистояння, яке руйнує конструктивні здобутки демократичної політичної влади, або до консервації влади за допомогою авторитарних методів, результатом якої є відчуження людини від участі в політичному житті – конформізм, абсентеїзм, політична апатія тощо. Відповідно передумовами подолання зазначених внутрішніх загроз безпеці держави (у зв'язку з омолодженням політичних еліт і констатованим сучасним спрощенням механізмів просування системою соціальних ліфтів) можна вважати підвищення рівня освіти, яка відповідає за розвиток теоретичного світогляду, загальної, політичної та правової культури соціального суб'єкта, формування єдиної державно-ідейної доктрини та створення відповідної системи реалізації її положень, розвиток національної свідомості та патріотичне виховання громадян, а також розробку ідей соціальної солідарності та солідаризму, підтримка і захист національної культури та української мови як єдиної державної мови.

Держава не може залишатися осторонь процесів функціонування української мови, особливо в часи озброєної агресії в умовах масштабної та багатовекторної гібридної війни. Головним напрямом впливу на сучасне суспільство є інформація, а подається ця інформація за допомогою мови, тому розуміння можливостей протидії загрозам національній безпеці держави передбачає усвідомлення стратегічного значення мовної політики.

Основні вектори впливу на суспільство за допомогою розвитку функціонування української мови та відповідні основні напрями мовної політики України можуть бути визначені наступним чином: 1) політичний; 2) правовий; 3) економічний; 4) соціальний (у вузькому сенсі соціального); 5) організаційний; 6) світоглядний; 7) освітній. На наш погляд, кожен із цих векторів є надзвичайно важливим, але для майбутнього пріоритетним є адекватна підтримка функціонування та розвитку української мови саме в закладах вищої освіти.

Так, Міністерство освіти та науки України 1 лютого 2018 року надіслало в заклади освіти всіх рівнів офіційного листа за підписом Міністерки Л.М.Гриневич щодо застосування державної мови в освітній сфері, в якому наголошено, що відповідно до Конституції України та Закону України «Про освіту» (статті 7, 32, 33, 54) мовою освітнього процесу є державна мова, науково-педагогічні працівники зобов'язані виховувати у здобувачів освіти повагу до державної мови та державних символів України та для розширення сфери застосування державної мови в галузі освіти рекомендувало продовжити роботу з популяризації української мови в учнівському, студентському та педагогічному середовищах, забезпечити підвищення рівня володіння державною мовою науково-педагогічними працівниками.

Крім того, 22 травня 2019 року Кабінет Міністрів України ухвалив перелік правил, що встановлює способи передавання української літературної мови на письмі. Документ підготовлено Українською національною комісією з питань правопису, яка працювала впродовж 2015–2018 рр., при цьому враховано окремі зауваження та пропозиції, висловлені під час громадського обговорення проекту. Багато громадських організацій, таких, як Товариство української мови, яке виникло у 1988 р., працюють у цьому напрямку. Також необхідні організаційно-правові гарантії даного процесу, за які має відповідати певна посадова особа. У зв'язку з цим, важливою є діяльність мовного омбудсмена. Як відомо, Кабінет Міністрів обирає одного з трьох претендентів, запропонованих Міністерством культури, Національним агентством з питань держслужби та комісією від секретаріату уповноваженого Верховної Ради з прав людини, яка на основі конкурсу визначає свого кандидата.

Слід звернути увагу, що українська мова є головним засобом політико-правової комунікації, від якої значною мірою залежить добробут суспільства, стабільність і економічне

зростання. Політико-правова комунікація – це доволі новий політологічний термін, який увійшов до наукового категоріально-термінологічного апарату зовсім нещодавно [7], під ним розуміють обмін політико-правовою інформацією в суспільстві, який об'єднує соціальних суб'єктів, сприяє порозумінню між ними та врегулюванню суспільних відносин.

Система політико-правової комунікації охоплює суб'єкти, цілі, зміст, методи, засоби, контекст. Передавання політико-правової інформації, яке здійснюється багатьма каналами та за допомогою розмаїття ресурсів (серед усіх форм суспільної свідомості право володіє найширшим спектром засобів впливу), може бути поєднане з особливою діяльністю, яка спрямована на інтерпретацію змісту повідомлення, подолання перешкод та нейтралізацію «шумів», а також досягнення консенсусу сторін, тому має не лише «процесуальне» значення, а є надзвичайно важливою для продуктивності комунікації, що є ключовою передумовою правового розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : монографія. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.
2. Костицький М. В. Психологічні, юридичні та політичні аспекти запровадження української мови як державної. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 9–19.
3. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. Харків : Право, 2017. 336 с.
4. Павлишин О. В. Правова освіта як передумова подолання внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці держави. *Європейське право і європейська правова освіта – пріоритетні напрями підготовки вітчизняних фахівців права*. 2014. Вип. 3. С. 58–60.
5. Павлишин О. В. Світоглядні загрози процесу творення політичної нації та передумови їх подолання. *Сучасна політична нація: духовно-моральні, культурно-етичні, соціально-економічні засади розвитку*. Київ : Нац. акад. упр., 2014. С. 107–108.
6. Павлишин О. В. Семіотико-правовий аналіз основних загроз духовній безпеці суспільства та передумов їх подолання в сучасній Україні. *Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я*. Київ, 2018. С. 47–49.
7. Павлишин О. В. Політико-правова комунікація. *Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори)* / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ – 2000, 2015. С. 295.

Павлишин Олег Володимирович,
професор кафедри філософії права та
юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СЕМІОТИКИ ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Становлення семіотики права пов'язано з працями визначних філософів і юристів минулого, які здійснювали філософський (логічний) аналіз мови юриспруденції, дослідженнями в галузі герменевтики права, розробками комунікативних теорій права та низкою сучасних юридико-лінгвістичних досліджень. Особливе значення для оформлення автономного статусу семіотики права мали дослідження в цій галузі та організаційні зусилля Б. С. Джексона, Р. Кевелсон, Я. М. Брокмана та інших іноземних вчених. Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що семіотика права здобула світове визнання – щороку в різних країнах проводяться «круглі столи», з 1987 р. публікується Міжнародний журнал із семіотики права, існують інші форми координації роботи дослідників у цій галузі. Разом із тим, праць, які б визначали відповідну традицію на пострадянському просторі не досить багато, тоді як і семіотичні дослідження, і правова наука, і юридична практика у країнах колишнього «соціалістичного табору» мають власну специфіку в порівнянні із західними. Конститутивні проблеми семіотики права як галузі знань також потребують розроблення та обґрунтування. У цьому контексті варті уваги праці таких науковців, як Дж. Балкін, Я. М. Брокман, А. Вагнер, В. Веренич, Б. С. Джексон, А. А. Денисова, Д. Карцо, Р. Кевелсон, Н. Ф. Ковкель, Н. І. Хабібуліна, А. К. Саркісов. В Україні першим написав про актуальність даного підходу академік П. М. Рабінович у 1970-х роках, вагомий внесок у дослідження цієї проблематики здійснила А. С. Токарська, вперше у 2013 р. концептуалізувала ідеї семіотики права як філософсько-правової парадигми О. М. Балинська в ґрунтовній тематичній монографії. Також активно вивчають ці питання впродовж останніх десятиліть Д. В. Андреев, Д. О. Бочаров, В. М. Вовк, С. Е. Зархіна, Н. В. Кушакова-Костицька, О. О. Мережко, О. В. Стовба, В. Д. Титов, В. В. Речицький,

Н. І. Сагохіна, Ю. В. Чистякова, Ю. Ю. Калиновський та інші сучасні українські вчені.

Ураховуючи теоретичну традицію та практичну значущість семіотичних досліджень правового буття, вони потребують належного методологічного та інструментального забезпечення [1], формування відповідного категоріального апарату. Звідси постає потреба дослідження та визначення теоретичних і методологічних засад семіотики права як парадигми новітнього філософсько-правового дискурсу у зв'язку з актуальними напрямками та не вирішеними проблемами сучасних філософсько-правових досліджень [2].

Семіотика права поєднує різні світоглядно-методологічні системи через розкриття їх особливостей, відмінних рис у межах єдиної системи координат, в якій проект постмодерну є одним із варіантів пояснення світу права. З одного боку, семіотика є зразком раціоналістичного дискурсу, вона народилася на перетині прагматизму, лінгвістики та філософії мови, з іншого, вона подібно до постструктуралізму розглядає світ як систему знаків. Принципова відмінність семіотичного від постмодерного праворозуміння полягає в тому, що семіотика права в межах правового синтаксису не претендує на пояснення природи того, що стоїть за ланцюгами правових знаків, а лише констатує факт їхнього існування та розглядає структури, в які організоване правове буття.

Разом із тим, семіотика права не лише належним чином оцінює провідну роль ідейно-духовних начал у праві, а й допомагає розв'язати низку юридико-лінгвістичних проблем, як продемонстровано в низці попередніх авторських розробок [3, с. 38–40; 4, с. 19–20; 5, с. 63–65; 6, с. 126–128; 7, с. 80–84].

Утім, формально-нормативні елементи права та соціально-діяльнісні вияви правового буття не менше заслуговують на увагу в контексті семіотичного підходу, тому реалізація права, правозастосування, правоохоронна діяльність та інші політико-правові феномени доволі детально розглядаються за допомогою семіотичної методології [8, с. 763–765; 9; 10, с. 61–64].

Право як багатовимірна знакова система може розглядатися в декількох основних вимірах – як форма суспільної свідомості, ціннісна та нормативна система, регулятор суспільних відносин, практика організації людського життя, з метою впорядкування такого розгляду варто сконцентруватися на традиційній структуризації правової реальності та виділити три основні рівні, які вже стали

загально визначеними для дослідників у галузі філософії права (на основі підходу академіка С. І. Максимова): 1) ідея права; 2) норма права; 3) правове життя. Кожен структурний рівень ієрархічно побудованої правової реальності (правові принципи – ідеї, правові приписи – норми (закон), правові відносини) є зразком знакової підсистеми, в якій поряд із загальними діють і власні семіотичні закономірності.

Крім того, не потрібно забувати про прагматику права як складову семіотики права, адже евристичні можливості останньої можуть бути реалізовані і в більш предметному вимірі для аналізу юридичних термінів. Навряд чи викликатиме дискусію теза про те, що терміни в юриспруденції повинні мати одне значення, але ж який термін буде адекватно передавати зміст і логічний обсяг певного правового поняття? Приміром, якщо вважати справедливим твердження про те, що «правозастосування» – це український відповідник російського «правоприменение», то «правозастосовний» якнайбільш точно передає зміст терміну «правоприменительный». Адже дійсно, у такому разі більш вдалим буде саме цей термін, оскільки «застосовний» означає «применимый», отже, і діяльність (акт, процес тощо) є «правоприменительними», а не «правоприменимыми». Безумовно, варто звернутися і до української мовної практики. Видається, що слово, яке з'являється в мові на основі суфіксального способу творення прикметників, повинно бути співзвучним іменнику, від якого утворене (приміром, «відрахування» – «відрахований»), однак при цьому зауважуємо пасивну позицію предмета думки, який позначається утвореним словом. Утім, може бути й інакше – порівняймо: «розпорядження» – «розпорядчий» (акт), «виконання» – «виконавчий» (директор). Як бачимо, акцентована активна позиція забезпечується використанням суфікса «-ч». Також варто взяти до уваги актуальну необхідність досліджень можливостей взаємодії семіотики права, юридичної лінгвістики та деонтичної логіки в дослідженні низки політико-правових феноменів [10, с. 61–64], адже національна правова система України потребує однозначності у вживанні юридичних термінів з метою впорядкування понятійно-категоріального апарату вітчизняної юриспруденції на сучасному етапі її розвитку.

Список використаних джерел

1. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : монографія. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.

2. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія / О. В. Павлишин. Харків : Право, 2017. 336 с.

3. Павлишин О. В. Правові символи як об'єкти семіотико-правових досліджень // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : тези доп. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 4 листоп. 2011 р.) / [редкол. : В. В. Коваленко, О. М. Джу́жа, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. С. 38–40.

4. Павлишин О. В. Політико-правова міфологія та її відображення у текстах правових документів // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2012 р.) / ред. кол. : В. В. Коваленко, В. В. Черней, М. В. Костицький та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 19–20.

5. Павлишин О. В. Правозастосовча діяльність як об'єкт семіотико-правового аналізу // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали Х Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.) / [ред. кол. В. В. Черней, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 63–65.

6. Павлишин О. В. Семіотико-правові концепти та термінологізація у філософсько-правовому дискурсі // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали XI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.) / [ред. кол. Черней В. В., Гусарев С. Д., Чернявський С. С.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 126–128.

7. Павлишин О. В. Знаково-символічне відображення ідеї права в тексті законодавчих актів // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали XIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [ред. кол. В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 80–84.

8. Павлишин О. В. Семіотика права // *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. – Т. 2 : Філософія права. Х. : «Право», 2017. С. 763–765.

9. Павлишин О. В. Електронні експертні системи та їх використання у правозастосовчій діяльності [Текст] : монографія. Київ : НАВС; ПАЛИВОДА А. В., 2015. 324 с.

10. Durdynets M. Philosophical-legal analysis of Ukrainian parliament model systemic transformation toward bicameralism. *Visegrad journal on human rights*. 2017. № 4. Volume 2. P. 61–64.

Зима Наталія Федорівна.

аспірант Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені
академіка Ф. Г. Бурчака

ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

На будь-яких етапах державотворення, трансформації суспільного життя актуальним залишається питання захисту прав людини загалом. Діти становлять, на наш погляд, одну з найбільш вразливих категорій населення не лише в Україні, а й у цілому світі. Це стосується як мирного часу, так періоду війни чи інших збройних конфліктів.

Україні необхідно, щоб держава не стояла осторонь цих питань, оскільки, на жаль, не зменшується чисельність дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Тобто цим дітям можна розраховувати у своєму житті фактично лише на державу в аспекті їх утримання, виховання, соціалізації тощо.

Тому очевидно логічним і важливим є закріплення на конституційному рівні положень зобов'язуючого характеру для батьків, які зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття (ст. 51 Конституції України). Іншими важливими гарантіями є такі положення: «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою»; «діти є рівними у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним», «заборонене і переслідуються будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація» «держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей» тощо [1].

Отже, демократична правова соціальна держава покликана забезпечувати захист прав дітей. Це стосується усіх дітей, конституційні норми не прив'язані до громадянства дітей чи їх батьків.

За період незалежності України, як відомо, порушені нами питання, поряд з іншими правами людини, постали не лише в центрі уваги законодавців, різних органів державної влади та місцевого самоврядування, а й науковців, правозахисних організацій тощо. Створено спеціалізовані органи, діяльність яких спрямована виключно на захист прав дитини. Яскравим прикладом є інституція Уповноваженого Президента України з прав дитини, запроваджена в Україні з 2011 року [2].

Таким чином, на наше переконання, є певні підстави стверджувати про можливість виокремлення форм захисту прав

дитини. Це своєрідне зовнішнє вираження чи оформлення встановлених процедур, спрямованих на належне забезпечення захисту юридичних способів реалізації інтересів дитини. Мається на увазі, що права та свободи дитини є юридичними способами реалізації її інтересів, тобто інтереси дитини є ширшим поняттям, ніж права та свободи, бо це претензії на соціальні блага, які не завжди охоплюються змістом прав та свобод.

На наш погляд, це певною мірою дискусійна та неоднозначна позиція стосовно розуміння прав дитини, захисту прав дитини. Форми захисту прав дитини – це якісно нове поняття, не завжди у науковій літературі можна знайти його визначення або вживання.

Одним з деяких винятків при цьому є дисертаційне дослідження Опольської Н. М. на тему «Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект)». Тут обґрунтовано дві форми захисту прав дитини, а саме:

- захист прав дитини державою або державно-правовий захист;

- захист прав дитини громадянським суспільством [3].

Так, державно-правовий захист виникає після порушення (оскарження) права дитини, закріплений у нормах права. У свою чергу, захист прав дитини громадянським суспільством передбачає утвердження непорушності прав та свобод дитини у суспільній свідомості, захист як визнаних прав дитини, так і формально не закріплених (моральних) прав.

Іноді практично ототожнюють способи і форми захисту прав дитини. Боровська Н. В., Стоцька Н. Я. зазначають, що на сьогодні найпоширенішою формою захисту прав дітей, позбавлених батьківського піклування, є сімейні форми виховання – усиновлення та дитячий будинок сімейного типу, де дитина, позбавлена батьківської турботи та любові, має можливість все це отримати [4]. Як бачимо, у даному випадку форми захисту прав дитини конкретизовані стосовно певної категорії – дітей, позбавлених батьківського піклування.

Можна, звісно, розширювати перелік таких форм захисту прав дитини, проте першочерговим завданням є визначення поняттєво-категорійного апарату у даній сфері. Адже складно виокремлювати ті чи інші види форм форми захисту прав дитини, критерії їх класифікації, механізм реалізації тощо, не з'ясувавши визначення основоположних категорій. Такими, зокрема, є права дитини, захист прав дитини, форми захисту прав дитини.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: *Указ Президента України* від 11 серпня 2011 року № 811 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>
3. Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект). Автореф. дисерт. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень./Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 24 с.
4. Боровська Н. В., Стоцька Н.Я. форми захисту прав дітей, позбавлених батьківського піклування http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=408.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

Камінська Наталія Василівна,
професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ НОВЕЛІЗАЦІЇ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПОШТОВХ ДО ЗМІНИ СВІДОМОСТІ ТА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЧИ НОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВЛАДИ

Як відомо, ще у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року закріплено, що Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя [1].

Згодом на конституційному рівні визначено українську мову як єдину державну мову в Україні, держава покликана забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (ст. 10). Незважаючи на такий статус державної мови, в Україні

гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування [2].

Звісно, відповідні норми були деталізовані та конкретизовані у низці галузевих правових актів, включаючи закони, підзаконні нормативно-правові акти України, рішення Конституційного Суду України тощо. Так, ще 1999 р. останнім ухвалено рішення № 10-рп/99, яким встановлено, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом [3].

Не можна не згадати колишній Закон України «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р., що діяв до 10 серпня 2012 р. (втратив чинність на підставі Закону України № 5029-VI від 03.07.2012, визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) згідно з рішенням Конституційного Суду № 2-р/2018 від 28.02.2018). Там передбачалось, що українська мова є одним з вирішальних чинників національної самобутності українського народу, забезпечувалось українській мові статус державної з метою сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної майбутності. На державу покладено було обов'язок виховувати у громадян, незалежно від їхньої національної належності, розуміння соціального призначення української мови як державної в Українській РСР, а російської мови як мови міжнародного спілкування народів Союзу РСР (обов'язок державних, партійних, громадських органів та засобів масової інформації республіки) [4].

Іншим важливим актом у цій сфері, на наш погляд, є Концепція державної мовної політики, затверджена Указом Президента України від 15 лютого 2010 р. № 161/2010, яка визначає стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатовіковою асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів деформацій національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору і відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України [5].

З огляду на ратифікацію Україною Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, парламентом було прийнято Закон України «Про засади державної мовної політики» 3 липня 2012 р. № 5029-VI. Проте, як і попередній Закон, він втратив чинність як такий, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) відповідно до рішення Конституційного Суду № 2-р/2018 від 28.02.2018 р.

Як бачимо, на шляху перших десятиріч молоді Української держави поступово формувалось мовне законодавство України. Водночас залишалось чимало дискусійних політичних, ідеологічно-культурних, міжнародних та інших чинників, які завдавали поштовхи для системних змін такого законодавства.

Нарешті останній чинний наразі Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII, сподіваємось, закладе міцну основу для стабільності національного мовного законодавства, розвитку і захисту мовних прав людини і громадянина. Цей Закон прийнятий з урахуванням висновків та рекомендацій Європейської комісії за демократію через право, згідно з якими збалансована політика у мовній сфері вимагає належних гарантій для збереження державної мови як інструменту єднання суспільства, способів підтвердження верховенства української мови як єдиної державної мови та вжиття додаткових заходів для зміцнення її ролі в українському суспільстві [6].

Важливо, що у Законі 2019 р. підкреслюється, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації. Прикметно, що на законодавчому рівні регламентовані державотворчі і консолідаційні функції української мови, підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України (преамбула), функції мови міжетнічного спілкування, гарантії захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження (п. 8 ст.1).

Відповідно до ст. 1 визначено статус української мови як єдиної державної мови в Україні, зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. Певною новелою можна вважати категорію «державний статус української мови» – є

невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави (п. 3 ст. 1). Чітко регламентовано сферу дії, а саме функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. Порядок застосування кримськотатарської мови та інших мов корінних народів, національних меншин України у відповідних сферах суспільного життя визначається законом щодо порядку реалізації прав цих народів і меншин з урахуванням особливостей, визначених цим Законом [6].

Вивчення законодавчих положень дозволяє звернути увагу на розвиток української жестової мови, її статусу та мовних прав жестомовних осіб, стандартів державної мови, обов'язку володіти державною мовою, державної політики щодо підтримки державної мови тощо. Так, на Кабінет Міністрів України покладено завдання щодо затвердження і забезпечення виконання Державної програми сприяння опануванню державної мови. Мається на увазі створення та забезпечення діяльності мережі державних, комунальних курсів з вивчення державної мови громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, які дають змогу кожній особі опанувати державну мову, в тому числі шляхом неформальної та інформальної освіти (ст. 5).

Принциповою новелою мовного законодавства України є запровадження Уповноваженого із захисту державної мови з метою сприяння функціонуванню української мови як державної у сферах суспільного життя, на всій території України (ст. 49). Ці та інші новели зумовили прийняття нових правових актів, внесення змін і доповнень до багатьох інших нормативно-правових актів України протягом тривалого часу.

На нашу думку, задля забезпечення належної повноцінної реалізації проаналізованих нами новел мовного законодавства, звісно, важливо прийняти такі закони чи інші правові акти. Але водночас не менш важливо підвищувати рівень правової культури і свідомості, національної культурної ідентичності. Погоджуємось, що високий державний статус української мови врешті-решт забезпечить функціонування державної мови як інструменту об'єднання українського суспільства, засобу зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки. Важливо не змушувати народ застосовувати державну мову, а створити умови на державному рівні задля усвідомленої

національної ідентифікації, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та поширення української мови у світі. Адже це один із визначальних чинників українського державотворення, конституційного ладу, консолідації нації тощо.

Список використаних джерел

1. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Рішення Конституційного Суду № 10-рп/99 від 14.12.99} URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про мови в Українській РСР: Закон УРСР від 28.10.1989 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Концепція державної мовної політики, затверджена Указом Президента України від 15.02.2010 р. № 161/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про засади державної мовної політики: Закон України від 3.07.2012 р. № 5029-VI. *Відомості Верховної Ради*, 2013, № 23, ст. 218.
7. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 №2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
8. Камінська Н.В. Особливості мовної політики у Європейському Союзі *Мовна ситуація та мовна політика в Україні*: збірник тез IV Всеукр. наук.-теорет. конф., 28 лютого 2014, м. Київ. К.: НАВС, 2014. С. 22–26.
9. Камінська Н.В. Професіоналізм, патріотизм, політична свідомість і культура – передумови мирного і гідного функціонування Української держави. *Україна єдина: шляхи до порозуміння та консолідації* : матер. круглого столу, 15 травня 2014, м. Київ. К.: «МП Леся», 2014. С. 23–24.
10. Проценко Г.П.; Стратулат Н.В. Принципи як невід'ємний складник юридичної техніки. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2016 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. Ч. 1. С. 81–84.

Клименченко Світлана Дмитрівна,

доцент кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

РОЛЬ РИТОРИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ОРАТОРА ТА ВСТАНОВЛЕННІ НОРМ ПРАВА

Як відомо, одним із п'яти основних видів красномовства є юридичне, або судове. Більшість наукових досліджень засвідчує той факт, що риторика почалася саме з судового красномовства у V столітті до н.е. в Давній Греції. Судове красномовство – це ораторські промови суб'єктів судочинства під час розгляду судової справи з позицій законності і торжества справедливості. Практично першою судовою промовою традиційно вважається апологія – самозахисна промова часів давньогрецького судочинства, коли суду в теперішньому його вигляді ще не існувало. Тобто ані державного обвинувачення, ані державного чи навіть приватного захисту, ані етапу досудового слідства як таких не було. Тому майстерність самозахисної промови ставала практично основною умовою винесення позитивного рішення на користь обвинувачуваного. Підготовці цієї промови надавалося велике значення, а тому створювали її справжні генії переконання, якими на той час були логографи-софісти, оскільки далеко не кожна людина мала хист красномовства або приділяла багато уваги розвитку свого мовлення і тим самим могла ефективно захистити себе в суді.

Сьогодні суд являє собою доволі складну процедуру, у якій беруть участь особи, за кожною з яких закріплена певна роль: прокурор, адвокат, суддя, свідки і т.д. Надзвичайно важливою частиною суду є дебати, в результаті успішного проведення яких і має відбутися торжество права і справедливості. А тому кожен учасник дебатів повинен мати сильну риторичну підготовку. Усі судові промови мають характеризуватися перш за все переконливою аргументацією, умінням шукати найменші зачіпки, які здатні вплинути на рішення суду, чітким визначенням мети і бездоганним знанням фактичної сторони справи. Хотілося б окремо зупинитися на понятті аргументації як найкращого способу проявити інтелектуальну здатність довести опоненту правильність своєї позиції. Аргументація – це цілеспрямована соціальна діяльність, завданням якої є посилити або послабити чиїсь переконання.

Теорія аргументації сформувалася на перехресті логіки, риторики, лінгвістики, юриспруденції, філософії та психології. Її центральним поняттям є саме переконання. Аргументація включає в себе два взаємопов'язані складники: тезу як твердження, яке оратор вважає за потрібне нав'язати аудиторії, та власне аргумента, тобто доказу, мета якого – підтримати тезу. Переконання аудиторії здійснюється насамперед за допомогою мови і словесно виражених фактів, а також жестом, мімікою, інтонацією, гучністю голосу тощо.

Підготовка будь-якої судової промови: чи то прокурорської, чи то адвокатської, чи то виступів суддів, свідків, громадських представників тощо повинна бути максимально ретельною. Лише це може стати запорукою встановлення норм права і в кінцевому результаті утвердження основ правової держави. Знання і слідування семи законам риторики, урахування специфіки основних чотирьох понять риторики та п'ятикрокова побудова промови (інвенція, диспозиція, елокуція, меморія та акція) забезпечать оратору перемогу під час проведення судових дебатів.

На особливу увагу заслуговує питання специфіки словесного оформлення промови. Мовлення всіх учасників судового процесу повинно характеризуватися такими ознаками, як ясність викладу, чистота мови, логічна подача аргументів, лаконізм із збереженням суті висловлювання, чітка структурованість тексту. З метою досягнення точності донесення інформації оратор має перш за все дотримуватися визначених мовних норм. Зокрема, лексичних. Варто окремо зупинитися на такому найбільш розповсюдженому порушенні лексичних норм, як неправильний вибір паронімів – слів, які звучать подібно, але мають різні значення: адресат – адресант, пошкодження – ушкодження, громадський – громадянський, погроза – загроза, особовий – особистий, военний – військовий і т.п. Серед порушень акцентних норм найчастіше трапляються такі, як неправильна постановка наголосу в словах, коли це призводить до сплутування у вживанні, наприклад, таких слів: відомість – відОмість, кОристь – корИсть, листОпад – листоПад). Порушення морфологічних норм – це неправильне визначення роду іменника (біль, нежить, підпис, продаж в українській мові чоловічого роду, а теза, криза – жіночого), числа іменника (двері, меблі – лише форма множини, злочинність, скоєння – лише форма однини), неправильне утворення відмінкових форм іменника, серед яких особливе

місце належить утворенню кличного відмінка, що широко використовується в офіційно-діловому стилі.

Крім того, кожен промовець має дотримуватися судової етики як вчення про моральні ідеали, принципи і норми здійснення правосуддя. У цьому плані найважливішою вимогою до судового оратора є поважне й сумлінне ставлення до суду, повага до процесуального супротивника. Наостанок слід зазначити, що кожен учасник судового процесу, виходячи з глибокого розуміння суті такого поняття класичної риторики, як етос, повинен у своїй діяльності спиратися на моральні принципи чесності, порядності і професійної компетентності.

Ковальчук Яна Леонідівна,

ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

НАУКОВИЙ ТЕКСТ: ОСНОВНІ РИСИ ТА СПЕЦИФІКА

Сучасного вченого, як і вченого будь-якої іншої епохи, неможливо уявити без створення або експертизи того чи іншого тексту, різних типів якого стає так багато, що важко обійтися без спеціальної допомоги зі складання тих текстів, з якими найчастіше доводиться працювати. Можна мати які завгодно дослідницькі таланти, але якщо немає умінь і навичок написання наукових текстів, то можна з упевненістю сказати, що досягнення і самореалізація такого вченого будуть мінімальними.

Тексти, з якими доводиться мати справу вченому, умовно можна розділити на дві групи: тексти, що він створює, і тексти, які йому доводиться використовувати у своїй діяльності або піддавати експертизі. Усі ці тексти створюють своєрідний текстовий простір, у якому перебуває вчений. При цьому ефективність науковця вимірюється здатністю створювати власні оригінальні тексти, поширювати їх і опановувати, застосовувати, переробляти й оцінювати інші тексти.

Науковий текст – спосіб репрезентації наукової інформації, результат наукового дослідження. Особливості наукового тексту і професійного наукового викладу думки:

– обов'язково відображає ту чи іншу проблему, висуває гіпотези, орієнтує на нове знання, характеризується доцільністю й раціональністю всіх положень, орієнтований на досягнення дослідницької мети й поставлених завдань;

– він має раціональний характер, складається із суджень, умовиводів, побудованих за правилами логіки науки і формальної логіки;

– широке використання понятійного, категоріального апарату науки;

– текст не ґрунтується на образі, не активізує почуттєвий світ його читача, а орієнтований на сферу раціонального мислення;

– його призначення не в тому, щоб змусити повірити, а в тому, щоб довести, обґрунтувати, аргументувати істину.

Структура наукового тексту:

Вступна частина, у якій окреслюють проблему, мету й завдання, гіпотези та методи дослідження.

Дослідна частина тексту описує дослідження та його результати.

Висновкова частина тексту регламентує висновки та рекомендації для проведення подальших наукових досліджень.

Мистецтво наукового тексту полягає у тому, щоб не тільки рельєфно відобразити окремі його складові, а й інтегрувати їх у цілісність. Загальні вимоги до наукового тексту: текст має бути чітко структурованим, поділятися на розділи та параграфи; потрібно прагнути того, щоб кожен розділ був самостійним науковим дослідженням з певної складової загальної проблеми, щоб кожен складову було викладено в тексті, а текст був цілісним, а не фрагментарним.

Текст (від лат. *textum* – сплетення, побудова, зв'язок) є знаково-мовною реалізацією деякої системи інформації. Його можна розглядати як лінійну послідовність знаків, що задана деякими культурними кодами. Залежно від характеру цих кодів тексти можуть бути: письмові (алфавітні, піктографічні, формульно-математичні тощо), усні, технотронні, що створюються за допомогою засобів радіо, звукозаписові, машинної пам'яті тощо.

Р.Барт писав, що в тому сучасному, новітньому значенні слова, яке ми прагнемо йому додати, текст принципово відрізняється від літературного твору: це не естетичний продукт, а знакова діяльність; це не структура, а структуроутворюючий процес; це не пасивний об'єкт, а робота і гра; це не сукупність замкнутих у собі знаків, а наділений змістом, який можна відновити, простір, де окреслені лінії значеннєвих зрушень [1, с. 40].

Науковий текст виступає способом подання наукової інформації, результатом наукового дослідження. Він є тим

інтелектуальним продуктом, що доводиться до наукової громадськості. Від якості тексту може залежати доля дослідження, його сприйняття науковим співтовариством, вплив цього дослідження на процес розвитку науки. Звідси випливають дві найважливіші функції наукового тексту: виклад змісту наукового дослідження і його презентація. Якщо перша функція ставить до тексту вимогу точного подання дослідження, усіх його складових - від постановки завдань до результатів їх вирішення, то друга функція передбачає певну привабливість тексту для людей, що могли б їм зацікавитися.

О. І. Ракітов обгрунтовано відзначив, що словник науки включає два види термінів. До першої групи належить невелике число так званих базисних слів, за допомогою яких визначаються всі інші, похідні терміни. Водночас базисні терміни можуть бути трохи розпливчасті, не цілком однозначні, зате похідні терміни, обумовлені за допомогою базисних, стають усе точнішими і точнішими, і практично їх можна вважати, на відміну від слів природної мови, цілком однозначними [4, с. 77].

Створення наукового тексту передбачає кілька етапів роботи. Починається робота над текстом з виділення отриманого автором знання, що ще не введено в науку, не інституціоналізовано в ній. Автор проводить самостійно експертизу новизни цього знання і доходить висновку про необхідність публікації отриманих результатів.

Далі порядок роботи задається структурою наукового тексту. При цьому спочатку створюється частина тексту, яка дає опис основних параметрів дослідження і визначає місце отриманого знання в науковому співтоваристві. Потім дається опис власне дослідження і його результатів. Основна увага приділяється обгрунтуванню результатів і їх новизни. Завершують текст висновками і практичними рекомендаціями, що формуються відповідно до отриманих результатів.

Наукові тексти виконують значну кількість функцій, які ретельно розглядають В. М. Шейко і Н. М. Кушнарєнко [5, с. 264]. На нашу думку, наукові тексти виконують свої функції в різних підсистемах суспільства. Щодо суспільства взагалі, то вони виконують такі функції, як збереження, передача та презентація результатів наукових досліджень. Якщо розглядати їх функціонування в системі науки, то найбільш важливими функціями наукових текстів є функція оприлюднення результатів наукового дослідження, пріоритету

автора, підтвердження достовірності, новизни, а також апробації основних результатів дослідження.

Найбільш складне в роботі над текстом – це доведення його до остаточного варіанта. Причому сам автор найчастіше не знає, скільки ж часу займе «чищення» тексту, його літературна обробка, додавання таких якостей, що інтуїтивно можна назвати «жвависть» і «свіжість» викладу. У багатьох авторів на цю роботу просто не вистачає ні навичок, ні терпіння. У результаті текст виявляється неохайним, неточним, казенним тощо. За це його автор може поплатитися мікростресами при прочитанні свого твору в журналі або почути суто філологічні зауваження від опонента статті або дисертації.

Список використаних джерел

1. Андреев Г. И. Основы научной работы и оформление результатов научной деятельности : учеб. пособие. М. : Финансы и статистика, 2004. 272 с.

2. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень : підручник. К. : АБУ, 2002. 480 с.

3. Білуха М. Т. Основы научных исследований : підруч. для студ. екон. спец. вузів. К. : Вища шк., 1997. 271 с.

4. Вайс Керол Г. Оцінювання: Методи дослідження програм та політики. К. : Основи, 2000. 671 с.

5. Вернадский В. И. Проблема биогеохимии. М.: Наука, 1988.

Кононенко Наталія Олександрівна,
начальник відділу документування
службової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАНУ СУЧАСНОГО ДІЛОВОДСТВА

На сьогодні широко впроваджена в практику система електронного документообігу, що дозволяє забезпечити скорочення трудових витрат і час на обробку та підготовку документів, прийняття управлінських рішень; підвищити рівень виконавської дисципліни і спростити механізм її контролю; забезпечити оперативність отримання відповіді на запитувану інформацію; прискорити взаємодію з підвідомчими організаціями, іншими органами влади, підрозділами. Однак,

незважаючи на автоматизацію діловодства в області організації документообігу залишається ще ряд невирішених проблем, таких як збільшення обсягу документообігу.

Причини зростання обсягу документообігу можна розділити на об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні причини: вплив науково технічного прогресу; ускладнення процесів управління; упровадження в управлінську діяльність технологічних засобів – розмножувальної та електронно-обчислювальної техніки; потреба соціуму в (додатковій) інформації.

Суб'єктивні причини: бюрократизація апарату управління; некваліфіковане документування розпорядчої діяльності; широке поширення копіювальної техніки та її безконтрольне використання в установах; відсутність прав у підвідомчих або підлеглих організацій у вирішенні поставлених завдань; несвоєчасне, неякісне виконання завдань, доручень, зрив термінів їх виконання.

Таким чином, обсяги створюваних документів збільшуються з ростом кількості документованих дій та кількості адресатів, яким ці дії спрямовані.

Основними напрямками вдосконалення документообігу є скорочення обсягу документообігу та вдосконалення технології документообігу.

Завдання скорочення обсягу документообігу має три основних аспекти: скорочення кількості створюваних документів і скорочення витрат паперу на виробництво документів шляхом введення електронного документообігу, відмова від виконання непотрібної роботи.

Якщо враховувати діловодні традиції, то вони виробляються упродовж століть, щодо електронного діловодства можна говорити лише про початковий етап його становлення. З одного боку, основне завдання електронного діловодства як відносно нового явища полягає в тому, щоб, з одного боку, перейняти кращі принципи традиційного діловодства, а, з іншого, – виробити сучасні підходи до організації діловодних процесів, урахувавши особливості використання електронних документів.

Безперечно, використання сучасних інформаційних технологій у діловодних процесах має суттєві переваги. Наприклад, поява електронного документообігу відкриває можливості не лише суттєво прискорити процес обміну документною інформацією, а й спільної оперативної роботи над

проектом документа з точки зору його погодження, підписання тощо.

У комерційних організаціях рішення щодо впровадження електронного документообігу приймається на основі економічних досліджень матеріальної спроможності, а в державних установах фінансове забезпечення залежить від його фінансування державою і ніхто не зацікавлений у додаткових матеріальних затратах. Це потрібно враховувати при виборі засобу введення електронного документообігу й обирати технологію, яка могла б працювати на наявних технічних рішеннях, що дозволятимуть використовувати програмне забезпечення безкоштовно.

Отже, перша причина того, що електронний документообіг досить повільно вводиться в установах, є відсутність фінансування цього напрямку та спеціалістів із указанного профілю.

Не можна забувати і про необхідність потужних технічних і фінансових можливостей установи, де впроваджується система електронного документообігу (далі – СЕД). Це зумовлено тим, що для успішного функціонування електронного документообігу потрібні канали зв'язку з великою здатністю. Також, забезпечення усіх робітників, які працюють із документами, обчислювальною технікою та периферійними пристроями, такими як принтер та сканер, пакетом програмних продуктів.

Крім того, будь-яка система, якою б досконалою вона не була – все одно залежить від людського фактору. Персонал переважно негативно ставиться до таких нововведень. Причини тому різні, від небажання освоювати нові технології до побоювання прозорості власної діяльності. Друга причина повільного впровадження або невикористання електронного документообігу – це консервативність персоналу та небажання повної прозорості своєї діяльності.

Важливо також враховувати, що документи можуть мати юридичну силу і необхідно, щоб при перенесенні у електронну форму ця сила за ними залишалася. Тут вже проблема законодавчого характеру. Наприклад, термін архівного зберігання електронного документа, згідно із законодавством, повинен бути не меншим, ніж його паперового еквіваленту, а це від трьох до семи-десяти років. При цьому юридична сила електронного документа забезпечується за допомогою електронного цифрового підпису (далі – ЕЦП). ЕЦП може видавати тільки акредитований центр сертифікації ключів які видають їх максимум на два роки. За два роки після видачі ключа він стає недійсним, а документ

втрачає свою юридичну силу. Отже, третя проблема – проблема юридичної сили електронного документа.

Ще одна проблема та перепона на шляху запровадження установами електронного документообігу – вразливість електронної інформації та можливість зламу системи і несанкціонованого доступу до неї сторонніх осіб. На жаль, часто навіть провідні ІТ організації час від часу потерпають від нападів хакерів. Забезпечивши всі документи ЕЦП, ми усуваємо можливість непомітної зміни чи підміни документу і сенсу в атаці стає ще менше. Але в будь-якому випадку необхідно розробляти захищену систему, враховуючи всі сучасні досягнення у захисті інформації, а по закінченні, розробки провести повний аудит системи з метою виявлення слабких місць та потенційних вразливостей.

Тепер про переваги електронного документообігу. Як вже зазначалося, без уведення СЕД основна мета електронного документообігу – прискорити пошук і обробку інформації. Електронний документ також економить місце працівника. Крім того, швидкість передачі електронного документа теж на порядки випереджає швидкість пересилання паперового. Електронний документ може бути доступний у багатьох місцях одночасно, а система може надавати можливість сумісної роботи над документами. СЕД також вигідні і екологам, адже зменшення використання паперу приведе до зменшення знищення лісів.

Незважаючи на численні переваги електронних документів над паперовими та електронного документообігу над звичайним способом ведення діловодства, організації не поспішають переводити свій документообіг у електронну форму. Причиною того є виникнення ряду проблем при переході до безпаперового діловодства. Частина проблем, таких як забезпечення юридичної сили електронним документам на рівні паперових повинна вирішуватись на державному рівні. Інші проблеми можуть бути вирішені на локальному рівні організації. Саме вирішення проблем на локальному рівні треба поставити пріоритетною задачею для подальшого розвитку електронного документообігу. Слід розробити програмні модулі з урахуванням можливості спроб зламу системи та провести необхідні тести як на безпеку, так і на зручність їх використання.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 07.11.2018 № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

2. Дігтяренко О.В. Проблеми і перспективи стану сучасного документообігу та діловодства. URL: <http://journals.urau.ua/urss/article/view/41048>.

3. Гончар А.В., Анісімова О.М. Актуальні проблеми і методи вдосконалення документообігу в державних органах фіскальної служби. URL: [file:///D:/Downloads/6690-13436-1-SM%20\(4\).pdf](file:///D:/Downloads/6690-13436-1-SM%20(4).pdf).

4. Лаба О. Електронне діловодство: проблеми та перспективи розвитку. URL: [file:///D:/Downloads/sasd_2011_19_2_9%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/sasd_2011_19_2_9%20(1).pdf).

Конончук Тетяна Іванівна,

завідувач кафедри української філології та суспільних наук Академії адвокатури України, кандидат філологічних наук, доцент

ПРАВО НА ТВОРЧИСТЬ У ЛЕКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ ТЕКСТУ (ЗА ЩОДЕННИКОВИМИ ЗАПИСАМИ ПИСЬМЕННИКА ВОЛОДИМИРА МАЛИКА)

У сузір'ї кращих українських прозаїків самобутньою зіркою сяє ім'я Володимира Малика. Справжнє прізвище Сиченко, народився 21 лютого 1921 року в селі Новосілки Макарівського району на Київщині – помер 31 серпня 1998 року в місті Лубни Полтавської області. Починав свою творчу діяльність із віршів, але потім перемогла любов до історичної тематики, почав вивчати архівні джерела, історичну літературу, яка давала ідеї, теми, які хотілося глибоко розкривати, доносити до читача. Писав для молодших школярів, наприклад казки-легенди – «Чарівний перстень» (1959), «Месник із лісу» (1962), «Воєвода Дмитро», «Микита Кожум'яка», «Червона троянда» (1963); пригодницькі повісті для дітей середнього шкільного віку («Чорний екватор» (1960), «Слід веде до моря») (1975), «Двоє над прірвою» (1983), історичні романи: тетралогія «Таємний посол» (до нього увійшли романи «Посол Урус-Шайтана» (1968), «Фірман султана» (1969) «Чорний вершник» (1976), «Шовковий шнурок» (1977); романи «Князь Кий» (1980), «Чумацький шлях» (1993), «Горить свіча» (1992), «Черлені щити» (1985), «Князь Ігор. Слово о полку Ігоревім» (1999). Найбільше заслужив шану історичними романами. Як і інші письменники, в історичній тематиці зачіпав актуальні для його сучасності теми, проблематику, оскільки в текстах про час, у

якому жив митець, можна було говорити лише в стилі соціалістичного реалізму, де основним орієнтиром для радянського митця було виконувати волю партії і писати в декларативному ключі прославлення ідей комуністичної партії.

Син письменника Олександр Сиченко та онука Ніна Сиченко підготували до друку й видали щоденникові записи Володимира Малика під назвою «Синя книжка» [4], які він вів з 1958 по 1998 роки і які дають можливість простежити, як реалізувалося право на творчість у письменника, чие життя минуло в тоталітарній державі. Починаючи досліджувати текст, я розуміла, що неодмінно знайду записи, може, лаконічні, може, з натяками, але які вказуватимуть на неможливість написати про те і так, як лежить на душі в автора. Звісно, текст дав такі місця. Ретельно добираючи толерантні лексеми, автор висловився про те, що не все, що хотів, сказав.

Про свій час і неможливість писати правду читаємо, наприклад, у записі від 3 червня 1980 р., вівторок: «Шукаючи тему для повісті чи роману, оглядаюся на вісімдесят років ХХ століття. Які бурі, які колізії! Але ж... Правду писати ще не час. Ще й досі незримо тяжіє над нашим суспільством культ Сталіна. Ще не розсекречені документи (та й не всі вони збереглися), ще внутрішня і міжнародна обстановка не дозволяють сказати все так, як воно було» [4, с. 155]. Автор робить натяки, але зміст їх розуміємо на основі відкритого, надрукованого, сказаного з часу незалежності України. «А було страшне. Загинули не сотні, не тисячі, а мільйони і десятки мільйонів людей! Подібного не знала світова історія...» [4, с. 155].

Автор не стримується, продовжує свою думку: «Все написане – тільки напівправда. Це не вина письменників. В основній масі вони чесні люди. Та з багатьох причин сказати всю правду вони не могли й не можуть. А жаль...» [4, с. 155]. Автор розуміє, як будуть їх читати в майбутньому: «Наступні покоління дивитимуться на нас холодними очима, як на мертву історію, у них будуть свої турботи, свої проблеми, може, навіть складніші, ніж наші, та й духу епохи, обстановки, деталей вони не знатимуть так, як знаємо ми» [4, с. 155]. Нова доба поставила перед українцями такі проблеми, про які не міг і подумати В. Малик. Скільки сьогодні написано про сучасну російсько-українську війну, скільки нових слів і понять воєнної тематики сьогодні появилася, означуючи наш такий трагічний і такий героїчний час! Але, на відміну від В. Малика, сучасні автори, в

незалежній Україні, можуть, не оглядаючись, правдиво писати сучасну історію нашої землі.

У цьому ж записі від 03 червня 1980 р. В. Малик висловлює сокровенне, не розкриваючи змісту: «Так би хотілося написати великий багатоплановий роман про трагедію ХХ віку! І нашого народу зокрема. Та ба!..» [4, с. 155]. Що то за трагедія ХХ віку, ми знаємо тепер із багатьох документальних матеріалів і художніх текстів. І як багато про ХХ ст. написано тепер правди (А. Гудима [1], І. Кирій [2], Є. Гуцало [3], М. Петренко [5], М. Потупейко [6] та ін.).

Нині широко відомо, як важко йшли до друку оригінальні тексти, багато тем було табуованих, а ті теми й твори, які дозволялися, ретельно рецензувалися, чи немає там якихось натяків, недозволених фактів. Цензори мали монопольне право дозволяти вихід у світ книг: без їхнього вердикту книга не друкувалася. Але перед цензором були ще зовнішні рецензенти, які читали видавничі рукописи. І про це також згадує В. Малик у своїх щоденниках. Наприклад, у записі від 2 березня 1981 р., понеділок: «Сьогодні подзвонила редактор Альтшулер Міля Сергіївна з «Прапора» (журнал – *Т.К.*), що надійшла з Києва рецензія на «Т.П.» («Таємного посла» – *Т.К.*) від Сергієнка. Пришле. Є зауваження. Ждуть також з Москви (рецензії – *Т.К.*). Просто дивно. Скільки ж можна рецензувати? Це ж уже четверте видання!» [4, с. 163].

Хоча автор пише, що він і сам ретельно опрацьовує свої тексти. Читаємо, наприклад, у записі від 24 березня 1981 року, вівторок: «Щойно закінчив доопрацювання «Чорного вершника» і «Шовкового шнура». Сотні (якщо не тисячі) виправлень. В основному мова. Тепер ще раз перечитую – і знову правлю» [4, с. 163]. А в наступному записі, від 22 квітня 1981 р., середа, читаємо знову про роботу над текстом. І це ж уже перевидання: «Січень – лютий – березень і квітень працював над «Таємним послом». Працював напружено. Сьогодні закінчив. Виправлень сотні. (...) добре почистив мову, звів до спільного знаменника примітки, виправив неточності тощо. Майже жодної сторінки без виправлень...» [4, с. 164]. Отже, автор шліфував мову, а рецензенти головним чином дивилися, чи немає там якоїсь крамоли.

Як писати було письменникові в час Володимира Малика знаходимо в записі від 23 вересня 1984 р., неділя: «Проглянув свій «Щоденник». Лише факти з життя. Та й ті скупі. Швидше для себе та сім'ї. Ну, що ж – з таким наміром і пишу. Не тішу

себе надією, що хтось колись опублікує його. Тому гранично стислий, без розумувань, без деталей, думок. Та й життя навчило... мовчати» [4, с. 187].

Отже, дослідження щоденників Володимира Малика під кутом зору відображення в них реалізації права на творчість показує, що залишилися теми, зокрема про Україну в ХХ столітті, які письменник хотів би підняти в своїх художніх текстах, але розумів, що ще не час. На щастя, статус незалежної України дозволяє сучасним авторам реалізувати це право.

Список використаних джерел

1. Гудима А. Кара без вини : роман. Київ : Урожай, 1993. 288 с.
2. Кирій І. Голодна весна : автобіографічна повість. Київ : Молодь, 1993. 256 с.
3. Гуцало Є. Голодомор : повість // Гуцало Є. Твори: в 5 т. Т. 2. Київ : Дніпро, 1996. С. 376–460.
4. Малик В. Синя книга : щоденник : записки для себе : 1958-1998 / упорядники О. Сиченко, Н. Сиченко. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. 308 с.
5. Петренко М. Сні про окраєць хліба. Львів : Ліга-Прес, 2008. 168 с.
6. Потупейко М. У лабетах смерті : роман-трагедія. Київ : Дніпро, 1994. 572 с.

Кость Світлана Петрівна,

доцент кафедри початкової та дошкільної освіти факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНОЇ ЗАМІТКИ НА ТЕМУ ПРАВА

У газетній практиці новини на теми права в основному відображені в інформаційних та аналітичних жанрах, зокрема у замітці, – одному із найбільш універсальних жанрів журналістики. Замітка, зокрема замітка на правову тематику, належить до тих жанрів журналістських творів, які безпосередньо відображають дійсність, і основне завдання яких полягає у повідомленні, відтворенні, описанні правового факту, події, а також у тому, щоб передати думки комунікантів із назрілих правових аспектів життя.

Замітки на правову тематику як інформаційний жанр мають такі особливості:

1. Візуальний канал комунікації. Процес комунікації здійснюється за допомогою візуальної семіотичної системи, зокрема писемності. Оскільки замітка має писемну (друковану) форму, то відбір слів, конструкцій відбувається за законами писемного спілкування. Саме тому автор повинен значну увагу приділяти не лише змісту замітки, а й формі викладу. Автор замітки і читач не можуть опертися на спільну перцептивну базу. Тому журналіст повинен використати достатньо мовних засобів (пояснень, описів тощо) для того, щоб читач зміг чітко асоціювати картину описуваного.

2. Висвітлення типу правової події відбувається у минулому часі, після того, як подія відбулась. Це стає причиною низки особливостей організації писемного мовлення журналіста:

а) неспонтанність (підготовленість), попередньо обдумане мовлення автора, поглиблена робота над словом, текстом, аналіз написаного, редагування;

б) читач замітки не має можливості перевірити написане із тим, що сталося насправді і тому змушений сприймати певну подію так, як її подає автор;

в) читаючи замітку, виникає ефект присутності читача на місці події. Цей ефект впливає на безпосередні почуття, враження, переживання, емоції, оцінки, судження, коментарі адресата.

3. Прагнення до точного відтворення подій, документалізму. У замітці практично немає емоційності, експресивності, оцінності у висвітленні матеріалу. Це впливає на добір мовних засобів і організацію мовного коду в цілому. Оскільки в правовому тексті домінує думка, то текст завжди повинен бути аргументованим.

4. Динамізм зображуваних подій. Замітка – оперативно-новинний жанр, у якому динамічно відтворюється картина правової події.

5. Модель адресата. Адресат – це кінцевий «споживач» повідомлення, який приймає повідомлення, декодує його й інтерпретує відповідно до своїх когнітивних можливостей та конкретних умов. Замітка є універсальною формою повідомлення новин з правового життя і розрахована на зацікавленого читача.

Модель адресата (читача):

– людина, для якої читання матеріалів на правову тематику – це можливість швидко дізнатися нову інформацію з проблем права;

- людина, яка зацікавлена в читанні замітки саме про конкретну правову подію;
- людина, яка обізнана в правових питаннях, юрист;
- людина, яка оцінює дії сторін правового конфлікту, зауважує неточності й помилки, згоджується або ні з рішенням, наприклад, суду, вивчає причинно-наслідкові зв'язки;
- людина, яка цікавиться новинами у сфері права.

Отже, до комунікативних особливостей замітки на тему права належать: візуальний канал комунікації, висвітлення типу правової події у минулому часі, прагнення автора до документалізму, динамізм зображуваних подій, особлива модель читача.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Флорій Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Здоровега В.Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В.Й.Здоровега. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
3. Лизанчук В.В. Основи радіожурналістики : підручник / Василь Лизанчук. – К. : Знання, 2006. – 628 с. + компакт-диск.
4. Кость С.П. Правовий дискурс газет України : монографія / Світлана Кость. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – 185 с.

Котляренко Світлана Василівна,

доцент кафедри методики викладання української мови та літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат філологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ У СФЕРІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку лінгвістичних наук спостерігається підвищена увага до людського фактору комунікації, функціонування мовних одиниць у процесі спілкування, комунікативно-прагматичного підходу. Так, згідно з визначенням В. Н. Комісарова, прагматичний аспект тексту є здатністю тексту створювати певний комунікативний ефект [6, с. 209].

Процес обміну інформацією є комунікація. Перша потреба в комунікації на рівні організації пов'язана з наданням необхідної інформації з відповідного питання, щоб дозволяти кожному виконувати свою роботу ефективно і сприяти досягненню мети.

Міжнародна інформація – це важлива частина міжнародних відносин. Об'єктом її впливу є мільйони людей.

Умовою успішної комунікації є бажання її учасників спілкуватися (налаштованість на співпрацю); за відсутності такого бажання виникає конфліктна комунікативна поведінка. На думку американського логіка Г. Грайса, успішна комунікація можлива за умови дотримання: інформативності (висловлення повинно бути змістовним), істинності (говорити тільки правду), релевантності (говорити тільки те, що стосується справи), ясності, чіткості (говорити коротко і зрозуміло).

Однією з найпомітніших ознак сучасної проблемної ситуації (класифікаційної одиниці наукового знання) в лінгвістиці можна вважати бурхливий розвиток функціонально-комунікативних досліджень. Вивчення мовної комунікації значною мірою ґрунтується на загальній теорії комунікації. Теорія комунікації – галузь наукових досліджень, яка вивчає універсальні механізми та закономірності інформаційного обміну.

Неможливо переоцінити важливість комунікації в діяльності організації педагогічного процесу. Якщо люди не зможуть обмінюватись інформацією, то зрозуміло, що вони і не зможуть працювати разом, формувати цілі й досягати їх. Комунікація – це складний процес, що складається із взаємозалежних кроків. Кожен із цих кроків дуже потрібний і важливий для того, щоб зробити наші думки зрозумілими іншій особі. Кожен крок – це пункт, в якому, якщо ми будемо недбалими і не будемо думати про те, що робимо, – зміст може бути загублений.

Мова – найсуттєвіша і визначальна частина людської особистості, чинник її поведінки, мислення, усвідомлення рівня існування у світі та виокремлення у світі цивілізованих народів.

Саме мова постає вирішальним та основним чинником ідентифікації себе до її подібних. Мова за своєю сутністю це об'єднана духовна енергія народу, вона є відбиттям духу людського і засобом для творчого перетворення матеріального світу у світ духовний (за В. фон Гумбольдтом).

Визначення функцій мови (інформаційна, комунікативна, розумова, естетична, репрезентативна, виховна, координаційна тощо) не дозволяє говорити про мову як про щось супровідне в життєвій енергії народу, оскільки її значущість постає вершинною

в естафеті духовної спадщини, об'єднанні людей у культурному та цивілізаційному плані, індивід живе у мові і реалізує себе через мову. Усе це уможливило діаметрально два підходи до з'ясування значущості мови у суспільному перебігові та житті окремого її носія. Прихильники першого підходу зводять рольову функцію мови лише до засобу спілкування, наголошуючи при цьому на її статусі як найважливішого засобу спілкування. Тому в цьому разі мова розглядається у протиставленні чи у зіставленні з іншими засобами спілкування, здебільшого несловесного типу. Послідовники другого погляду на значення мови у розвитку людського суспільства, самої цивілізації наголошують на тому, що мова завжди втілює у собі своєрідність народу (за В. фон Гумбольдтом).

Мова у своєму загальному вияві статично, відносно стабільна, довговічна, довготривала, належить суспільству, охоплює досвід нації, відображає її картину світу, сама мова у своїй цілісності може бути окреслена як певний простір, в якому виявляється дух народу, його багатство. Мова у своїх виявах не залежить від конкретних обставин, а мовлення конкретне, активне, динамічне, є виявом творчої ініціативності індивіда. На мовлення суттєво впливає спілкування, ті обставини, в яких реалізує себе адресат й адресант. Мовлення має свої основні варіанти фіксації – усно-звуковий або писемний, у кожному разі суттєву роль відіграє час його реалізації, просторові компоненти, актуалізація певних величин. Усе це робить мовлення індивідуальним.

Уміння будувати монологічне наукове мовлення, безумовно, пов'язано з опануванням мовної системи побудови наукового тексту. Основним шляхом формування цих умінь слід назвати спостереження і аналіз зразків наукової мови, які можуть служити основою побудови і вдосконалення самостійних висловів в науковому стилі. При розгляді питань професійної педагогічної майстерності обговорюють, як правило, не індивідуальну культуру особи, а професійну комунікативну культуру. Її можна розглядати через сукупність культуротворчих компонентів.

Перший із них – емоційна культура, культура відчуттів, яка є адекватним реагуванням на дію навколишнього світу, дійсності. Другий компонент – культура мислення, пов'язана із законами побудови мови, з живанням засобів і форм вираження, з відбором інформації для висловів. Третій компонент – культура мови, що є об'єктом вивчення мовознавства в школі, у вузі.

Усе це і створює індивідуальний стиль спілкування. Отже, справжній професіонал – це завжди комунікативний лідер, який здатний прикувати увагу монологом, організувати діалог і вести його відповідно до норм мовного етикету.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник. Київ: Либідь, 1998. 560с.
2. Батюта Т. І. Прагматичний аспект перекладу. Матеріали конференції. 2015.
3. Бех І. Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості. *Вісник АПН України*. 1994. № 3.
4. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. Київ : Наукова думка, 1997. С. 62.
5. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посібн. Суми : Сумський держ. ун-т, 2011. – 187 с.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
7. Сагач Г. Ділова риторика : мистецтво риторичної комунікації / Г. Сагач. – Київ, 2003.
8. Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посібник / [кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк]. Київ : Ленвіт, 2003.

Красницька Анжела Віталіївна,

доцент кафедри юридичного документознавства навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Ознамець Галина Олександрівна,

старший викладач кафедри юридичного документознавства навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

ЛАТИНІЗМИ І ГРЕЦИЗМИ У СФЕРІ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ

Запозичення іншомовних слів є закономірним процесом розвитку мови кожного народу, адже мовна система будь-якої мови постійно вдосконалює та поповнює свій словниковий склад новими одиницями. У цьому відношенні українська мова не є винятком. Запозичення з інших мов завжди проникали до національної мовної системи.

Проблема запозичень завжди привертає увагу широкого кола науковців. Із робіт, присвячених історичним джерелам запозичень, можна відзначити дослідження Д. І. Шелудька, І. І. Виготського, Т. К. Черторизької. Іншомовну лексику у різних терміносистемах досліджували М. В. Васильєва, Я. А. Голдованський, Л. В. Малевич; правову термінологію – Н. В. Артикуца, В. М. Дейнека, Л. І. Коломієць, А. В. Красницька, В. І. Круковський, Д. С. Лотте, О. М. Мацько, Г. С. Онуфрієнко, Т. І. Панько, Ф. Є. Ткач, М. Л. Худаш, О. А. Сербенська Б. Р. Стецюк; психологічну термінологію – Л. М. Веклинець; латинізма і грецизма – С. П. Гриценко, Т. С. Гужанова, М. С. Лапіна, О. Д. Пономарів, В. П. Сімонок та інші.

За характером запозиченого матеріалу виділяють наступні види запозичень:

а) безпосереднє (пряме) запозичення – При безпосередньому запозиченні слова прямо переходять з однієї мови в іншу в тій самій звуковій або графічній формі і в тому значенні, в якій вони існують на момент запозичення в іншій мові, наприклад, з грецької *protokollon* – протокол, *abulia* – абулія, *hypnos* – гіпноз, *phlegmatikos* – флегматик, *polygraphia* – поліграф, з латинської *de facto* – дефакто, *duplicatio* – дублікат, *excessus* – ексцес, *praeventio* – превенція, *auctoritas* – авторитет, *abstinentia* – абстиненція, *depressio* – депресія, *infantilis* – інфантилізм, *simulatio* – симуляція;

б) опосередковане запозичення – При опосередкованому запозиченні слова з'являються в іншій мові внаслідок посередництва третьої мови, наприклад, з грецької мови через англійську надійшло слово *ксерокс*, з латинської через французьку – *версія*, *раціоналізація*, *резерв*, *реформа*, *рецидив*, з латинської через німецьку – *референція*, з польської мови через французьку запозичено латинський термін *регламент*.

У процесі розвитку українську юридичну та психологічну термінологію поповнювали запозичення з різних мов і різні історичні періоди та різними шляхами. Запозичення з інших мов увійшли в українську мову ще в дописемний період. На думку В. М. Комової, важливим шляхом проникнення запозичень були численні переклади, вживання чужомовних слів у богословській, культурній, суспільно-політичній сферах [1, с. 180].

Слова переходять в іншу мову як усним, так і писемним шляхом. Звичайно, слово запозичується разом зі значенням предмета чи поняття, яке воно визначає, наприклад, *alibi* – лат. *alibi*, *версія* – лат. *verso*, *кодекс* – лат. *codex*, *процес* – лат. *processus* [2, с. 188]. В. П. Сімонок вказує на те, що найдавніші

запозичення потрапили в українську мову усним шляхом від готів, скіфів, половців, греків, тюркомовних народів. Безпосередні мовні контакти на українському мовному ґрунті відбуваються не тільки при взаємодії цілих етносів, а й при наявності компактної групи іномовного населення на території України [3].

Запозичення з грецької та латинської мов відіграли велике значення у розвитку юридичної та психологічної термінології.

Наявність латинізмів є однією з основних властивостей лексики законодавчих текстів. Певні ідеї, поняття неможливо виразити без використання латинських термінів: *нація, преса, реформа, утопія, цивілізація* тощо. Латинізми з давніх часів почали проникати в українську мову: у X–XV ст. – через грецьку мову, у XV–XVI – польську, а з XVII ст. – як через латинську, так і через західноєвропейські мови (німецьку, французьку) [мій, с. 186]. У середньовіччі латинська мова набула значення міжнародної юридичної мови; нею були написані правові акти раннього середньовіччя: Варварські правди, «Саксонське зеркало» тощо. Латинською мовою було викладене римське право. Багато юридичних понять, які вперше були розроблені в римському праві, пізніше перейшли в лексику законодавства інших держав. Наприклад, укладач «Руської правди» керувався візантійськими правовими поняттями, які прийшли з римського права. У середні віки на Русі латинська мова поступово почала впливати на вітчизняну. Протягом довгого часу вона була офіційною державною мовою. Пізніше вона втратила своє значення і в законодавстві, оскільки закони почали видавати національними мовами або перекладати з латинської мови на національну мову [2, с. 186]. Багато латинізмів – *атестація, апеляція, арешт, афект, адвокат, документ, конституція, кримінологія, міліція, нотаріус, юстиція* тощо – настільки міцно ввійшли до складу юридичної лексики сучасної української мови, що інколи навіть не замислюєшся над тим, що вони латинського походження [4, с. 251]. Зокрема, 3 латинської мови запозичені такі юридичні терміни: *алибі* (*alibi* – в іншому місці); *арешт* (*arrestum* – судова постанова); *афект* (*affectus* – пристрасть, душевне хвилювання); *адвокат* (*advocatus* – захисник); *віктимологія* (*victima* – жертва та грец. *logos* – вчення); *делікт* (*delictum* – провина, злочин); *експертиза* (*expertise*, від *expertus* – досвідчений), *кодекс* (*codex* – книга); *колізія* (*collisio* – зіткнення); *компетенція* (*competentio* від *competo* – приналежність за правом; відповідаю,

підходжу); *кримінологія* (*crimen, criminis* – злочин та грец. *Logos* – слово, вчення); *легітимність* (*legitimus* – законний, правомірний, згідний із законами); *легальність* (*legalis* – законний); *міліція* (*militia* – військова служба); *нотаріус* (*notarius* – писар); *преюдиціальність* (*praejudicio* – попереднє рішення суду); *прецедент* (*praecedens* – той, що йде попереду); *реторсія* (*retorsio* – зворотна дія); *рецидив* (*recidivus* – той, що повертається), *сертифікат* (*certificat* – свідоцтво) тощо [2, с. 166]. Латинське походження мають наступні психологічні терміни: *афект* (*affectus* – хвилювання, пристрасть) – сильний і відносно короткочасний емоційний стан, пов'язаний із різкою зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин, *андрогінія* (*andros* – чоловічий і *gynēs* – жіночий) – поняття для позначення людей, що успішно поєднують у собі як традиційно чоловічі, так і традиційно жіночі психологічні якості, *дебільність* (*debilis* – слабкий) – відносно легкий ступінь уродженого психічного недорозвинення – олігофренії, *дегенерат* (*degenerate* – вироджуюся) – людина з ознаками фізичного або психічного виродження (дегенерації), *делінквент* (*delinquens* – той, що здійснює вчинок) – суб'єкт, чия поведінка, що відхиляється, у крайніх проявах являє собою кримінально карні дії, *егоїзм* (від *ego* – я) – себелюбність, надання переваги своїм особистим інтересам перед інтересами суспільними та інтересами інших людей, *рефлекс* (*reflexus* – відображений) – відповідна реакція організму на ті чи інші впливи, яка здійснюється через нервову систему, *статус* (*status* – стан справ, положення) – у соціальній психології – положення суб'єкта в системі міжособистісних відносин, що визначає його права, обов'язки і привілеї, *фрустрація* (від лат. *frustratio* – обман, невдача) – психічний стан переживання невдачі, що виникає при наявності реальних або уявних нездоланих перешкод на шляху до якоїсь мети та багато інших.

Значне місце у словниковому складі української мови посідають запозичення з грецької мови. Так, з грецької мови запозичені такі юридичні терміни: *амністія* – прощення; *геноцид* – винищення окремих груп населення з расових, національних, релігійних мотивів; *дактилоскопія* (*daktylos* – палець та *skopeo* – дивлюся) – вивчення папілярних візерунків фаланг пальців рук з метою криміналістичної ідентифікації особи людини; *діаспора* (*diaspora* – розкидання, розсіяння); *зона* (*zōnē* – пояс); *клептоманія* (*klepto* – викрадаю та *mania* – пристрасть) – хворобливе прагнення здійснити крадіжку;

наркоманія (*narko* – заціпеніння та *mania* – пристрасть) – непереборний хворобливий потяг людини до вживання наркотиків; *порнографія* (*pornos* – розпусник та *grapho* – пишу) – непристойність у зображенні статевого життя в літературі, образотворчому мистецтві, кіно, фотографії [2, с. 166].

Українська терміносистема також запозичила значну кількість психологічних термінів з грецької мови: *мегаломанія* (*meGas* – великий) – манія величності, *паніка* (*panikon* – від імені давньогрецького бога Пана) – страх, сум'яття, що раптово охоплює людину або масу людей; *психологія* (*psyche* – душа і *logos* – слово), *симптом* (*symptoma* – збіг, ознака) – характерні прояви, ознаки психічних або органічних порушень і захворювань, *фізіогноміка* (*physionomike*) – вчення про однозначність зв'язку зовнішнього вигляду людини з типом її особистості, завдяки чому за зовнішніми ознаками можна встановити, *флегма* (*phlegma* – слиз, мокрота) – незворушність, що межує з байдужістю, індиферентністю, холоднокровністю, *циклофренія* (*kuklos* – коло і *phren* – серце, душа, розум, розсудок) – те ж, що маніакально-депресивний психоз, *шизофренія* (*schizo* – розколою і *phren* – серце, душа, розум, розсудок) – психічне захворювання тощо.

Серед структурних моделей запозичених в українську мову юридичних та психологічних термінів можна виділити наступні типи: а) однослівні терміни: *abulia*, *affectus*, *broker*, *conflictus*, *individuum*, *legalis*, *legitimus*, *ostrakismos*, *stupor*, *sympatheia*, *temperamentum*, *victima*; б) двослівні терміни: *top manager*, *trade mark*.

Багато слів грецького та латинського походження стали інтернаціональними. Інтернаціоналізми в українській лексиці – запозичені слова з тим самим значенням з одного джерела в кілька мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком. Це такі слова, як *асоціація*, *бізнес*, *бюрократія*, *дедукція*, *декларація*, *демонстрація*, *ідеографія*, *індукція*, *еволюція*, *класифікація*, *конституція*, *концентрація*, *криптографія*, *мораль*, *облігація*, *оренда*, *персона*, *реакція*, *репродукція*, *сервітут*, *стенографія*, *суб'єкт*, *суборенда*, *субституція*, *трансація*, *фізіологія*, *фотографія*, *штаб* тощо.

На думку Л. Д. Малевич, запозичання іншомовних терміноодиниць, особливо інтернаціональних, виступає важливим засобом поповнення термінофонду, сприяє його міжнародній поняттєвій уніфікації й унормуванню [5, с. 60].

Таким чином, запозичення з латинської та грецької мов є цінним надбанням, адже вони викликані необхідністю номінацій нових реалій юридичної та психологічної галузей, поповнюють українську юридичну та психологічну термінологію.

Список використаних джерел

1. Комова М. В. Українська документознавча термінологія : шляхи творення та функційні особливості / М. Комова. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2011. 316 с.
2. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування : посібник. Вид. 2-ге, допов. і переробл. Київ : Парламентське вид-во, 2006. 528 с.
3. Сімонок В. П. Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській мовній картині світу : дисертація на здобуття наукового ступеня докт. філол. наук. Харків, 2001. URL: <https://mydisser.com/en/catalog/view/312/862/21328.html> (дата звернення: 10.11.2019).
4. Красницька А. В. Використання запозиченої лексики в юридичних текстах. *Науковий вісник НАВС*, 1999. № 1. С. 250–255.
5. Малевич Л. Термінологічне запозичання: причини, джерела, функції. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. Вип. VI. Київ, КНЕУ, 2005. С. 56–61.

Кудінов Вадим Анатолійович,

професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки Національної академії внутрішніх справ, кандидат фізико-математичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ФОРМАТІВ ДАТИ В СЛУЖБОВИХ ДОКУМЕНТАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Підготовка службових документів в органах та підрозділах Національної поліції України потребує внесення до них такого обов'язкового реквізиту, як дати. Крім того, вона може бути складовою багатьох інших реквізитів службового документу. Вважається, на перший погляд, що в оформленні дати немає нічого складного. Але все ж таки є певні особливості в оформленні дати, які повинні знати та вміло використовувати працівники поліції під час укладання службових документів. Тому це питання є завжди актуальним.

Проблемні питання щодо застосування державної мови під час створення документів юридичного спрямування з використанням засобів обчислювальної техніки нами було розглянуто у роботі [1]. Деякі загальні підходи щодо правильного оформлення дати в службових документах наведено у роботі [2]. У цій роботі нами здійснено комплексне вивчення зазначеної проблеми для Національної поліції та запропонована класифікація форматів дати на підставі сучасних нормативно-правових актів і практики застосування дати в базах даних інформаційних систем Національної поліції.

Розглянемо визначення поняття дати.

Дата – це запис, що містить в собі число місяця, місяць та рік, іноді день тижня, номер тижня в році та систему літочислення [3]. В рубриці «Термінологія законодавства» на вебпорталі Верховної ради України станом на сьогодні наведено 133 терміна, які містять слово дата [4].

Датою документа є дата його реєстрації [5].

Дата документа – обов'язковий реквізит документа, що вказує на час підписання, затвердження чи узгодження документа і має три складники: день місяця, місяць, рік [6].

Дата службового документа – це дата його підписання, затвердження, прийняття, реєстрації чи видання. Крім того, датують усі службові відмітки, зроблені на документі: візи; резолюцію; відмітку про засвідчення копії документа; відмітку про надходження документа на підприємство, в установу чи організацію; відмітку про виконання документа [2].

Нами проаналізовано основні сучасні нормативно-правові акти з питань оформлення документів [5–7]. З урахуванням них і практики застосування дати в базах даних інформаційних систем Національної поліції наведемо класифікацію форматів дати та їх особливості.

Необхідно відзначити, що незалежно від формату дати її оформлюють цифровим або словесно-цифровим способом.

1. *Короткий формат дати (цифровий спосіб)*. Елементи дати зазначають арабськими цифрами в один рядок у такій послідовності: день місяця, місяць, рік [2; 6]; число, місяць, рік [5]. При цьому день місяця (число) й місяць проставляють двома парами цифр, розділеними крапкою (якщо елемент дати складається лише з однієї цифри, перед нею треба ставити нуль), рік – чотирма цифрами (крапка в кінці не ставиться) (наприклад: 01.11.2019) [2; 5; 6].

Зазначений формат найбільш часто використовується на практиці. Працівники поліції його застосовують під час укладання різноманітних документів, зокрема: рапортів, протоколів, довідок, доповідних записок, листів.

Під час службового листування з іноземними партнерами допускається оформлення дати у зворотній послідовності: рік, місяць, день місяця (число), оскільки він відповідає міжнародній системі датування документів [2]. Необхідно відмітити особливість американського формату дати: місяць, день місяця (число), рік. Наприклад: 11/01/2019.

2. *Середній формат дати.* Має таку структуру: день місяця, 3 перші літери назви місяця, рік (розділовий знак – дефіс). Наприклад: 01-лис-2019. Зазначений формат використовується переважно в базах даних, мобільних телефонах.

3. *Довгий формат дати.* Має два способи реалізації:

3.1. *Словесно-цифровий спосіб.* Використовуються одночасно і літери, і цифри. Наприклад: 01 листопада 2019 року (або 01 листопада 2019 р.). Зазначений спосіб використовується працівниками поліції у текстах нормативно-правових актів та посиланнях на них і документах, що містять відомості фінансового характеру [5; 6].

3.2. *Словесний спосіб.* Використовуються тільки літери. Наприклад: перше листопада дві тисячі дев'ятнадцятого року. Зазначений спосіб працівники поліції можуть зустріти в угодах, заповідях.

4. *Повний формат дати.* Має таку структуру: дата у короткому форматі та час. Наприклад: 01.11.2019 08:15:20. Зазначений формат використовується в базах даних, фіскальних чеках, відеореєстраторах, журналах дзвінків, sms-повідомленнях, під час створення та корегування файлів та папок на комп'ютері, під час складання різних протоколів слідчої дії. У разі надходження до органів поліції кореспонденції з відміткою «Терміново» фіксується не лише дата, а й години та хвилини доставки [7].

5. *Особливий формат дати.* Їх особливість полягає в іншому запису дати. Наприклад, у лікарів прийнято записувати місяць римськими цифрами. Наприклад: 01.XI.2019. Працівники поліції можуть зустріти інший особливий формат дати під час огляду залізничної техніки, надгробок (день місяця та місяць у два рядка посередині року) [3].

Отже, нами у роботі на підставі сучасних нормативно-правових актів і практики застосування дати в базах даних інформаційних систем Національної поліції запропонована класифікація форматів дати та розглянуто їх особливості під час складання службових документів працівниками поліції.

Список використаних джерел

1. Кудінов В. А. Проблемні питання щодо застосування державної мови під час створення документів юридичного спрямування з використанням засобів обчислювальної техніки. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 30 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 169–173.

2. Гаранін О. Правильно оформлюємо дату в службових документах. *Секретарь-референт*. 2014. № 5-6 (137). С. 4–7. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/zmi/SR_05-06_2014_Gar.pdf.

3. Дата. *Вікіпедія* : [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

4. Пошук у назвах термінів (*дата*). *Верховна рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=%E4%E0%F2%E0>.

5. Деякі питання документування управлінської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 55. *Верховна рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF>.

6. Про затвердження Інструкції з оформлення документів у системі МВС України: Наказ МВС України від 27 лип. 2012 р. № 650. *Верховна рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0650320-12>.

7. Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Національної поліції: Наказ Національної поліції України від 20 трав. 2016 р. № 414. *Творча майстерня Tranzit* : [сайт]. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz>.

Кундельська Ірина Сергіївна,

оперуповноважений відділу протидії організованим формам злочинності у сфері економіки управління захисту економіки в місті Києві Департаменту захисту економіки Національної поліції України

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

На сьогодні неправильність контекстуального оформлення текстів українського законодавства є досить поширеним явищем. Зрозуміло, що якщо нормативно-правовий документ не відповідає встановленим вимогам, має недоопрацьовані положення, не відповідає нормам правопису, то він втрачає свою юридичну силу, тобто припиняє своє існування так і не набравши чинності та результату, який очікується. Проте поряд з таким негативним процесом існує так звана форма боротьби. Юридична лінгвістика – нова галузь мовознавства, яка знаходиться на перетині мови та права, предметом вивчення якої є юридичний аспект. Тобто вона досліджує мовні прояви, які «самі в собі» містять елементи права, у кожному з яких можна побачити прогалини юридизації, інакше кажучи порушення мовних норм, що призводить до появи мовних помилок, заплутаності змісту, незрозумілості чи взагалі викривлення. Також у сферу юрислінгвістики входять ті закономірності мови, які підпорядковуються тексту закону, визначають його створення та застосування в юридичній практиці.

Окремі аспекти цієї галузі мовознавства вивчають такі науковці, як Ю. Ф. Прадід [1], Л. М. Пелепейченко [2], І. Б. Штерн [3], О. Ю. Діомідова [4], Н. В. Артикуца [5] та ін.

Юрислінгвістика оперує категоріями права. Це орієнтує юрислінгвістику на нормативний або іншими словами прескриптивний підхід до мовного матеріалу. Як зазначає Г. М. Яворська, «різноманітні вияви соціальної активності щодо мови та мовних проблем мають одну спільну рису – виразну нормативну або прескриптивну спрямованість. Суспільна рефлексія над мовою, на відміну від рефлексії філософської чи дескриптивно-лінгвістичної, насамперед, зацікавлена у створенні засобів соціо-нормативного регулювання мовної дійсності» [6, с. 10–11].

Предметом дослідження зарубіжних вчених є герменевтичні аспекти права й мови, зокрема стиль юридичних документів, їх прочитання та тлумачення неспеціалістами у сфері права. Особлива увага приділяється ролі перекладача в юридичних справах, оскільки саме останній є передавальною ланкою не тільки для двох мов, але й культур чи соціальних сфер.

Серед численних напрямів розвитку юридичної лінгвістики особливе місце посідає проблематика, пов'язана з дослідженням якості судової промови, тобто виступами прокурора, судді, адвоката. Досліджуються шляхи взаємодії законів загальної та галузевої риторики, ефективні методики в галузі судової експертизи і криміналістики, а також правила ведення судового розгляду, законотворчість і співвіднесеність на рівні мовної комунікації таких категорій, як влада та істина. Судова комунікація з позицій юрислінгвістики є взаємодією влади, моралі та істини [7].

Юридична лінгвістика охоплює різноманітні напрямки. Одним із таких напрямів, який почав активно використовуватися, є лінгвістична експертиза, що ставить перед собою мету – не згнатьбити, не створити непорозуміння, застерегти необережне висловлювання, оскільки слово – це основний інструмент досягнення успіху й визнання.

Лінгвістична експертиза законопроектів є надзвичайно важливим етапом законодавчої діяльності, оскільки дозволяє професіоналам юрлінгвістам-експертам надати належну оцінку усього спектру мовних засобів і прийомів законодавця з урахуванням змісту, структури і жанрової специфіки законодавчого акта, висловити свої рекомендації щодо виявлених помилок і недоліків, запропонувати оптимальні варіанти добору мовних засобів у формі редакторської правки, яка надалі узгоджується з експертами-правниками.

Лінгвістичний моніторинг сучасного українського законодавства засвідчив низку недоліків і помилок у чинних нормативно-правових актах та законопроектах. Серед них: термінологічна невпорядкованість і неузгодженість; дублетність, синонімія і варіативність термінологічних одиниць у нормативному акті; семантична дифузність та неоднозначність правової норми; амфіболія, або двозначність тексту; алогізми; мовленнєва недостатність; невмотивована тавтологічність; лексична надлишковість; зміщення смислових меж; стильова невідповідність; невмотивована ускладненість синтаксичних конструкцій; порушення родовидових зв'язків між поняттями,

форм узгодження і керування; вживання запозичень замість наявного українського терміна; невиправдане калькування; розбіжності у формах однини і множини, відмінкових форм; значна кількість русизмів тощо [8].

Під особливою увагою – законодавча термінологія та законодавчі дефініції, адже від логічності й узгодженості термінологічного апарату, однозначних і вичерпних визначень основних термінів і понять, що вживаються в нормативно-правовому акті, значною мірою залежить ж його якість, так і ефективність застосування вміщених у ньому правових норм [8].

Усі виявлені в нормативно-правових текстах помилки, недоліки та стилістичні недоречності аналізуються, класифікуються, створюється типологія найбільш поширених у законодавстві мовних помилок (лексичного, семантичного, граматичного та стилістичного характеру). На основі цього розробляються методичні рекомендації щодо мовностилістичного оформлення проектів нормативно-правових актів, правила побудови законодавчих дефініцій, практичні поради щодо дотримання загальних вимог до тексту закону та національних і міжнародних термінологічних стандартів, пропонується певний алгоритм дій нормопроектувальника для розв'язання термінологічних проблем. Тому такі напрацювання разом з іншими теоретичними і прикладними дослідженнями в галузі юридичної лінгвістики, лексикографічними та практичними посібниками для вітчизняних нормопроектувальників створюють необхідну науково-методологічну і довідкову базу для розроблення і впровадження в Україні лінгвістичної експертизи законопроектів.

Отже, лінгвістична експертиза – це спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів та інших мовних об'єктів для з'ясування питань, що виникають у процесі створення чи аналізі документа. Вона встановлює різноманітний смисловий аналіз текстів, зіставляє зміст текстів з типовою реальною ситуацією, порівнює з юридичною оцінкою смислу тощо. Тому, незважаючи на дискусійність і недостатню розробленість понятійного та методологічного апарату лінгвістичної експертизи, практика вимагає її проведення в різних сферах життя. У результаті перед наукою постає завдання розроблення її основ, визначення правового статусу і внесення в реєстр основних видів експертиз Міністерства юстиції України.

Список використаних джерел

1. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика та деякі актуальні проблеми законодавчої практики / Ю. Ф. Прадід // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. – 2002 – Вип. 1. – с. 120–126.
2. Пелепейченко Л. Н. Основи теорії мовної комунікації / Л. Н. Пелепейченко. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2007. – 130 с.
3. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – Київ : АртЕк, 1998. – с. 191–193.
4. Діомідова О.Ю. Сучасна юридична лінгвістика: перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sociolinguistics.lnu.edu.ua/ua/issues/05/03.pdf>.
5. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : [навч. посіб.] / Н. В. Артикуца // 2-ге вид. – Київ : СтилоС, 2004. – 277 с.
6. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада / Г. М. Яворська; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – Київ : Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, 2000. – 286 с.
7. Діомідова О.Ю. Монографія / Еволюція мовного дискурсу в судових промовах видатних юристів ХІХ–ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10492/1/Diomidova_2015_mon.pdf.
8. Артикуца Н. В. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної експертизи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2462/Artykytsa_Zakonod_tekst.pdf;jsessionid=40938F8DF8F73EB3414381B12FCA65D1?sequence=1.

Курята Катерина Леонідівна,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ТЕРМІН «ХУЛІГАНСТВО»: ЕТИМОЛОГІЯ, ВИТОКИ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ

Здавна мовознавців і правознавців цікавили особливості взаємозв'язку мови і права. З процесами євроінтеграції України почали розвиватися нові засоби комунікації, а вітчизняне законодавство почало адаптуватися до вимог європейського права. Це зумовлює актуальність питання міжмовної

комунікації у сфері права. Право навіть за своїм походженням пов'язане з мовою – воно об'єктивується в мові та через мову пізнається, воно оперує «правилами, убраними у форму правової мови» [3, с. 12]. Вміння правильно тлумачити терміни, а також розуміти їх походження дає змогу чітко усвідомлювати їх значення. Таким чином, питання етимології та витоків терміна «хуліганство» не варто залишати без уваги.

Тлумачний словник української мови визначає хуліганство як грубе порушення правил громадського порядку, загальноприйнятих норм поведінки, що є виявом неповаги до суспільства, до гідності людини [2].

Відповідно до статті 296 Кримінального кодексу України, хуліганство – грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом [1].

Є декілька версій щодо походження цього терміна. Слово хуліган має англійське коріння. За однією з версій, Патрик Хуліхен (Patrick Houlihan) – відомий лондонський забіяка, який доставляв багато клопоту жителям свого міста і поліцейським. Згодом це прізвище стало прозвиськом, а саме слово – міжнародним. Сам Патрик Хуліхен був ірландцем, а в ірландській мові «hooley» – це галаслива алкогольна вечірка.

У західних країнах термін «хуліганство», як правило, застосовується щодо вболівальників спортивних ігор, здебільшого футболу. Люди під час матчів, в більшості випадків під впливом алкоголю, починають вигукувати нецензурні слова, здійснювати галас і бійку. Саме таких осіб в Європі прийнято називати хуліганамі.

За іншою версією, термін «хуліганство» походить від назви цілої вуличної банди «Hooley gang» у північному районі Лондона – Іслінгтон (Islington). Незабаром прізвище розбійників увійшло в лексику лондонців, які почали так називати міських бешкетників і всіх тих, хто бунтував проти усталених порядків. Особливо широко слово «хуліган» використовували в південно-східній частині столиці Британської імперії. Остаточно воно закріпилося в англійській мові завдяки популярній гумористичній пісні 90-х років XIX століття, головним героєм якої був Патрик Хуліган. А через деякий час одна з газет зробила недолугого Хулігана персонажем серії карикатур, анекдотів і пародій.

Ця банда мала особливості в одязі, поведінці, мові. Вони не були схожими на всіх. Уже у передреволюційній і постреволюційній Росії хуліганство було чимось на зразок

напівкримінальної молодіжної субкультури (на зразок сучасного «гопництва»), поширеної насамперед у робочих передмістях, і звідти вона вже проникла в село. Тоді, наприклад, петербурзького хулігана можна було впізнати за кашкетом, з-під якого видно було чубчик у вигляді свинячого хвостика, червоною фуфайкою, штанами, високими чоботами, цигаркою, що звисає з нижньої губи.

Також є версія, що в слові «хуліган» в англійському варіанті другий склад «ган» звучав як «gun», тобто пістолет, зброя. Саме це давало підстави протиправні дії із застосуванням зброї кваліфікувати як хуліганство. Покарання за цей злочин передбачено в кримінальних кодексах ряду країн, зокрема України, Білорусії, Узбекистану і Казахстану. У Кримінальному кодексі УРСР стаття про хуліганство з'явилася навіть на декілька місяців раніше освіти СРСР в 1922 році. У Кримінальному кодексі 1922 року хуліганство вже відокремлювалося від бандитизму і визначалося як «пустотливі, безцільні, зв'язані з явним проявом неповаги до окремих громадян або суспільству в цілому дії». Проте, молоде радянське законодавство мало багато прогалин, тому найрізноманітніші дрібні злочини і проступки, в тому числі із застосуванням зброї, стали поступово де-факто кваліфікуватися як хуліганство. У сучасному Кримінальному кодексі України покарання за хуліганство із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для завдання тілесних ушкоджень, передбачено ч. 4 ст. 296.

Сьогодні термін «хуліганство» знайшов своє відображення не тільки в кримінальному праві багатьох країн, але й в адміністративному законодавстві. В Україні він закріплений у ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення під назвою «Дрібне хуліганство».

Аналізуючи різні версії походження слова та точки зору вітчизняних і зарубіжних вчених, можна дійти висновку, що хуліганство як вид злочинності існує вже більше двохсот років. Хоча достовірно і невідомо як з'явився цей термін, проте він міцно закріпився в законодавстві як України, так і багатьох інших країн. У нормативно-правових актах будь-якої держави хуліганство є суспільно небезпечним діянням. Воно може проявлятися в різних формах і залежно від характеру за нього передбачена кримінальна, адміністративна, а в деяких випадках і дисциплінарна відповідальність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України. Кодекс. Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9>.

2. Академічний тлумачний словник української мови. Онлайнова версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua>.

3. Любченко М. І. Юридична термінологія : поняття, особливості, види : монографія / М. І. Любченко. Харків : ТОВ «ВИД-ВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с.

Кушнір Ірина Павлівна,

докторант докторантури Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розвиток інформаційних відносин зумовлений інтенсивним зростанням ролі інформаційного суспільства, загальною інформатизацією приватної та публічної сфери й потребами гарантування забезпечення інформаційних прав усіх суб'єктів цих відносин, потребує законодавчого удосконалення юридичної термінології.

Тільки точність та однозначність термінів і понять дозволять найбільш коректно сформулювати зміст того чи іншого правового інституту і забезпечити культуру правового регулювання в певній галузі правових відносин, тому що вироблення уніфікованих дефініцій в праві взагалі є однією із важливих завдань законодавчої і в цілому нормотворчої практики [1, с. 385]. В Україні вважають, що вирішення проблем нормативно-правового забезпечення інформаційних відносин можливе на основі ситуативного реагування. Певні проблеми правового врегулювання суспільних відносин у цій сфері вирішуються в окремих законах та підзаконних нормативних актах досить фрагментарно, низка юридичних норм, які прямо або опосередковано регулюють суспільні відносини у сфері інформаційно-комунікаційних відносин, концептуально не узгоджені між собою [2, с. 203].

Загалом О. А. Баранов констатує, що робота з розвитку інформаційного права та вдосконалення інформаційного законодавства має значну перспективу з огляду на коло та важливість проблем, які мають місце в інформаційній сфері [3, с. 15].

Відсутність сформованих термінології у інформаційному законодавстві може стати причиною відмови органами публічної адміністрації у задоволення інформаційних прав громадян, плутанини у правозастосовній діяльності, а також суб'єктивізму при вирішення питань, що виникають у інформаційній сфері.

Досить часто, у власних інтересах або в інтересах третіх осіб посадові особи відмовляють у наданні публічної інформації громадянам безпідставно підмінюючи категорії, які не знайшли чіткого закріплення у чинних нормах інформаційного законодавства, зокрема прикриваючись такими як «службова інформація» або «відсутність суспільного інтересу». Прикладом цього є рішення у справі 335/13988/17 Орджонікідзевського районного суду, позивача до Запорізької міської ради щодо ненадання позивачу як запитувачу публічної інформації копій договорів з переможцями конкурсу на управителів будинків. Позивачу який звернувся до Запорізької міської ради у наданні публічної інформації, було відмовлено на підставі того що ця послуга потребує відшкодування фактичних витрат, а позивач їх не сплатив. Разом з тим, запитувана інформація становила суспільний інтерес, а при наданні особі інформації про себе та інформації, що становить суспільний інтерес, плата за копіювання та друк не стягується. Тому суд задовольнив вимоги позивача [4].

Досить інтенсивний процес створення сучасного інформаційного законодавства зумовив появу нових правових категорій і термінів. Але непоодинокі випадки появи одних і тих самих термінів в різних нормативно-правових актах, що мають різне або неоднозначне трактування [3, с. 29].

Зазначені аспекти обумовлюють теоретичну необхідність та практичну доцільність, на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, своєчасного (відповідно умовам часу та реальним потребам), обґрунтованого науковою доктриною інформаційного права закріплення актуальних категорій та термінів інформаційного законодавства.

Список використаних джерел

1. Литвин Н. А. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної діяльності органів Державної фіскальної служби України. дис. д-ра юрид. наук за спец. 12.00.07. Ірпінь, 2018. 517 с.
2. Жангожа Р. До питання розширення інформаційного простору України. *Стратегічна панорама*, 2000. № 3, 4. С. 203–206.
3. Баранов О. А. Напрями перспективних досліджень у галузі інформаційного права. *Інформація і право*. 2016. № 2(17). С. 15–31.
4. Рішення Орджонікідзевського районного суду справа справі № 335/13988/17 2-а/335/58/2018 від 6 березня 2018 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/72697946/>.

Лощинська Наталія Василівна,
старший науковий співробітник Національної
бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
кандидат філологічних наук, доцент

КОЗАЦЬКИЙ РЕЄСТР 1649 РОКУ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ КОЗАЦЬКИХ АНТРОПОНІМІВ

Прізвище – короткий документ, за яким не тільки життя окремої людини, а й історія покоління. Прізвище – ознака народу. Воно не є прямою історією народу, це тільки її джерело, що вимагає детального вивчення і осмислення.

Складно переоцінити культурно-історичну цінність антропонімів у реєстрі 1649 року. Значні труднощі виникають перед їх дослідниками: щоб зрозуміти походження прізвищ, необхідно володіти місцевим діалектом, знанням географічних назв.

Завдання автора статті – дослідження системи прізвищ, що склалася в середині XVII ст. серед населення Східного Поділля. Вивчено прізвища козаків Кальницького і Брацлавського полків. Виконана їх класифікація за словотвірною структурою. Перетворення прізвиць у прізвища якраз і стало наслідком появи ділових документів. Прізвища в їх сучасному розумінні вперше з'являються в письмовій формі в письмових джерелах ділової мови XIV–XV ст. Це були прізвища людей, що належали до тодішньої знаті – князів, духовних осіб, вельмож: Чорторийськ, Чорний, Рогатинський та ін. На думку І. Франка, закріплення прізвищ як постійних складових родових

назв було введено в Україні церквою. А саме: київський митрополит П. Могила наказав парафіяльним священикам вести метрики народжених, одружених, померлих [5].

На час складання реєстру Кальницьким полком командував Іван Богун, Брацлавським – Данило Нечай. Територія полків межувала з Польщею.

Серед козаків зустрічаємо представників різних народів: румунів, угорців, поляків, росіян, білорусів, євреїв. Українські козаки переважно походили з Поділля.

4702 носії прізвищ із 40 000 всього реєстру – частина незначна. Але вона є показником, дзеркалом, що відображає частину багатства загальнонаціональної мови XVII ст. Прізвища відрізняються неповторним фонетичним, морфологічним складом, музично-ритмічним ладом, могутньою словотворчою силою, граматичними законами і чіткими формами. Це ще раз підтверджує, що українська мова того періоду вже була унормованою, відповідала певним правилам. Реєстр становить зразок унормованої форми загальнонаціональної мови, сформованої на базі місцевих діалектів і деяких іншомовних запозичень.

Уже тоді він дивував іноземців своїм лексичним багатством і незвичайною мелодійністю. Турецький мандрівник Ельвія Челебі, що побував в Україні в 1637 р., писав: «Українці – стародавній народ, а мова їхня багатша ніж перська, китайська, монгольська і деякі інші» [2, с. 34].

Кілька десятків козаків записані тільки по імені (Остап, Процик, Яцько, Іван, Пилип), із зазначенням родинних зв'язків (Юрко Гарасимів зять, Процик Пядоров син, Фесько Леськов син) або із зазначенням посади (Юхно сотник, Іван сотник, Яремій сотник).

Словотворчу структуру прізвищ розглянемо, виходячи з кількості носіїв. Тому слід враховувати, що абсолютна кількість прізвищ має різне співвідношення з кількістю прізвищевих найменувань в різних словотворчих типах.

Найбільш продуктивним є морфологічний словотвір, а саме – суфіксальний. За даними Ю. Редька [4], понад 60 % українських прізвищ утворені за допомогою суфіксів. Часто вживається суфікс -енко. Прізвища 2237 козаків обох полків утворені за допомогою цього суфікса, що становить 48,6 % від загальної кількості.

У всіх полках, включаючи Брацлавський і Кальницький, кількість таких прізвищ перевищує 50 %. Цей суфікс домінує в

східноукраїнському ареалі і є найбільш характерним українським антропонімічним формантом.

За словотворчою структурою друге місце займають прізвища, утворені лексико-семантичним способом, що відповідають іменникам – загальним назвам. Вони діляться на групи за значенням:

а) співвідносні з назвами рослин (Петрушко, Редько, Граб, Дуб);

б) співвідносні з назвами тварин (Качка, Тур, Заєць, Бик, Вовк, Жук);

в) співвідносні з назвами професій (Писар, Швець, Золотар, Мельник, Гармаш, Ткач, Кравець, Олійник);

г) співвідносні з назвами національностей (Москаль, Жид, Бесараб, Лях);

г) співвідносні з назвами страв (Пиріг, Корж, Кваша, Масло, Борщ, Калач);

д) за індивідуальними ознаками (Бабин, Мороз, Добродій, Куделя);

е) інші (Купа, Лата, Онучі, Деркач, Чепель, Гомін).

Їх кількість у реєстрі складає приблизно 800 одиниць.

На третьому місці за кількістю носіїв знаходяться прізвища прикметникового типу, які діляться на дві групи за будовою:

а) прізвища у формі членних прикметників і дієприкметників із закінченням -ий, в т. ч. з суфіксами -ськ, -цьк;

б) прізвища у формі нечленів якісних і відносних прикметників і дієприкметників і присвійних прикметників.

Антропонімічні композити були відомі на слов'янській території ще в далекому минулому. Підтвердження цьому зустрічаємо в фольклорних творах. Наприклад, в казках: Вернидуб, Вернигора, Кожум'яка, Котигорошко, Крутивус, Товчикаміль. Полкові прізвища цього типу можна розділити на 4 групи:

а) прізвища, утворені об'єднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука (Білоус, Краснопара, Кривошия, Твердорхліб, Стародуб);

б) прізвища, утворені сполученням прислівника з дієслівною основою (Скороход, Маложон);

в) прізвища, утворені за синтаксичним принципом (Понесикляча, Валигора, Колибаба);

г) прізвища, утворені словоскладанням (Скоробогач, Широкогополя, Сорокотяжа, Триус, Семидівчин).

Більшість прізвищ названого типу виникли як глузливі прізвиська, але, зміцнившись у функції родових прізвищ, вони поступово втратили цей відтінок.

Суфікс *-ець* порівняно рідко використовувався у словотворенні прізвищ Брацлавського і Кальницького полків. Він ділиться на такі групи за значенням:

- а) висловлює атрибутивність (Крикливець, Пискливець);
- б) вказує на назву місцевості або національності (Чигиринець, Полтавець, Брацлавець, Волошинець, Турчинець);
- в) надає відтінок пестливості, зменшувальності (Шоломець, Андрунець, Лук'янець).

Незважаючи на те, що Східне Поділля сусідувало з землями Речі Посполитої і Молдови, значного впливу на прізвища лексики або морфології іноземних мов не зафіксовано. За своєю будовою антропоніми, наявні в дослідженому регіоні, в основному відповідають сучасному стану речей. Розглянуті словотвірні типи і зараз існують у прізвищах Вінницької та Хмельницької областей.

Отже, реєстр свідчить про активний процес проникнення лексичних, морфологічних, фонетичних засобів розмовної мови в офіційно-діловий стиль української мови. Як сказав учений, «реєстр – це етнічний автопортрет української нації» [1, с. 20].

Список використаних джерел

1. Дзира І. Іван Виговський як реформатор українського правопису та основоположник національної діалектології / І. Дзира // Конопотська битва: зб. наук. праць. К., 1996. С. 43–77.
2. Найдорожчий скарб: поезії, вислови. К.: Рад. письм., 1990. 390 с.
3. Осташ Р. І. З історії дослідження реєстру війська Запорозького 1649 р. / Р. І. Осташ // Реєстр війська Запорозького 1649 року. К.: Наук. думка, 1995. С. 574–581.
4. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. К.: Наук. думка, 1996. 101 с.
5. Франко І. Причинки до української ономастики / І. Франко // Наук. зб. Наук. товариства ім. Т. Г. Шевченка. Львів, 1906. С. 181–194.
6. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. К.: Наук. думка, 1977. 236 с.

Лукашенко Альона Анатоліївна,
доцент кафедри публічного управління
та адміністрування Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Юридична термінологія (від лат. *terminus* – межа, кордон) досліджується досить давно і не є новим науковим явищем. Однак в умовах постійних наукових розвідок, дискусій щодо уніфікації вживання правописних норм, способів їх графічного передавання, широкого кола громадського обговорення, прийняття нової редакції Правопису (2018) в діловодстві, освіті, видавничій справі, сфері телебачення і радіомовлення, інших сферах суспільного життя юридична термінологія потребує додаткового вивчення та залишається актуальною проблематикою у різних наукових сферах та суспільному житті країни. Тому зупинимось на деяких найбільш часто обговорюваних наукових розвідках юридичної термінології за останні п'ять років, яка відображає, як правило, специфіку державноправових явищ і має визначення (дефініцію) у законах, інших нормативних актах, нормативних документах, юридичних словниках, науково-правових працях. А також спробуємо виокремити основні проблеми розвитку юридичної термінології в Україні.

Особливої уваги юридична термінологія заслуговує у наукових працях щодо дослідження понятійно-категорійного апарату, роз'яснення термінів у науково-практичних коментарях, юридичних словниках тощо. Проблемам використання юридичної термінології присвячено чимало праць з різних галузей науки та права. Розвиток української правничої термінології на західноукраїнських землях наприкінці XIX – на початку XX століття досліджувала О. М. Каленюк (2015). Проблематику застосування термінології під час дослідження невідприємницьких юридичних осіб вивчала О. І. Зозуляк (2016). Українська юридична термінологія земельної власності: цивілізаційний вимір – М. Ю. Бурдін (2016). На думку Н. О. Горобець (2017) до недостатньо вивчених питань юридичної науки належить проблема термінологічного забезпечення законотворчої діяльності. Залишається проблемою вживання загальноправової термінології, міжгалузевої та галузевої (О. Ф. Скакун). Чітко виокремлюється проблеми

класифікації юридичної термінології та її переклад (лексико-граматичні та стилістичні прийоми перекладу термінів документів ЮНЕСКО із захисту прав на освіту – Т. В. Стоянова (2018); дотримання термінології, яка застосовується в європейському та міжнародному праві, що матиме важливе значення для формування системного підходу щодо прав людини – Ю. В. Кириченко (2018). У звіті Міністерства юстиції України за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці» (2018) пропонується включати до навчальних планів дисципліни, що формують практичні навички з складання юридичних документів (договорів, процесуальних документів, ділове листування) та основи діловодства, вміння працювати з юридичними тестами. Питання термінології за законодавством України щодо припинення юридичних осіб досліджувала Nadira Pnytska (2019.)

На основі аналізу наукових праць, матеріалів звіті, наукових конференцій основними проблемами розвитку юридичної термінології в Україні є:

- використання юридичної термінології в законодавстві України в умовах європейської інтеграції, особливо стосовно перекладів текстів українською;

- розрізненість та неузгодженість термінології, необґрунтоване введення нових термінів, що зумовлює паралельне існування нових і старих термінів;

- неповний перелік базових понять у законах України, що призводить до вільного тлумачення термінів;

- відсутність єдиної теоретично та методологічно обґрунтованої політики у сфері термінологічно-мовного оформлення юридичної термінології в законодавстві України;

- перенасиченість іншомовними термінами законодавства України (при наявності рівнозначних слів і термінів в українській мові за умови, що вони є природними для української сучасної термінології);

- різнотипні й неоднорідні за структурою та змістом термінопоняття в юридичних словниках. У більшості випадків не вироблено загальних критеріїв та принципів побудови словникових статей термінів, що потребує проходження обов'язкової мовно-термінологічної експертизи;

- мова законодавства має бути максимально наближеною до звичайної літературної мови;

– багатозначність термінології, складність тлумачення, незрозумілість (без паронімії, наприклад: комітет – спеціально створена державна установа, комітент – сторона угоди при виконанні операцій з векселями);

– розбіжності у юридичних термінах в законодавстві України мають формальний характер або вживаються в якості ідентичних (контроль та нагляд);

– створення національної юридичної термінології.

Ляшук Андрій Володимирович,

заступник декана Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ) Національної академії
внутрішніх справ

МОВА ПРАВА ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

У сучасній науковій парадигмі мова права неодноразово була об’єктом вивчення. Зумовлено це, вважаємо, розширенням традиційної проблематики (семантики, прагматики, когнітології, стилістики правового тексту) шляхом вибору сферою наукового осмислення структури й динаміки мови права в контексті соціально-історичної і соціально-політичної діахронії. Актуальність наявних досліджень зростає у зв’язку з тим, що мова права є динамічною системою, що розвивається та відображає більшість змін, що відбуваються як у юридичній, так і в інших сферах. Феномен мови права є об’єктом вивчення низки наук: юридичних (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічних (теорія мовленнєвої комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатії, текстології та ін. Кожна з цих наукових галузей досліджує мову права поліаспектно, розглядаючи феномен вербального втілення правової думки з різних позицій, за допомогою властивих кожній науковій галузі наукових підходів і методів. Далі ми більш конкретно окреслимо специфіку вивчення мови права галузями сучасної гуманітарної науки.

У сучасній українській новітній дидактико-методичній літературі домінують лінгвістико-семіотичний та стилістичний підходи до тлумачення мови права. Наприкінці минулого

століття з'явилася нова самостійна наукова галузь, яка втілює міждисциплінарний підхід до вивчення складного феномену мови права, розробляє власний науково-теоретичний і методичний апарат, спрямований на фундаментальне системне дослідження мовних явищ і процесів у юридичній сфері, засобів та інструментів ефективної правової комунікації – юридична лінгвістика. Вона акцентує на автентичності пропонованих термінів, стилістиці, лексикографії, мові судово-криміналістичної експертизи та інших аспектах, які стосуються саме юридичної лінгвістики і навіть юридичної філології. Безперечно, як лінгвістика, так і філологія права є абсолютно необхідними як в практичному, так і в теоретичному аспектах вивчення мови права.

На сьогодні детальні дослідження мови права є в англійських, французьких і німецьких лінгвістів. Послідовне вивчення англійської мови права й юридичного дискурсу ведеться з 1980-х років. Британські (Дж. Котерил, Х. Хеффер) й американські (Е. Амстердам, Дж. Конлі, Л.М. Солан, П. М. Тірса, Д. Хірш.) лінгвісти активно досліджують питання, що пов'язані з практичним використанням мови в процесі правозастосування, насамперед у судовому дискурсі і під час кримінального провадження. Окрім того, значна увага зосереджена на проблемах законотворчості, юридичної техніки й адекватного конструювання термінологічних одиниць у нормативно-правових актах й юридичному перекладі. Новими в дослідженнях є питання маніпуляцій у юридичному дискурсі. Серед німецьких дослідників варто відзначити Б. Екардта й Г. Льофлера, які займаються вивченням термінологічних систем окремих сфер німецького права й аналізом мови права з позиції соціолінгвістики.

У дослідженнях мови права не відстають українські науковці. Зокрема, необхідно відзначити роботи вітчизняних філологів Н. В. Артикуци, С. П. Кравченка, Ю. Ф. Прадіда, В. Я. Радецької, Б. Р. Стецюк, З. А. Тростюк та ін.

Як зазначено в аналітичному огляді західної літератури, що стосується аналізу теми «Право і мова», дослідження мови права неминуче пов'язане з питанням про сутність права. Тому щоразу, коли вчені торкаються проблеми мови, дослідження не може обмежуватися тільки семантикою або стилістикою, а входить у галузь загальної теорії та філософії права [3, с. 7].

Про зв'язок мови і права вдало зауважує А. А. Ушаков: «Мова в праві виступає як конструктивний інституційний

початок самого права. Право живе не тільки в діях людей, а й у мові: право є мовним явищем. Мова – це плоть і кров права. Мова – першоелемент і єдиний будівельний матеріал у праві» [4, с. 289].

Уперше аналіз мови в річищі філософії права виявляємо у спадщині Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля. У його праці «Феноменологія духу» простежуємо аналітичну лінію, спрямовану на певний політико-правовий інститут державної влади. «Мова є дух, який в самій структурі державної влади рефлектує в себе абстрактну владу, самосвідомість, завдяки цьому достовірно знає себе, як влада» [2, с. 275].

Саме в німецькій класичній філософії питання мови вперше в історії думки пов'язується з рішенням масштабних теоретичних і політико-правових завдань. Окрім того, Гегель наблизився до ідеї, яка тільки в кінці ХХ століття була систематично розвинена Н. Луманом, П. Рикером і Ю. Хабермасом: політико-правова мова із засобу вираження думки і комунікації перетворюється в інструмент конструювання політико-правової реальності.

Першим у світі вченим, який поставив завдання систематичного вивчення мови права, став харківський цивіліст і теоретик права В.Д. Катков. Як послідовник О. О. Потебні, В. Д. Катков наполягає на тезі про нерозривну єдність мови права і правового мислення.

Серед сучасних українських вчених, які у своїх дослідженнях звертаються до розуміння сутності права, необхідно виділити насамперед теоретиків права, представників юридичної лінгвістики та філософії. В останні десятиліття спостерігається інтенсивне «зустрічне» зростання досліджень мови права, здійснюваних представниками мовознавства, що призвело до появи нової дисципліни на стику між мовознавством і правознавством – «юридичної лінгвістики» (Ю. Ф. Прадід), або «юрислінгвістики» (М. Д. Голєв).

У багатій вітчизняній літературі з тематики мови права головні акценти робляться на автентичності пропонованих термінів, стилістиці, лексикографії, мовній судово-криміналістичній експертизі та інших аспектах, що належать саме до юридичної лінгвістики і навіть до юридичної філології. Варто особливо відзначити роботи Н. В. Артикуци, яка аналізуючи мову права, визначає її як соціально та історично сформовану сукупність мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматико-стилістичних), що становить поліфункціональну, багаторівневу, відкриту і стилістично

диференційовану систему [1]. Вона також досліджує основні функціонально-стильові різновиди мови права, розглядаючи сфери функціонування, належність до певного функціонального стилю та підстилю, жанру, специфічні стильові риси та використання мовних засобів.

Отже, аналізом мови права більшою мірою займаються лінгвісти та теоретики. Це, на нашу думку, пов'язано насамперед з тим, що теорія та філософія права тісно пов'язані між собою і тому не варто проводити між ними чітку розмежувальну лінію.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. Т. 2, № 49. С. 155–157.

2. Гегель Г. Система наук. Часть первая. Феноменология духа. Москва : Изд-во АН СССР, 1959. 440 с.

3. Лезов С. Юридические понятия и язык права в современных зарубежных исследованиях (научно-аналитический обзор). Москва, 1986, 70 с.

4. Ушаков А. Очерки советской законодательной стилистики. Право и язык. Москва, 1966. 314 с.

Маложон Олена Іванівна,

доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Київського інституту інтелектуальної власності і права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат історичних наук, доцент

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ МОВНОЇ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ СИСТЕМИ Х–ХVІ СТОЛІТЬ

До створення писемних правових документів суспільні відносини між окремими людьми регулювались звичаєвим правом. Із часом ці норми звичаєвого права записувалися, до них додавались нові сформовані норми, поява яких диктувалась потребами часу і еволюції держав. В історію вони увійшли як державні та приватні документи, що мали правову регулюючу силу і називались грамотами, листами. Такі документи встановлювались або призначались для правових регулюючих

родинно-приватних та загальносуспільних відносин. У сучасній історіографії ці документи стали значитись як актові джерела давньоруського і пізніших періодів.

У Княжій Русі такі документи, на думку львівського професора С. Макарчука, почали вестись від початків писемної історії [3, с. 55]. Утверджуючи цю думку історика, ми посилаємось на працю Н. Полонської-Василенко «Історія України» у 2 томах. Зокрема, в першому томі монографії «Історія України: До середини XVII ст.» сказано, що у літописі «Повісті временних літ» записано два договори, один з яких 907-го, другий – 911-го року про домовленість Олега з Візантією, де врегульовувались норми соціального значення перебування Олегової дружини та купців в Царгороді та умови повернення їх додому, а також визначалося право безмитної торгівлі; також були визначені і обмеження в правах людей, що приїжджали з Русі до Царгорода [4, с. 96].

Із часом органічно упорядковуються та поєднуються норми звичаєвого права руського з політикою державної законодавчої творчості руських князів. Епогеем саме такого процесу, на думку А. Яковліва, фахівця з українського права, стає період творення русичами своєї власної держави, яка значиться в історії України як Київська Русь [5, с. 224].

У період цього державного формування Київська Русь, особливо за часів великих князів київських Володимира Святославовича і Ярослава Володимировича (X–XI ст.), у державному устрої поєднала старі принципи давнього народоправства з новим князівсько-дружинним порядком, в якому державна система влади вже базувалася на діяльності органів державної влади, які репрезентували Віче, князь та княжа рада [5, с. 223]. Внаслідок такої політики формуються законодавчі, судові, адміністративні функції влади та нормативно-правові законодавчі акти як публічного, так і приватного життя Київської Русі. На тлі таких законодавчих актів за княжої доби, на думку того ж А. Яковліва, постало нове розуміння норм і прав регулювання відносин у формі закону, різновидність яких доповнюється княжими уставами, статутами, княжими договорами, які так само базувались на принципах місцевого звичаєвого права. Ці норми і права увійшли у письмову «найстаршу з-поміж слов'янських та найвидатнішу з усіх поглядів пам'ятку українського права – «Правду Руську» [5, с. 224], яка становить збірку норм звичаєвого права та княжих уставів, складену в X–XII ст. Поряд з нормативно-законодавчою

правовою системою поступово складається і нормативно-правова культура і, зокрема, мовна стилістика взаємовідносин на рівні державних структур та людських осередків. На думку Н. Полонської-Василенко можна реконструювати і старослов'янський мовний чинник, що закладений у названих князівських договорах Русі з Візантією. Вони стали нормативно-правовим поняттям міжнародного та цивільного права староруського устрою (зокрема, в тому ж згаданому договорі 907-го року зазначаються «руський закон», заповіти, грамоти, що їх князі мусили давати керманичам кораблів).

Новітні дослідження сучасних лінгвістів довели, що слов'янські мовні ознаки існували вже із середини I тис. н.е. Старослов'янська мова виділилась з індоєвропейської мовної єдності і почала розвиватись самостійно (знаючи впливів і, в свою чергу, впливаючи на інші мови). Дослідження лінгвістів свідчать, що найчастіше слов'янські гідроніми і топоніми зустрічались на Правобережній Київщині та Південно-Східній Волині [2].

Унаслідок геополітичних обставин історичних періодів XI-XIII ст., відомих в історії як феодальна роздробленість Київської Русі та формування удільних князівств, також навали монголо-татарських орд, і, врешті, формування Литовсько-Руської Держави, до складу якої увійшли і українські землі, Україна традиційно зберегла, унаслідувала ті норми звичаєвого права, які були закладені ще у зводі «Руська Правда» і за якими вони жили і розвивались протягом 200 років.

Осередок громадсько-політичного та культурно-релігійного життя переноситься зі зруйнованого Києва і Галича на Волинь, Полісся, Білорусь і Литву. Староруська, староцерковна мова стає державною дипломатичною мовою Великого князівства Литовського. Цією традиційною мовою писані грамоти й акти канцелярії Великого князівства Литовського, літописи, Литовський статут тощо.

Із другої половини XIV – початку XV ст. до нашого часу дійшли грамоти, писані українською мовою. Це була так звана ділова мова, що на цьому етапі формувалася на основі давньоруської народорозмовної мови. Такою ж мовою писались грамоти польських королів кінця XIV – початку XV ст., прислані до галицьких бояр. Адресовані в Галичину грамоти польських королів були написані актовою мовою, усталеною ще за часів Київської Русі, пізніше Галицько-Волинського князівства. На її підставі формувалась і мова канцелярій

Великого князівства Литовського наприкінці XIV – першій половині XV ст. [1].

Мовна проблема була майже завжди дуже актуальною і навіть болючою в Україні. Відомо, що знання мови місцевого населення стало в очах литовської адміністрації обов'язковою вимогою до кожного литовця, який прагнув посісти певну державну чи адміністративну посаду на українських землях. Без знання мови корінного населення урядовець не одержував бажаної посади. Тобто не місцеве населення повинно було підлаштовуватися до прибульця, а прибулець вивчав мову того народу, серед якого він мав намір жити і працювати [6, с. 13].

Також широко використовувалась українська мова і в побуті. У школах видавались книжки та підручники українською мовою.

Отже, формування правової лексики у старослов'янській та давньоруській мовах відбулося різними шляхами. У старослов'янській мові ця лексична група поставала у процесі компіляції та перекладу візантійських юридичних текстів на початковому етапі існування першої слов'янської літературної мови. Давньоруська лексика відображала правові уявлення, які упродовж тривалого часу склалися у слов'янському середовищі. Українська мова упродовж XIV–XVI ст. була важливим чинником єдності всіх українських земель, передумовою їхнього культурного єднання. Супутником історичного розвитку українського народу було вдосконалення і урізноманітнення його мови – і на рівні повсякденного мовлення, і на рівні писемності, і на рівні законодавчого регулювання суспільних відносин. Формування української мови законодавчих актів відбивало прагнення зробити писемність зрозумілішою ширшим колам людей простого стану. Це було явище, подібне до процесів, що були властиві і культурам народів Західної та Центральної Європи доби Реформації. У різного роду актових документах нормативного характеру, листах, грамотах, статутах, промовах, використовувалися не лише мови писемності (церковнослов'янська, латинська, польська), а й мова українська. Поступово вона вдосконалювалася і зміцнювала свої позиції як знаряддя соціальної комунікації та законотворчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Александрович В. С., Балущок В. Г. Історія української культури : у 2 т. : НАН України, 2001. 846 с.

2. Борисенко В. Анти. Руси. Українці. Віче. 1993. № 6. 638 с.

3. Макарчук С.А. Писемні джерела з історії України : курс лекцій. Львів : Світ, 1999. С. 55.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Київ : Либідь, 2002. Т. 1. До середини XVII ст. С. 96.
5. Українська культура : лекції за ред. Д. Антоновича. Київ : Либідь, 1993. С. 223–224.
6. Фартушний А. Українська культура. Ч. 2. Культура українських земель у складі Великого князівства Литовсько–Руського та Речі Посполитої. Львів, 2000. С. 13.

Маруніч Ігор Іванович,

професор кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОВИ ПРАВА

Мова права – це цілісна комунікативно-галузева підсистема літературної мови з певним набором характерних лінгвостилістичних і структурно-жанрових ознак, зумовлених специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [1, с. 24]. Як надзвичайно важлива й соціально значуща сфера мовної комунікації, що забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності суспільства, мова права усе більше привертає увагу вчених і практиків із різних галузей знань (мовознавців, правознавців, істориків, термінознавців, лексикографів, редакторів, експертів, програмістів тощо). Основними галузями функціонування сучасної правничої мови є законодавство (національне і міжнародне), судочинство, нотаріат і діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація [2, с. 29].

Оскільки ми поділяємо думку щодо існування мови права як фахової мови, тому спираємось на загальноприйняте визначення фахової мови, яке, на нашу думку, найточніше виражає сутність мови – це варіант загальноповсякденної мови, який слугує як засобом пізнання та поняттєвого визначення спеціальних предметів, так і засобом сповіщення про них, і тому враховує особливі комунікативні потреби в певній галузі. Беручи до уваги особливості мови права (предмет, завдання і роль мови), її можна визначити як одну з форм фахової мови, яка слугує засобом поняттєвого визначення і пізнання як звичайного буденного,

такі фахового стану речей та предметів, а також є засобом сповіщення про них у певному науковому контексті.

Безумовно, «серед усіх суспільних утворень мова надає найменше можливостей для прояву ініціативи» [3, с. 106–107], однак відношення влади, юридичної презумпції надають мові своєї специфіки, зумовлюючи тим самим якісні зміни у самій мові.

Мова стає об'єктом правового регулювання насамперед у сфері дії закону щодо статусу мови, її возведення в ранг державної. Такий закон нормує в соціальній сфері обов'язкове вживання тієї чи іншої мови. За словами П. Рікера, «належність до визначеного лінгвістичного простору – це перша форма, в якій ми є суб'єктами права» [4, с. 29]. Держава встановлює мову офіційного спілкування – мову, якою держава контактує зі своїми громадянами. Встановлюючи мову влади, держава передбачає конфлікт вибору мови, оскільки, мови в контакті легко стають мовами в конфлікті. Крім того, з допомогою офіційної мови нав'язуються владні відносини.

Вивчення законодавчих текстів дозволяє виділити деякі особливості юридичної мови, які експлікують її специфіку. Так, текст права, який представляє собою систему нормативних установок, володіє якостями перформативності – це мовний акт законодавця, прирівняний до дії, якою він вносить зміни в існуючий світ. Доводячи волю законодавця до відома юридичних та фізичних осіб, право через мову цілеспрямовано впливає на свідомість людей, підштовхуючи їх вести себе належним чином. Мова, набуваючи статусу мови права, виробляє спеціальні засоби вираження для виконання функції впливу на пересічних громадян і стає відособленою системою, в якій діють свої «правила гри». В юридичній мові з'являється особлива нормативність, при якій «мовна форма діалектично взаємодіє з правовим змістом» [5, с. 17].

Для юридичної мови характерна також чітка семантизація мовних засобів, які вживають. Без спеціальних знань можливо навіть вважати текст рішення суду «мотиви судового рішення» незрозумілим, не знаючи, що «його завданням є не переконання неспеціалістів у вірності прийнятого рішення, а у вмінні так його юридично обґрунтувати, щоб воно змогло витримати юридичну повторну експертизу. У текстах законів абстрактний та узагальнюючий стиль спирається на їх функцію – врегульовувати сферу суспільного життя. Оскільки неможливо заздалегідь виявити всі можливі ситуації та конфлікти, які постають при цьому, законодавець вживає багато загальних

понять, які повинні бути доступними, щоб їх можна було вжити за будь-яких обставин.

Коло адресатів законів, тобто всі, кого згідно закону стосується встановлене право, розділяється на тих, хто слідує закону і тих, хто застосовує його. Цей розподіл наведено у Е. Кауфманна [6, с. 180], який протиставляє прямого адресата (управління) та вторинного адресата (громадянин). Якщо розглядати абстрактний стиль термінології приватного права, то необхідними є спеціальні знання про історичний розвиток німецької мови права, щоб зрозуміти причини, які стали поштовхом до розвитку абстрактності німецької мови законів. В основі умовної термінології закону лежить власне той історично обґрунтований факт, що «укладачі звикли оперувати спеціальними термінами колишньої латинської мови права».

Вторинний адресат – юридично некомпетентний громадянин та його проблеми з розумінням мови права є головним аргументом для критичних дискусій стосовно мови права, навіть поза межами досліджень фахових мов та дидактики викладання. Насамперед вони стосуються мовних явищ, які слід аналізувати за допомогою лінгвістичних засобів. Іноді у критичних працях визнають, що узагальнення та абстрагування в мові закону можуть бути обґрунтованими. Всупереч визнанню існування мовних ознак законів, зумовлених змістом, науковці виступають за спрощення і зрозумілий спосіб висловлювань. Звісно, були б доцільними зміни певних формулювань законів, і це б полегшило читання текстів законів для громадян, але «прагнення досягти стислості та лаконічності законів значною мірою від початку нової епохи є ілюзією, яку на сьогоднішній день можна порівняти з бажанням жити комфортно, але без промисловості та шуму машин» [1, с. 145].

Водночас, усі прагнення скоротити чинну сукупність норм і трактувати існуючі положення простіше та зрозуміліше досі залишаються безрезультатними через різні концепції на рівні усієї країни та окремих областей. Це наштовхує на думку, що тут триває безкінечна боротьба, що робить непотрібною кожен наступну критичну дискусію, якою б конструктивною вона не була.

Відкритість мови права обумовлена не лише самою природою права, тенденцією до розширення сфери правового регулювання (майже усіх видів) суспільних відносин, а й внутрішньо-лінгвістичними чинниками – передусім постійною взаємодією загальнолітературної і власне юридичної лексики,

адже юридичний словник постійно поповнюється термінами, утвореними на основі загальноживаних слів шляхом їх спеціалізації. Процеси термінологізації і детермінологізації спричиняють мінливість (рухливість) меж юридичної та загальноживаної лексики. Співвідношення загальноживаної і спеціальної лексики у юридичних текстах варіюється залежно від їхнього призначення і жанру.

Кожен функціонально-стильовий різновид юридичної мови має свої специфічні ознаки, норми і правила використання мовних засобів залежно від ситуації та комунікативного завдання. Так, мова офіційно-ділових текстів, зокрема законодавчих актів, призначених регулювати суспільні відносини, характеризується офіційністю, узагальненістю, стандартизованістю, кодифікованістю, безособовістю, настановчо-інформативним характером, стилістичною нейтральністю, відсутністю індивідуально-авторських рис. Мова юридичної науки вирізняється логічністю, об'єктивністю й обґрунтованістю, фактологічною точністю, аргументованістю, узагальненістю та ін. Мова юридичної публіцистики, реалізуючи дві основні, нерозривно поєднані функції – інформативності і впливу, характеризується полемічною заостреністю, популярністю, образністю, експресивністю, відкритою цінністю, поєднанням різностильових елементів у тексті, індивідуально-авторськими стильовими ознаками. Розмовний стиль у юридичному мовленні, маючи основною функцією комунікативну, реалізує її у двох видах усного професійного спілкування – офіційному і напівофіційному, або неофіційному. Останньому притаманні спонтанність (непідготовленість), неповнота або надлишковість мовних засобів, експресивно-емоційна забарвленість тощо [2, с. 30].

Таким чином, послідовний розгляд мови в юридично-лінгвістичному аспекті дозволяє виділити специфіку взаємодії мови та права, що складає юридичний аспект мови, який є предметом вивчення юридичної лінгвістики. Процес становлення мови права як фахової мови постає закономірним етапом розвитку мовознавства, юриспруденції в цілому.

Список використаних джерел

1. Ажеж К. Человек говорящий: Вклад лингвистики в гуманитарные науки / пер. с фр. Москва: Едиториал, 2003. 304 с.
2. Артикуца Н.В. Мова права в її функціональних різновидах. *Сьогодення українського мовного середовища*. 2008. С. 23–32.

3. Соссюр Ф. Труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1997. 695 с.

4. Рикер П. Торжество языка над насиллием. Герменевтический подход к философии права. *Вопросы философии*. 1996. № 4. С. 27–42.

5. Губаева Т. В. Прагматика речевого общения в правовой сфере. Разновидности текста в функционально-стилевом аспекте. Пермь: Изд-во ИГУ, 1984. С. 261–268.

6. Kaufmann E. Deutsches Recht. Berlin: Wirtschaftsverlag, 1984. 193 p.

Матвейченко Вероніка Володимирівна,
ад'юнкт відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСЛІНГВІСТИКИ

Юрислінгвістика – це відносно нова галузь міждисциплінарних досліджень мови та права, яка покликана вирішувати найрізноманітніші проблеми лінгвоправового простору, а саме: лінгвістична експертиза правових документів, формування рекомендацій з розробки текстів законопроектів, теоретичне й практичне дослідження в галузі юридичного перекладу тощо.

Предметом юрислінгвістики є правова комунікація, законодавча техніка, тлумачення тексту закону, юридична термінологія, складання юридичних тезаурусів. Основні завдання цієї науки – створення й функціонування спеціальної юридичної мови, яка буде виступати як елемент законотворчої діяльності й тлумачення закону; юридичне врегулювання конфліктів, пов'язаних з використанням мови (образа, маніпуляції, заклики до насильницьких дій, плагіат тощо); регулювання соціально-мовних державних і міждержавних відносин (проблеми державної мови, мови міжнаціонального спілкування й інші).

Актуальність цієї теми полягає в тому, що мова юридичних документів у більшості випадків є недосконалою: з одного боку їй притаманні суворість й формалізм, а з іншого – не завжди «суха мова» юристів відповідає умовам сьогодення, тому питання мовної обізнаності, точності й достовірності оформлення нормативно-правових актів є настільки злободенним.

Наукове осмислення питань юрислінгвістики є предметом дискусій багатьох конференцій та засідань «круглих столів».

Зокрема, цій проблематиці у своїх роботах приділяли і приділяють увагу такі дослідники, як В. М. Демченко, І. Б. Іванова, С. П. Кравченко, В. О. Навроцький, Ю. Ф. Прадід, З. О. Тростюк, Л. М. Пелепейченко, В. В. Посмітна.

Проблемні питання, якими займається юрислінгвістика, багатогранні й непрості. Деякі з них потребують одночасно юридичної та лінгвістичної компетенції, інші – фундаментального теоретичного осмислення й практичної розробки [2, с. 155]. До кола таких питань варто віднести питання правової комунікації, проблемне питання ясності мови законодавства, питання необхідності проведення лінгвістичної експертизи, проблему адекватності й еквівалентності юридичного перекладу, питання інтерпретації тексту закону тощо.

Безперечно, якісному прориву юрислінгвістики у вирішенні цих нагальних проблемних питань заважає коло об'єктивних і суб'єктивних чинників, головним з яких є недостатня компетентність лінгвістів в юридичних питаннях, а юристів – в лінгвістичних. Однак особливістю, що здатна об'єднувати ці чинники, є доволі висока «ціна» лінгвістичної помилки (невідповідне використання терміна, підміна понять, двозначність висловлювання, неправильна побудова речення, пунктуаційні помилки), яка може значною мірою ускладнити застосування відповідних приписів юридичної норми.

Мова закону – це показник майстерності спеціалістів, які її розробляють [1, с. 97]. Закон через характерні для нього мову й стиль має впливати на свідомість громадян, тому мова має бути зрозумілою всім учасникам суспільних відносин, враховуючи й непрофесіоналів. Зараз, на жаль, ця вимога не витримується через відсутність сталого зв'язку між юристами і лінгвістами. Проект будь-якого нормативного акта перед офіційним затвердженням має проходити спеціальне мовне й стилістичне редагування, а юристи та філологи мають регулярно працювати у тандемі для вирішення нагальних проблем і обговорення актуальних питань. Також для досягнення більш високої якості змісту та форми нормативно-правових актів необхідно розробити й закріпити на законодавчому рівні систему лінгвостилістичних правил нормативних документів відповідно до норм української мови, встановити обов'язкову лінгвістичну експертизу законодавчих актів, розвивати вивчення законотворчої техніки різних галузей права з метою виявлення спеціальних засобів і правил створення нормативних документів [3, с. 123].

Отже, варто наголосити на тому, що юрислінгвістика як відносно молода наука перебуває на стадії активних наукових досліджень, в основі яких знаходиться розробка єдиної досконалої мови права, що забезпечить узгодженість у правовій системі й допоможе усунути мовні конфлікти, які безпосередньо пов'язані з юриспруденцією, оскільки мова є не просто технічним засобом відображення волевиявлення законодавця, а, власне, формою існування права, метою якого має стати діалог влади з народом мовою цього народу.

Список використаних джерел

1. Пелепейченко Л. Н. Основи теорії мовної комунікації / Л. Н. Пелепейченко. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2007. – 130 с.
2. Прадід Ю. Ф. У царині лінгвістики і права / Ю. Ф. Прадід. – Сімферополь : Ельїньо, 2006. – 255 с.
3. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика та деякі актуальні проблеми законодавчої практики / Ю. Ф. Прадід // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. – 2002 – Вип. 1. – С. 120–126.

Небитова Наталія Юрївна,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

МОВНА СТРУКТУРА НАУКОВОЇ МОВИ

Мова, яка обслуговує усі сфери діяльності людини – це засіб людського спілкування. Згідно зі сферами спілкування і завданнями спілкування виділяються такі основні стилі мови: публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, розмовний, художній і конфесійний. Кожен стиль реально виявляється в одній із двох форм – писемній та усній.

Стиль літературної мови – різновид мови (її функціональна підсистема), що характеризується відбором таких засобів із багатоманітних мовних ресурсів, які найліпше відповідають завданням спілкування між людьми в даних умовах. Це своєрідне мистецтво добору й ефективного використання системи мовних засобів із певною метою в конкретних умовах й обставинах. Д. Свіфт влучно зауважив, що «стиль – це власне слова на власному місці».

В основі функціонально-стилістичного розмежування мови лежать позамовні (екстралінгвістичні) та власне мовні чинники. Кожен із функціональних стилів становить своєрідні експресивно-сміслові принципи добору, поєднання і вмотивованого вживання слів та виразів, синтаксичних конструкцій. Розрізняють загальні та специфічні стилістичні риси. Загальні властиві всім функціональним стилям та відповідним їм жанрам, які виділяються в межах функціонального стилю, а саме: єдність конструктивного принципу, своєрідність композиційної організації матеріалу та стилістичних структур. Специфічні стилістичні риси характеризують лише окремі функціональні стилі та реалізуються у властивих їм жанрах.

Основні параметри функціональних стилів:

- сфера поширення і вживання (коло мовців);
- функціональне призначення (регулювання стосунків, повідомлення, вплив, спілкування тощо);
- жанр реалізації;
- система мовних засобів і стилістичних норм (лексика, фразеологія, граматичні форми, типи речень тощо).

Ці складові конкретизують, оберігають, певною, мірою обмежують, унормовують кожний стиль і роблять його досить стійким різновидом літературної мови. Оскільки стилістична норма є частиною літературної мови, вона не забезпечує останню, а лише використовує слова чи форми в певному стилі чи з певним стилістичним значенням. Досконале знання специфіки кожного стилю, його різновидів, особливостей – надійна запорука успіхів у будь-якій сфері спілкування.

Науковий стиль – стиль літературної мови, якому властивий ряд особливостей, – таких як попереднє осмислення вислову, монологічний характер, строгий відбір мовних засобів, тяжіння до нормованої мови. Для наукової мови характерні такі стильові риси, як логічність, строга підкресленість викладу, точність, ясність, об'єктивність, абстрактність, стислість викладу, інтелектуальність і ряд інших рис.

Науковий стиль – не примха, а необхідність. У середовищі вчених і наукових працівників давно прийнято, що всі наукові тексти повинні писатися в певному строгому стилі. Це викликано, перш за все, необхідністю уникнути двозначностей і багатозначностей тих або інших наукових понять. Стиль наукових робіт визначається, кінець кінцем, їх змістом і цілями наукового повідомлення: точно і повно пояснити факти,

показати причиново-наслідкові зв'язки між явищами, виявити закономірності історичного розвитку і так далі.

Найперша форма існування наукової мови – письмова, що пояснюється такою її визначальною ознакою, як понятійне віддзеркалення дійсності, логічність викладу. Наукова мова повинна бути строго доказова, аргументована. Дійсно науковий виклад в основному все ж таки орієнтований на письмову мову, про що явно свідчить необхідність у багатьох випадках хоч би часткового переходу до елементів письмового викладу (до написання формул, демонстрації таблиць, діаграм і так далі) [1].

Поняття, якими оперує наукове мислення, виражаються зазвичай багатокomпонентними структурами, характерними саме для письмової мови. Це відбувається тому, що письмова форма зручніша і надійніша в сенсі виявлення щонайменших інформативних неточностей, логічних порушень, які неактуальні в побутовому спілкуванні, а в науковому можуть привести до найсерйозніших спотворень істини. Зазвичай наукові доповіді, повідомлення спочатку пишуть, відпрацьовує адекватну форму втілення наукової інформації, або хоч би складають тези, план. Наукові тексти оформляються у вигляді окремих закінчених творів, структура яких підпорядкована законам жанру.

Основне завдання наукового стилю – гранично ясно і точно донести до читача інформацію, що повідомляється. А це найкращим чином досягається без використання емоційних засобів. Адже наука апелює, перш за все, до розуму, а не до відчуття. Науково-технічна революція змінила і сам характер дослідження. Наукові проблеми вирішуються тепер, як правило, зусиллями не однаків, а колективом учених і інженерів. А це веде до того, що сучасний спосіб наукового викладу можна визначити як колективний, або формально-логічний, в якому не залишається місця для емоційності.

Сфера застосування наукового стилю дуже широка. Це один із стилів, що робить сильний і різносторонній вплив на літературну мову. Науково-технічна революція, що здійснюється на наших очах, вводить в загальне вживання величезну кількість термінів. Комп'ютер, дисплей, екологія, стратосфера, сонячний вітер – ці і багато інших термінів перейшли із сторінок спеціальних видань у повсякденний ужиток. Якщо раніше тлумачні словники склалися на основі мови художньої літератури і меншою мірою публіцистики, то зараз опис розвинених мов світу неможливий без урахування наукового стилю і його ролі в житті суспільства. Досить сказати,

що з 600 000 слів авторитетного англійського словника Вебстера (Вебстера) 500 000 становить спеціальна лексика.

Широкий та інтенсивний розвиток науково-технічного стилю привів до формування в його рамках численних жанрів, таких, як: стаття, монографія, підручник, патентний опис (опис винаходу), реферат, анотація, документація, каталог, довідник, специфікація, інструкція, реклама (що має ознаки і публіцистичного стилю). Кожному жанру властиві свої індивідуально-стильові риси, проте вони не порушують єдність науково-технічного стилю, успадкувавши його загальні ознаки і особливості.

Отже, швидкий розвиток суспільства, стрімкий прогрес науки і техніки викликають потребу у формуванні спеціальної мови, найкращим чином пристосованої для виразу і передачі наукового знання.

Список використаних джерел

1. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. К., 2000. С. 602.

2. Зелінська Н.В. Який він, науковий стиль? // Культура слова. К., 1990. Вип. 33. С. 13–17.

3. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: Навч. посібн. 3-є вид. К.: Каравела, 2010. 352 с.

4. Колоїз Ж. В. Українська наукова мова : [практикум]. Кривий Ріг : КДПУ, 2017. 135 с.

Овсейчик Станіслава Володимирівна,

асистент кафедри стилістики та мовної комунікації Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук

НОРМАТИВНІСТЬ УЖИВАННЯ ТЕРМІНА «КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ» В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термінологія є доволі динамічною складовою лексичної системи мови, яка характеризується постійним розвитком і поповненням новими одиницями, що зумовлюється як внутрішньомовними тенденціями, так і впливом інших мов.

Правнича термінологія еволюціонує з розвитком держави, адже зі змінами державного устрою тісно пов'язані зміни в суспільних відносинах, що регулюються правом. Протягом

останнього десятиліття правова система України активно реформується під впливом правничої науки розвинутих правових держав, право поширюється на сфери суспільних відносин, які раніше не регулювалися законодавством нашої країни. Процес розширення багатьох галузей права супроводжується активізацією запозичення іншомовних термінологічних одиниць [4; с. 199].

Запозичення з інших мов обумовлені різними історичними, культурними та соціально-правовими тенденціями розвитку суспільства. *Культурні (креативні) індустрії* – це відносно нове поняття в українському правовому полі, проте не нове явище для світової практики. Поняття «культуриіндустрія» (Kulturindustrie) вперше з'явилося у «Діалектиці просвітництва» (1947 р.), і стало результатом діалогу Теодора Адорно та Макса Хоркхаймера, представників Франкфуртської школи соціальних досліджень. Так, зокрема, Адорно пояснював, що «культуриіндустрія» – це адміністрована культура, культура «зверху» [7, с. 98]. Саме поняття «культуриіндустрія» визначалася філософами як заперечення естетичної автономії та підпорядкування культури чітко прорахованій ефективності. На відміну від техніки у мистецтві, яка стосується внутрішньої організації самого об'єкта, його власної логіки, техніка «культуриіндустрії» від самого початку є технікою дистрибуції і механічної репродукції, і тому завжди залишається зовнішньою до її об'єкта [7, с. 101]. «Культуриіндустрія» пропагує авторитарний консенсус не стільки через явні повідомлення, скільки через індустріальну форму організації виробництва і споживання, за якої «розвага стає пролонгацією праці» [6, с. 171].

В Україні галузі «культуриіндустрії» (архітектура, видавнича справа, кінематограф, мода, образотворче мистецтво, ремесла тощо) орієнтовані на пошук виходу на глобальні ринки в умовах постіндустріальної економіки; вони мають різні фінансові можливості, різну економічну логіку і динаміку розвитку.

Водночас усе частіше в українському правовому полі можна почути термін не культурні, а *креативні індустрії*. Особливо після того, як на сайті Верховної Ради України у рубриці «Термінологія законодавства» було представлено термін *креативні індустрії* як «види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості» [5], різні медіаресурси почали активно поширювати цей термін і вкладати його значення у свідомість багатьох споживачів медіапродуктів.

Як зазначають спеціалісти, принципової різниці між поняттями «культурні індустрії» (cultural industries) і творчі, креативні індустрії (creative industries) немає. Часто ці терміни вживаються як синоніми, але в деяких дослідженнях культурні індустрії виділяються в окремий сектор творчих індустрій. Останнє поняття є більш широким і універсальним [1].

Важливо також наголосити, що оскільки уряд ухвалив проект розпорядження «Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій» (2018 р.), в якому було визначено перелік видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, відповідно до Національного класифікатора України, можна цілком правомірно говорити про вмотивованість та доцільність вживання терміна *креативні індустрії* в українській правничій термінології. Цікаво, що цей перелік охоплює види економічної діяльності у сфері креативних індустрій на етапі створення креативного продукту у таких секторах: візуальне, сценічне, аудіальне, аудіовізуальне мистецтво; дизайн; література і видавнича діяльність; нові медіа та ІТ; архітектура й урбаністика; реклама, маркетинг і PR; бібліотеки, архіви та музеї; народні художні промисли [3].

Як бачимо, креативні індустрії – це унікальний сектор економіки, який виник внаслідок поширення масової комунікації та глобалізації. Креативні індустрії спираються винятково на індивідуальне мистецтво і талант, але при цьому створюють додаткову вартість і робочі місця завдяки використанню інтелектуальної власності. Культура стає природною складовою будь-якої економіки. Культурні ресурси є вирішальними для розвитку міст і країн. Креативність запроваджується в бізнесі, підприємстві, оскільки творчий підхід гарантує конкурентноздатність практично в будь-якій сфері [2]. А оскільки право є системою норм, відповідним регулятором суспільних відносин, то у правничій термінології відображаються усі принципи і механізми щодо суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення країни, зокрема й України.

Отже, в сучасному глобалізованому світі цілком можливо говорити про нормативність вживання терміна *креативні індустрії*, адже сама культура перетворюється на товар, продукт споживання, і відповідно є ті, хто створює цей продукт і поширює в маси. І Україна у цьому випадку – не виняток.

Список використаних джерел

1. Креативні індустрії. URL: <http://www.creativecities.org.ua/uk/creative-industries/about/> (дата звернення: 07.11.2019).
2. Леван Хетагурі, Юрій Мгебрішвілі. Чи є креативними креативні індустрії? URL: <https://demcult.org/chi-ie-kreativnimi-kreativni-industrii/> (дата звернення: 07.11.2019).
3. Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій: Нормативний акт «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії» від 19 червня 2018 року №2458-VIII. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-perelik-vidiv-ekonomichnoyi-diyalnosti-yaki-nalezhat-do-kreativnih-industrij> (дата звернення: 07.11.2019).
4. Сидор А.Р., Нанівський Р.С. Правнича термінологія та особливості її перекладу з англійської мови на українську. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: «Філологічні науки». Мовознавство.* №9. Дрогобич, 2018. С. 199–203. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2018/NV_2018_9/46.pdf.
5. Термінологія законодавства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/42085>.
6. Хоркхаймер М., Адорно Т. Диалектика просвещения. М.: Наука, 1998. 310 с.
7. Adorno T. Culture industry reconsidered. *The Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture.* London: Routledge, 2001. P. 98 – 131.

Овчиннікова Ганна Юріївна,

помічник директора Київської незалежної судово-експертної установи

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Серед великої кількості справ, які розглядаються судами, особливе місце займають справи, предметом яких є захист честі, гідності та ділової репутації.

Для підтвердження чи спростування факту наявності інформації, яка шкодить діловій репутації, принижує честь та гідність особи, експерти лінгвісти проводять лінгвістичні (семантико-текстуальні) експертизи.

Захист честі, гідності і ділової репутації – право громадянина та юридичної особи вимагати через суд

спростування недостовірної інформації, яка принижує їхню *честь, гідність* чи *ділову репутацію* або завдає шкоди їхнім інтересам. Це право закріплено Конституцією України (ч. 4 ст. 32) та Цивільним кодексом України.

Судова лінгвістична експертиза – це процесуально регламентована експертне лінгвістичне дослідження усного і (або) письмового тексту, що завершується наданням письмового висновку експерта з питань, вирішення яких вимагає застосування спеціальних пізнань. «Лінгвістичне дослідження писемного мовлення». Оскільки цей вид досліджень є новим, виникає необхідність роз'яснити особливості його призначення й проведення.

Лінгвістична експертиза є не просто науковим дослідженням із теоретичними перспективами її застосування. На сьогодні, вона є вкрай потрібною передусім, із погляду своєї практичної користі. Але для більш структурного застосування теоретичних знань на практиці важливо виділяти перелічені нижче типи лінгвістичних експертиз, що дасть змогу класифікувати вже існуючі проведені експертизи та уніфікувати методи їхнього аналізу.

Головними аспектами в процесі призначення експертизи є правильне підготування матеріалів для дослідження та чітка постановка питань, які має вирішувати експерт.

Кожного разу під час подання запиту на лінгвістичну експертизу перед нею ставляться щоразу нові завдання та запитання. Дослідження архіву експертиз дає змогу виокремити та класифікувати методи аналізу, застосовані в кожному виді експертизи та кожній окремо взятій експертизі, зокрема. Систематизація нагромаджених даних дасть змогу створити не лише стандарти проведення експертиз, але й стандартизувати форму висновків, що полегшить роботу не тільки лінгвістам-виконавцям, але і стороні замовника. Адже кожного разу звертаючись до експерта, вони отримують висновки різного формату, форми запису та із застосуванням різних лінгвістичних методик. Це в жодному разі не сприяє чіткості та ясності у використанні такого роду доказів.

З досвіду експертної роботи можна навести такий приклад:

На експертизу було надано копію тексту листа, розміщеного в мережі Інтернет, після дослідження якого експерту необхідно було встановити, чи містять певні висловлювання негативну інформацію стосовно компанії,

та, якщо містять, у якій формі виражено цю інформацію: твердження чи оціночного судження.

Особі, не пов'язаній з цією тематикою, звичайно стане цікаво і, можливо, не зовсім зрозуміло, а в чому власне різниця між твердженням та оціночним судженням.

Згідно зі ст. 30 Закону України «Про інформацію» оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. Тобто, оціночні судження – це Ваша особиста суб'єктивна думка, і саме через свою суб'єктивність не може бути правильною або помилковою.

Зміст оцінних суджень не може спричиняти юридичної відповідальності відповідно до статті 277 ЦКУ і не може бути спростованим. Винятком є лише висловлювання оціночних суджень у брутальній, принизливій чи непристойній формі, що може спричинити моральну шкоду та, як результат, обов'язок її компенсувати.

На підставі аналізу смислового навантаження наданих на дослідження висловлювань, експертом встановлено, що ці повідомлення містять негативну інформацію стосовно розробників програмного забезпечення, оскільки містять фактичні дані, твердження, в яких висловлюється різко негативне ставлення до компанії.

Тобто, досліджувані висловлювання за своєю семантичною структурою та формально-прагматичним членуванням репрезентують чітке, однозначне, точне позначення факту, який можна довести або спростувати, що неможливо зробити з оціночними судженнями.

Отже, за результатами проведеної лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи, експертом зроблено висновок про те, що певні висловлювання наданого на дослідження тексту, наносять шкоду діловій репутації компанії, її честі та гідності, що несе за собою певні правові наслідки та надає право замовнику експертизи вимагати спростування інформації, та навіть компенсації майнової або моральної шкоди.

Список використаних джерел

1. Конституція України.
2. Цивільний кодекс України.
3. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».
4. Закон України «Про інформацію».
5. Стефанчук Р.О. Захист честі, гідності та репутації в цив. праві. К., 2001.
6. Галяшина Е.И. Основы судебного речеведения: монография. М., 2003.

Попова Наталія Олександрівна,

заступник начальника другого відділу управління контррозвідувальної діяльності та власної безпеки Департаменту внутрішньої та власної безпеки Адміністрації Державної прикордонної служби, кандидат юридичних наук

ВИМОГИ ДО МОВИ ТА СТИЛЮ ПРОЕКТІВ АКТИВ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

У сучасних умовах активізації нормотворчої діяльності, зокрема і Кабінету Міністрів України, нормотворцям необхідно більше уваги приділяти не тільки змістовому навантаженню цих документів, а й загальним підходам до підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України (постанов і розпоряджень), їх форми, структури та техніко-юридичних особливостей розроблення з урахуванням нормопроектувальної техніки.

Як зазначено у Правилах підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, текст проекту документа викладається з дотриманням норм сучасної української мови, з використанням дієслів у теперішньому часі. Майбутній та минулий час застосовується лише тоді, коли необхідно наголосити на часовому співвідношенні двох подій.

Складність предмета правового регулювання не може бути виправданням ускладнення викладу проекту документа;

– різні слова не можуть вживатися для визначення одного поняття. Одне і те ж слово не може вживатися для визначення різних понять. Вживання синонімів не допускається;

– слова, що вживаються в однині, стосуються множини, і слова, вжиті в множині, стосуються однини;

– якщо в тексті проекту документа є посилання на статті, частини, пункти, підпункти та абзаци статей законів або указів Президента України, номери статей, пунктів, підпунктів (коли вони зазначені цифрами) пишуться цифрами, а частин статей, абзацив – словами. Наприклад: У другому реченні абзацу третього пункту 3; У підпункті 3 пункту 5 цього Положення; У частині першій статті 4 Закону України «Про оборону України»;

– у тексті проектів постанови і розпорядження вживаються повні офіційні найменування органів державної влади, інших державних органів, підприємств, установ та організацій, а в тексті документів, що затверджуються постановами і розпорядженнями, та додатків – скорочені. Слово «Україні» у найменуваннях центральних органів виконавчої влади не зазначається;

– застосовуються лише широковживані слова іноземного походження. Перевага повинна надаватися українським відповідникам певного поняття;

– текст проекту документа не повинен бути перевантажений умовними скороченнями (зокрема абрєвіатурами). Допускається вживання усталених (узаконених) скорочень. Наприклад: КВЕД, УКТЗЕД, ЄДРПОУ;

– слід уникати вживання недоречних словосполучень, зокрема таких, як покарання у виді (можливий варіант – такий вид покарання, як), оподаткування податком (слід – обкладення податком), стихійні лиха (в українській мові – лише однина), сплачені платежі (слід – внесені платежі), продовження ліцензії (слід – продовження строку дії ліцензії), не віднесені до цінних паперів (слід – не належать), інші терміни застосовуються у значенні законів з питань (слід – у значенні, наведеному у законах з питань), відсоток від розміру (слід – відсоток розміру), документ направляється (слід – надсилається, подається), уступка вимог (слід – відступлення).

Для мовлення акта дуже важливим є точний і правильний добір потрібного слова (терміна) у певному контексті.

Недоліком документа є вживання в ньому полісемії, синонімії й омонімії. Використання синонімів повинно бути продуманим, виваженим, обережним, щоб їх наявність не викривила зміст. Інколи вживання синонімів дозволяє уникнути повторів у тексті (напр., підозрюваний має право, підозрюваний вправі).

Досить важливим є вміння вибрати з ряду близькозначних слів найточніше, найвідповідніше і змістом, і забарвленням. Якщо одне поняття називається різними термінами, вони переважно є абсолютними синонімами, тобто тотожними за значенням і стилістичним забарвленням (наприклад, асиміляція – уподібнення). Якщо ж одне й те саме слово вживається у різних термінологічних системах, то ці слова виступають як омоніми.

Якщо полісемія слів – явище природне й неминуче, то полісемія в мові акта – це явище небажане. Значення багатозначних слів у контексті легко визначити, а в термінованому правовому мовленні це ускладнюється через однорідність контексту, використання стандартизованих конструкцій. Кожне правове поняття повинно співвідноситися тільки з одним правовим терміном, а кожен термін – лише з одним поняттям.

Під час складання актів певні труднощі викликають пароніми (спільнокореневі слова, схожі за вимовою і будовою, але різні за значенням). Незначна різниця у написанні та вимові ускладнює їх засвоєння, призводить до неправильного вживання слів. Щоб уточнити значення та правопис потрібної лексеми – варто звернутися до відповідних словників. Наприклад:

особистий – особовий. Особистий – індивідуальний, стосується окремої особи, належний особі: особиста власність, особиста думка, особисте життя; слово особовий – такий, що стосується особи взагалі, багатьох осіб: особовий склад, особова справа (у відділі кадрів). Цей прикметник вживається як граматичний термін: особове дієслово, особовий займенник.

Порушують ефективність акта, його чіткість, однозначність та стислість плеоназми (близькі за змістом слова, які є логічно зайвими): травматичне ушкодження (травма і є ушкодженням), захисний імунітет, інформаційне повідомлення, легальний закон, сьогоднішній день (сьогодні) та ін.

Повторення одних і тих же слів породжує бідність мовлення, робить вислів неблагозвучним, ускладнює сприйняття тексту, бо привертає до себе увагу – йдеться про тавтологію (поєднання спільнокореневих слів): адресувати на адресу, направлена у напрямку та ін. Проте в окремих випадках у правових текстах тавтологія є виправданою. Так: Обвинувальний висновок у справі Марченка О.Л., обвинуваченого в

Останнім часом іншомовна лексика дедалі активніше застосовується у праві. По можливості, краще не застосовувати в текстах документів іншомовних слів, які мають відповідники в

українській мові (напр.: адекватний – відповідний, рівний; адепт – прибічник; автопсія – розтин (трупа); екстрений – терміновий; компенсація – відшкодування; інцидент – випадок, непорозуміння, неприємна подія; пріоритет – перевага, першість; рентабельність – вигідний, доцільний; локальний – місцевий, вузький, обмежений; фундація – заснування тощо). Але це не означає, що слід замість іншомовних слів, які є загальноповживаними та більш зрозумілими, вживати власне українські слова (напр., укр. задум – іншом. проект; укр. життєпис – іншом. біографія тощо). Використовувати іншомовні слова доцільно і тоді, коли вони отримали міжнародне визнання (напр.: бланк, кредит, диспозиція, делікт, патент, кодифікація, інструкція тощо).

Українська мова тісно контактувала з російською не одне століття. Внаслідок цього до неї потрапило багато російських слів: завод, начальник, чиновник, указ, законопроект тощо. Проте, з іншого боку, це призвело до вживання в українському мовленні русизмів. Така мішана мова здобула назву суржик (просторіччя). Занадто часто можна прочитати таке: слідує заняття (наступне), слідує діяльність (подальша), жилий масив (житловий), податок з доданої вартості (доданої), справи направити до суду (подати, надіслати), довідки працюючих (працівників), виписка з протоколу (витяг), приймати участь (брати), являється (є).

Загальним принципом викладу нормативно-правових текстів є відсутність у них жаргонної й іншої просторічної лексики. Зрозумілість юридичного документа не може бути порушена вживанням слів місцевого діалекту (діалектизми), що доступні населенню окремих регіонів, але незрозумілі більшій частині населення країни. Мова актів повинна прагнути до уніфікації та забезпечувати узгодженість системи законодавства України.

У тексті документа небажано використовувати слова в їх переносному значенні: епітети, метафори, метонімію. Наприклад, метонімічні конструкції «умисні дії... караються», «порушення правил... карається». За змістом формулювання виходить, що карається певна дія, певні правила, а не особа, що вчинила цю дію. Краще було б сформулювати таким чином: «Особа, яка вчинила умисні дії/порушення правил, карається...». Проте у правотворчості допускається вживання метафор і метонімії як різновиду полісемії, що є переносним використанням номінативного значення слова. У наведеному

випадку мова йде про використання значення слова для підкреслення точності й уточнення думки укладача.

Отже, дотримання загальних підходів до підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України, їх форми, структури та техніко-юридичних особливостей розроблення є запорукою ефективної діяльності цього державного органу, належного забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України: постанова від 6 вересня 2005 року № 870 [Електрон. ресурс]. [Режим доступу]: <https://xn--80aagahqwiyibe8an.com/kabineta-ministriv-postanovi/postanova-vid-veresnya-2005-870-pro153519.html>.

Онуфрієнко Олексій Володимирович,
доцент кафедри менеджменту Економіко-
гуманітарного інституту національного
університету «Запорізька політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ МЕТАФОРИ-НЕОЛОГІЗМИ В ЮРИСПРУДЕНЦІЙ ТА НАУЦІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Одним з основних способів терміногенезу є модифікація лексичного значення усталеного слова як мовної одиниці для номінації спеціального поняття, в тому числі й за рахунок використання так званої «термінологічної метафори», тобто семантичний спосіб термінотворення. Цей феномен (на відміну від граматичного, синтаксичного способів та запозичення [3]) нечасто стає предметом наукових досліджень. Втім слід констатувати підвищення уваги науковців, котрі репрезентують у тому числі й європейське термінознавство, до цієї тематичної проблематики. Зокрема, французький лінгвіст А.Ассаль у роботі «Термінологічна метафоризація» [4] обґрунтував, що метафоричний аспект в оформленні та номінації понять є безумовно важливим, оскільки в процесі терміногенезу дослідники нерідко мають «витягувати» із загального мовного резервуару вже наявну лексему, котра переноситься та метафорично пересемантизується, щоб позначити зароджуване поняття [2] і потребує вербалізації. А. Ассаль розрізняє

риторичні метафори та метафори термінологічні, підкреслюючи, що аналогія, яка утворює основу термінологічної метафоризації, має символічний характер, вона не є іманентно властивою тим реальним об'єктам, що співвідносяться. Відповідно до такого підходу фундаментальний механізм термінологічної метафоризації полягає в тому виборі, що відбувається в процесі метафоризації, коли з усього щільного набору семантичних ознак тієї чи іншої одиниці обираються ті, що підтверджують аналогію, та нейтралізуються інші [2].

Відомий термінознавець В.М.Лейчик запропонував класифікацію термінів-метафор щодо термінології інформатики та мови ІТ технологій: метафори, що ґрунтуються на схожості фізичних ознак (дзеркало, клієнт); на схожості функцій предметів (корзина); терміни, що позначають близькі процеси в різних галузях діяльності (скачування); концептуальні, інтелектуальні метафори (сплячий режим, коріння) [1]. У той же час метафорична терміногенеза та терміни-метафори, які виникають і функціонують у сфері науки публічного управління, як зарубіжної, так і вітчизняної, поки що залишаються мало дослідженим явищем. Зважаючи на велику кількість іншомовних запозичень та активне термінотворення в зарубіжних країнах, котрі проходять через оновлення публічного управління засобами е-урядування та упровадження ІТ технологій, оформленими нормативно-правовими актами, стаючи об'єктами рецепції з боку країн, що трансформуються, в тому числі й України, дослідження термінологічної метафори у сфері публічного врядування є цілком на часі.

Вивчення історії становлення е-урядування у США і зокрема найновіших ініціатив президентської адміністрації Д. Трампа, надає розлогий емпіричний термінологічний матеріал, що ілюструє гнучкість актуального термінотворення науковців, яке до того ж швидко сприймається політичними елітами найвищої ланки та використовується в державних стратегічних політичних програмах та нормативно-правових актах. Так, у черговій ітерації «Порядку денного Президента в галузі управління», опублікованій у березні 2018 р. [7], наявні проблеми публічного управління в США описуються за допомогою використання терміна *silos*: «*Silos across Federal agencies and offices can hurt cross-agency collaboration, resulting in fragmented citizen services or excessive cost to deliver the mission*» [7, с. 4]. Автори документа, очевидно, мають на увазі так звані інформаційні бункери або інформаційні силоси чи інформаційні

сховища. Цей концепт був творчо запозичений теорією управління з теорії інформації і позначає ізольовану систему управління, в котрій одна інформаційна система або підсистема є нездатною до двосторонніх операцій з іншими [5, с. 171–172]. Унаслідок цього інформація не поширюється у необхідний спосіб, а натомість залишається замкненою у відповідних системах або підсистемах, образно кажучи, так само, як залишається добре збереженим, проте ізольованим у відомих межах і обсягах зерно в силосних баштах. Виникнення цього терміна в теорії адміністрування та його швидке входження у сучасну американську управлінську бізнес-практику звичайно пов'язують з терміносполученням синдром функціонального силосу, запропонованим Філом Енсором 1988 р. [6], який на той момент працював консультантом Eaton Corporation Inc.

У контексті типології термінів-метафор аналізовані терміносполучення інформаційний силос / функціональний силос, як видається, відносяться до перехідного типу. Функціональний силос, будучи введеним у науковий обіг як ізольована катахреза, що з'явився на засадах аналогії за схожістю функцій конструкції (силосної башти) декілька десятиріч тому, нині перебуває на стадії утворення метафоричної термінологічної множини, продукуючи похідні терміни та їх сполучення (інформаційний силос, силоси всередині Федеральних агенцій). На рівні програмних політичних документів США спостерігається тенденція скорочення цього терміносполучення до його семантичної основи. Так, «Порядок денний Президента в галузі управління» 2018 р. неодноразово використовує для позначення інформаційних сховищ-пасток лише термін силос (без уточнювальної прикметникової ознаки інформаційний), що свідчить про очевидність поняттєвого змісту цього терміна для авторів документа, а отже, й про його міцні позиції в сучасній терміносистемі науки публічного управління.

З точки зору українського правника чи/та спеціаліста в галузі публічного управління, що вивчає зарубіжні практики адміністрування, використовуючи виключно англійськомовні першоджерела, проблема точного перекладу та вмотивованого поповнення української наукової терміносистеми постає з усією серйозністю. З огляду на відсутність системної практики перекладання українською або російською мовами унікальних термінологічних метафор як феномену сучасної англійської мови науки, що виникли в останні десятиріччя, слід очікувати

поширення авторських перекладів, узагальнення та осмислення яких утворить нагальну проблему для сучасної української лінгвістики та перекладознавства. Зокрема, терміносполучення *information silo* з огляду на позначуване ним поняття, має принаймні три варіанти перекладу українською: буквальний інформаційний силос, який найбільш точно відбиває його значення, але викликає небажані асоціації з кормом для сільськогосподарських тварин, а не тільки з однойменним резервуаром для його сховища (це є дійсним і для більш громіздкого варіанту інформаційна силосна башта); інформаційний бункер, що є менш точним, оскільки бункер первинно позначає захисну або оборонну споруду; інформаційне сховище, який є найабстрактнішим та найменш точним з окреслених варіантів, до того ж збігаючись з одним з варіантів перекладу іншого усталеного ІТ терміна *data warehouse* (сховище даних тощо). Наведена ієрархія пропонованих перекладів принаймні мотивує для подальшої дискусії. У межах цього дослідження ми зупинилися на варіанті перекладу інформаційний силос, який видається нам найбільш вдалим з перелічених з огляду на наведену нами градацію змістової точності перекладу.

Відносно новим та маловивченим сучасною юриспруденцією та доктриною публічного адміністрування феноменом є управлінські терміни-неологізми, що утворюються в семантичний спосіб, вагому частину яких, як уявляється, становлять так звані термінологічні метафори. Вони звичайно продукуються в контексті англійської мови та в процесі запозичення й адаптації термінології ІТ технологій (чи комп'ютерної мови в уже дещо архаїчному варіанті узагальнювальної назви), котра в свою чергу великою мірою розвивається за рахунок творчої термінологічної метафоризації. Складна та іноді неочевидна, непрозора семантика, з одного боку, стане результатом відомих труднощів перекладу українською, а з іншого – у перспективі дозволить урізноманітнити та осучаснити тезауруси вітчизняної юриспруденції та науки публічного адміністрування, знизивши ступінь їх схоластичної переобтяженості відверто застарілими термінологічними рядками. Власне необхідність сприйняття нової термінології, запозичення термінів-метафор у вітчизняний термінологічний апарат не викликає сумнівів: цього вимагає й необхідність аналізу актуальних англійськомовних досліджень, й безпосередня

практика адміністрування в зарубіжних країнах, оформлена нормативно-правовими та стратегічними політичними джерелами, які досить швидко засвоюють нову термінологію. Так, терміносполучення функціональний силос, що увійшло в практику бізнес-менеджменту наприкінці 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст., по мірі становлення інформаційного суспільства еволюціонувало у похідний термін інформаційний силос, яким досить активно оперує, зокрема, «Порядок денний Президента США в галузі управління», опублікований 2018 р. Опосередковано це свідчить про високий ступінь інформаційної взаємодії між юриспруденцією, теорією інформації, політологією, наукою та практикою публічного управління, підтверджуючи, що доктрина суспільствознавства в жодному разі не замикається на собі, пропонуючи лише схоластичні вправи з продукування переускладненої спеціалізованої наукової лексики.

Терміни-неологізми, в тому числі інформаційний силос як новітня термінологічна метафора, продукуються вченими для найбільш ефективного номінування нових понять (у цьому випадку – емпірично підтвердженої проблеми накопичення власних інформаційних сховищ органами публічного управління із порушенням режиму вільного обігу даних між ними). Факт жвавого сприйняття таких понять та термінів практикою публічного управління, в тому числі на рівні президентської адміністрації США, та їх використання в текстах правових і політичних джерел підтверджує актуальність їх вивчення та запозичення з урахуванням вітчизняної специфіки державотворення та правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Лейчик В. М. Метафоризация как способ образования научных и технических терминов (на материале лексики языка компьютерного дела) // Терминология и знание: материалы II Международного симпозиума (Москва, 21–22 мая 2010 г.). Москва: Азбуковник, 2010. С. 292–306.

2. Лыкова Н.Н. Метафора в терминологии права (на материале старофранцузских источников) // Вестник Челябинского государственного университета. 2016. № 4 (386). Филологические науки. Вып. 100. С. 106-111. – Режим доступа до документа: <https://cyberleninka.ru/article/n/metafora-v-terminologii-prava-na-materiale-starofrantsuzskih-istochnikov>.

3. Онуфрієнко О.В. Специфіка термінології досліджень з публічного управління: системний підхід // Електронний збірник наукових праць «Публічне адміністрування: теорія та практика». Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. № 1 (19). – Режим доступу до документа: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/6.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/6.pdf).

4. Assal, A. (1994). La métaphorisation terminologique. Terminologie et traduction, 1994, Vol. 2, 235-242.

5. Cox, Sh. (2014). Managing Information in Organizations: A Practical Guide to Implementing an information management strategy. Palgrave McMillan. P. 171-172. (all 401).

6. Ensor, Ph. (Spring 1988). The Functional Silo Syndrome. Retrieved from <http://www.ame.org/sites/default/files/documents/88q1a3.pdf>.

7. The White House. (2018). The President's management agenda. Washington, DC: Author. Retrieved from [https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/03/The-President% E2% 80% 99s-Management-Agenda.pdf](https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/03/The-President%E2%80%99s-Management-Agenda.pdf).

Остренко Микола Вікторович,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної
академії внутрішніх справ

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ТЕРМІНА «РЕАБІЛІТАЦІЯ»

Реабілітація – поновлення втраченого доброго імені, відновлення репутації. Поновлення прав, відміна необґрунтованого звинувачення невинної особи або групи осіб через «відсутність складу злочину». Реабілітація відрізняється від амністії, помилування повним відновленням прав та репутації з огляду невірної звинувачення. Також під поняттям реабілітація розуміють комплекс медичних, педагогічних, професійних і соціальних заходів та послуг, спрямованих на відновлення здоров'я та працездатності осіб з обмеженими фізичними й психічними можливостями внаслідок перенесених травм та захворювань.

Сучасне розуміння даного визначення було сформовано лише у XVIII ст. Хоча до того часу історичний розвиток не стояв на місці та першочергове визначення комплексу відновлювальних заходів можна було відносити лише до

медичних дисциплін. До появи даного визначення від античності та до кінця епохи середньовіччя передові науки передбачали комплекс відновлювальних заходів лише у фізико-біологічній площині.

Уже в період з XVIII до XIX ст. термін «реабілітація» набув свого багатозначного визначення, розуміючись не тільки як захід з відновлення фізико-біологічного стану, а й як відновлення у своїх правах із повним поверненням особистого соціального становища.

Перші кроки в напрямку юридичного визначення реабілітації були зроблені у Франції в XVIII ст. Надалі тенденція зі встановлення комплексу заходів із повного поновлення у своїх громадянських правах мала своє розповсюдження на інші країни Європи, включаючи Російську імперію та територію наддніпрянської України, яка на той момент була складовою Росії.

У ході історичного розвитку вже у XX ст. значення слова «реабілітація» стало за собою нараховувати понад 6 визначень, які між собою межують. Можна навести декілька прикладів зі словників, які мають значне розповсюдження.

Виправдання, відновлення в правах (Словник синонімів).

Результат постановлення виправдувального вироку або припинення кримінальної справи по одному з реабілітують підстав. Підставами такого роду є: відсутність події злочину, відсутність в діянні складу злочину і недоведеність участі обвинуваченого (підсудного) у вчиненні злочину. Рішення (постанова, ухвала) про припинення кримінальної справи повинно бути прийнято особою, яка проводила розслідування, суддею в стадії призначення судового засідання, судом вищої інстанції факту, що перевіряла законність і обґрунтованість вироку, а виправдувальний вирок – судом першої інстанції (Енциклопедичний словник конституційного права).

Вважається винесення виправдувального вироку при перегляді справи, постановою або ухвалою про припинення справи за відсутністю складу злочину або за недоведеністю участі в скоєнні злочину, а також постановою про закриття справи про адміністративне правопорушення (Історичний словник).

1.) Поновлення доброго імені, репутації несправедливо заплямованої або безпідставно звинуваченої людини. Першим виступив місцевий наш поет Вишневий. Тема його вірша – реабілітація нової жінки - звучала лірично (Кач., II, 1958, 17);

Коли відбувався величезний процес перетворення робітничого класу з класу в собі в клас для себе, відчув [М. Горький], що найголовніше - це боротьба за людину, реабілітація людини (Рад. літ-во, 10, 1968, 89). 2.) юр. Відновлення в правах людини, стосовно якої скасовано судовий вирок. Вийшовши з залу суду, де розбиралась справа Теміра і закінчилась цілковитою його реабілітацією, Манченко побіг до лікарні, щоб сповістити про це доктора (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 276) (Тлумачний словник української мови).

Комплекс медичних, педагогічних, профілактичних заходів, спрямованих на відновлення (або компенсацію) порушених функцій організму і працездатності хворих та інвалідів. (Природознавство. Енциклопедичний словник)

Відновлення в правах, в громадській думці, відновлення довіри. (Комерційний словник)

У медицині комплекс медичних, педагогічних і соціальних заходів, спрямованих на відновлення (або компенсацію) порушених функцій організму, а також соціальних функцій і працездатності хворих та інвалідів. (Великий медичний словник).

1.) Відновлення колишньої, незаплямованою репутації, спростування звинувачень. 2.) Відновлення в правах. 3.) Відновлення репутації, доброго імені людини, несправедливо зганьбленої і безпідставно звинуваченого у будь-чому. 4) Відновлювальне лікування, що включає систему заходів (державних, соціально-економічних, медичних, професійних, педагогічних, психологічних та ін.) з метою якнайшвидшого і найбільш повного відновлення здоров'я хворих та інвалідів (Словник Ожегова).

Таким чином, наведеними прикладами із різноманітних джерел встановлено зв'язок розвитку терміну «реабілітація», який можна прослідкувати з часів античності як комплекс медичних заходів відновлювального характеру без конкретного визначення, подальший перехід до історично зумовленого синтезу та винаходу фундаментального поняття «реабілітація» із наступним запозичанням до інших наукових галузей знань.

Перепічка Надія Григорівна,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ

Кримінологія вивчає фактори [1] і явища юридичного характеру: злочинність, злочини, злочинців, осіб, які вчинили злочини, потерпілих від злочинних посягань, правові та неправові засоби запобіжного впливу на причини злочинів, злочинності.

Однак кримінологічний підхід до критеріїв оцінки елементів цих фактів і явищ не адекватний, наприклад, кримінально-правовому порядку. Хоча і кримінальне право, і кримінологія в кінцевій меті спрямовані до забезпечення правопорядку шляхом запобігання злочинам і запобіжного впливу загалом на злочинність.

Якщо в кримінальному праві елементи поняття формалізовані або наведені за формою і ідеалізовані, тобто доведені до високої точності вираження ідеї, настільки, що навіть наближені таким чином до математично точного поняття, то в кримінології, навпаки, формальні елементи не настільки істотні.

Головне значення в кримінологічних поняттях набувають якісні характеристики явищ реального життя. Формалізовані ж його ознаки меншою мірою цікавлять кримінологію. Хоча деякі кримінологи [2] активно дискутують з приводу ряду термінів. І це закономірно: термінологічні дискусії можна розглядати як форму реалізації логічного методу пізнання явищ через їх протилежності. Навіть єдиного поняття кримінології сьогодні не існує. Проте сутність, цілі, завдання, функції і в цілому призначення кримінології в суспільстві зрозумілі всім, незважаючи на різні дефініції.

Злочин – єдиний об'єкт вивчення різних наук: кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, кримінології, юридичної психології та інших наук, проте кожна з них відображає саме ті властивості і відносини, які цікавлять конкретну науку [3]. Так в чому ж відмінності, наприклад, кримінально-правового та кримінологічного поняття злочину?

Якщо кримінальне право звинувачує особу у вчиненому діянні, «підганяючи» скоєну нею подію під «шаблон» («під

статтю») кримінально-правової норми, то кримінологія «виправдовує» винного, перемикаючи увагу до його індивідуальної вини, на обумовленість всієї події.

При цьому елементи того й іншого предмета – кримінально-правового, кримінологічного – не можуть бути представлені як самостійні й різнобічні, бо вони об'єднані в предметі не штучно, а за природою своєю являють цілісне явище. Саме цим, зокрема, пояснюється позиція тих юристів [4], які вважали і вважають неможливим «вирвати» кримінологію з «тканини» кримінального права, так як в цьому випадку останнє багато в чому втрачає своє соціальне значення.

Однак завдання збереження юридичного статусу «своєї» науки не повинно зводитися кримінологами до самоцілі. Головне – зберегти юридичну сутність досліджуваної матерії, тобто те, що свого часу породило науку кримінологію, і сьогодні особливо в ній, у цій сутності, наука потребує.

Можна говорити про соціально-правовий характер кримінологічних понять, в яких юридичний характер змісту виражається як в адекватній цьому змісту юридичній формі (правопорушення, злочин, вина, мотив, умисне вбивство, крадіжка і т.д.), так і в неадекватній, соціологічній формі (конкретна життєва ситуація, соціальне протиріччя, ресоціалізація, антигромадська спрямованість, метод експертних оцінок, прогнозування і т.д.).

Поняттям кримінологічного запобігання охоплюються такого роду впливи, які носять вимірювально-контролюючий характер: а) вивчення злочинності та її причин; б) кримінологічне прогнозування; в) науково обгрунтована розробка рекомендацій щодо запобігання злочинам як спеціального виду діяльності, яка іноді охоплюється поняттям «боротьба зі злочинністю».

Тобто боротьба, явно приречена на поразку, в усякому разі не призводить до перемоги – викорінення злочинності. У такому сприйнятті поняття «вічної боротьби» зі злочинністю за меншою мірою не точне.

Злочинність – поняття умовне. Так домовилися люди, оцінюючи роль і наслідки зла в їх житті в порівнянні з добром. Добро і зло – два життєвих фактора, без яких неможливо не тільки визначення життєвих цінностей, а й самого життя: народження, становлення (соціалізації), розвитку, старіння.

Злочинність – граничний якісний рівень зла, його показник. Тому боротися слід було б не з цим показником зокрема, а з акредитуючим його явищем. Слідуючи методологічним принципам пізнання, у тому числі і соціальним, можливість повного знищення зла в нашому житті ілюзорно.

Проте термін «боротьба зі злочинністю» в юридичному лексиконі зміцнився, хоча певною мірою даним поняттям охоплюються далеко не всі види протидії злочинності. Справжнє ж поняття, на думку автора, ширше: його можна було б вживати в позначенні системи всеосяжних загальносоціальних і спеціальних заходів, як безпосередньо, так і опосередковано, спеціально, не спеціально, що впливають (пом'якшують, нейтралізують, перешкоджають, знищують тощо) на явища і процеси, які продукують злочин, що сприяють продукуванню, причому прямо або побічно.

Але таке стримане ставлення до аналізованого терміну зайвий раз підтверджує існуючу проблему у вітчизняній кримінології. Очевидно названий термін в кримінології має право на життя тому, що генетичний зв'язок він успадковує насамперед від родового поняття «боротьба» як соціальної взагалі категорії, яка виражає певні психічні переживання, викликає у свою чергу і відповідну реакцію або відповідні акти.

Неоднозначно тлумачаться і поняття виду і типу запобіжного впливу. Запобігання розділяється на два основних типи: загальне або загальносоціальне і спеціальне запобігання злочинам. На відміну від загальносоціального, спеціальне запобігання є безпосереднім впливом на самі причинні фактори злочинності.

Таким чином, представляється доцільним визначення «запобігання злочинам» розуміти в єдиному значенні – не загальносоціальному, не спеціальному, а в кримінологічному. В іншому випадку буде відбуватися відоме розмивання юридичної сутності науки загальносоціальними принципами тлумачення кримінологічних понять.

Поняттям «запобігання злочинам» охоплюється ряд видів попереджувальної діяльності: кримінально-процесуальне запобігання (подання у кримінальному провадженні про вжиття заходів щодо усунення причин та умов злочину; повідомлення про факти, що вимагають застосування заходів громадського чи дисциплінарного впливу при припиненні кримінального провадження; запобіжного заходу та ін.); оперативно-розшукове

запобігання (припинення злочинних посягань, запобігання злочинів, що готуються, ін.); пенітенціарне запобігання (перешкоджання реалізації злочинного умислу з боку осіб, засуджених за злочини); кримінологічна профілактика (попереджувальний вплив на кримінальну поведінку).

Нерідко поняття «профілактика злочинів» тлумачиться як синонім поняття «запобігання злочинності». Поняття профілактики розділяється на два складових види: загальносоціальна і спеціальна, або кримінологічна. Водночас існує й інша точка зору в розумінні профілактики – як виду попереджувальної діяльності або спеціального запобігання. Нерідко термін «профілактика» замінюється іншим, більш точним – «кримінологічна профілактика».

Таким чином, проведений аналіз змісту кримінологічних понять, що стосуються проблем боротьби зі злочинністю, дозволяє стверджувати про те, що без правильного та єдиного їх розуміння на теоретичному рівні, досить складно не тільки формулювати мету, завдання та форми діяльності різноманітних суб'єктів по запобіганню злочинам, але й в цілому реалізувати на практиці зміст державної політики у зазначеній сфері суспільної діяльності.

Цілком очевидним у зв'язку з цим, є й інший висновок: є суттєва теоретична проблема, яка потребує негайного розв'язання.

Список використаних джерел

1. Нікітін Ю. В. Детермінуючі фактори впливу на стан злочинності проти основ національної безпеки України / Ю. В. Нікітін // Право і безпека. – 2005. – № 4–6. – С. 24–27.
2. Гринчак В. М. Кримінологія і сучасність / В. М. Гринчак // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2000. – № 2. – С. 25–27.
3. Сахаров А. Преступления и преступность / А. Сахаров // Советская юстиция. – 1985. – № 11. – С. 19–20.
4. Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии. – Харьков : Право, 2005. – С. 17.

Петрова Ганна Миколаївна,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філософських наук

**АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ В НАКАЗІ МВС УКРАЇНИ
ВІД 09.11.2016 № 1179 «ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРАВИЛ
ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ»**

Від чіткості, точності та грамотності формулювань нормативно-правових актів залежить як якість виконання норм і приписів, так і відсутність двозначності у їх розумінні, що може призвести до непорозумінь та юридичних казусів. Особливо, коли йдеться про нормативно-правову базу правоохоронної діяльності.

У тезах зупинимося лише на декількох проблемних аспектах тексту Наказу МВС України № 1179 від 09.11.2016 «Про затвердження правил етичної поведінки поліцейських» (далі «Наказ» – Г.П.), який на сьогодні виконує роль Етичного кодексу поліцейського в нашій країні.

Не можемо оминати своєю увагою проблему особливостей сприйняття та готовності осмислення тексту документу сучасними поліцейськими. Так, неодноразово на курсах підвищення кваліфікації викладачі Академії зіштовхуються із казусом, коли вивірена і типова позиція норми документу викликає різні витлумачення / різне прочитання. Як приклад, у частині II документу («Основні вимоги до поведінки поліцейського») прописана вимога: «дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики». Працівники поліції, які не мають вищої професійної освіти, як правило, під час заняття намагаються з'ясувати, чому не можна спілкуватися з громадянами на зрозумілій для них мові/ жаргоні, чому слід звертатися до громадян на «Ви» тощо і якою саме нормою закону регламентована ця поведінка. Посилання на зазначену вимогу Наказу викликає в аудиторії більше питань, ніж відповідей, оскільки частина аудиторії не має виробленого вміння мислити абстрактними поняттями і, відповідно, не володіє логічним прийомом сходження від загального до одиничного. У цьому випадку стоїть питання до попередньої освіти та набутих професійних навичок правоохоронців.

Разом із тим, певні позиції тексту Наказу викликають питання про доречність використання безальтернативної

наказової форми дій у формулюванні. Так, поліцейський повинен «поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати» (Частина II. «Основні вимоги до поведінки поліцейського»). Ця норма – можливо, універсальна для використання у міжнародних стандартах діяльності поліцейського – для пострадянського суспільства, враховуючи особливості історичного перебігу подій, не має прямих гарантованих наслідків дій. Так, якщо поліцейський буде поводитися «стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо», це ще не гарантуватиме, що населення буде співпрацювати з поліцією. В Україні є категорії населення, не обов'язково маргінальні, які ніколи не підуть на співпрацю з поліцією (наприклад, родини політичних дисидентів); така позиція обумовлена попереднім історичним перебігом подій. І у відсутності поваги до поліції та небажанні співпрацювати безпосередньої вини певного конкретного поліцейського немає. Тому подібні вимоги потрібно формулювати м'якше для уникнення можливих спекулятивних закидів на адресу ефективності роботи поліції.

Викликає питання також використання у тексті Наказу понять, які не мають сталого визначення, хибують на суб'єктивізм та оціночність судження. Такою є одна з позицій щодо формування ролі керівника. Так, керівник поліції не має права «...проявляти зарозумілість, грубість, некоректність стосовно підлеглих» (Пункт 4 Части V «Контроль керівників поліції за дотриманням етики поліцейським»). Поняття «зарозумілість» не має чіткого визначення в українській мові і може виступати в ролі суб'єктивно-оціночного поняття, тому використання його у цьому документі є недоречним.

Отже, текст Наказу МВС України № 1179 від 09.11.2016 «Про затвердження правил етичної поведінки поліцейських» потребує подальшого доопрацювання, а його безпосередня реалізація – спеціального навчання в межах службової підготовки для тих категорій працівників поліції, які не мають вищої професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: Наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16> (дата звернення: 08.07.2019).

Пінчук Владислав Вікторович,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЮРИСТА

Професійна діяльність юриста – це не просто знання нормативно-правових актів і способів їх тлумачення та застосування, а також уміле застосування навичок мовленнєвої культури, яка потребує не лише спеціальних знань, необхідних для виконання певних обов'язків у правовій сфері, а й його фахова діяльність, яка має яскраво виражений соціальний характер, регламентований законом. Водночас, ця активність є творчою, адже юрист знаходиться в постійному пошуку істини, де немає місця стандартам і шаблонам. З огляду на зазначене, особливої актуальності набувають його професійні якості, пов'язані зі спрямованістю особистості, розумінням нею значущості обраної професії. Вагомими є моральні чесноти працівника юридичної галузі. Почуття обов'язку, справедливість, об'єктивність, неупередженість є ядром його професійно-правової культури, яка формується та виявляється в умовах здійснення комунікативної діяльності. Найважливішим засобом спілкування юристів є мова. Якість її засвоєння та доречне використання суттєво впливають на ефективність професійно-правової діяльності [1].

Культура мовлення юриста – це дотримання загальноприйнятих норм усної й писемної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, доречне використання лексики.

Питання мовної культури були об'єктом наукової уваги в лінгвістиці, їх розглядали відомі мовознавці, зокрема, як І. Огієнко, О. Потебня, В. Виноградов. Пізніше фахівці в галузі державного управління й мовознавства – Н. Бабич, В. Князєв, І. Плотницька, П. Редін, С. Шумовицька – наголошували на необхідності визначення оптимальної мовленнєвої поведінки в певній ситуації, звертали увагу на важливість культури мовлення в професійно-кваліфікаційній характеристиці фахівців будь-якого профілю.

Висока культура мовлення означає володіння багатством мови, досягнення такої усної і писемної форми спілкування, яка б найповніше, найточніше передавала зміст думки.

Основою мовленнєвої культури юриста є грамотність, тобто дотримання загальноприйнятих літературних норм

у використанні лексичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних і стилістичних засобів мови. Варто зауважити, що мова юриста залежно від ситуації повинна бути або максимально лаконічною, або максимально промовистою.

Культура мовлення оцінюється точністю і ясністю, виразністю та майстерністю оратора у використанні варіантів висловлювання. З огляду на це основними комунікативними ознаками культури мовлення юриста виступають правильність, змістовність, достатність, точність, ясність, стислість, логічність, чистота, доречність, виразність.

Характерні ознаки культури мовлення:

1) правильність, тобто відповідність прийнятим орфоепічним, орфографічним, граматичним, лексичним нормам. Еталоном правильності слугують норми, правила вимови, наголошення, словозміни, слововживання, орфографічні правила у писемному мовленні тощо. Завдяки цьому реалізується інформаційна функція мови, здійснюється цілеспрямований вплив на свідомість людини;

2) різноманітність: володіння мовним багатством; постійне удосконалення і збагачення мовлення;

3) виразність забезпечується оригінальністю у висловлюванні думок з метою ефективного впливу на партнера з комунікації;

4) ясність, тобто доступність мовлення для розуміння тих, хто слухає, забезпечує адекватне розуміння сказаного, не вимагаючи від співрозмовника особливих зусиль при сприйнятті. Ясності мовлення сприяють чітка дикція, логічне і фонетичне наголошування, правильне інтонування, розмірений та уповільнений темп, спокійний і ввічливий тон;

5) чистота, тобто бездоганність усіх елементів мовлення, уникнення недоречних, невластивих українській мові іншомовних запозичень. Забезпечується вона системою установок, мовною грамотністю;

6) стислість (раціональний вибір мовних засобів для вираження головної думки, тези). Ця ознака формує уміння говорити по суті;

7) доцільність, тобто відповідність мовлення меті, умовам спілкування, стану того, хто висловлюється.

Отже, мовлення має бути не тільки правильним, а й лексично багатим, синтаксично різноманітним. Для цього необхідно дотримуватися норм літературної мови, користуватися словниками, вдумливо читати політичну, юридичну, наукову

літературу, звертаючи при цьому увагу на вживання та значення правової термінології, побудову речень. Потрібно активно розвивати своє мовлення: вчитися усно і письмово викладати свої думки, виправляти себе, правильно будувати сказане, шукати найкращі й найдоцільніші варіанти висловлювання.

Низька культура мовлення характеризується порушенням правил слововживання, граматики, вимови та наголошення, написання. Наприклад, помилково вживають вислови *добро пожалувати* замість *ласкаво просимо*, *підписка газет* – *передплата газет*, *дякувати його* – *дякувати йому*; неправильно наголошують слова: *р'облю, пишу, підємо* замість *роблю' пишу', підемо*. Ознакою низької культури мовлення є оглушення дзвінких приголосних у кінці слів і складів, м'яка вимова шиплячих, коли вимовляють *чьому, шчьо* замість *чому, що*.

До порушення норм слововживання може призвести змішування близьких за формою і сферою вживання, проте різних за творенням і змістом слів (паронімів: *дільниця* – *ділянка*; *громадський* – *громадянський*), уживання в певній мовній ситуації слів чи словосполучень іншого функціонального стилю, нерозуміння буквального значення рідковживаних чи застарілих слів, неправильне вживання запозичень, порушення норм словотвору тощо [2].

Отже, для юриста основою діяльності є не тільки знання правових норм та їх застосування, а й вміле та доцільне вживання юридичної лексики, поєднане з літературною мовою. Основою мовленнєвої культури юриста є грамотність, тобто дотримання загальноприйнятих літературних норм у використанні лексичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних і стилістичних засобів мови. Варто зауважити, що мова юриста залежно від ситуації повинна бути або максимально лаконічною, або максимально промовистою.

Список використаних джерел

1. Барановська Л. В., Циганій С. О. Культура мови як складова культури професійно-правового спілкування працівників юридичної галузі». *Вісник Національного авіаційного університету*. 2015. № 6. (Серія «Педагогіка, Психологія». URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/view/10182>.

2. Тимкова В. А. Формування культури мовлення менеджера у фаховій підготовці. *Наукові записки Вінницького національного аграрного університету*. 2013. Вип. 2. С. 183–189. (Серія «Соціально-гуманітарні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/naukzv_2013_2_22.

Полудьонна Наталія Станіславівна,
професор кафедри філософії права та
юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат психологічних
наук, доцент

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сучасна українська літературна мова багатофункціональна, оскільки відповідає потребам спілкування людей, охоплюючи всі сфери – державну, політичну, економічну, громадську. Відповідно до Концепції державної мовної політики [2], Конституції України [1] та Закону України [3] правовий статус української мови передбачає обов'язкове вживання в офіційних документах та загалом у публічних сферах суспільного життя в державі (законодавство, управління, судочинство, освіта тощо). У Р. III ст. 9. Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зазначено осіб, які зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків, у тому числі у п. 8 – «особи рядового, сержантського і старшинського складу Національної поліції, інших правоохоронних, розвідувальних органів, інших органів, яким присвоюються спеціальні звання».

Працівник Національної поліції завжди виступає у певному соціально-правовому контексті, що виражається системою його відносин із суспільством, державно-правовими інститутами, посадовими особами та окремими громадянами. Такі відносини обумовлені об'єктивно заданою соціальною роллю, яка визначає особливості спілкування в умовах діяльності Національної поліції України, а саме: визначена цілеспрямованість, субординаційно-статутна зумовленість, нормативна регламентація, ліміт часу, стресогенні й конфліктогенні умови діяльності, значний обсяг і різноманітність завдань та дій, високий рівень психологічної напруженості та ін. [7].

Специфічною особливістю правничої професії є той факт, що її здійснення відбувається за допомогою такого засобу людського спілкування, як мова. Рівень володіння мовою є ознака не тільки наявності мовленнєвої культури, а й освіченості працівника Національної поліції та професійної культури, як складника професійної компетенції [4].

Щодо культури мовлення, то вона сьогодні трактується у трьох значеннях:

– це, насамперед, якісь її ознаки і властивості, сукупність і система яких говорять про її комунікативну досконалість;

– це сукупність навичок і знань людини, які забезпечують цілісне і просте застосування мови з метою спілкування;

– це галузь лінгвістичних знань про культуру мовлення як сукупність і систему її комунікативних якостей [5]. *Мовленнєвою культурою працівника Національної поліції ми вважаємо* вміння доречно висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання у конкретних ситуаціях професійної діяльності, використовуючи мовні, позамовні й інтонаційні засоби.

Основні вимоги культури мовлення працівників Національної поліції ґрунтуються на вимогах загальнолюдської моралі, етичних і культурних цінностях сучасного суспільства. Мовлення працівників характеризується низкою ознак, зокрема: відсутністю образності та емоційності; переважанням словесних формул типу: «згідно з», «відповідно до», «з метою» та ін.; наявністю посилань на інструкції, закони, розпорядження; лаконічністю, стислістю й послідовністю викладу фактів.

Культура мовлення працівників правничих професій, у тому числі й працівників Національної поліції, починається з уміння слухати, правильно, точно й логічно висловити власну думку державною мовою, бажання спілкуватися, правильно використовуючи засоби української мови в будь-якій комунікативній ситуації професійної діяльності.

Науковці Р. Аванесов, Б. Антоненко-Давидович, Н. Бабич, А. Білецький, А. Богуш, Б. Головін, А. Коваль, Л. Кравець, Л. Мацько, М. Пентилюк по-різному розглядають ознаки культури мовлення. Одні виокремлюють правильність, точність, логічність, чистоту, збагачення, естетичність, ясність, виразність, різноманітність, доречність, емоційність, змістовність, образність, лаконічність, зрозумілість та ін. Інші – правильність, точність, логічність, послідовність, багатство, чистота, доречність, виразність [5; 6]. Усі ознаки культури мовлення тісно пов'язані між собою.

Культура мовлення працівників Національної поліції нерозривно пов'язана з мовною нормою як сукупністю загальноприйнятих мовних засобів, які є зразковими на певному етапі її розвитку [8]. Унормованість – це основна ознака їхньої освіченості й професіоналізму. Але умови професійної діяльності, окремий контингент та представники кримінального світу з його

відособленою лексикою, значно впливають на мову працівника Національної поліції. Як наслідок – в активний тезаурус входить кримінальний жаргон, яким вони користуються у своїй роботі. З іншого боку – працівник Національної поліції повинен знати такого роду термінологію та володіти нею задля встановлення контакту із кримінальною субкультурою антисоціальних та асоціальних груп людей та виконує функції конспіративного спілкування, пароллю та емоційно-експресивного мовного засобу [9]. Все це чинить величезний вплив на літературний стандарт мовленнєвої культури.

Отже, культура мовлення необхідна умова професійної діяльності працівників Національної поліції. Проблемі її підвищення потрібно приділяти більшого значення як у процесі їх професійної підготовки, підвищення кваліфікації, атестації, так й у процесі безпосереднього виконання функціональних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-2%>.
2. Указ Президента України «Про Концепцію державної мовної політики» від 15.02.2010.
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 2704-VIII, редакція від 25.04.20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
4. Гриценко Т. Б. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2010. 624 с.
5. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посіб. Харків : ХНУ ім. В. Н. Казаріна, 2011. 228 с.
6. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культурне мовлення. Київ : Центр навч. літ., 2019. 224 с.
7. Полудьонна Н. С. Індивідуально-типологічні властивості особистості курсанта ВНЗ МВС, як основа професіоналізації: результати дослідження. *Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 18 лют. 2011 р.). С. 42.
8. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції : навч. посіб. Дніпро : Адверта, 2017. 107 с.
9. Скрипник А. В. Кримінальний жаргон у французькій та українській мовах. URL: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_37/3_20_324.pdf, с. 321.

Посмітна Вікторія Віталіївна,

доцент кафедри правового забезпечення
службово-бойової діяльності Національної
академії Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

ПРІОРИТЕТНІСТЬ КООПЕРАТИВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ЯК УМОВА ДОСЯГНЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Проблема визначення пріоритетних комунікативних стратегій для правоохоронців у процесі їх службової діяльності є важливим аспектом вивчення галузевої комунікації.

Дослідження комунікативних стратегій активно здійснюється протягом останніх років. Актуальність вивчення цього питання зумовлена розвитком демократичного суспільства, урізноманітненням сфер спілкування. Особливу увагу дослідників привертає проблема застосування комунікативних стратегій у галузевій комунікації. Проте до останнього часу спілкування правоохоронців – як працівників поліції, так і службовців Національної гвардії – традиційно сприймалося самими захисниками правопорядку як закрите, відокремлене, відмінне від інших типів спілкування, таке, що не потребує ніяких змін, нововведень, не допускає втручання з боку фахівців комунікації. Сучасні ж конфлікти в суспільстві демонструють необхідність комунікативної освіти правоохоронців, спонукають до активного, широкого впровадження нових підходів у формування комунікативної компетентності захисників правопорядку.

Метою цього дослідження є обґрунтування пріоритетності кооперативних комунікативних стратегій у досягненні ефективності службової діяльності правоохоронців.

Необхідною умовою комунікативної компетентності є вміння обирати стратегію мовної поведінки (комунікативну стратегію), тобто основний підхід до реалізації комунікативного наміру. Мовознавці виділяють різні стратегії відповідно до особливостей комунікації. Існує і загальний принцип розподілу всіх стратегій на кооперативні (взаємодії) і некооперативні (конфронтаційні). Комунікативні стратегії обираються та застосовуються мовцем відповідно до позамовної мети спілкування. Пріоритетність стратегії визначається

ефективністю її застосування, а в контексті правоохоронної галузі – здатністю сприяти виконанню службових завдань.

Сучасний соціальний контекст спонукає визначити кооперативні комунікативні стратегії як пріоритетні для діяльності сил охорони правопорядку, а також наголосити на недопустимості застосування тих стратегій, що характеризуються сьогодні як конфронтаційні (домінування, наказування, ігнорування). Необхідність урахування думки та інтересів співрозмовника спонукає відмовитись у спілкуванні з цивільним населенням від звичних для кожного військовослужбовця стандартних мовних формул, безапеляційності, наказового тону. Натомість існує необхідність усвідомлення важливості пояснювати, переконувати, дослухатися до думки співрозмовника, виявляти повагу до нього. Саме тому в мовній поведінці захисника правопорядку пріоритетними повинні бути такі стратегії: переконання, ввічливості, взаєморозуміння, виявлення поваги. Ці стратегії є кооперативними, тобто орієнтованими на взаємодію, на мирне вирішення будь-якого конфлікту.

Головне завдання майбутнього правоохоронця – навчитися сприймати цивільного співрозмовника не як підлеглого, який зобов'язаний виконувати його наказ, а як особистість, визнати його право на власну думку, інтереси, цілі. За таких умов необхідним є вміння аналізувати наміри співрозмовника в аспекті їх відповідності закону, вимогам безпеки громадян.

Особливості службової діяльності правоохоронців передбачають потенційну загрозу агресії або маніпулювання з боку громадян, натовпу. З урахуванням можливої небезпеки варто звернути увагу на формування відповідних комунікативних умінь – виявляти сигнали агресивної або провокативної поведінки та запобігати реалізації небезпечних намірів.

Звичайно, застосування кооперативних стратегій як пріоритетних вимагає від захисників правопорядку додаткових комунікативних зусиль, розвитку комунікативних умінь. Проте саме стратегії взаємодії допомагають зарадити конфлікту, уникнути взаємних звинувачень, агресії, сприяють зближенню, згуртуванню суспільства.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.

2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратеги и тактики русской речи. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 288 с.

3. Комунікативні стратегії і тактики правоохоронців у сучасному соціальному контексті : монографія / за ред. д. філол. наук, проф. Л. М. Пелепейченко. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2013. 220 с.

4. Криворучко С. И. Речевое воздействие как объект лингвистических исследований. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Харків, 2010. № 897. С. 131–137.

5. Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. М. Лінгвістика впливу : монографія. Київ : Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2005. 148 с.

6. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку : Теоретичні засади галузевої комунікації : монографія / за редакцією Л. М. Пелепейченко. Харків : АВВ МВС України, 2009. 272 с.

Рак Анна Петрівна,

адвокат (м. Київ);

Назаренко Святослав Петрович,

доцент кафедри права Житомирського державного технологічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОГО ЮРИДИЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Одним із напрямів модернізації вищої освіти, зокрема юридичної, є запровадження та реалізація компетентнісного підходу в навчанні. Концепція модернізації освіти орієнтується на розвиток професійної компетентності фахівця, визначає необхідність переходу системи середньої та вищої професійної освіти на реалізацію випереджаючої професійної освіти, в основі якої лежить принцип розвитку майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки, активізації їх творчого потенціалу, формування здатності до компетентної поведінки в умовах конкурентного середовища.

У визначенні змісту професійної компетентності Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти тлумачить поняття «компетентність» як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. Зміст цього поняття також ураховує знання, навички, відношення, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції,

спрямовані на досягнення певних стандартів у професії або діяльності. Структура професійної компетенції юриста передбачає такі компоненти, як мотиваційний, соціальний та аксіологічний. В умовах культури інформаційної ери останній набуває особливої значущості, адже пов'язаний із філософсько-світоглядними аспектами становлення фахівця.

Із розвитком сучасного суспільства, здійсненням глобальних перетворень у різноманітних сферах людської діяльності (соціальній, економічній, політичній, духовній) цілком закономірно відбуваються й певні зміни в юриспруденції, притаманні власне юридичній діяльності, спеціалізації правової практики. По-перше, помітно зростають значення і престижність юридичної діяльності, а отже, затребуваність освітнього простору. Вона набуває дедалі більшого визнання з боку суспільства на різних рівнях державно-політичної системи соціального середовища [3]. По-друге, забезпечення охорони прав і інтересів людини, впровадження норм міжнародного права у внутрішнє законодавство України ставить перед юристами нові складні завдання щодо вдосконалення форм і методів роботи в сучасному суспільстві. По-третє, оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства потребує також істотних коректив, нових підходів як у змісті правового регулювання відносин в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах, так і нових методів і форм упровадження сучасного законодавства [2].

Аналізуючи потенціал розвитку сучасного освітнього простору, вітчизняні науковці наголошують на тому, що концепція і стратегія побудови інформаційного суспільства має бути переорієнтована з абстрактних формулювань типу – «досягнення цілей в галузі розвитку» на конкретні – «досягнення розвитку конкретної людини у всьому різноманітті його матеріальних і духовних потреб, аж до потреби досягти вищого розуму». Причому висока гуманітарна технологія – введення в систему відносин кожної конкретної людини як виробника матеріальних і духовних благ, так і їх споживачів і об'єднання всього людства в одному часовому просторі – повинна стати фундаментом не лише в концепції побудови інформаційного суспільства, а й в концепціях сталого розвитку та побудови національної інноваційної системи [4].

У контексті трансформації сучасного юридичного освітнього простору зазнає змін комунікативна компетентність юриста. Із приходом світу до так званого інформаційного суспільства комунікаційна компетентність юристів саме як складова їх професійної культури також вийшла на новий,

вищий рівень свого розвитку. На сьогодні правники дедалі частіше замислюються над тим, як правильно підійти до постановки та розв'язання будь-якої проблеми не лише з позиції права, а й з точки зору адекватного мовленнєвого його вияву, що й свідчить, власне, про комунікаційну компетентність особи. Для цього майбутньому правнику необхідно оволодіти комплексом професійно-комунікативних умінь і навичок, що становитимуть базу його фахової майстерності, оскільки саме це судитиме про його фаховий рівень.

Сукупність якостей майбутнього юриста, пов'язаних із комунікативною компетентністю, тісно пов'язана з поняттям «інформаційна культура». Фактично це те, до чого першочергово має прагнути фахівець сфери юриспруденції в контексті становлення інформаційного суспільства.

Одним із основних аспектів формування «інформаційної культури» є інформаційна поведінка, інформаційна етика та інформаційна компетенція. Інформаційна поведінка, з одного боку, відображає активність особистості, як суб'єкта в процесі пізнання, його вміння орієнтуватись у інформаційному просторі. З іншого боку, інформаційна поведінка значною мірою залежить від міри доступності й комфортності використання інформаційних ресурсів, доступності інформаційних каналів і засобів для їх використання, тобто інформаційно-технологічних можливостей. Отже, інформаційна поведінка – це спосіб дій, сукупність зусиль, застосовуваних для одержання, опрацювання та засвоєння наявної інформації, одержання нових знань. Поняття «інформаційна етика» пов'язане з питаннями доступу до інформації інтелектуальної власності, невтручання у приватне життя громадян. Водночас інформаційна компетентність особистості значною мірою пов'язана з комп'ютерною компетентністю, а отже йдеться про формування інформаційно-технологічної компетентності особистості [1].

Таким чином, у соціокультурних умовах інформаційної ери можна констатувати розпад старих комунікативних зв'язків і появу нових. Це активно сприяє виходу на передній план комунікаційної компетентності сучасного фахівця. Особливо це стосується сфери юриспруденції, адже нині правник, окрім володіння нормами права, має бути наділений своєрідною комунікативною «гнучкістю», здатністю адаптуватися в мінливому та часто неконтрольованому процесі інфообміну, умінням критично осмислювати наявну та відповідально продукувати нову інформацію, тобто прагнути до формування інформаційної культури як важливої складової професійної культури загалом.

Отже, перед вітчизняним освітнім юридичним простором стоїть надскладне завдання – переорієнтувати освіту із суто процесу пізнання теоретичних засад професійної діяльності на процес адаптування до запитів інформаційного суспільства, набуття оптимальних компетентнісних характеристик, передусім формування нової парадигми інфообміну, що передбачатиме іншу методологію, здатну досягнути закономірності розвитку людського співтовариства в нових культурних умовах, оптимально використовувати й продукувати інформаційні ресурси.

Список використаних джерел

1. Клімушин П. С. Кваліфікаційні вимоги до інформаційної компетентності державних службовців. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Trpu/2011_2/doc/4/03.pdf.

2. Мануйлов Є. М. Правова культура юриста як основа його професіоналізму. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 3 (30). С. 216–220.

3. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків : Право, 2009. 352 с.

4. Степанов В. Ю. Проблеми та перспективи інформаційного суспільства. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_4.

Рожнова Вікторія Василівна,
провідний науковий співробітник
інституту підготовки керівних кадрів та
підвищення кваліфікації Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ У КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

Як відомо, важливою умовою належної ефективної правозастосовної діяльності є однакове розуміння та застосування правових норм, що, у свою чергу, серед інших факторів забезпечується якістю тексту закону, досконалістю законодавчої техніки.

Визначальну роль та основне смислове навантаження в праві несуть поняття та терміни. Вони фактично виступають найвищим ступенем логічного узагальнення предметів і явищ. Поняття з ряду ознак певного явища обирають найбільш суттєві, за якими можна судити про все явище, при цьому наявність цих ознак визнається достатньою для правильного розуміння явища. Саме тому поняття та терміни є найбільш важливими складовими нормативно-правового акту [1, с. 222]. При цьому слід враховувати системні зв'язки як всередині самого поняття, так і між декількома поняттями, термінами, а також брати до уваги загальноприйняті лексико-семантичні норми функціонування різних значень поняття, терміна.

Кримінальне процесуальне право поряд із загальнозживаними словами використовує слова точного значення – терміни, принципова відмінність яких від слів загального значення полягає в тому, що вони позначають свідомо створений елемент соціального знання [2, с. 28]. Відображення в терміні спеціального знання вимагає особливо ретельного підходу до його визначення. Таке завдання, як правило, ускладнюється в умовах реформування законодавства, зміни окремих основоположних ідей правового регулювання [3, с. 72].

У чинному КПК України законодавець використав різні прийоми визначення правових понять і термінів. На цей час у ч. 1 ст. 3 КПК України сформульовано визначення 27 основних, на думку законодавця, термінів кодексу, а ч. 2 цієї ж статті містить положення щодо визначення інших термінів, які вживаються в кодексі, спеціальними нормами цього кодексу й іншими законами України.

Одним із понять, що визначається спеціальною нормою КПК України, є поняття доказів у кримінальному провадженні.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доведенню [4].

Фактичні дані, які визнаються доказами у кримінальному провадженні, мають форму закріплення – процесуальні джерела доказів, якими відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Протягом останніх років здійснюється активна законопроектна робота наших парламентарів у напрямі так

бажаного удосконалення чинного КПК України, однак, на жаль, не всі законопроекти, що пропонуються до розгляду, і навіть ті закони, що вже прийняті Верховною Радою України і набрали чинності, дійсно сприяють досягненню задекларованої мети, у зв'язку із чим з'являються нові й нові підстави для критичного аналізу чергового удосконалення (спроби удосконалення) кримінального процесуального закону як з точки зору дотримання правил законодавчої техніки, так і з огляду на ефективність нормативної регламентації кримінальної процесуальної діяльності з урахуванням правових та організаційних аспектів її здійснення [5, с. 205].

У цьому контексті варто приділити увагу тексту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року [6].

Цим законом були внесені зміни, зокрема й до КПК України, в частині, що стосується особливостей досудового розслідування кримінальних проступків, а також особливостей судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків.

Серед іншого звертає на себе увагу той факт, що зміни, які були внесені цим законом, стосуються не лише особливостей безпосередньо процедури досудового розслідування у формі дізнання та судового розгляду кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків, а й загальних положень кримінального провадження, основних понять кримінального процесуального права.

Такого висновку можна дійти з аналізу, зокрема, ст. 298¹ КПК України (у редакції Закону України від 22.11.2018), якою встановлюється розширений перелік процесуальних джерел доказів (у порівнянні зі ст. 84 КПК України).

Так, поряд із процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 КПК України, визнаються пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- й кінозйомки, відеозапису (абз. 1 ч. 1 ст. 298¹ КПК України у редакції Закону України від 22.11.2018). При цьому такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка готується за клопотанням прокурора

(абз. 2 ч. 1 ст. 298¹ КПК України у редакції Закону України від 22.11.2018).

Такий підхід обумовлює виникнення низки запитань, відповідей на які немає ні у тексті самого закону, ні у документах, що були супровідними до нього під час його розгляду й ухвалення у Верховній Раді України: невже докази, що збираються під час досудового слідства, за своєю правовою природою є іншими, ніж докази, що збиратимуться під час здійснення дізнання? Невже допустимість доказів (зокрема, в питанні законності їх процесуального джерела) повинна вирішуватись по-різному при проведенні досудового слідства та при проведенні дізнання? Невже те, що не визнається джерелом доказів при проведенні досудового слідства має визнаватись джерелом доказів при проведенні дізнання?

Виникає питання й щодо форми та змісту повноваження слідчого судді погоджувати використання таких процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні щодо злочину.

Таке розширення переліку процесуальних джерел доказів, незважаючи на відсутність змін до ст. 84 КПК України, тим не менше вплинуло і на зміст поняття доказів у кримінальному провадженні. Адже однією із обов'язкових ознак доказів у кримінальному провадженні є те, що ці фактичні дані мають бути «отримані у передбаченому цим Кодексом порядку...» (ч. 1 ст. 84 КПК України). Разом із тим, КПК України фактично не містить порядку отримання пояснень осіб, медичного освідування, висновку спеціаліста, показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Крім того, нечітким і двозначним стає поняття доказів у контексті здійснення кримінального провадження про кримінальні проступки також завдяки тому, що у ст. 298¹ КПК України відсутнє уточнення, про пояснення яких саме осіб йдеться. Адже чинний КПК України містить норми, якими врегульована можливість надання пояснень як учасниками кримінального провадження та іншими особами загалом (ч. 8 ст. 95 КПК України), так і представником юридичної особи (п. 1 ч. 3 ст. 64¹ КПК України), спеціалістом щодо поставлених запитань (п. 2 ч. 5 ст. 71 КПК України), особою, якій заявлено відвід (ч. 3 ст. 81 КПК України) тощо.

До того ж, якщо вже передбачено розширення переліку джерел доказів у кримінальному провадженні про кримінальні

проступки, то ч. 2 ст. 84 КПК України, що містить вичерпний перелік процесуальних джерел доказів, також потребує внесення відповідних змін.

Варто вказати і на те, що усі запропоновані у ст. 298¹ КПК України процесуальні джерела доказів, зокрема пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функцію фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, цілком можуть використовуватись (і використовуються сьогодні) у доведенні як класичне джерело доказів «документи».

Список використаних джерел

1. Ткачук А. Законодавча техніка: навчальний посібник. Київ: «Легальний статус», 2011. 268 с.

2. Никитина С.Е. Семантический анализ языка науки: На материале лингвистики; отв. ред. Н.А. Слюсарева. М.: «Наука», 1987. 144 с.

3. Рожнова В.В. Кримінальне провадження: визначення терміну. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню української писемності та мови (Київ, 28 листопада 2014 року). Київ: НАВС, 2014. С. 71–73.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 // *Верховна Рада України*: [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Рожнова В.В. До питання про вдосконалення кримінального процесуального закону. *Право і суспільство*. 2018. № 6. Ч. 2. С. 203–209.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018 // *Верховна Рада України*: [офіційний веб-портал]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

Романова Ніколь Віталіївна,
аспірант Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ГЕНДЕРУ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

В умовах розвитку інформаційного суспільства питання, що стосуються гендерної рівності висвітлюються з різних точок зору, навіть базові поняття мають суттєві відмінності в трактуванні, а в подальшому формують неоднозначну суспільну думку. Тому постає необхідність в аналізуванні нагромаджених інформаційних ресурсів, які висвітлюють значення гендерної рівності і якісному підході до вибору необхідної інформації, яка підтверджена офіційними джерелами.

На законодавчому рівні, основа загального розуміння рівності, в тому числі гендерної закладена в ст. 21 Конституції України, відповідно до якої закріплено, що усі люди є вільні і *рівні* у своїй гідності та правах, до того ж в п.1 ст. 24 Основного Закону визначено, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, *статі*, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1].

Водночас поняття рівності в контексті гендерної рівності та категоріально-понятійний апарат інституту гендерної рівності розкрито в Законі України від 08.09.2005 року № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» який визначає, що рівні права жінок і чоловіків передбачають відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі, а рівні можливості жінок і чоловіків - рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків. *Гендерна рівність*, відповідно до цього Закону це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [2].

Сучасною правовою доктриною сформоване розуміння гендерної рівності як сукупності рівних прав і обов'язків, що не суперечить законодавчому визначенню. Так, наприклад, Ю. Гончарова розуміє під поняттям *гендерної рівності* складне соціальне явище, яке включає в себе деякі структурні елементи, зокрема рівні права та обов'язки, рівні можливості й рівні умови для реалізації [3].

І. Андрусяк окреслює поняття *гендерної рівності*, як рівні права людини для кожного члена суспільства без огляду на його

стать в економічному, культурному, політичному житті суспільства кожна людина має мати рівні права і можливості, без будь-яких обмежень з огляду на статеву належність [4].

На думку І. Грицай *гендерна рівність* означає рівність правового статусу жінок і чоловіків (рівність прав, свобод та обов'язків) та створення умов для реалізації здібностей і можливостей кожної особи у всіх сферах приватного, суспільного та державного життя [5].

На міжнародному рівні, існує суттєва відмінність в розумінні гендерної рівності, по-перше розрізняються такі поняття як «стать» і «гендер». В офіційних виданнях Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури виокремлено, що **стать** обумовлює біологічні відмінності між чоловіками та жінками. Щодо поняття **гендер**, то воно визначається як *роль і обов'язки*, що створюються в сім'ях, суспільствах та культурах, які, таким чином, вважаються доцільними для *жінок і чоловіків* у певному суспільстві в певний час. Тобто ідеться про очікування щодо характеристик (особливостей), ставлення та поведінки. З часом гендерні ролі можуть змінюватися і відрізнятися між різними суспільствами, культурами та верствами. Так, вони можуть варіюватися залежно від статусу, класу, етнічної групи, неплатоспроможності, віку або інших чинників. Оскільки гендер є соціальним явищем, йому властиві видозміни і важливе значення в процесі модифікації ознак, що властиві для ролей відіграє політика певної держави [6].

Отже, очевидна відмінність даних категорій говорить про те, що не можна ототожнювати гендерну рівність та статева рівність. Так, як людина є біологічною і соціальною істотою, так само можна співвіднести стать і гендер. Оскільки стать передбачає біологічні властивості людини, а гендер – соціальні, а саме нерозривний зв'язок з соціумом. Доцільно зауважити, що поняття статевої рівності взагалі не використовується в офіційних виданнях міжнародних організацій в контексті досягнення гендерної рівності та не є їх предметом розгляду.

По-друге в офіційних джерелах Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури застосовується розуміння, що **гендерна рівність** (gender equality) існує тоді, коли жінки та чоловіки мають однаковий статус і рівні умови, ставлення та можливості для реалізації всього свого потенціалу, прав людини та для сприяння економічному, соціальному, культурному та політичному розвитку. Рівність не означає, що жінки та чоловіки стануть однаковими, а права, обов'язки та можливості жінок та чоловіків не будуть залежати від їх *статі*

чи *гендеру*. Отже, гендерна рівність є рівноцінною оцінкою суспільством спільних і відмінних рис між жінками та чоловіками і різними ролями, які вони відіграють. Мова йде не про *однаковість* (ЮНЕСКО, 2014 рік).

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що існує суттєва відмінність між законодавчим розумінням гендерної рівності на національному рівні та міжнародно-правовим, відповідно до якого гендер розглядається як соціальна роль, без прив'язки до статі та відповідно не ототожнюється гендерна та статєва рівність.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
3. Гончарова Ю. А. Роль та місце принципу гендерної рівності в сучасному міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 200 с.
4. Андрусак І. П. Ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX століття: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 233 с.
5. Грицай І.О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.
6. UNESCO, Measuring Gender Equality in Science and Engineering: the SAGA Toolkit, SAGA Working Paper 2, Paris, 2017. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002597/259766e.pdf>.
7. Kaminska N., Romanova N. The United Nations worldwide goal: achieve gender equality and empower. Гендерна політика ООН на межі XX–XXI ст. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 386–395.
8. Камінська Н.В., Романова Н.В. Реалізація політики гендерної рівності оон в секторі безпеки і оборони України. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України*: матер. міжнар. науково-практичної конфер., (м. Київ, 30 листопада 2018 р.) / Управління державної охорони України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.indo.knu.ua/index.php/ua>.

Симон Юрій Сергійович,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філософських наук, доцент

**ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД
У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ
І ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Актуальність теми дослідження визначається передусім особливостями сучасного стану філософії права та методології юриспруденції, постмодерної культури загалом, яка в умовах різкого загострення низки глобальних проблем опинилася перед потребою переосмислення методологічних проблем права та держави. Нагальна потреба поглибленого дослідження такого складного соціокультурного феномена, як право, сьогодні змушує правознавців все активніше звертатися до розроблення питань тлумачення у сфері правових понять, з'ясування змісту норм права, вдосконалення та «переформатування» юридичної термінології. Сучасна філософія права пропонує нове вирішення цих питань на засадах обґрунтування методологічних підходів, що має на своїй меті пізнати право та державу на принципово новому рівні. У цьому контексті актуалізується герменевтика як своєрідна спроба переосмислення кризи класичної методології. З цієї точки зору, доцільним є обґрунтування методологічних характеристик герменевтичного підходу, а також критеріїв його категоризації і диференціації, з метою впорядкування сучасного методологічного плюралізму.

Особливої значущості правова герменевтика набуває у контексті оновлення вітчизняного законодавства, узагальнення досвіду нормативного регулювання, створення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення механізму забезпечення реалізації законів, впровадження різноманітних суспільних реформ. Методологічне розроблення питань правової герменевтики дозволяє інтегрувати різні способи дослідження тлумачення норм права як феномена теоретичного мислення і систематизувати знання про нього.

Стан опрацювання проблеми. До теоретико-методологічних та техніко-юридичних питань тлумачення норм права зверталися зарубіжні та українські дослідники, зокрема Х. Гадамер, Т. Кашаніна, А. Мережко, В. Обухов, І. Онищук,

В. Сальников, Ю. Солонін, В. Суслов, Л. Харитонов, А. Шмагін, І. Шутак та ін. Проте стан вітчизняного наукового доробку в сфері методології застосування герменевтики щодо тлумачення норм права суттєво відстає від сучасних потреб у таких дослідженнях. До найбільш значущих питань сучасної правової герменевтики належить співвідношення тлумачення норм права і правотворчості.

Герменевтичний підхід у правовій сфері ґрунтується на сукупності принципів і методів тлумачення й інтерпретації юридичних текстів, а останні можуть мати форму як нормативно-правових, так і інших правових документів. Цей підхід домінує в аналітичній юриспруденції. Тлумачення права трактують як посередника між загальною та абстрактною нормами і конкретними життєвими ситуаціями, до яких застосовуються ці норми [6, с. 38]. Правова герменевтика, передбачає визначення змісту при встановленні та реалізації норми права, ґрунтоване на знанні онтологічної технології, таких понять, як зміст, двозначність або багатозначність, символ тощо. Герменевтичне тлумачення – це, у вузькому розумінні, тлумачення, що означає інтерпретацію глибинної семантики, тобто символізму, на рівні ідеї, тексту, промови: 1) символізм на рівні ідеї характерний для герменевтики правотворчості – розуміння ідеї права та її втілення в законі; 2) символізм на рівні тексту та мови характерний для герменевтики правозастосовної діяльності. У судовому процесі, наприклад, існує конфлікт різноманітних інтерпретацій того самого положення закону, кваліфікацій тієї самої події, тобто відбувається об'єктивація поліфонії значень у конкретному змісті. Норма права є символом, зміст якого повинен бути встановлений. За певним змістом завжди ховається інший, контекстуальний, ситуаційний сенс. Без його адекватного пояснення унеможлиблюється правильне розуміння змісту всієї норми.

Герменевтичний підхід до тлумачення норми права є саме тим дієвим інструментом, за допомогою якого можна вирішити проблему подвійного сенсу. Герменевтика, як «філософська археологія» крім дешифрування буквального смислу тексту, що здійснюється за допомогою лінгвістичного тлумачення, дозволяє розкрити зміст правового контексту. Водночас герменевтичний аналіз тексту охоплює низку обов'язкових процедур, які відображають основні категорії правової герменевтики: застосування, розуміння, тлумачення, юридичний текст і контекст.

Правова герменевтика вивчає проблему поліфонії змістів, коли символ трактують як структуру значення, тобто коли один зміст (первинний) означає одночасно й інший зміст (непрямий, вторинний), що осмислюється через перший. У текстах нормативно-правових актів є чимало символічних понять, що потенційно інтерпретуються. Пошук істинного, об'єктивного змісту норми права – головне призначення її застосовника. Дотримання вимог правової герменевтики забезпечує чіткість формулювань, визначеність та узгодженість мови закону.

Слід підкреслити, що якщо поняття методу науки, методів наукового дослідження достатньо ґрунтовно обговорюється, то розуміння підходу досі залишається практично на рівні методологічних схем. Найбільш розгорнуте обговорення категорії «підхід», її змісту і структури має місце, лише у рамках дослідження системного підходу [3, с. 227]. Хоча у філософії права досить поширене посилення на здійснення досліджень у межах герменевтики тощо. Спеціальних системних досліджень, присвячених аналізу організації регламентно-понятійного простору герменевтичного підходу, так і його методологічним характеристикам, не набули належного поширення.

Методологи науки здійснили багато спроб визначити поняття методологічного підходу. При цьому спостерігається плюралізм інтерпретацій, часто такі поняття, як доктрина (І.Девятко), дослідницька програма (І.Лакатос), методологічний підхід (Л.Ньюман), парадигма (Дж.Ритцер), методологічна позиція (Ю.Яковенко) застосовують як синоніми, позначаючи одне і те саме. Крім того поняття «підхід» або ототожнюється з певною світоглядною позицією, що отримує відображення в дослідженні (І.В. Блауберг, Е.Г. Юдін та ін.), або розуміється як стратегічний принцип чи їх сукупність, або пов'язується з застосуванням набору процедур та прийомів, які виступають формою та умовою реалізації відповідних принципів (О. Петров та ін). А. Ф. Крижанівський характеризує підходи як «...ракурси (в самому широкому розумінні) дослідницького бачення, а отже, і певні мисленні проєкції предмета пізнання, які кристалізують наукову стратегію осягнення права і правових явищ, тобто визначення в загальних рисах вектора і мети наукового дослідження, а також – його основних етапів і складових» [3, с. 23]. Найбільш концептуально вивіреном, на наш погляд, є визначення, яке дає В.Мацкевич: «Про підхід ми можемо говорити тільки тоді, коли означені і обґрунтовані його

принципові відмінності від інших підходів хоча б в одному епістемічному просторі: у парадигмі (онтологічні картини, схеми та описи об'єктів); у синтагмі (способи і методи доведення, аргументації, мова опису, пояснення та розуміння); у прагматиці (цілі, цінності, завдання, приписи, дозволені та заборонені форми вживання елементів синтагми та парадигми)» [1, с. 743]. Отже, парадигма, синтагма та прагматика є ключовими для розрізнення методологічних підходів будь-якої науки, філософія права не є винятком.

Таким чином, поширення методологічного плюралізму в сучасній юриспруденції зумовило пошуки нових засобів осмислення права, а також докорінного переосмислення традиційних. У цьому контексті набуває все більшої значущості аналіз герменевтичного підходу як склад методології сучасної юриспруденції, що виконує низку специфічних функцій, серед яких найбільш важливими є онтологічна, гносеологічна та інтеграційна. В науковій літературі не спостерігається єдності думок стосовно визначення процедури і системи створюючих понять герменевтичного підходу та залишається відкритим питання про їх місце в системі методології сучасних правових досліджень. Необхідно в повному обсязі з'ясувати потенційні евристичні можливості правової герменевтики у розкритті сутності права, а також ціннісно-нормативного право розуміння.

Список використаних джерел

1. Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. Мн.: Книжный Дом, 2003. 1312 с. – С. 743.
2. Крижанівський А. Ф. Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія / ОНЮА. О.: Фенікс, 2006. 193 с.
3. Козлов В.А. Проблемы предмета и методологии общей теории права. Л.: Наука, 1989. 186 с.
4. Оборотов Ю.М. Філософія права і методологія юриспруденції // Проблеми філософії права. 2003. Том I. С. 41–43.
5. Л. Ньютман. Значение методологи: три основных подхода // СОЦИС 1998. N 3. С. 122–134.
6. Онишук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.

Сторчак Ніна Анатоліївна,

доцент кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІН «ІЗОЛЯЦІЯ» У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Ізоляція осіб, засуджених до певних видів покарань (арешту, позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі), є суттєвою умовою досягнення цілей таких покарань – кари, виправлення засудженого та запобігання новим злочинам, ізоляція забезпечує захист суспільства від особливо небезпечної поведінки його членів, які відбудуватимуть покарання в установах закритого типу. Складний і суперечливий характер ізоляції як правового явища та засобу досягнення суспільно корисного ефекту вивчали К. А. Автухов, Є. Р. Абдраманова, Е. Р. Азаряна, Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, І. Г. Богатирьов, І. М. Гальперін, А. П. Гель, С. І. Дементьєв, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, А. Л. Дзигарь, М. А. Єфімов, О. Г. Колб, М. І. Лисенко, І. С. Ной, А. А. Піонтковський, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, Н. А. Стручков, В. М. Трубников, Г. А. Туманов, С. В. Черкасов, А. І. Чучаєв, І. С. Яковець та інші фахівці. Їх висновки є підґрунтям для вивчення сфери вживання та значення терміна «ізоляція», що застосовується у зв'язку із відбуттям особою покарання.

Термін «ізоляція» має суттєве змістове та практичне значення в кримінальному та кримінально-виконавчому праві й законодавстві, а також практиці його реалізації. Залежно від потреби в ізоляції особи покарання може бути пов'язане із позбавленням волі засудженого або альтернативним. Для забезпечення ізоляції необхідний спеціальний режим, що впливає не лише на практику виконання покарань, а й на кримінально-виконавчу політику, яка визначає стратегічні та операційні цілі розвитку системи виконання покарань, напрямки її реформування. Сьогодні актуальним є розширення сфери застосування альтернативних покарань, перегляд засобів досягнення цілей покарання у вигляді позбавлення волі, необхідність співіснування ізоляції засудженого та режиму її забезпечення з підходом, заснованим на правах людини.

Ізоляція (від франц. isolation – відділення, роз'єднання) є досить поширеним терміном, застосовується також у біології, медицині, будівництві та техніці, лінгвістиці тощо [1].

«Ізолувати» означає «помістивши окремо, позбавляти можливості контакту з іншими», «відокремлювати від середовища, позбавляти зв'язку з ким-, чим-небудь; відособлювати» [8].

Термін «ізоляція» вживається у Кримінальному кодексі України 4 рази, у Кримінально-виконавчому кодексі України – 6 разів, у Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань 12 разів. Крім того, в актах кримінально-виконавчого законодавства вживаються слова «ізольоване тримання», «ізольовано», «ізолюються», «ізольовані жилі приміщення», «ізольовані» тощо [3; 4; 7].

Як правильно відзначає М. Лисенко, незважаючи на важливість означеного питання, у Кримінальному та Кримінально-виконавчому кодексах України відсутнє юридично чітке і нормативно закріплене визначення «ізоляція», що слід визнати доктринальною прогалиною кримінально-виконавчого законодавства. Хоча стаття 102 Кримінально-виконавчого кодексу України вказує, що режим у виправних колоніях забезпечує ізоляцію, разом із тим, у нормативно-правових актах не розкривається її зміст, основні ознаки, види та інші характеристики, що складають суть ізоляції як правової категорії. За результатами проведеного нами опитування серед персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України понад 45 % працівників не можуть чітко сформулювати поняття ізоляції засуджених [5, с. 1].

Міжнародні акти, зокрема Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими та Європейські пенітенціарні правила [6; 2], не визначають поняття ізоляції засуджених. Але з аналізу їх норм є очевидним, що ізоляція передбачає правообмеження, які стосуються фізичної та духовної сфер, і повинна мати певні межі (засуджений все-таки повинен мати можливість побачень, телефонних дзвінків тощо).

У спеціальній літературі ізоляція зазвичай розуміється як приміщення засудженого до спеціальної установи та пов'язані з цим обмеження у зв'язках із зовнішнім світом, у пересуванні, спілкуванні тощо [9, с. 104].

Ізоляція забезпечує каральну силу позбавлення волі, активує механізми переконання і залякування. При цьому ізоляція здатна поєднувати каральні та виховні елементи, що робить можливим досягнення всіх цілей покарання. Для цього

ізоляція засудженого як необхідну ознаку передбачає певний порядок її здійснення. Цей порядок реалізується в межах встановленого режиму виконання і відбування покарання.

Отже, як складова змісту позбавлення волі ізоляція утворює явище цього покарання, розкриває та конкретизує сутність позбавлення волі. Тому прояви ізоляції повинні якомога точніше визначитися у законі (формалізуватися), адже це надає правомірності покаранню і визначає правовий статус засудженого.

Не є простим визначення питання, якій саме ізоляції (повній або частковій) піддається засуджений і в яких сферах (фізичній чи духовній). Аналіз наукових поглядів і норм законодавства (ст.ст. 25, 93, 99, 107, 110–114, 116, 125–128, 144 КВК України) [4], дає змогу дійти таких висновків: фізична ізоляція обумовлюється поміщенням засудженого до кримінально-виконавчої установи закритого типу, де він перебуває під охороною і наглядом, не має свободи пересування, свободи вибору місця проживання, права вільно визначати свій спосіб життя і т. ін.; зв'язок (як фізичний, так і духовний) зі світом, із родичами, близькими, друзями звісно підлягає суттєвим обмеженням, але не можна сказати, що він абсолютно переривається. Тобто не існує абсолютного поняття «позбавлення волі». Отже, доречніше говорити про часткову фізичну та духовну ізоляцію.

Історичний розвиток покарання у вигляді позбавлення волі засвідчує, що ізоляція є незмінною складовою змісту позбавлення волі. Саме це зумовлює соціальну цінність такого покарання, що зокрема полягає в убезпеченні суспільства від подальшого завдання йому шкоди від суб'єкта злочину. Це відповідає змісту ст. 1 КВК України та ст. 58 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями 1955 року [4; 6]. Крім цього, контакти із зовнішнім світом та інші прояви свободи повинні обмежуватися певними рамками, демонструючи відмінність від повноти свободи законослужняного громадянина та непривабливості теперішнього статусу засудженого [9, с. 104].

Підсумовуючи, можна зазначити, що з точки зору кримінального права ізоляція належить до змісту покарань, пов'язаних із позбавленням волі, а з точки зору кримінально-виконавчого – засобом досягнення цілей таких покарань, що реалізується за допомогою вимог режиму утримання засуджених; попри наріжне значення для регулювання правового статусу засудженого, забезпечення умов виконання

покарання та їх модернізації ані міжнародне, ані національне законодавство не дає визначення терміну «ізоляція» чи досить чіткого переліку засобів забезпечення ізоляції, що дали б можливість уніфікованого застосування цього терміну; нормативна формалізація проявів і меж ізоляції важлива не лише для забезпечення принципу правової визначеності, а й забезпечення правомірності реалізації покарання та визначення правового статусу засудженого.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія Сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=13839.
2. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила від 12.02.1987. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.01. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України : від 11.07.2003. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
5. Лисенко М. Г. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 21 с.
6. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями від 30.08.1955. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
7. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Наказ Міністерства юстиції України 28 серпня 2018 року № 2823/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 05 вересня 2018 р. за № 1010/32462. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18?find=1&text=%B3%E7%E%E#w127>.
8. Словник української мови: в 11 т.; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ, 1970 - 1980. Т. 4: І-М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. – 1973. – С. 14. URL: <http://sum.in.ua/s/izoljuvaty>.
9. Сторчак Н. А. Загальні засади та принципи призначення покарання при застосуванні позбавлення волі на певний строк: монографія. Миколаїв, 2014. 228 с.

Стратулат Наталя Вікторівна,

завідувач кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ЕФЕКТИВНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ ЗІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Проблема формування ефективного мовлення фахівця зі зв'язків з громадськістю системи МВС України є пріоритетною у їх фаховій підготовці, є показником професійної компетентності цих службових осіб.

У цьому контексті дуже важливо чітко уявляти, яке ж мовлення можна вважати ефективним. Очевидно, таке, що веде до досягнення мети.

Це поняття активно досліджується в науковій доктрині. Доцільно розглянути особливості ефективного мовлення саме у контексті специфічної діяльності фахівців зі зв'язків з громадськістю системи МВС України.

Ефективний мовлення – це таке мовлення, яке дозволяє мовцю досягти поставленої мети й зберегти баланс стосунків із співрозмовником (комунікативна рівновага), позитивне ставлення аудиторії. Інформаційні повідомлення, які готують фахівці зі зв'язків з громадськістю Національної поліції – один із елементів громадського життя, який активно віддзеркалює як загалом суспільні процеси, так і діяльність поліції зокрема, впливає на громадську свідомість, формує суспільну думку щодо іміджу цього інституту, визначає духовні цінності населення нашої країни. Мовлення цих працівників – невід'ємний і значущий складник сучасного медіапростору, що чутливо реагує на всілякі інновації, зрушення в мовній системі, взаємодії мови та соціуму, проблеми духовної культури нації.

Виразним показником мовної компетентності та майстерності фахівця зі зв'язків з громадськістю є його обізнаність із літературними нормами й мовностилістична грамотність. Суржик, калькування, порушення мовних норм загострюють тему екології мови загалом і в мас-медіа зокрема.

Отже, у цьому контексті особливе значення має поняття культури мови і мовлення. «Культура мови – це проблема, що так чи інакше наявна в усякій національній спільноті та буває предметом публічного обговорення й пильної уваги

мовознавців, письменників, узагалі людей, небайдужих до виражальних можливостей слова або до престижу своєї мови» [13, 3]. Культура мовлення – це дотримання усталених мовних норм усної й писемної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовних засобів залежно від мети, обставин і змісту спілкування. Культура мовлення – це й культура мислення та культура суспільних і духовних стосунків людини.

Серед основних фахових умінь фахівців зі зв'язків з громадськістю чільне місце займає рівень володіння словом. Такі фахівці повинні бути носіями, творцями, пропагандистами культури слова, роблячи свій внесок у формування мовної особистості. А відтак рівень їх власного літературного мовлення має особливе значення. Тобто **мовна ефективність** фахівця зі зв'язків з громадськістю полягає у свідомому, цілеспрямованому, майстерному вживанні найбільш доцільних мовних засобів залежно від мети, обставин і змісту мовлення та забезпечується належним рівнем професійної мовнокомунікативної компетенції – здатності здійснювати мовленнєву діяльність у професійній сфері на основі мовних знань та володіння мовленнєвими уміньми й навичками. Забезпеченню **мовної ефективності** сприяє розвиток таких компетенцій:

Мовна компетенція – це обізнаність з мовою: з мовними одиницями, їх виражальними засобами, тобто це знання мови, володіння мовними уміньми й навичками. **Мовленнєва компетенція** – це уміньня використовувати мовні засоби, адекватно меті спілкування, тобто володіння мовленнєвими уміньми й навичками. **Комунікативна компетенція** – це уміньня спілкуватися з метою обміну інформації. **Предметна компетенція** – це вміння відтворювати в свідомості картину світу – предмети, явища, процеси і взаємозв'язок між ними на основі активного володіння загальною лексикою. **Прагматична компетенція** – це здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленою комунікативною метою свідомого вибору необхідних форм, типів мовлення, врахування ознак функціонально-стильових різновидів мовлення. **Технологічна компетенція** – це вміння чітко й виразно висловлювати думку, знати закони техніки мовлення: правильна постановка дихання, розвиток голосу, чіткої та зрозумілої дикції, нормативної орфоєпії.

Ефективна мова повинна характеризуватися такими ознаками: 1) **правильність**, тобто відповідність прийнятим орфоєпічним, орфографічним, граматичним, лексичним нормам.

Еталоном правильності слугують норми, правила вимови, наголошування, словозміни, слововживання, орфографічні правила у писемному мовленні тощо. Завдяки цьому реалізується інформаційно-інформативна функція мовлення, здійснюється цілеспрямований вплив на свідомість людини; 2) *різноманітність*: володіння мовним багатством правової і публіцистичної літератури; активне мислення; постійне удосконалення і збагачення мовлення; 3) *виразність* забезпечується оригінальністю у висловлюванні думок з метою ефективного впливу на слухачів; 4) *ясність*, тобто доступність мовлення для розуміння тих, хто слухає, вона забезпечує адекватне розуміння сформульованого, не вимагаючи від аудиторії особливих зусиль при сприйнятті. Ясності мовлення усного сприяють чітка дикція, логічне і фонетичне наголошування, правильне інтонування, розмірений та уповільнений темп, спокійний і ввічливий тон, письмового – залежить від його оформлення, зокрема, виразності шрифту (розбірливості почерку), розмірів абзацних відступів, кількості різних графічних виділень. Текст важко читається, якщо в ньому багато помилок, помарок, підкреслень, неоднакових інтервалів між словами, різних шрифтів тощо; 5) *чистота*, тобто бездоганність усіх елементів мовлення, уникнення недоречних, невластивих українській мові іншомовних запозичень. Забезпечується вона системою установок, мовною грамотністю; 6) *стилість* (раціональний вибір мовних засобів для вираження головної думки, тези). Ця ознака формує уміння висловлювати свою думку по суті; 7) *доцільність*, тобто відповідність мовлення меті, умовам спілкування, стану того, хто висловлюється.

Отже, ефективність мови – це складник загальної професійної культури фахівців зі зв'язків з громадськістю Національної поліції, а її відсутність – свідчення низького фахового рівня, бездуховності і безграмотності людини. Ефективність мови завжди вважалася органічною характеристикою професіоналізму ділової людини, працівника поліції нового типу, який повинен мати нестандартний погляд на речі, відзначатися високою етикою у спілкування, гнучко розподіляти обов'язки, володіти Божим даром – харизматичним вмінням подобатися людям, надихати їх, вести за собою не силою наказу, а силою аргументів, переконливого слова, яке з давніх часів вважалася божественним даром.

Суденко Юлія Анатоліївна,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розвиток і збагачення лексики мови відбувається за рахунок поповнення новими лексичними номінаціями, насамперед новими термінами.

Термін (від латин. *terminus* – межа) – це слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної знання діяльності людини. [1, с. 206]

Терміни поділяються на загальноновживані та вузькоспеціальні, зокрема юридичні терміни.

До юридичних термінів, на відміну від термінів загальноновживаних, висуваються специфічні вимоги, які є обов'язковими, необхідними для комунікацій в соціально-юридичній сфері. Розрізняють вимоги до термінів-слів та до термінів-понять. Так, основними вимогами юридичних термінів-слів є впровадженість, мовна правильність, питомість, стислість.

Питання юридичних термінів були неодноразово об'єктом уваги як українських дослідників (Н. Артикуці, М. Вербець, А. Красницької, С. Толстої, З. Тростюк, Л. Чулінди та ін.), так і зарубіжних (Т. Губаєвої, Н. Івакіної, В. Каратухіна, О. Піголкіна, Г. Федорова, Н. Хабібуліної та ін.).

Юридичні терміни поділяються на загальнонаукові, міжгалузеві та вузькоспеціальні. Для зручності та наукової теоретичної обґрунтованості і прикладного застосування юридичні терміни фіксують у вузькоспеціалізованих, енциклопедично-довідкових, тлумачних, перекладних та інших словниках. Окреме місце в прийнятті та закріпленні терміна посідають юридичні енциклопедії, де поряд із визначенням подається коротка вичерпна суттєва характеристика та приналежність того чи іншого поняття.

Правова галузь насичена складними, багатогранними і часто дуже специфічними поняттями, які виражаються відповідної термінологією.

Термінологія – це розділ мовознавства, що вивчає способи творення, функціонування, кодифікацію термінів тощо; сукупність термінів певної мови або певної галузі [2]. Наприклад, можемо говорити про англійську, польську,

російську, українську та ін. термінологію, а також про термінологію математичну, економічну, юридичну, хімічну, технічну тощо. Галузеві термінології (тобто сукупності термінів конкретних галузей) називають терміносистемами.

Юридична термінологія вважається класичною складовою законодавчої техніки. З цим твердженням погоджуються мало не всі науковці, які займалися вивченням цього питання. Втім, юридичну термінологію, на жаль, досліджують тільки «за залишковою ознакою» – як маленьку частинку теми, при цьому далеко не всіякого навчального курсу, що базується на відповідній гілці законодавства.

Юридична термінологія містить власну специфіку, під час використання якої обов'язково потрібно дотримуватися законів логіки.

Незважаючи на те, що кількість синонімів у сфері права обмежено, все таки вони застосовуються. Однак, в деяких контекстах вони набувають відмінного значення та їх не можна замінити. Наприклад, *скасовувати злочинність діяння, припинити злочин, припинити застосування примусових заходів, скасувати заходи виховного характеру.*

Порушення законів логіки негативно позначається на правотворчій, правозастосовній діяльності і, відповідно, потребує додаткових зусиль та витрат на професійне тлумачення.

Отже, доходимо висновку, що слова та визначення, що вживаються в нормативних актах, зобов'язані мати одне значення й виключати поняття з не ідентичними за звучанням термінами.

Список використаних джерел

1. Сименюк О.М. Культура наукової української мови. Київ, 2012. 213 с.
2. Копейчиков В.В., Колодій А.М. Правознавство. Київ, 2006. 748 с.
3. Стилїстика ділового мовлення та редагування службових документів для спеціальності «Діловодство». Електронний ресурс: <http://sbc.ptngu.com/20L10P5.html>.
4. Марчук В. П. Словничок юридичних термінів. Київ, 2003. 115 с.

Томіленко Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник відділу
лінгвістики Українського мовно-
інформаційного фонду НАН України,
кандидат філологічних наук

ФЕМІНІТИВИ ЮРИДИЧНОЇ ЦАРИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЗАГАЛЬНОМОВНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ XX–XXI СТОЛІТЬ

Уже тривалий час у середовищі української наукової спільноти та поза її межами відбуваються дискусії, з'являються дослідження, присвячені проблемі вживання фемінітивів у мові (праці А. Архангельської, М. Брус, Я. Пузиренко, М. Вакуленка, Н. Собецької та ін.). Особливо гострі суперечки точаться довкола питання про потребу нових найменувань на позначення осіб за видом діяльності, за професією, званням, посадою тощо.

У нещодавньому прийнятому правописі з'явився пункт про творення іменників жіночого роду (у попередньому його не було). Наведено приклади слів-фемінітивів із чотирма суфіксами: -к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-. Зазначено, що найуживанішим є суфікс -к-, бо він поєднуваний з різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка* та ін. Суфікс -иц-(я) приєднуємо насамперед до основ на -ник: *верстальниця, набірниця, порадниця* та -ень: *учениця*. Суфікс -ин-(я) сполучаємо з основами на -ець: *кравчиня, плавчиня, продавчиня*, на приголосний: *майстриня, філологиня; бойкіня, лемкіня*. Суфікс -ес- рідковживаний: *дияконеса, патронеса, поетеса* [3, с. 27].

Щоправда, і досі не зовсім зрозуміло: 1) чи від усіх іменників чоловічого роду можна утворювати фемініні форми і 2) чи в усіх стилях доречно їх уживати. Наприклад, А. Архангельська вважає (і небезпідставно), що «демократичні тенденції далеко не завжди справляють беззастережно позитивний вплив на подальший мовний поступ. Ламаючи обмеження, визначені чинною нормою, яка в українській мові в більшості випадків тяжіє до маскулінізмів у генералізувальній функції на позначення особи жіночої статі за професією, родом діяльності, соціальною функцією чи статусом ..., носії мови, захопившись процесом нового,

вільного від будь-яких обмежень фемінінного мовотворення, часто демонструють відсутність належних знань про мову, мовної інтуїції, мовного смаку, мовної культури» [1, с. 28–29]. На думку М. Вакуленка, виділення статі в офіційних документах (діловий стиль) не є доречним. Водночас вчений переконаний, що у розмовному стилі вживання вдалих фемінітивів є не тільки виправданим, а й бажаним, оскільки збагачує мову і точніше відображає індивідуальність описуваної особи [2, с. 88].

Однак чимало науковців дотримується протилежних поглядів. Зокрема, І. Шпітько стверджує, що «українська мова має словотвірний потенціал для творення фемінітивів від маскулінних назв осіб. Дериваційні ресурси української мови є досить гнучкими, питомі словотворчі афікси можуть вільно поєднуватися як із власними, так і із запозиченими твірними основами, не порушуючи в процесі деривації морфологічних законів і словотвірних норм. Тому є всі підстави вважати, що в сучасній українській мові фемінітиви можуть і будуть утворюватися від співвідносних назв осіб чоловічого роду й матимуть широку сферу функціонування» [4, 387].

Відомо, що кодифіковані й поширені в мові професійні назви, терміни тощо фіксують у своєму складі загальномовні словники, зокрема тлумачні, перекладні. Не становить тут винятку й мова права. Фемініні назви також не є чимсь новим для українців. Та чи та кількість фемінізмів, зокрема і юридичної царини, міститься в лексикографічних працях різних епох. Наприклад, у російсько-українських перекладних словниках початку ХХ ст. («Словник московсько-український» (1918 р.) В. Дубровського – СМУ, «Російсько-український словник» (1918 р.) С. Іваницького та Ф. Шумлянського – РУС-18, «Російсько-український словник» (1924–1933 рр.) за ред. А. Кримського та С. Єфремова – РУС-24–33) з-поміж понад 3500 фемінітивів нараховується близько сотні назв, що функціонують у юриспруденції. У Словниках української мови в 11-ти і 20-ти томах (СУМ-11 і СУМ-20) – близько дев'яноста (разом у двох працях найменувань осіб жіночої статі майже 3000).

У всіх згаданих словниках ХХ–ХХІ ст. зафіксовано фемінітиви, утворені переважно за допомогою двох суфіксів – -к(а) та -иц(я). Саме ці суфікси, згідно з «Українським правописом», є найпоширенішими в мові загалом. Лише одне

слово з формантом -ин(я) – *лжесвідкиня* – міститься в РУС-24–33. Але й воно ремарковане як західноукраїнське.

І в перекладних словниках початку ХХ ст.¹, і в тлумачних лексикографічних працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. нараховується чимало спільних назв, які є об'єктами переважно сфери цивільно-правових відносин та кримінального права: *відповідачка, довірителька, законопорушниця, захисниця, зловмисниця, злочинниця, набувачка (набувальниця), орендарка, позивальниця, спадкоєм(н)иця, страхувальниця* тощо.

Фемінінна лексика юридичної царини (до речі, як і назви осіб чоловічого роду) у трьох розглянутих перекладних словниках початку ХХ ст. часто різняться між собою. Також їй притаманна синонімія, зокрема й словотвірна. У сучасних словниках синоніми фіксують набагато рідше. Частина з розглянутих назв відсутня в СУМ-11 та СУМ-20 або має інші значення. Серед російських еквівалентів трапляються застарілі нині терміни. Напр.: *давиця, надавиця* (РУС-24–33) – рос. дательниця; *віродавиця, вірителька* (РУС-24–33), *довірителька* (РУС-18), *уповажниця* (СМУ) – рос. доверительниця; *повіриця, доручителька* (РУС-24–33) – рос. вверительниця; *страхувальниця* (РУС-24–33), *забезпечениця* (СМУ) – рос. застраховательниця, страховательниця.

Наявні в джерелах початку ХХ ст. і назви жіночого роду, яких немає в СУМ-11 і поки що не зафіксовано в СУМ-20, хоча є відповідники чоловічого роду, напр.: *заставаодав(н)иця* (РУС-24–33), *спадкодавниця* (РУС-24–33). Незважаючи на зазначене, і в словниках початку минулого століття є багато назв, що не мають еквівалентів жіночого роду: *правник, правозаступник, правонаступник* (у СУМ-20 уже є й ж. р.), *правотар, судовик, юрист(а)* тощо. Також буває, що фемінітив зафіксовано в якомусь одному джерелі (причому найчастіше (хоча не завжди) в обох частинах – і російській, і українській), а в інших – лише маскулінні форми. Пор.: Завещатель, -ниця – *заповідач, -чка, заповітник, -ниця, спадкодавець, -вниця* (РУС-24–33) і Завѣщатель – *спадкодавець, заповітник* (РУС-18); Завѣщатель – *спадкодавець, заповітник, завітувальник* (СМУ).

¹ Більшість спільної із сучасними словниками лексики зафіксовано в «Російсько-українському словнику» (1924–1933) за ред. А. Кримського та С. Єфремова.

Окрім згаданих вище спільних фемінітивів, в академічних тлумачних словниках (11-ти й 20-ти томах) містяться назви з іншими словотвірними формантами або іншим стилістичним забарвленням. Трапляються також нові одиниці: *відповідачка (винуватиця), відшкодувниця, дарувальниця, корупціонерка, криміналістка, оскаржувачка, рецидивістка, співнаймачка* тощо. Уживання поодиноких найменувань обмежено розмовним стилем: *кілерка (розм.), міліціонерка (розм.)*. Деякі з наведених назв жінок разом із відповідними найменуваннями чоловіків зафіксовано лише в СУМ-20 (*дарувальник – дарувальниця, корупціонер – корупціонерка, оскаржувач – оскаржувачка, кілер – кілерка*).

Зауважимо, що хоча в загальномовних словниках різних років нараховується чимало фемінних номінацій із царини права, а сучасні ЗМІ ними активно послуговуються, не всі вони однаково поширені (деякі й узагалі відсутні) в сучасних юридичних документах.

Отже, вживання та творення фемінітивів у сучасній українській мові, зокрема в офіційно-діловому, науковому стилях, є досить непростим і суперечливим питанням, яке ще потребує ґрунтовного вивчення.

Список використаних джерел

1. Архангельська А. М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність. 1 / А. М. Архангельська // Мовознавство. – 2013. – № 6. – С. 27–40.

2. Вакуленко М. О. Декілька зауваг щодо фемінітивів української мови / Вакуленко Максим Олегович // Вісник НАН України. – 2018. – № 1. – С. 86–89.

3. Український правопис. – К., 2019. – 282 с.

4. Шпілько І. М. Фемінітиви з формантом -ка в українській і словацькій мовах / І. М. Шпілько // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – 2010. – Т. 18, вип. 16. – С. 383–388.

Трофанчук Григорій Іванович,

професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат історичних наук, доцент;

Кручек Олександр Алікович,

доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат історичних наук, доцент

КАНОНІЧНЕ ПРАВО: ЯКОЮ МАЄ БУТИ МОВА БОГОСЛУЖІННЯ?

Мовне питання завжди було і залишається надзвичайно вагомим у сфері внутрішньодержавних стосунків, а також на ниві канонічного права. Поширення християнства серед слов'янських народів зумовило появу так званої церковнослов'янської мови (хоча точніше її треба називати «староболгарською»). З часом в Україні вона утвердилася як книжна мова, ставши основою первісної літературної мови, яка з часом українізувалася. Але ж церковнослов'янська мова використовувалася лише в релігійній літературі і з часом стала мертвою мовою, подібно до латині. Вона дедалі більше ставала незрозумілою широкому загалу. У 1577 р. відомий церковний діяч Петро Скарга видав книгу «Про єдність церкви Божої», у якій зазначив: «Слов'янською мовою не можна стати вченим. Та й що це за мова, якої тепер ніхто не розуміє і не розуміє писаного нею. Цією мовою немає ні граматики, ні риторики...» [1, с. 118].

І все ж українська мова поступово проникає як у церковну літературу, так і у богослужіння, про що свідчить, наприклад, Краківський Апостол 1560 р., Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр., Біблія Луки з Тернополя тощо. У XVI ст. з'являються також словники, які подають переклад з церковнослов'янської на українську мову. Перший рукописний словник невідомого автора «Лексис с толкованіємъ словенскихъ словъ» давав пояснення майже

800 словам, а друкований «Лексис» Лаврентія Зизанія (1596 р.) містив вже понад одну тисячу слів [2, с. 149].

Отже, в Україні церковнослов'янська мова була незрозумілою вже в добу Середньовіччя й дедалі більше ставала лише архаїчною мовою. Проте ця архаїка з домішками місцевих мовних діалектів фактично законсервувалася у Московській державі, яка аж до середини XVII ст. набагато відставала від України у культурно-релігійному житті. Лише під впливом Києва та українського високоосвіченого духовенства, зокрема, вихованців Києво-Могилянської академії, їй вдалося вийти на вищий щабель релігійного життя.

З другої половини XVII ст. відбувається поступовий процес анексії українських земель Московським царством, що спричинило в них зворотні явища у культурно-релігійній сфері. З метою денационалізації і русифікації українського народу книги українських авторів або вилучалися з обігу, або «виправлялися» у московських виданнях «по великоросийской грамматике». Поступово богослужбова мова православної церкви в Україні була уніфікована на зразок «великоросійської граматики», яка вже була далекою від староболгарської мови часів Київської Русі і являла собою її зрусифікований варіант.

Консервативні засади Російської православної церкви і жорсткий контроль з боку російського єпископату зумовлювали більшість українського духовенства не виявляти особливої активності у напрямі переведення богослужіння на українську мову. Лише після російської Лютневої революції 1917 р. церковно-визвольний рух в Україні розгорнувся з новою силою, висунувши вимоги не тільки автокефалії, а й українізації богослужіння.

У добу Української революції (1917–1921 рр.) декларативність, відверта політична лозунговість применшили значення ідеї про українізацію церкви, яка успішно була втілена у власному національному дусі іншими автокефальними церквами. За часів Української радянської держави, у 20-х роках минулого століття, питання українізації церкви не замовчувалися, і деякої міри спрацьовувала інерція постановки проблеми ще з часів визвольних змагань. Але за відсутності необхідної богослужбової літератури українською мовою здійснити українізацію церкви було практично неможливо. До того ж звиклі до механічного сприйняття богослужінь церковнослов'янською мовою українські селяни мало переймалися питаннями українізації та виявляли до неї

інертність і байдужість. На кінець 20-х років цей рух поступово згортається як на сторінках богословських періодичних видань, так і у практичній площині.

Сучасні ревні захисники старослов'янської мови заявляють, що запровадження у богослужінні іншої мови є спробою повалити багатовікову твердиню православ'я і тим самим розірвати наші зв'язки з Богом. На їхню думку, доказ того, що церковнослов'янська мова важка для сприйняття, не витримує критики, оскільки «церковнославянский язык это, по сути, не язык, а молитва... Язык Божественной литургии становится понятен уже после 20-30 литургий... Если какое-то выражение не поддается сразу истолкованию, ничего особенного – постепенно оно прояснится». [3, с. 46]. Такі, з дозволу сказати, апологети давньої мертвої мови з подивом для себе зазначають, що з вимогою запровадити національні мови богослужіння виступають освічені кола громадськості. Їм більше до вподоби, як вони називають, «бесхитростно верующий человек», який буде «безропотно» повторювати слова і словосполучення, не вдаючись у їхній справжній зміст.

Немає сумніву: зневажливе ставлення УПЦ Московського патріархату до української мови богослужіння і вживання виключно церковнослов'янської мови має суто політичне значення. Шляхом уніфікації богослужбової мови Російська церква прагне зберегти свої впливи серед православного населення України і таким способом забезпечити умови для його духовного поневолення.

Список використаних джерел

1. Цит. за: Голубенко Петро. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. К.: Дніпро, 1993.
2. Трофанчук Г. І. Канонічне право. Курс лекцій: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2014.
3. Цыпин В.А. Каноническое право. М.: Параграф, 1996.

Усачова Катерина Сергіївна,

доцент кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

За підрахунками ЮНЕСКО близько половині з 6 тисяч мов, що існують нині у світі загрожує повне зникнення або знищення. Протягом попередніх трьох століть, аж до останнього десятиліття ХХ століття, до цієї половини ризикувала потрапити й українська мова. Сьогодні нема підстав вважати ситуацію з українською мовою критичною, проте стан розвитку національної мови в Україні продовжує залишатися складним.

На найбільш загальному рівні ключовою проблемою розвитку української мови в українській державі є співіснування двох мов – російської та української. Поширеність двох мов проявляється як у нерівномірному функціонуванні української мови на території України, так і в розповсюдженні білінгвізму та суржику.

Попри те, що українська мова є національною мовою українського народу, визнається рідною більшою частиною населення України та визнана чинним законодавством державною, факти свідчать, що на сході та на півдні України українська мова найменше поширена. Є певні проблеми з її побутуванням також в інших регіонах України. На практиці це досить часто розвивається у таке явище як диглосія – нерівнозначне співіснування двох мов, коли одна з мов самими мовцями вважається «вищою», «престижною», а інша «нижчою», «побутовою» – ситуація, характерна для багатьох постколоніальних держав.

Більшість громадян України володіють двома мовами – російською та українською – та використовують обидві, залежно від ситуації та співрозмовника. Проте використання двох мов та двомовність не одне й те саме. Двомовність (білінгвізм) передбачає володіння обома мовами з дотриманням усіх мовних норм, вільний перехід з однієї на іншу без будь-яких мовних нашарувань. Тоді як для багатьох українців властиве поєднання елементів двох мов без дотримання літературних мовних норм жодною з них, тобто – суржик.

Проблема співіснування російської та української мов домінує у сучасному політичному та соціальному дискурсі, тож

поза увагою часто опиняються інші важливі елементи, що впливають на розвиток української мови: територіальні та соціальні діалекти. Обидва явища є цілком природними для мовного розвитку. Використання елементів як територіальних, так і соціальних діалектів урізноманітнює розмовну мову, дозволяє яскравіше відтворити емоції чи певну ситуацію. Проте, вживані без потреби жаргонізми засмічують літературне мовлення.

Кожне з названих явищ окремо є не стільки проблемою, скільки втіленням специфічної історії розвитку національної мови. Проте накладання кількох мовних проблем вкупі з нестабільною та нестійкою державною підтримкою української мови спричиняє нерозрізнення мовцями одиниць літературної та нелітературної мови, що, в свою чергу, розмиває чіткі межі фахової мови, загрожуючи її ключовій характеристиці – точності передачі інформації певної професійної діяльності.

На практичному рівні це втілюється у вигляді трьох головних проблем:

1. Русизми (росіянізми). Русизми – тобто вживання російських запозичень або калькування російської вимови чи словотвору – одне з найбільш поширених сучасних мовних явищ, яке може бути як суржилом, так і окремим словом у загалом чистій літературній мові та вимові. Проблемою русизми стають, коли їх вживання спотворює сенс. Типовий приклад: російське слово «заклучение» багатозначне у російській мові, проте під час перекладу українською кожне з цих значень матиме інший відповідник: укладання (договору), підписання (пакту), ув'язнення, взяття (в дужки), висновок. Ще один варіант проблеми – змішування слів подібних за звучанням, але різних за значенням у двох мовах, або міжмовні омоніми та пароніми (мешкати (рос. прожить) – мешкати (укр. забаритися), час (укр. година) та час (рос. время)).

2. Англіцизми. На загальному рівні англіцизми – це звичайні запозичення з англійської мови, на кшталт – комфорт, памфлет, бюджет, бізнес. Запозичення типові для будь якої мови, зазвичай запозичення слова відбувається із запозиченням поняття або певного нюансу відомого поняття. Сучасна проблема з англіцизмами пов'язана з тим, що кальки з англійської мови вживають там, де існують повнозначні рідномовні відповідники (модерний – сучасний, креативний – творчий, генерація – покоління). Тенденція використовувати інтернет-версії слів у сучасному суспільстві виходить далеко за межі молодіжного сленгу, спотворюючи українську мову та

створюючи тенденцію до утворення нового типу суржику – українсько-російсько-англійської суміші.

3. Професійна, в першу чергу – термінологічна, недостатня розробленість мови. Розвиток української термінології безпосередньо пов'язаний із розвитком всієї лексичної системи мови. За умов, коли стояло питання про виживання мови та її нації загалом, розвиток будь-яких термінологічних систем був фактично неможливий. Але у короткі періоди національного відродження чи стабільності, поновлювався інтерес до наукової мови. Можна згадати: Наукове товариство імені Тараса Шевченка (2 пол. XIX ст.), Інститут української наукової мови (1921–1931 рр.) – одним із шести структурних підрозділів інституту був правничий; Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології (створено 1992 року).

Проблема полягає у тому, що за відсутності природного розвитку, понад 40 відсотків загальної кількості сучасних термінів є запозиченими – спочатку через калькування російської термінології, тепер – англійської. Тобто – термінологія перестає бути україномовною, що призводить до меншої зрозумілості термінів для мовця та меншої здатності адаптувати термін до української мови. Інший бік цієї проблеми – синонімічне, паралельне існування кількох (різномовних за походженням) термінів на позначення одного поняття. Явище незручне та неправильне як є, але для юридичної практики воно стає небезпечним, адже дозволяє подвійне та потрійне тлумачення юридичних документів.

Всі названі проблеми взаємопов'язані, взаємозумовлені та потребують часу та зусиль на вирішення. Проте тотальна інформатизація та інтернетизація сучасного суспільства суттєво ускладнюють завдання як науковців, так і мовно свідомих громадян. Якщо потрібна інформація існує тільки англійською чи російською мовою, значно легше здійснити переклад на швидкуруч, а за відсутності потрібних термінів зробити кальку з першоджерела, ніж шукати україномовний відповідник.

В умовах інформаційного суспільства мова може бути перспективною лише коли ця мова потрібна для обробки унікальної інформації або є необхідною для спілкування. Тож проблеми фахової мови неможливо вирішити лише через розвиток науки та публікацію термінологічних словників. Іншими словами – мова живе, поки вона функціонує. Чим більше людей потребуватимуть знання української мови для повсякденного спілкування у фаховій сфері, тим багатшою та потрібнішою українська мова ставатиме.

Хижевська Вікторія Вікторівна,
викладач Кропивницького коледжу
харчування та торгівлі

ВЗАЄМОДІЯ СУДІВ І ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасна суспільна свідомість у світі відзначається особливо високим рівнем впливу громадської думки на всі сфери життєдіяльності суспільства, починаючи від глобальних політичних рішень і законодавчих проблем та закінчуючи дрібними побутовими питаннями. Головним будівельним матеріалом для громадської думки є інформація, а головними каналами її формування й вираження – засоби масової інформації (далі – ЗМІ). У цьому й реалізує себе журналістика в демократичному суспільстві як галузь суспільно-політичної діяльності [8, с. 74–75].

Засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні правової держави й громадянського суспільства, правової культури населення, захисті прав і свобод особистості. З цією метою ЗМІ аналізують сферу правових відносин суспільства, практику нормотворчості, судочинства, правозастосування, правореалізації тощо [1, с. 563]. І хоча на сьогодні існує проблема щодо виокремлення юридичної журналістики як окремої тематичної спеціалізації, правнича журналістика має колосальне значення для формування громадської думки.

Журналістські тексти на правову тематику – це написання, редагування, збір і виробництво правових новин чи правових статей новинарного характеру в будь-якому виді ЗМІ. Однією з найголовніших ознак юридичної журналістики є подання правової інформації – сукупності «документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо» [5]. Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми й принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення ЗМІ, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

Окрему увагу слід приділити журналістським текстам, які професійно висвітлюють судові процеси та судову проблематику загалом. Перед судовими журналістами стоять

складні завдання, пов'язані з особливостями функціонування судової гілки влади та очікуваннями суспільства щодо отримання інформації про судові рішення. При цьому журналістам необхідно віднайти баланс між повідомленням суспільно значимої інформації, дотриманням прав осіб, які є учасниками судового процесу, та інтересами правосуддя.

Відповідно до принципу публічного здійснення правосуддя [7, с. 11], громадськість має право бути поінформованою через медіа про стан організації судочинства, а суди зобов'язані забезпечити доступ журналістів/інших працівників ЗМІ на судові процеси. Журналісти мають право заздалегідь одержати доступ до інформації про заплановані судові процеси та право отримати копії публічно оголошених судових рішень.

Згідно з позицією Організації Об'єднаних Націй з питань взаємодії судів та ЗМІ «функцією та правом ЗМІ є збір та поширення серед громадськості інформації, висловлювань та критичних тверджень про судочинство, а також висвітлення судових справ до, після та під час судового розгляду, не порушуючи при цьому презумпцію невинуватості» [4]. Отже, журналісти та ЗМІ мають право збирати та поширювати серед широкого загалу інформацію про діяльність судової гілки влади та про розгляд справ у судах. За ними визнається право повідомляти не лише нейтральну інформацію, а й критичні висловлювання про перебіг судового процесу. При цьому інформування громадськості може відбуватись не лише тоді, коли розгляд справи завершено і рішення суду оприлюднено, а й до початку судового розгляду та під час судових слухань. В той же час важливо, щоб ЗМІ відповідально ставились до висвітлення судових процесів і не виходили за встановлені межі.

Юридичні тексти відображають суспільне життя через правові норми як правила належної й обов'язкової поведінки, виконуючи таким чином регулятивну функцію [8, с. 76]. Однією з найголовніших ознак юридичного тексту, яка є характерною для журналістського тексту з правової тематики, є інформативність (мова йде про семантику та форму тексту). Під час висвітлення судових процесів журналісти також мають дотримуватися принципів інформаційних відносин. Повнота інформації, об'єктивність, врахування вимог законодавства – невід'ємні складники тексту, який висвітлює судовий процес.

Важливим компонентом професійної діяльності журналістів є етична поведінка [7, с. 14]. Не лише судді

зобов'язані дотримуватись етичних стандартів. Журналісти так само повинні діяти етично під час збору та поширення інформації на судову тематику. Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики» [6] виклала норми журналістської поведінки, які мають застосовуватись в усій Європі. В них, зокрема, йдеться про те, що журналісти повинні чітко відокремлювати міркування від повідомлень про події та факти, не змінювати та не перекручувати правдиву й неупереджену інформацію та чесні думки, поважати презумпцію невинуватості та приватне життя особи.

Зазначені принципи враховані й в Етичному кодексі українського журналіста [2], який, зокрема, передбачає, що «висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду; журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством».

Судові установи та правоохоронні органи мають надавати засобам масової інформації лише перевірену інформацію або інформацію, яка заснована на обґрунтованих припущеннях. В останньому випадку це має бути чітко вказане засобам масової інформації [7, с. 19].

Крім цього, журналісту слід пам'ятати, що право на інформацію про діяльність судової влади не є абсолютним і може бути обмежене. Зокрема, інтереси моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, або якщо того вимагають інтереси неповнолітніх чи захист приватного життя сторін, або тією мірою, що визнана судом суворою необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя, є легітимними підставами для ухвалення рішення про розгляд судом справ в закритому для преси та публіки судовому засіданні [3]. У кримінальному процесі можливість обмежень передбачено для того, щоб запобігти істотному порушенню прав підсудного, заподіянням серйозної шкоди свідкам, присяжним, потерпілим або неправомірному тиску на них. Якщо обмеження

застосовують в інтересах національної безпеки, то воно не має порушувати прав сторін, передусім – права на захист. Про підстави для обмежень суд має повідомляти ЗМІ. В цивільному процесі до таких кроків можна вдаватися на підставі закону в межах, необхідних у демократичному суспільстві для того, щоб не допустити заподіяння серйозної шкоди законним інтересам приватної особи [7, с. 16].

Журналіст, що серйозно працює над висвітленням судової проблематики, не може не звертатися до документів. Наявність документів має виняткове значення для судової журналістики, оскільки вони допомагають підтвердити чи спростувати інформацію, зібрану під час судового процесу, інтерв'ювання суддів чи учасників процесу. Специфіка цих документів полягає в тому, що доступ до основних з них (доказів у справі та інших матеріалів судових справ) регламентують не загальні норми інформаційного законодавства, а норми процесуального законодавства та Закон України «Про доступ до судових рішень». Належить розрізняти дві ситуації – коли потрібно одержати доступ до судових рішень і коли доступ до матеріалів судових справ. Доступ до судових рішень зазвичай одержують у такий спосіб: присутністю у залі судового засідання під час оголошення судового рішення; забезпеченням доступу учасників процесу до матеріалів справи та наданням копії рішення; оприлюдненням судових рішень у мережі Інтернет в Єдиному державному реєстрі судових рішень; публікацією текстів судових рішень у друкованих засобах масової інформації [7, с. 51].

Судова журналістика пов'язана з потребою спілкування з різними людьми. Журналісти повинні чітко розуміти, яку інформацію вони можуть оприлюднити про учасників судового процесу; хто з учасників процесу не має права заборонити проведення фотозйомки та хто може правомірно відмовитись від фіксації свого зображення на фото або відео з подальшою демонстрацією у пресі або по телебаченню; які наслідки може мати висвітлення або замовчування деталей судового процесу для справедливого судового розгляду, та чи не вплине висвітлення процесу на прийняття рішення у справі.

Отже, інформуючи громадськість, журналіст не повинен порушувати права учасників процесу та інших осіб, які беруть участь у справі, та дбати про недопущення поширення інформації, яка є конфіденційною і може зашкодити учасникам процесу. Після участі в судовому процесі журналістам, які

висвітлюють судові процеси та хочуть одержати коментар суду, слід звертатися до суддів-речників, які були віднедавна визначені в судах, та до прес-секретарів, які є в кожному суді. Якщо потрібно більше інформації та у випадках резонансних справ, доречно буде звернутися до фахівців прес-центру судової влади [7, с. 88]. Важливо знати, що однією із функцій прес-центру судової влади є координація діяльності прес-служб і прес-секретарів судів, інших осіб, відповідальних за взаємодію зі ЗМІ, надання їм організаційної та методичної допомоги.

Список використаних джерел

1. Бачина Л. Ю. Юридична журналістика як спеціалізація. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць. Одеса : Юрид. Л-ра, 2011., вип. 52, с. 563–570.
2. Етичний кодекс українського журналіста. URL : <https://risu.org.ua/ua/index/projects/masmedia/16251>.
3. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL : <https://zakjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/776-shcho-take-yevropeiska-konventsia-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-iaki-prava-ta-svobody-vona-harantuie-17102017>.
4. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
5. Мадридські принципи щодо зв'язку між засобами масової інформації та суддівською незалежністю. URL : <https://apladm.od.court.gov.ua/sud9105/pres-centr/news/375130>.
6. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики» URL : <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky>.
7. Опришко Л., Панкратова Л. Основи судової журналістики : посібник. Київ, 2016. 152 с.
8. Хижевська В. В. Мова юридичної журналістики як самостійний вид мови права. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. внутр. Справ, 2018, Ч. 1. С. 74–78.

Ходирєва Ангеліна Вячеславівна,
аспірант відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОВИХ КАТЕГОРІЙ «БЕНЕФІЦІАР» І «ВИГОДОНАБУВАЧ» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У законодавстві України для визначення особи, яка отримує дохід від своєї власності, переданої у довірче користування або довірчу власність іншій особі, використовуються такі суміжні правові категорії, як «бенефіціар» та «вигодонабувач». Детально проаналізуємо ці категорії на лінгвістичному, правовому та доктринальному рівнях.

Поняття «бенефіціар» походить від французького «benefice», що означає прибуток або користь. У літературі правова категорія «бенефіціар» (beneficiary) розглядається як одержувач платежу або доходу. До бенефіціара відносять: 1) одержувачів коштів згідно з платіжним дорученням; 2) осіб, на ім'я яких виставлено акредитив; 3) одержувачів доходу за страховим полісом; 4) осіб, яким переходить у спадщину майно, що перебуває у довірчому управлінні, і яким належать доходи від зазначеного майна [1, ст. 68]. Тлумачний словник української мови надає такі визначення поняття «бенефіціар»: 1) юридична особа, якій призначений платіж або на користь якої виставлено акредитив; 2) одержувач визначених вигод, що виникають у результаті реалізації проекту [2].

У свою чергу, вигодонабувачем є довіритель або інша зазначена в довірчому договорі особа, крім довірених осіб [1, ст. 155]. Тлумачний словник української мови розкриває поняття «вигодонабувач» як особу, визначену страхувальником для отримання страхових виплат у випадку, якщо страхувальник не буде здатний скористатися ними самостійно [2].

Необхідно констатувати, що на законодавчому рівні не закріплено дефініцій «бенефіціар» та «вигодонабувач». Проаналізувавши положення Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України), можна стверджувати, що «бенефіціар» розуміється законодавцем як отримувач коштів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1076-1 ЦК України за договором рахунка умовного зберігання (ескроу) банк зобов'язується приймати та зараховувати на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий клієнту (володільцю рахунка), грошові кошти,

отримані від володільця рахунка та/або від третіх осіб, та перераховувати такі кошти особі (особам), вказаній володільцем рахунка (бенефіціару або бенефіціарам), або повернути такі кошти володільцю рахунка за настання підстав, передбачених договором рахунка умовного зберігання (ескроу). У ч. 1 ст. 1093 ЦК України передбачено, що у разі розрахунків за акредитивом банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) – заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується провести платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж на користь одержувача грошових коштів або визначеної ним особи – бенефіціара.

Також згідно з ч. 1 ст. 560 ЦК України за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Отже, у цьому випадку поняття «бенефіціар» ототожнюється із поняттям «кредитор».

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» так само вузько розглядає категорію «бенефіціар». Відповідно до ч. 1 ст. 1 названого Закону бенефіціар – це набувач благодійної допомоги (фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених цим Законом. Бенефіціарами благодійних організацій можуть бути також будь-які юридичні особи, що одержують допомогу для досягнення цілей, визначених цим Законом.

Особу, яка отримує дохід від своєї власності, переданої у довірче користування або довірчу власність іншій особі, ЦК України визначає через категорію «вигодонабувач». Згідно з ч. 1 ст. 1029 ЦК України за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача). У ч. 2 ст. 1034 ЦК України передбачено, що установник управління може вказати в договорі особу, яка має право набувати вигоди від майна, переданого в управління (вигодонабувача).

Також через правову категорію «вигодонабувач» ЦК України визначає особу-одержувача доходу за страховим полісом. Відповідно до ч. 2 ст. 985 ЦК України страхувальник має право при укладенні договору страхування призначити

фізичну або юридичну особу для одержання страхової виплати (вигодонабувача), а також замінювати її до настання страхового випадку, якщо інше не встановлено договором страхування.

Зауважимо, що Податковий кодекс України (надалі – ПК України) взагалі не розмежує правові категорії «бенефіціар» та «вигодонабувач», фактично ототожнюючи їх. У пп. «а» пп. 164.2.16 п. 164.2 ст. 164 ПК України закріплено, що до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку включається, зокрема, сума пенсійних внесків у межах недержавного пенсійного забезпечення відповідно до закону, страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), у тому числі, за договорами добровільного медичного страхування та за договором страхування додаткової пенсії, внесків на пенсійні вклади, внесків до фонду банківського управління, сплачена будь-якою особою – резидентом за платника податку чи на його користь, крім сум, що сплачуються особою-резидентом, що визначається вигодонабувачем (бенефіціаром) за такими договорами.

В юридичній літературі поряд із правовими категоріями «бенефіціар» та «вигодонабувач» використовується поняття «бенефіціарій». Зокрема, Некіт К. Г. розглядає бенефіціарія як один із елементів правовідносин довірчої власності (трасту) [3, ст. 823]. Онищенко Г. В. розкриває сутність довірчого управління через категорії «вигодонабувач» та «бенефіціарій» [4, ст. 17–18]. За Тлумачним словником української мови поняття «бенефіціарій» означає те саме, що і «бенефіціар» [2]. Отже, поняття «бенефіціар» та «бенефіціарій» є тотожними та взаємозамінними.

Законодавство України також оперує такими поняттями, як «вигодоодержувач», «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)» та «кінцевий вигодоодержувач». Зокрема, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню вигодоодержувачем є особа, на користь або в інтересах якої проводиться фінансова операція. У п. 2 ч. 5 ст. 6 Закону передбачено, що страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, крім заходів, передбачених цим пунктом, здійснюють також заходи для встановлення факту про те, чи є така особа за договором (полісом) страхування життя

вигодоодержувачем (вигодонабувачем). Таким чином, Закон ототожнює поняття «вигодоодержувач» та «вигодонабувач».

Крім того, Закон надає розширене тлумачення поняттю «бенефіціар» через суміжну правову категорію «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)». Відповідно п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону кінцевим бенефіціарним власником (контролером) є фізична особа, яка незалежно від формального володіння має можливість здійснювати вирішальний вплив на управління або господарську діяльність юридичної особи безпосередньо або через інших осіб, що здійснюється, зокрема, шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною часткою, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування, а також вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління, або яка має можливість здійснювати вплив шляхом прямого або опосередкованого (через іншу фізичну чи юридичну особу) володіння однією особою самостійно або спільно з пов'язаними фізичними та/або юридичними особами часткою в юридичній особі у розмірі 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі.

У п. 11 ч. 2 ст. 14 Закону передбачено, що суб'єкти державного фінансового моніторингу в межах їх повноважень, зокрема, зобов'язані вживати відповідно до законодавства заходів щодо перевірки бездоганної ділової репутації осіб, які здійснюватимуть чи здійснюють управління, мають намір набути істотну участь (або є кінцевими вигодоодержувачами) у суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що правові категорії «бенефіціар» і «вигодонабувач» використовуються як синоніми та тотожні поняття. Більше того, вони розкриваються та доповнюються за допомогою інших подібних понять.

У зв'язку з цим вбачається за необхідне виробити уніфікований підхід до визначення та використання правових категорій «бенефіціар» і «вигодонабувач», а також суміжних до них понять з метою уникнення неоднакового їх тлумачення та узгодження юридичної термінології у різних галузях права.

Список використаних джерел

1. Арбузов С. Г. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України:

Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).

2. Тлумачний словник української мови у 20-ти томах [Електронний ресурс]. – URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>.

3. Некіт К. Г. Поняття довірчої власності (трасту) у законодавстві Європейських країн та модельних правилах європейського приватного права / Молодий вчений: Юридичні науки – № 2 (17), 2015. – С. 822–825.

4. Онищенко Г. В. Довірчі правовідносини з іноземним елементом: Монографія. – К.: Алерта, 2012. – 268 с.

Хуторянський Олександр Васильович,

директор навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ У КОНТЕКСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Слово «ненадання» в українській мові визначається як заперечення слова надання (надавати, надати), що розуміється як: 1) дати що-небудь у якійсь кількості або у кілька заходів; 2) завдати поразки кому-небудь, перемогти когось; 3) відправляти, надсилати щось кому-небудь; 4) давати можливість мати щось, користуватися чимось; 5) присвоювати, присуджувати звання (вчений ступінь тощо); 6) додавати, добавляти яку-небудь якість, властивість; 7) наділяти якими-небудь рисами, робити якимось на вигляд; 8) примушувати кого-, 9) що-небудь здійснювати якийсь рух чи переходити до якогось стану. У зв'язку з цим, ненадання розуміється як не дати що-небудь в якійсь кількості або в кілька заходів; не завдати поразки кому-небудь, не перемогти когось; не відправляти, не надсилати щось кому-небудь; не давати можливість мати щось, користуватися чимось; не присвоювати, присуджувати звання тощо; не додавати, не добавляти яку-небудь якість, властивість; не наділяти якими-небудь рисами, не робити якимось на вигляд; не примушувати кого-, що-небудь здійснювати якийсь рух чи переходити до якогось стану. Що ж стосується поняття «ненадання» в контексті ненадання допомоги, то воно може бути визначене як не давати що-небудь (допомогу) в якійсь кількості або кілька заходів.

Водночас слово «допомога» в українській мові розуміється як сприяння, підтримка в чому-небудь; захист, порятунок у біді; сприяння в лікуванні, полегшення страждань. Отже, ненадання допомоги буквально розуміється як не дати допомогу, не сприяти, не підтримувати особу, не рятувати її, не сприяти в лікуванні особи чи полегшенні її страждань.

Схожим до цього є визначення поняття «ненадання допомоги» і в науці кримінального права. Зокрема, В. К. Гришук зазначає, що ненадання допомоги є юридичним синонімом залишення в небезпеці і визначається як невжиття особою заходів, необхідних для відвернення небезпеки для життя потерпілого. М. Й. Коржанський під ненаданням допомоги розумів невиконання встановленого законом обов'язку подати допомогу особі, яка перебуває в небезпечному для життя становищі.

Можемо констатувати, що ненадання допомоги полягає у не сприянні, не підтриманні, не рятуванні особи, яка потребує допомоги. Очевидно, що за своєю правовою природою ненадання допомоги є досить близьким до залишення в небезпеці, однак повністю не збігається з ним. Так, хоча диспозиція ч. 1 ст. 135 КК України і визначає, що залишення в небезпеці полягає в залишенні особи без допомоги, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів щодо самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану. Проте, незважаючи на таку подібність об'єктивної сторони цих складів злочинів, відмінним 95 залишається правова природа обов'язку надати потерпілому відповідну допомогу. Стаття 135 КК України передбачає відповідальність за порушення обов'язку надання допомоги особою, яка зобов'язана була піклуватися про потерпілого, або особою, яка сама поставила потерпілого в небезпечний для життя стан. Натомість ст. 136 КК України передбачає відповідальність за порушення загального обов'язку (обов'язку будь-якої особи) надання допомоги тому, хто цього потребує, за умови, що існувала можливість надання такої допомоги. Утім, сам характер бездіяльності, у якому виражаються злочини, передбачені ст. 135, 136 КК України, є по суті однаковою і полягає в ненаданні допомоги, не сприянні, не рятуванні особи, яка цього потребує.

За словами В.В. Бабаніної, є два види бездіяльності залишення в небезпеці: бездіяльність-невтручання та бездіяльність, що спричинена попередніми діями винної особи.

У цьому аспекті бездіяльність-невтручання саме і полягає в ненаданні допомоги особі, у не сприянні їй, у не врятуванні її. Усе це тільки черговий раз підтверджує однакову сутність бездіяльності, у якій виявляється об'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 135 та 136 КК України.

Чулінда Людмила Іванівна,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного
права Національного університету
«Одеська юридична академія», кандидат
юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИКО-ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ АКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З метою впорядкування процедури здійснення перекладів на українську мову актів Європейського Союзу (acquis ЄС) Кабінет Міністрів України затвердив Порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire*. Реалізація Постанови має забезпечити функціонування чіткого механізму здійснення перекладів на українську мову актів *acquis ЄС* та сприяти виконанню зобов'язань України, передбачених Статтею 114 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. щодо забезпечення сумісності чинного законодавства та майбутніх законодавчих актів України із законодавством ЄС [1].

Угода про асоціацію відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства. Сторони визнають важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та ЄС зближення існуючого і майбутнього законодавства України із законодавством ЄС. Таким чином, сторони дійшли висновку, що ефективність їх співпраці безпосередньо залежить від близькості законодавства України і ЄС.

При проектуванні нового і внесення змін до чинного законодавства України з урахуванням загальних європейських стандартів, що відображені у чинному законодавстві ЄС та країн-членів ЄС, а також забезпеченні ефективної реалізації оновленого законодавства важливим чинником є аналіз і

узагальнення практики юридико-лінгвістичного аналізу текстів нормативно-правових актів, а також міжнародних документів. Видається доцільним, щоб кожний переклад юридичного документа піддавався ретельній експертизі за участю не тільки перекладачів, а й юристів з метою запобігання можливим помилкам, оскільки вилучення офіційних текстів з помилками і заміни їх відкоректованими підриває довіру до інститутів права і вимагає додаткових витрат.

Оскільки звичайне копіювання або інкорпорація норм законодавства ЄС у нормативно-правові акти України не можуть бути ефективними, важливим є забезпечення впровадження та реалізації оновленого законодавства, що є неможливим без врахування усієї системи термінів і термінологічних зворотів та їх визначень, термінологічно-мовного опрацювання текстів нормативно-правових актів, вивчення й дослідження правил юридико-лінгвістичного тлумачення.

Не можна погодитися з поглядами науковців, які стверджують, що є особлива мова перекладу законодавства ЄС – «євролект» [2], яка не враховує і на сьогодні існуючі вимоги офіційно-ділового стилю, юридичної термінології, правила юридичної техніки і юридико-лінгвістичного тлумачення, вимоги правотворчості, рекомендації юристів тощо. Наприклад, перекладач вважає неправильним перекласти термін ЄС терміном національного законодавства (!). На наш погляд, це порушує вимоги єдності термінології, відповідність термінів нормативно-правових актів тексту Конституції України, що буде на заваді однозначності та уніфікації законодавства. «Один і той самий термін у будь-якому нормативно-правовому акті мусить вживатися однозначно. Дуже важливою вимогою вживання юридичної термінології є єдність її використання. Будь-яка сфера точних знань вимагає однозначності інформації і тому, враховуючи вимогу максимальної точності викладу правових приписів, для права це має особливе значення» [3, с. 102–103].

Потреба у внутрішній узгодженості законодавства вимагає у процесі створення нового правового акта його аналізу як з погляду уніфікації термінологічно-мовного оформлення, дотримання принципу єдності юридичної термінології, синтаксичних конструкцій, що мають сталий характер і потребують однакового вживання в текстах нормативно-правових актів, так і координації, співвідношення з термінологічно-мовним оформленням інших правових актів, нормами, які є елементами відповідної правової системи,

інституту, галузі. З огляду на практику правозастосування здійснення такого аналізу є можливим за допомогою використання правил юридико-лінгвістичного тлумачення із залученням знань не лише теорії та особливостей перекладу, а й знання вимог до юридичної термінології з погляду юридичної техніки та юридико-лінгвістичного тлумачення, спрямованих на забезпечення потреб юриспруденції.

При дослідженні особливостей юридико-лінгвістичного аналізу перекладу текстів законодавства ЄС з метою адаптації законодавства ЄС до законодавства України, слід звернути увагу на узгодження термінологічно-мовного вираження існуючих і нових нормативно-правових актів.

Залишається актуальною необхідність створення переліку термінів у процесі перекладу та підготовки нового акта з визначенням їх точного значення з метою забезпечення точності законодавчих формулювань, усунення багатозначності термінів майбутнього акта. Ще Ю. Зайцев обґрунтовував ефективність існування спеціалізованих комп'ютерних програм, які дають змогу здійснювати накопичення й аналіз термінологічно-мовного матеріалу, автоматизований контроль за додержанням термінологічних нормативів [4]. При створенні таких комп'ютерних систем можна об'єднати і тиражувати знання найбільш авторитетних фахівців, що дозволяє оптимально уніфікувати тлумачення тексту нормативно-правового акта.

Практично необхідним є врахування також тлумачення термінів, яке надає Конституційний Суд України, Верховний Суд України, їх юридико-лінгвістичний аналіз, узагальнення практики тлумачення з метою недопущення помилок у мовному оформленні текстів проектів нормативно-правових актів подібних тим, що вже були предметом розгляду цих суб'єктів тлумачення, введення даної інформації до подібних нормативів юридичних термінів.

Однією з рис високого професійного рівня перекладу текстів нормативно-правових актів є вивчення усіх попередніх актів з певного питання, узгодження з ними термінологічно-мовного вираження нових створюваних правових норм. Юридико-лінгвістичний аналіз актів, які регулювали аналогічні відносини, сприяє правильному вираженню суті нових правових норм у даній галузі, їх своєчасності, вибору адекватного (можливо, іншого, ніж раніше, більш ефективного) мовного засобу.

Перекладачі, які працюють над новим текстом нормативно-правового акта, мають враховувати різні підготовчі

матеріали, пояснювальні записки тощо, тексти скасованих нормативних актів і, оперуючи ними, можуть зробити висновок про точність і правильність перекладу тексту нормативно-правового акта ЄС.

Переклад нормативних актів з іншомовних оригіналів вимагає не лише особливо обережного ставлення до передачі змісту документа, а й ретельного добору українських відповідників до іншомовних юридичних термінів. Помилки у перекладі, внаслідок яких змінюється значення, звужується чи розширюється сфера застосування визначень та положень документа, мають наслідком невідповідність перекладеного документа оригіналу, його застосування в юридичній практиці стає сумнівним і може призвести до непередбачуваних наслідків.

Урахування теоретичних та практичних розробок у перекладацькій діяльності текстів нормативно-правових актів, усталеного функціонування одних і тих же термінів у межах однієї галузі права, їх співвіднесеність з термінами, які вжито в тексті Конституції України, сприяє однозначному розумінню і застосуванню юридичних документів. А це шлях до відповідності законодавства України нормам і стандартам законодавства ЄС.

Цей аспект проблеми юридико-лінгвістичного тлумачення у процесі перекладу дозволяє виокремити його та інтерпретаційну діяльність взагалі як один із факторів адаптації законодавства ЄС до законодавства України.

Удосконалення перекладацької діяльності відбувається з метою забезпечення створення таких текстів нормативно-правових актів, які будуть ефективно виконувати своє призначення. Питання про ефективність нормативно-правових актів і створення засобів, за допомогою яких вона могла б перевірятися та забезпечуватися, пов'язані із осмисленням юридико-лінгвістичних особливостей текстів нормативно-правових актів.

Список використаних джерел

1. Про порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire*. Постанова Кабінету Міністрів України № 512 від 31.05.2017.

2. Чеботарьова А. А. Деякі проблеми перекладу Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Міжнародний Вісник МГУ*. Серія Філологія. 2107. № 31. Том 3. С. 168–172.

3. Красницька А. В., Чулінда Л. І. Вимоги до вживання юридичних термінів у нормативно-правових актах. *Українська*

мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.) : у 2 ч. / [редкол. : В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 100–104.

4. Зайцев Ю. Деякі питання стратегії та методики термінологічних робіт у період кодифікації українського законодавства. *Українське право*. 1996. № 1. С. 76–87.

Шемчук Віктор Вікторович,

доцент кафедри конституційного та міжнародного права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

В останні роки спостерігається зростання кількості нормативно-правових актів України з питань інформаційної безпеки. Як відомо, дана категорія у Конституції України безпосередньо закріплена у ст. 17, де зазначено, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу». Окрім цього, інші положення Основного Закону України, також певною мірою спрямовані на її забезпечення (зокрема, ст. 32, 34, 50 і т.д.) [1].

Активне реформування практично усіх сфер суспільного і державного життя в Україні, а також розвиток світового і європейського інформаційних просторів, інформаційно-комунікаційних та інших технологій зумовили процеси оновлення національного законодавства у даній сфері. Так, ухвалено низку законів і підзаконних нормативно-правових актів України, зокрема, Закони України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII; «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. тощо

У згаданому законі 2018 р. у ст. 3 передбачено, що «державна політика у сферах національної безпеки і оборони

спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо» [2]. Проте останні законодавцем не визначаються. Водночас, у законі 2018 р. у ст. 1 визначено терміни і їх значення. З-поміж принципів нових для сучасної української дійсності, на наш погляд, є кібербезпека, кібератака, кіберзагроза і кіберзахист, національні електронні інформаційні ресурси, критично важливі об'єкти інфраструктури і т. і. [3].

Вивчення *Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні*, 2013 р. дозволяє підкреслити її акценти на меті, базових принципах, стратегічних цілях розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення. Тут також запроваджено в обіг якісно нові терміни, а саме – електронна демократія (е-демократія); електронна економіка (е-економіка); електронна комерція (е-комерція); електронна послуга (е-послуга); електронна культура (е-культура); електронна освіта (е-освіта); електронна медицина (е-медицина); інформаційна інфраструктура; інформаційний ресурс – систематизована інформація або знання, що мають цінність у певній предметній області. Відзначається у стратегії, що національна інформаційна сфера перебуває у стані активного становлення, гармонійного включення у глобальний світовий інформаційний простір та є основою розвитку інформаційного суспільства в Україні [4]. Тобто, згадуються терміни загальносвітового значення, наприклад, глобальний світовий інформаційний простір, інформаційна сфера, інформаційне суспільство, але не розкривається їх зміст, сутнісні характеристики.

Звісно, перелік таких нових і невизначених термінів можна продовжувати. Події останніх років демонструють появу таких негативних явищ як інформаційна, поряд з іншими видами збройної агресії Російської Федерації стосовно території й населення України. Як зазначають дослідники, в умовах гібридної війни явно виражена інформаційна агресія [5]. Однак не завжди трактування таких термінів має завершений характер, іноді наводяться певні класифікації чи характеристики, без наявної узгодженої термінології. Це стосується, зокрема, інформаційної війни та її різновидів (кібервійни, мережевої, електронної, психологічної та інших), інформаційного протиборства загалом тощо.

Погоджуємось, що відсутність чітких визначень тих чи інших термінів може мати і зазвичай має вкрай негативні наслідки для всього суспільства і держави, її суверенітету, а іноді транскордонні наслідки чи ще більш глобального характеру.

Тому вкрай важливим і першочерговим завданням для вітчизняної юридичної науки, національного законодавства і практики його застосування, залишається потреба регламентації визначень таких термінів, розкриття їх змісту та загалом упорядкування термінологічного апарату у сфері інформаційної безпеки. Визначення відповідної термінології має ґрунтуватись, насамперед, на існуючій позитивній зарубіжній практиці, міжнародно-правових стандартах з питань інформаційної безпеки, національних інтересах і цінностях.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про національну безпеку України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 31, ст. 241.

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 91. Ст. 2765.

4. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.

5. Камінська Н.В. Інформаційна агресія Російської Федерації та її вплив на державний суверенітет України. *Інформаційна агресія Російської Федерації проти України: матеріали науков. семінару (25 жовтня 2018 р.)* / Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Х., 2018. С. 24–26.

Шкуратенко Олена Володимирівна,
завідувач кафедри історії держави та
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ ВИЗНАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА)

У контексті закону про мову та прийняття нового правопису надзвичайно актуальною стає погляд на це питання через історичну ретроспективу. Важливим етапом становлення мови у суспільстві та безперечної нагальності всебічного розвитку та функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, новелою 2019 року став тематичний закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». В концепції державної мовної політики, затвердженої Указом Президента України від 15 лютого 2010 року, визначаються стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатовіковою асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів деформацій національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору та відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією забезпечення ідентичності української нації та зміцнення державної єдності. Важливим є також Висновок Європейської комісії за демократію через право, згідно з яким за особливих умов, що склалися в Україні, збалансована політика у мовній сфері вимагає належних гарантій для збереження державної мови як інструмента єднання суспільства, та Рекомендацію Європейської комісії за демократію через право, українському законодавчому органу віднайти істотно прийнятніше способи підтвердження верховенства української мови як єдиної державної, та вжити додаткових заходів для зміцнення її ролі в суспільстві.

Історично, українське суспільство здолало нелегкий шлях формування та визнання української мови. Особливої уваги заслуговує науковий доробок мовознавців Доби Розстріляного Відродження, які у 20-х роках ХХ ст. проводили нормалізаторську працю над узгодженням двох варіантів літературної мови, над виробленням спільного національного мовного стандарту, єдиних правописних, термінологічних, лексикографічних норм. На думку Ю. Шевельова, Академічний російсько-український словник, за ред. академіків С. Єфремова та А. Кримського, який було видано в 20-тих роках, і лише до літери «П», а згодом визнаним «націоналістичним», донині неперевершений за якістю.

Активність учених-мовознавців та загальний підйом щодо дослідження та впорядкування мови шляхом укладання різноманітних підручників та праць, різного рівня наукової розробленості, були належно оцінені каральною радянською системою – більшість українських мовознавців були заарештовані та заслані або знищені. Найважливішою в цих роках була праця вчених-непопуляризаторів, їхні досягнення стосувалися трьох основних категорій: угрунтування та усталення норм літературної мови; вивчення історії української мови, зокрема опрацювання загальної схеми цієї історії, від постанови протиукраїнських говірок у надрах праслов'янської мови до новіших часів; нарешті, української діалектології, науки, що мала дати відповіді на багато проблем історії мови і допомогти в усталенні норм сучасної літературної мови [1, ст. 11–12]. Завдання, що стояли перед кодифікаторами української мови в 20-х роках були надзвичайно складними, адже українське письменство, яке створювалося на основі народної мови, існувало понад сторіччя, але до стандартизації було далеко, а переважна більшість дослідників була прихильниками етнографічної школи, представники якої шукали чистоти української мови в піснях та епосі. На противагу такій традиції Олекса Синявський та Микола Сулима критично і новаторськи підійшли до архаїчної тенденції та змогли представити європейську літературну українську мову, що виросла з традиції. Попри визнання праць Синявського «шкідницькими», радянській владі так і не вдалося справді скасувати та знищити все, що було розроблене Олексом Наумовичем та опубліковано в «Українському правописі» 1927 року.

Після початку репресій та за умов перешкоджання творенню української мовної норми перемістилося закордон, активність вчених діаспори є маловідомою на території України, та разом із тим, їх доробок заслуговує уваги та вивчення. Таким науковцям як Ю. Шевельов, І. Огієнко, О. Колесса вдалося з незалежної точки зору, а не через призму радянської антинаціональної системи глибинно дослідити та видати багато праць з історії української мови, діалектології, ономастики, культури мови, лексикографії, проблем українського правопису та термінології. Теорія походження української мови Шевельова спростувала концепцію російського мовознавця О. Шахматова про існування спільної східнослов'янської мови (общерусской) як попередниці трьох сучасних – української, російської та білоруської. У радянський період ця теорія спільної коліски трьох братніх народів стала догмою. Що не дивно, адже найжорстокішим і найвинахідливішим

у дискримінаційній політиці щодо української мови був радянський режим, який вже з 30-х років застосовував тактику русифікації та теорію гармонійної «українсько-російської» двомовності й «благодячого» впливу російської на українську [2]. Саме завдяки мовознавцям ХХ століття, яким вдалося зберегти історичну спадкоємність та нормувати українську мову нині, попри роки знищення ми маємо ґрунтовні дослідницькі праці, що на нинішньому етапі дозволяють відродити українську мову і її історичному та реальному неспотвореному «обличчі».

Як зазначає доктор філологічних наук, Олександр Пономарів, щодо нового правопису: «На жаль, не досягнуто всього у новій редакції «Українського правопису», але ці зміни частково повертають нашому правопису національне обличчя». Загалом, багато вчених виступає нині за повернення Харківського правопису в цілому, про що, багато років точилися дискусії і в діаспорі мовників теж, але нинішні зміни вже слід розглядати як початок шляху очищення української мови. Нині не існує перешкоди окрім неосвіченості суспільства щодо нагальності мовного питання, адже ще з 1933 року головною причиною всіх змін в українському правописі було наближення його до російського, а найбільшим гріхом українських мовознавців уважалось прагнення «порвати із спільними шляхами правописної нормалізації української та російської літературних мов» та невизнання «спільних змін, які сталися в українській та російській мовах після Жовтня» [3, ст. 42–43].

Щодо прийняття Закону про мову, то попри популістичні гасла та твердження про обмеження мовних прав національних меншин, а головне – російської, нарешті законодавчо закріплений реальний статус та зміст української мови як ідентифікатора української національної безпеки та суверенності. Через роки бездіяльності та лінгвоциду, українська мова нагально потребувала свого визнання та оновлення, адже всім відомий вираз – «нема мови – немає нації, а немає нації – немає й держави».

Список використаних джерел

1. Шевельов Ю. В. Портрети українських мовознавців. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2002. 132с.
2. Масенко Л. «Коло Шевельова розширюється». *Газета «День»*. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/kultura/kolo-shevelova-rozshiryuietsa>.
3. Русанівський В. М. Нове в українському правописі. Київ, 1962. 120 с.

Шумейко Оксана Володимирівна,
аспірант відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Як відомо, без ціннісних орієнтирів неможливо уявити гармонійний розвиток індивідуального та суспільного життя. Виступаючи граничними підставами системи регуляції та саморегуляції життєдіяльності та поведінки людини, ціннісні орієнтири допомагають вдосконалити систему міжособистісних відносин у сім'ї. Із системи цінностей особистості впливає і мотивація її діяльності, яка є свідомим обґрунтуванням необхідності здійснення тих чи інших дій. Про глибинні засади суспільної діяльності свідчать дослідження різних форм організації людського співжиття від давніх часів [1], які можуть слугувати засадами для розробки поняття толерантності в контексті досліджень сім'ї як базового соціального інституту.

Зважаючи на значну кількість наукової літератури, можемо констатувати багатоманітність підходів дослідження проблеми ролі толерантності в суспільстві і в соціалізації особистості, яке має велике значення для аналізу ціннісних орієнтирів сучасної української сім'ї. Намагаючись прояснити значення понять, які використовуються в юриспруденції, слід використовувати методологічні можливості юридичної лінгвістики. У деяких авторських дослідженнях цієї проблематики [2–3] було визначено основні ціннісні орієнтири сучасної української сім'ї, що знайшли своє закріплення у таких категоріях, як толерантність, рівноправ'я та свобода вибору. Зосередимо свою увагу на понятті «толерантність».

Як свідчать міжнародні дослідження проблематики, якій присвячено авторитетні наукові заходи (зокрема, Міжнародна науково-практична конференція «Толерантність на кордонах Європи: вимір для України», яка пройшла 4–5 жовтня 2018 року у м. Ужгород), толерантність є однією з найбільш актуальних проблем для західноєвропейських учених. Серед відомих інтерпретацій цього відомого терміна можемо виділити наступні тлумачення:

1) у філософському розумінні – це термін, що позначає доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних,

культурних, цивілізаційних). Світоглядною основою толерантності є поцінування різноманітності – природної, індивідуальної, суспільної, культурної. Межі допустимої толерантності залежать від соціальних норм, що діють в даному суспільстві (і, отже, в своїй основі мають культурне походження); однак в межах діючих соціальних норм можливі більш толерантні і менш толерантні варіанти особистої та групової поведінки. Зокрема, окремі особи чи групи осіб можуть виступати ініціаторами перегляду таких звичаїв та норм, які вони оцінюють як жорстокі (нетолерантні).

2) у юридичному розумінні толерантність – це своєрідна форма індивідуального чи колективного прояву, що формується на основі взаємодії та взаємовідносин між різними сторонами (індивідами, соціальними групами тощо), а також демонструється кожною з них, проявляючи терпимість щодо різниці у поглядах, уявленнях, поведінці, позиціях, діях тощо відносно протилежної сторони. Практична реалізація толерантного ставлення до учасників подій, відносин, конфліктів тощо відбувається у деклараційній, реляційній, акційній формах. Деклараційна форма толерантності передбачає демонстрацію сприйняття і терпіння шляхом проголошення заяв, декларацій, меморандумів тощо. Реляційна толерантність, навпаки, не вимагає від учасників застосування активних дій чи заяв. Акційна ж толерантність проявляється виключно активізацією будь-яких дій з боку учасників процесу.

3) в історичному розумінні – це терпимість до іншої, відмінної від власної, позиції. У своїх дослідженнях історики виділяють етнічну толерантність (від лат. *tolerantis* – терплячий) – це відсутність негативного ставлення до іншої етнічної культури, наявність позитивного образу іншої етнокультури при збереженні позитивного сприймання своєї власної. Таким чином, у відповідному розумінні – це відсутність або ослаблення реагування на відмінність взаємодіючих етнічних культур.

4) в окремих виданнях з соціології та загалом у соціологічних дослідженнях толерантність трактується на рівні взаємодії рівних соціальних груп (міжнаціональних, міжетнічних, міжкультурних, між вікових, релігійних та ін.). У такому розумінні вчені визначають її як здатність приймати людей іншої поведінки, вірувань і звичаїв, почуттів, думок як рівноправних громадян. Концепції плюралізму і соціальної свободи є ключовими для принципу толерантності у соціології, а співробітництво та партнерство є важливими умовами її реалізації.

5) у психологічному розумінні толерантність – це відсутність або послаблення реагування на який-небудь несприятливий чинник у результаті зниження чутливості до його дій. Саме здійснення впливу найближчого оточення (сім'ї, колективу тощо) на індивіда є психологічним фактором формування толерантності.

Всі ці тлумачення мають свої особливості, зумовлені специфікою відповідної галузі знань, однак потрібно розглядати це ключове для формування сучасної української сім'ї явище в більш широкому контексті із залученням досягнень різних соціогуманітарних дисциплін, основними з яких є соціальна філософія, філософія права, соціологія права, культурологія та юридична лінгвістика.

Загалом слід констатувати необхідність вивчення поняття толерантності саме в філософсько-правовому вимірі з метою формулювання цієї категорії з позицій юридичної лінгвістики та використання її в юридичній практиці.

Список використаних джерел

1. Вовк В. М. Бівалентність римської правової дійсності: монографія / В. М. Вовк. Полтава : Полтав. літератор, 2011. 352 с.
2. Шумейко О. В. Історія формування сім'ї як соціального інституту в західноєвропейському культурному контексті. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 93–100.
3. Шумейко О. В. Основні підходи до дослідження сім'ї в системі соціально-гуманітарного знання. *Юридична психологія та педагогіка*. 2011. № 1 (9). С. 27–36.

Юлдашева Світлана Анатоліївна,

доцент кафедри юридичного документознавства навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

УНІФІКАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЛІ ПРАВОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В МОВІ ЗАКОНОДАВСТВА

Правничу термінологію еволюціонує з розвитком держави, оскільки зі змінами державного устрою тісно пов'язані зміни в суспільних відносинах. Висновки вчених, які вивчали українську правничу термінологію на різних етапах її розвитку, свідчать, що процес поповнення терміносистеми цієї галузі

новими термінологічними одиницями найбільш інтенсивно проходив саме у ті періоди, коли держава активно реформувалася, змінювався характер суспільних відносин, і, як відзначають дослідники, «текстове оформлення права за допомогою мови в умовах, що змінилися, здатне наповнюватися новим змістом» [4, с. 45].

Проблему впорядкування та вдосконалення правової термінології необхідно розглядати як самостійну та одну з найактуальніших проблем правової науки. В сучасному термінознавстві можна зустріти судження щодо функціонування трьох видів нормативної діяльності у рамках упорядкування термінології:

1) лінгвістична нормалізація, тобто мовна нормативність утворення та використання термінів;

2) змістова нормалізація термінів, тобто визначення змістових співвідношень терміна і його дефініції;

3) логічна нормалізація, тобто побудова правильної ієрархії понять, визначення понятійної точності терміна;

З метою лінгвістичного впорядкування правничої термінології найбільш важливим є реалізація чотирьох функцій: нормалізації, стандартизації, уніфікації, інтернаціоналізації.

Враховуючи факт існування стандартів, (як технічних, так і лінгвістичних), які безумовно мають різну природу, пропонується розмежовувати лінгвістичні стандарти щодо терміносистеми та щодо окремих словотворчих моделей. У випадку, щодо словотворчих моделей йдеться про структурно-семантичні стандарти, за допомогою яких відбувається процес утворення і нормалізації термінів. Створення таких зразків, є одним із попередніх етапів розроблення загального термінологічного стандарту. Слід зазначити, щодо технології творення термінологічних стандартів, в ідеальному випадку вона повинна бути тривалим і виваженим процесом. Адже термінологічний стандарт – це узаконений результат спочатку лексикографічного усталення, визначеного наявними словниками і їх «часом життя», а потім практичного унормування, усталеної термінології, відображеної у підручниках, навчальних посібниках, наукових працях, монографіях тощо. Тому термінологічні стандарти, опираючись на досвід, повинні випереджувати галузеві стандарти, або принаймні виходити з ними одночасно, але вже з узгодженою термінологією [3, с. 87].

Під уніфікацією правничої термінології розуміємо всю сукупність прийомів та засобів, усю діяльність, яка направлена

на досягнення єдності правничої термінології, її однозначності, на усунення зайвої синонімії, протиріч і розбіжностей у значенні та написанні термінів. Результатом такої уніфікації може та повинна бути система впорядкованої, одноманітної, належним чином оформленої правничої термінології [1, с. 88].

Уніфікація термінології як напрям удосконалення ролі правової термінології в мові законодавства – одна з актуальних проблем, важливість якої обумовлена змінами на сучасному етапі законодавчої бази, які пов'язані з вимогами правничої лінгвістики щодо мови законодавчих актів, з наближенням до правотворчої та правозастосовної практики цивілізованих правових систем інших країн, де проблема уніфікації правничої термінології, правової інформації вирішується за допомогою термінологічних стандартів та автоматизованих інформаційно-правових систем.

Уніфікацію правничої термінології можна розглядати в декількох аспектах. У теоретичному аспекті уніфікація правничої термінології – один із основних напрямів термінологічної роботи, який передбачає узгодженість національної та міжнародної термінології, вироблення методологічних засад уніфікації терміносистеми права, збагачення за рахунок власних мовних одиниць. Важливим принципом, з якими пов'язаний теоретичний аспект уніфікації правничої термінології є упорядкування правничої термінології під час підготовки проектів нормативно-правових актів, нормативно-методична регламентація концептуальних засад термінотворення і терміновживання у галузі правничої термінології.

У прагматичному аспекті – збагачення досвіду за рахунок іноземної практики у галузі правничої термінології, участь українських фахівців-термінологів у роботі міжнародних організацій з питань уніфікації термінології.

У прикладному аспекті – це створення загальноправового тезаурусу.

Уніфікація правничої термінології – важлива передумова підвищення формальної визначеності права, усунення протиріч, пов'язаних із неоднозначним тлумаченням зовнішньої форми правових приписів [3, с. 89].

Українську правничу термінологію формують законодавчі акти та нормативні документи, що були створені в різні часи та за різних умов. Вони використовувалися в різних політико-економічних умовах, базувалися на різних методологічних основах. Не можна не відзначити той фактор, що формування правничої термінології як загальної, так і галузевої, в

Україні більше сімдесяти років координувалося правилами російської мови.

Отже, завдання українських термінологів у галузі правничої термінології полягає не в створенні незмінної для всіх часів і народів національної правничої термінології, а в досягненні її уніфікації, стандартизації та функціональної оперативності, результативності в певних часових межах. Оскільки правотворчість – найбільш складна форма правової діяльності, а роль правової термінології у мові законодавства є пріоритетною.

Список використаних джерел

1. Васильєва Г.Й. Ревізія мовної норми в правничих текстах // Матеріали міжвузівської науково-методичної конференції. (25 січня 2003 р.). Д., 2003. 158 с.

2. До питання про українську правничу термінологію // Вестник советской юстиции. 1924. № 24 (34). 80 с.

3. Рицар Б. Про досвід термінологічної праці в Україні // Українська термінологія і сучасність. Збірник наукових праць, вип. IV. К., 2001. 150 с.

4. Сербенська О.А. З історії вивчення української юридичної термінології // Питання слов'янського мовознавства. кн. 7–8. Л., 1953. 95 с.

Ялова Оксана Володимирівна,

доцент кафедри юридичного документознавства
навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

РОЛЬ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У жовтні 2019 року у «Газеті по-українськи» з'явилося повідомлення, яке видалося неприпустимим на двадцять восьмому році незалежності України. Повідомлялося, що «194 середні школи в Україні використовують для викладання російську мову. З вересня 2020 року всі вони мають перейти на державну мову навчання». Цілком очевидно, що тут не враховані школи Автономної Республіки Крим та території так званої ОРДЛО.

Ще у 1999 році (двадцять років тому) Конституційний Суд України у справі про офіційне тлумачення положень статті 10

Конституції України однозначно вирішив, що мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова. А на основі аналізу положень Державної програми розвитку української мови та інших національних мов в Україні на період до 2000 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України ще 12 лютого 1991 року, здійсненого свого часу доктором юридичних наук, професором Костицьким М.В. (у співавторстві) у статті «Державна мова в Україні» (2000 рік), ще до початку 1995 року вся Україна була би україномовною, як Польща є польськомовною, а Франція – франкомовною.

Проте факти засвідчують зовсім іншу мовну ситуацію.

До майже заповненого автобуса № 102 (Оболонь – Виноградар) одного дня ввійшло (втиснулося) біля 20–25 школярів, як виявилось, восьмого класу. Спокійна в цілому поїздка перетворилася на пташиний базар. Дивно, що «базарували» виключно російською мовою – впродовж 20-хвилинної поїздки школярами не було вжито жодного українського слова.

На масивах Виноградар та Вітряні гори шкіл з російською мовою викладання немає, здається, вже давно. Вік восьмикласників – 13–14 років. Отже, більшості їхніх батьків 35–40 років. Зі встановленням незалежної України вони якраз стали першокласниками і навчалися в українських школах. То чому ж у побуті так мало української мови? Забираючи зі школи доньку – третьокласницю, запитала її про те, якою мовою діти спілкуються на перервах. У відповідь почула: «Всі російською, тільки я українською. Але іноді також спілкуюся з іншими російською».

Які причини такого стану речей? Їх багато. Вони викладені у десятках, сотнях Законів, указів, постанов, комплексних заходів, у дисертаціях, наукових статтях, газетних і журнальних публікаціях. Треба тільки мати бажання їх аналізувати і вживати заходи для усунення на державному, місцевому рівнях, на рівні громадських організацій і в родинях громадян України.

Цікавий погляд на проблемний стан української мови в Україні висловлюється на сторінках «України молоді». У статті «Влада фарисеїв» читаємо: «Конституція України завжди в мене під рукою. Читаю статтю 10 абзац 2: «Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови у всіх

сферах суспільного життя на всій території України». Абзац 3: «В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської...». ...російській мові Конституція гарантує розвиток і захист, а українській мові нічого не гарантує, не захищає, але забезпечує... А якщо впродовж чверті століття виконавча влада держави не спромоглася забезпечити функціонування державної мови у всіх сферах суспільного життя на всій території України – так не було ж відповідного закону, який би сказав, як нам діяти!!! Чому ж дивуватися такому абсурду: державна мова випрошує квоти на мовлення в ЗМІ, окупованих російською меншиною, а не навпаки...»

Зрештою, відповідний закон України, а саме Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» було прийнято Верховною Радою України восьмого скликання 25 квітня 2019 року. Він справді на наше переконання, спрямований на захист української мови. На жаль, поки що жодних кроків, навіть найменших, у напрямку реалізації положень цього закону не здійснено. Так видається, що владні органи і не збираюся вживати заходів до його виконання.

Що робити? Це встановлене Законом від 25 квітня 2019 року. А як робити так, щоб Україна активніше і ефективніше ставала україномовною, треба використовувати все позитивне і цікаве, накопичене за роки її незалежності і шукати нові форми і методи. Зокрема, Зацікавлені в цьому органи місцевої виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, громадські організації, заклади освіти і культури, громадяни можуть самостійно в межах чинного законодавства обирати сприятливі для себе і своїх територій форми забезпечення функціонування української мови.

Ми зацентруємо увагу тільки на окремих, перевірених часом формах, але участь у яких треба значно активізувати. Йдеться, зокрема, про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, Всеукраїнський диктант національної єдності, що проводиться щорічно в День української писемності та мови 9 листопада, Міжнародний день рідної мови 21 лютого.

Список використанихджерел

1. Газета по-українськи. 2019. 25 жовтня.
2. Вісник Конституційного Суду України. 2000. № 1. С. 5–9.

3. Костицький М. Державна мова в Україні (політико – правовий огляд) / М. Костицький, В. Годованець, Т. Ткаченко // Політична думка. 2000. № 3. С. 114–130.

4. Людвинський Анатолій. Влада фарисеїв . Україна молода. 2019. 23 жовтня.

5. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. Голос України. 2019. 16 травня.

Яслик Володимир Іванович,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ ПОГРОЗИ

У сучасному полігамному світі спостерігаємо тенденцію до посилення рівня агресивності, яка є однієї з форм людської поведінки, що виражається в мовних засобах. Одним із проявів агресії є акт погрози. Погрозу можна досліджувати з погляду психології – як спосіб психологічного насильницького впливу на особу; в юридичному аспекті – як дії шантажу, які кваліфікуються відповідно до чинного законодавства та зумовлюють покарання особи, що погрожувала; а також з погляду лінгвістики – як деструктивний комунікативний акт, який становить різновид вербальної агресії та характеризується експліцитними й імпліцитними прагматичними ознаками. Об'єктом нашого дослідження є акт погрози в лінгвістичному аспекті.

У лінгвістиці неодноразово було наголошено, що акт погрози є бінарним, оскільки складається з двох взаємодоповнювальних частин. Так, Дж. Остін стверджує, що комунікативний акт погрози складається із спонукальної та комісивної частин [6]. Якщо в першій частині є спонукання до дії, то друга частина передає певні зобов'язання дії у разі невиконання спонукання, переданого в першій частині. Наприклад, у пропозиції *«Я тебе закрию щонайменше на 4 роки. За що? За Майдан. Якщо не підпишеш усього, я укатаю Галю. Гранати, патрони... Ну ти розумієш?»* [4] виявляємо прямий комунікативний акт погрози. Зокрема речення *«Якщо не*

підпишеш усього, я укатаю Галю» чітко ілюструє дві частини – спонукальну (*Якщо не підпишеш усього... – через умову ми розуміємо як «Підпиши все»*) та комісивну (*«Я укатаю Галю» – констатація зобов'язання*).

Зазвичай комунікативний акт погрози має таку структуру:

- 1) Кажу: я хочу, щоб ти знав, що якщо ти зробиш А, то я тобі зроблю дещо погане;
 - 2) Думаю, що ти не хочеш, щоб я це зробив;
 - 3) Стверджую це, тому що не хочу, щоб ти не зробив А
- [2, с. 70].

Як бачимо, уже в самій структурі мовленнєвого акту погрози є експліцитна та імпліцитна семантика, закодована в мовних засобах. Імпліцитність погрози полягає в тому, що сенс пропозиції висловлюється не прямо, а приховано, що засвідчує саме другий компонент структури погрози (думаю, що ти не хочеш, щоб я це зробив). Відповідно до цього, виокремлюють пряму та непряму погрози, які ми називаємо експліцитною та імпліцитною. Особливість експліцитної форми погрози в тому, що зазвичай пропозиція виражена особовим дієсловом майбутнього часу з перевагою 1-ї особи однини чи множини (*підпалю, поб'ємо, застрелю, звільню, ув'язнимо* тощо.). Імпліцитна форма вираження погрози відзначається нечітким позначенням мовця та адресата, неконкретним вираженням дії, яку планується вчити, завжди проекція на майбутній час.

Зауважимо, що семантику погрози може знизити (нейтралізувати) інший комунікативний акт, наприклад, застереження, основна інтенція якого спрямована на те, щоб попередити про погрозу від кого чи чого-небудь, «уберегти, допомогти, відвернути небажані наслідки, щоб вийшло на добре, переконати у неправильності дій, порадити тощо» [3, с. 99]. Ще «м'якшими» формами, які можуть нейтралізувати погрозу є інтенція поради чи рекомендації. Основна відмінність цих комунікативних актів у тому, що в погрозі негативний наслідок є результатом дій мовця, а в застереженні, рекомендації чи пораді результат події залежить від поведінки адресата, а не від дій мовця.

Деякі дослідники виокремлюють погрозу-покарання та погрозу-застереження. Погроза-покарання реалізується в ситуаціях, коли адресат зробив щось небажане для мовця і він попереджає адресата про покарання. Погроза-застереження реалізується тоді, коли мовець розуміє, що адресат може зробити щось погане і прагне цього уникнути [1]. На нашу

думку, межа між такими актами погрози нечітка, (наприклад: «Я тобі обіцяю, тебе хто-небудь підірве там. Ти частіше їдь, я хочу, щоб ти там частіше їздив, а пацки просто морально не були до тебе готові, вони до тебе навіть на «ви» зверталися» [5]), тому все-таки варто розрізняти інтенцію власне погрози та інтенцію застереження.

Якщо взяти до уваги лексику комунікативного акту погрози, то часто пропозиція перенасичена позалітературними елементами (вulgаризмами, жаргонізмами, варваризмами та ін.), що зумовлено емоційним станом мовця під час погрози, також переважає лексика на позначення страху, шантажу та небезпеки.

Як бачимо, комунікативний акт погрози не має спеціальних засобів, які б виражали тільки семантику погрози. Він реалізується за допомогою загальноживаної лексики в пропозиціях, що передають комунікативний смисл погрози. Отже, засоби та способи вираження семантики погрози є варіативними і залежать від ситуацій, контексту, а також стратегій спілкування.

Список використаних джерел

1. Баранов А. Семантика угрозы в лингвистической экспертизе текста. URL: <http://www.dialog-21.ru/media/1223/baranovan.pdf> (дата звернення: 03.11.2019).
2. Вежбицка А. Речевые жанры (в свете теории элементарных смысловых единиц). *Антология речевых жанров*. Москва : Лабиринт, 2007. С. 68–81.
3. Дяків Х. Мовленнєвий жанр «астереження» в аспекті міжкультурної комунікації. *Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації*: монографія. Львів : ПАІС, 2010. 280 с.
4. Заліханова Г. Дружина кримського політв'язня: в моєму житті все змінилося (закінчення). URL: <https://ua.krymr.com/a/28048132.html>.
5. Неймирок Д. «Я тобі обіцяю, тебе хтось підірве». Нардепка від партії Порошенка і волонтерка обговорювали, як може загинути Зеленський. URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/-ja-tobi-obitsjaju-tebe-hto-nebud-pidirve-nardep-vid-partiji-poroshenka-i-volonter-obgovorjuvali-jak-mozhe-zaginiti-zelenskij-golovne-1385052.html> (дата звернення: 03.11.2019).
6. Austin J.L. *How to Do Things With Words*. Second Edition. Harvard : University Press, 1981. 169 p.

Кушнєрьов Віталій Миколайович,
аспірант наукової лабораторії
дослідження проблем досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ РОЗУМНИХ СТРОКІВ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Категорія «розумних строків» в кримінальному процесі визначена в Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України як одна з засад кримінального провадження. Відповідно до ст. 28 КПК України, розумні строки – це строки, які є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. При цьому розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання певних процесуальних дій або прийняття певних процесуальних рішень [2].

Поняття «розумні строки» вперше визначено в КПК України 2012 року. Проте, серед науковців досі тривають дискусії щодо правильності визначення «розумних строків» в кримінальному провадженні. При визначенні «розумних строків» вчені оперують такими поняттями як швидкість та оперативність, прискореність кримінального судочинства, активність посадових осіб здійснюючих кримінальне провадження. Такі категорії є близькими, проте їх значення не тотожне.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» розумним вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватених зволікань) судового захисту [3].

В академічному тлумачному словнику української мови слово «розумний» має кілька значень, зокрема: вправний, умілий; який швидко сприймає, засвоює що-небудь; який керується розумом, виконується з розумом; який містить у собі здоровий глузд, слушні думки; практично корисний, доцільний [4].

Таким чином, етимологія слова «розумний» дає підстави стверджувати, що використання зазначеного терміну в кримінальному процесі не може означати лише швидкість процесу чи бути пов'язаний лише з активністю посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження.

На нашу думку, поняття «розумний строк» має більш широке значення ніж просте пришвидшення здійснення кримінального провадження. Наведемо декілька аргументів в підтримку нашого твердження.

Правова природа кримінального процесу полягає у здійсненні специфічної діяльності посадових осіб та органів, які здійснюють кримінальне провадження, з розкриття та розслідування злочинів, покарання винних та недопущення покарання невинних. Здійснюючи таку діяльність виконується одне з основних завдань кримінального провадження – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Усі дії, які виконуються під час здійснення кримінально провадження направлені на доказування обставин, визначених в ст. 91 КПК України. Процес збирання, перевірки та оцінки доказів уповноваженими на те посадовими особами та органами обмежені в часі процесуальними строками. Таким чином, можна стверджувати, що слідчий, прокурор, суд з урахування положення про розумні строки, повинні використовувати встановлені законом строки максимально раціонально та ефективно. Однак, законодавець односторонньо підходить до оптимізації кримінальної процесуальної діяльності, вирішуючи питання щодо прискорення кримінального судочинства.

Швидкість та оперативність в діяльності правоохоронних органів та суду відіграють важливу роль для виконання завдань кримінального провадження. Дотримання зазначеним положенням дає можливість не тільки встановити істину по

справі, а також забезпечує дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, попереджує вчинення нових злочинів, скорочує проміжок часу між початком розслідування та винесенням остаточного рішення по справі, підвищує ефективність кримінального судочинства. Також необхідно зазначити, що швидкість та оперативність сприяють зниженню завантаженості правоохоронних органів та суду, підвищують рівень реалізації права на справедливе правосуддя, що сприяє підвищенню авторитету держави та правосуддя у населення.

В більшості зазначені позитивні моменти сприяють положенню розумних строків кримінального судочинства. Проте, необхідно зазначити, що на відміну від останнього, швидкість та оперативність, особливо в сукупності з відсутністю професіоналізму та відповідальності може негативно позначитися на якості доказування.

К. В. Волинець визначає розумний строк як логічно обґрунтований, який не суперечить нормам кримінального процесуального законодавства, який визначається з урахуванням обставин справи, покликаний гарантувати досягнення цілей кримінального судочинства і забезпечення реалізації учасниками процесу своїх прав період, на протязі якого повинна здійснюватися кримінальна процесуальна діяльність по конкретному кримінальному провадженню [1].

Враховуючи вищевикладене, під розумним строком необхідно розуміти об'єктивно обґрунтований період часу, встановлений на підставі норм кримінального процесуального законодавства, під час якого учасники кримінального провадження виконують певні процесуальні дії чи приймають певні процесуальні рішення, які направлені на досягнення завдань кримінального провадження. Крім того, розумні строки направлені не лише на прискорення роботи посадових осіб та органі, що здійснюють кримінальне провадження, а й на раціональне та ефективне використання часу, який реально необхідний в межах встановлених законом процесуальних строках для повного, неупередженого та всебічного розслідування і судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Волинец К. В. Гарантии реализации принципа «разумный срок уголовного судопроизводства» при производстве в суде первой инстанции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Томск, 2013. 20 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
3. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.
4. Розумний. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/rozumnyj>.

Для заметок

Наукове видання

УКРАЇНЬСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

XV Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 28 листопада 2019 року)

Частина 1

Відповідальні упорядники: *В. В. Корольчук, К. С. Усачова*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 18.11.2019. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 15,75. Ум. друк. арк. 14,65.

Тираж 100 прим.
